

ÚZEMNÍ STUDIE SÍDELNÍ STRUKTURY JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

Zpracovatel: URBANISMUS, ARCHITEKTURA, DESIGN - STUDIO, spol. s r.o.

Vedoucí řešitelé:

Ing.arch. Antonín Hladík

Mgr. Ondřej Mulíček, Ph.D.

Brno, červenec 2014

ÚZEMNÍ STUDIE SÍDELNÍ STRUKTURY JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

ANALYTICKÁ ČÁST

Zpracovatel: URBANISMUS, ARCHITEKTURA, DESIGN - STUDIO, spol. s r.o.

Vedoucí řešitelé:

Ing.arch. Antonín Hladík

Mgr. Ondřej Mulíček, Ph.D.

Brno, únor 2014

OBSAH

1.	ÚVOD	4
1.1	VÝCHODISKA ANALÝZY SÍDELNÍHO SYSTÉMU	4
1.2	VSTUPNÍ CHARAKTERISTIKA SÍDELNÍHO SYSTÉMU JMK	5
1.3	STRUČNÉ SHRNUÍ KAPITOLY 1	8
2.	RETROSPEKTIVNÍ ANALÝZA VÝVOJE OSÍDLENÍ JMK V PŘEDMODERNÍM OBDOBÍ	9
2.1	VÝVOJ SÍDELNÍHO SYSTÉMU VE STAROVĚKU A RANÉM STŘEDOVĚKU	9
2.2	VÝVOJ SÍDELNÍHO SYSTÉMU VE VRCHOLNÉM A POZDNÍM STŘEDOVĚKU	9
2.3	VÝVOJ SÍDELNÍHO SYSTÉMU V NOVOVĚKU	11
2.4	STRUČNÉ SHRNUÍ KAPITOLY 2	11
3.	RETROSPEKTIVNÍ ANALÝZA VÝVOJE OSÍDLENÍ JMK V MODERNÍM OBDOBÍ	13
3.1	VÝVOJ SÍDELNÍHO SYSTÉMU V OBDOBÍ PRŮMYSLOVÉ REVOLUCE	14
3.2	VÝVOJ SÍDELNÍHO SYSTÉMU V PRŮMYSLOVÉM OBDOBÍ OD DRUHÉ POLOVINY 19. STOLETÍ	15
3.3	STRUČNÉ SHRNUÍ KAPITOLY 3	28
4.	ANALÝZA DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE OBCÍ JMK V LETECH 1971 - 2011	29
4.1	DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ OBCÍ JMK V LETECH 1971 - 1990	30
4.2	DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ OBCÍ JMK V LETECH 1991 - 2000	32
4.3	DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ OBCÍ JMK V LETECH 2001 - 2011	33
4.4	STRUČNÉ SHRNUÍ KAPITOLY 4	35
5.	ANALÝZA MIGRAČNÍCH VZTAHŮ V JMK V LETECH 1991 - 2010	36
5.1.	MIGRAČNÍ BALANCE OBCÍ JMK V LETECH 1991 - 2010	36
5.2.	VÝZNAMNÉ MIGRAČNÍ PROUDY	44
5.3	ODRAZ VÝVOJE MIGRACE V URBÁNNÍ STRUKTUŘE SÍDEL	55
5.4	STRUČNÉ SHRNUÍ KAPITOLY 5	56
6.	ANALÝZA VZTAHŮ PRACOVNÍ DOJÍŽDKY V JMK	58
6.1	VÝZNAMNÉ PROUDY PRACOVNÍ DOJÍŽDKY	58
6.2	VZTAHOVĚ UZAVŘENÉ REGIONY DOJÍŽDKY ZA PRACÍ	71
6.3	URBANISTICKÉ PŘEDPOKLADY PRO VYTVÁŘENÍ VZTAHU MEZI MÍSTY BYDLIŠTĚ A PRACOVNÍ MÍSTO	84
6.4	STRUČNÉ SHRNUÍ KAPITOLY 6	85
7.	ANALÝZA VZTAHŮ NEPRACOVNÍ DOJÍŽDKY V JMK	87
7.1	DOJÍŽDKA DO ZÁKLADNÍCH ŠKOL	87
7.2	DOJÍŽDKA DO ŠKOL MIMO ZÁKLADNÍCH	89
7.3	DOJÍŽDKA ZA VYBRANÝMI TYPY SLUŽEB	91
7.4	VYBAVENOST VE STRUKTUŘE SÍDEL JAKO CÍL NEPRACOVNÍ DOJÍŽDKY V JMK	99
7.5	STRUČNÉ SHRNUÍ KAPITOLY 7	100
8.	ANALÝZA DOSTUPNOSTI OBCÍ JMK	102
8.1	DOSTUPNOST OBCÍ JMK INDIVIDUÁLNÍ AUTOMOBILOVOU DOPRAVOU	102
8.2	OBSLOUŽENOST OBCÍ JMK HROMADNOU DOPRAVOU	106
8.3	STRUČNÉ SHRNUÍ KAPITOLY 8	108
9.	IDENTIFIKACE STŘEDISEK NA ÚZEMÍ JMK	110
9.1	NÁVRHOVÝ PŘEHLED STŘEDISEK V JMK	111
9.2	STRUČNÉ SHRNUÍ KAPITOLY 9	122

1. ÚVOD

Sídelní struktura je z definičního hlediska velice komplexní pojem. V užším slova smyslu lze pod sídelní strukturou rozumět pouze specifické zastoupení různých velikostních kategorií sídel či obcí v rámci daného území. Toto je však neúplné a jen velice málo prostorové chápání tohoto pojmu. Komplexní popis sídelní struktury nutně zahrnuje vedle zmíněné složky vertikální stratifikace sídel i složku prostorovou, akcentující horizontální vazby a interakce mezi jednotlivými prvky sídelní struktury. Stejně tak musí být analýza sídelní struktury citlivá k neprostorovému společenskému kontextu.

Dle Hampla (2005) funguje společnost jako struktura, která zprostředkovává vztah mezi lidmi a geografickým prostředím. Společnost jednak integruje jednotlivá individua do fungujícího sociálního systému, jednak koordinuje činnost lidí ve vztahu k okolnímu prostředí. Postupně se vytváří vnitřní a vnější struktura společnosti. Vnitřní struktura je de facto sociálním systémem, tj. souborem lidí a jejich vzájemných vztahů. Vnější struktura společnosti vzniká jako výsledek interakce společnosti a prostředí. Jde tedy o strukturu osídlení v jejím širokém pojetí – strukturu sociálně-geografickou.

Předmětem studie tedy není sídelní struktura sama o sobě, ale spíše dynamický a proměnlivý komplex funkčních sídelních vztahů propojujících v různé kvalitě a intenzitě jednotlivá místa zkoumaného území do uceleného systému.

Sídelní vztahy jsou pochopitelně spojeny s fyzickou strukturou sídel a jejich historickým utvářením, ve specifických geografických podmínkách (poloha sídla), které ovlivňují dynamiku jejich růstu, později v kontextu ekonomického vývoje diferenciaci odvětvové struktury. Uspokojování potřeb lidí (obyvatel) vyplývá mimo jiné z předpokladů území ke stabilizaci rozhodujících stavebních fondů, a jejich rozšiřování nebo restrukturalizaci (bydlení, práce, relaxace, a stále silněji akcentované vzdělání, zdravotní a sociální péče). Vztahy mezi sídly jsou pak uskutečňovány po dopravních cestách (s vlastní významovou hierarchií), opět historicky utvářených. Základní směry spojující sídla s obdobným významem, včetně širšího kontextu regionálního a celostátního jsou prakticky stabilizované (na tom nic nemění záměry na zlepšování tras na přímější, kvalitnější, rychlejší).

1.1 VÝCHODISKA ANALÝZY SÍDELNÍHO SYSTÉMU

Výzkum sídelní struktury, resp. sídelního systému je z metodologických a epistemologických hledisek poměrně volně definovaný. Náhledy na zkoumání sídelní struktury a sídelních vazeb se v průběhu posledních 200 let ztlačně vyvíjely, a to právě směrem k vyššímu důrazu na popis sídelních (inter-urbánních) vztahů a na zachycení sídelního systému jako výsledku komplexního působení společenských, ekonomických a politicko-plánovacích procesů. Současný sídelní výzkum je tak v ryze metodologické rovině kombinací tzv. morfologických přístupů (akcentují vertikální sídelní vztahy) a přístupů vztahových (preferují analýzu horizontálních vztahů).

Analýzy sídelní struktury a sídelních vztahů musí nutně respektovat některá základní východiska, resp. výzkumná omezení. V první řadě jsou sídelní analýzy závislé na zvoleném měřítku (scale-dependency) – velikost zkoumaného území do jisté míry formuje podrobnost analýzy a zprostředkovaně ovlivňuje výběr vhodných datových zdrojů, metod a analytických nástrojů. Řada analytických výstupů je platných právě a pouze v určitém měřítku. Snaha o interpretaci procesů na mikroúrovni obcí na základě znalosti procesů mezo či makroregionálního měřítku může vést k nepravdivým a zavádějícím výsledkům. Předkládaná studie se pohybuje nejčastěji na mezoregionální a mikroregionální měřítkové úrovni předpokládající již relativně podrobný a datově saturovaný vhled do problematiky sídelního systému.

Dále platí, že analýzy sídelní struktury/systému patří mezi typy výzkumů náročných na datové zdroje. Vzhledem k měřítku výzkumů jsou zpravidla využívána tzv. sekundární data, nejčastěji různé typy oficiálních statistických informací, a to většinou v kvantitativní podobě. Výzkum

sídelních systémů tak obvykle nabývá podoby kvantitativní statistické analýzy, jejíž přesnost a vypovídací schopnost se těsně odvíjí od kvality vstupních dat. Ne vždy jsou dostupná kvantitativní data nejoptimálnějším typem informace o realitě sídelního systému. Je nutné si uvědomit, že jakákoli kvantitativní analýza je pouze aproximací, zjednodušujícím modelem reality vytvořeným na základě omezených datových vstupů. Výsledky kvantitativního výzkumu je proto žádoucí doplnit o urbanistické, více kvalitativně zakotvené výzkumné postupy, tak aby byla posílena reliabilita (spolehlivost) a validita (hodnověrnost či platnost) celkové analýzy. Na druhé straně analýza urbanistické struktury se především zabývá způsobem využití území jednotlivých sídel, tj. urbanistickými funkcemi a jejich proporcemi a jejich vzájemnou polohou a z toho vyplývajících vnitřními vztahy (funkce produkční > < funkce rezidenční vč. základního zbavení > < funkce obslužné - veřejná vybavenost relaxace). Interakce mezi sídly vyplývají buď z nedostatečného rozsahu některých funkcí, zejména produkčních nebo obslužných nebo naopak jejich přebytku – nabídky. Důsledkem je doprava generovaná potřebou dosažitelnosti chybějících funkcí. Problém urbanistické analýzy je v tom, že nelze v měřítku jihomoravského kraje jednoduše porovnat urbanistickou strukturu jednotlivých sídel, zejména pak účely a intenzitu využití ploch, v kontextu s demografickými údaji. Územně analytické podklady jednotlivých obcí s rozšířenou působností (ORP), které by mohly podklady pro takovou analýzu připravit nejsou zpracovávány jednotně a jejich vypovídací hodnota je v tomto směru nízká.

V neposlední řadě je nutné zmínit ontologickou nejednoznačnost celé řady kategorií a fenoménů frekventovaných v sídelním výzkumu. V rámci analýzy sídelního systému jsou často uvažovány entity, jako je např. metropolitní areál, spádová oblast nebo migrační proud. Z hlediska ontologického se nejedná o reálně existující entity, nýbrž o analytické konstrukty či modely, skrze které je přibližována a strukturována složitá realita sídelní struktury a vztahů. Analyticky vymezované hranice vykazují často tzv. fuzzy charakter, tj. jsou neostré (nikoli však nepřesné), jejich vymezení má spíše stochastický (pravděpodobnostní) charakter.

1.2 VSTUPNÍ CHARAKTERISTIKA SÍDELNÍHO SYSTÉMU JMK

Jihomoravský kraj lze z hlediska sídelní struktury rozčlenit do několika subcelků, jejichž odlišné sídelní uspořádání vyplývá mj. z odlišných fyzicko-geografických podmínek a diferencovaného historického vývoje (viz kapitola 2).

Linie Znojmo – Brno – Vyškov pomyslně dělí JMK na orograficky členitější část systému Vysočina a část karpatskou, resp. panonskou zahrnující jak oblast Středomoravských Karpat (a výběžky Slovensko-moravských Karpat), tak i nížinné oblasti Dyjsko-svrateckého a Dolnomoravského úvalu (viz obr. 1.1). Ač je v současnosti vztah mezi fyzicko-geografickými podmínkami a prostorovým uspořádáním lidské společnosti relativně slabý, z hlediska historického vývoje sídelního systému patří reliéf (a klimát) mezi důležité formující faktory ovlivňující způsoby obhospodařování půdy, hmotné uspořádání sídel a trasování komunikačních linií. Současné rozložení populace v sídlech, resp. průměrná velikost sídel tyto faktory významně odráží.

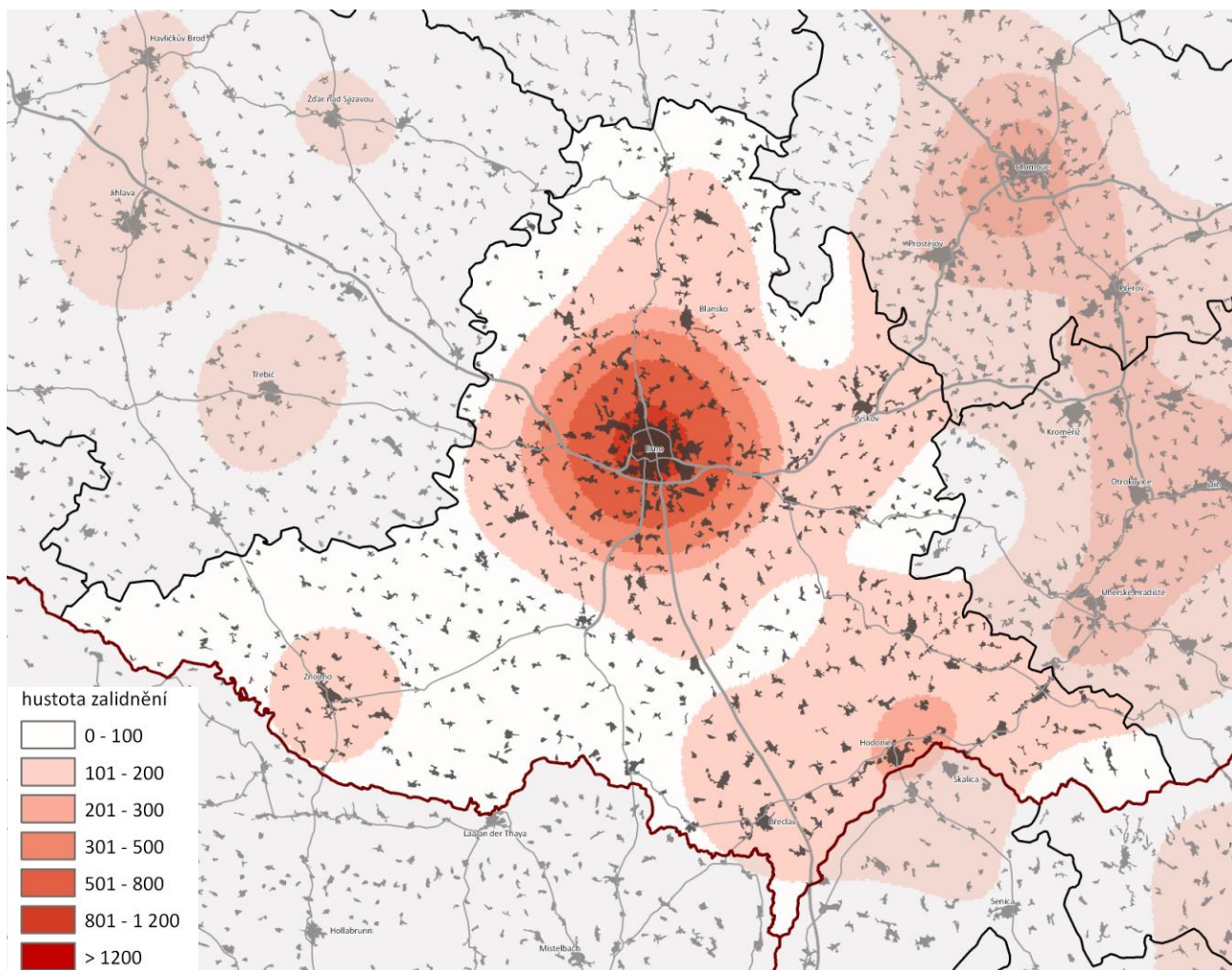
Obrázek 1.1 znázorňuje rozložení obyvatelstva v území JMK pomocí ukazatele hustoty zalidnění. Z obrázku je patrný výše zmiňovaný částečný vliv orografických podmínek na populační hustoty. Dominantním jádrem sídelního systému JMK je krajské město Brno situované v centrální části JMK na rozhraní Brněnské vrchoviny a Dyjsko-svrateckého úvalu. Brněnský areál maximální hustoty zalidnění včetně výběžků ve svitavsko-svratecké ose, resp. ve směry na Vyškov je klíčovou koncentrací obyvatelstva v rámci JMK. Sekundární oblastí s vysokými hustotami zalidnění je pak území Dolnomoravského úvalu (a Kyjovské pahorkatiny) typické vyššími průměrnými populačními velikostmi sídel. Naopak mezi méně zalidněné části JMK patří zejména oblasti Vysočiny při západní krajské hranici.

Obr. 1.1: Obecná geografická mapa JMK.
Zdroj: vlastní zpracování, Corine Land Cover 2006

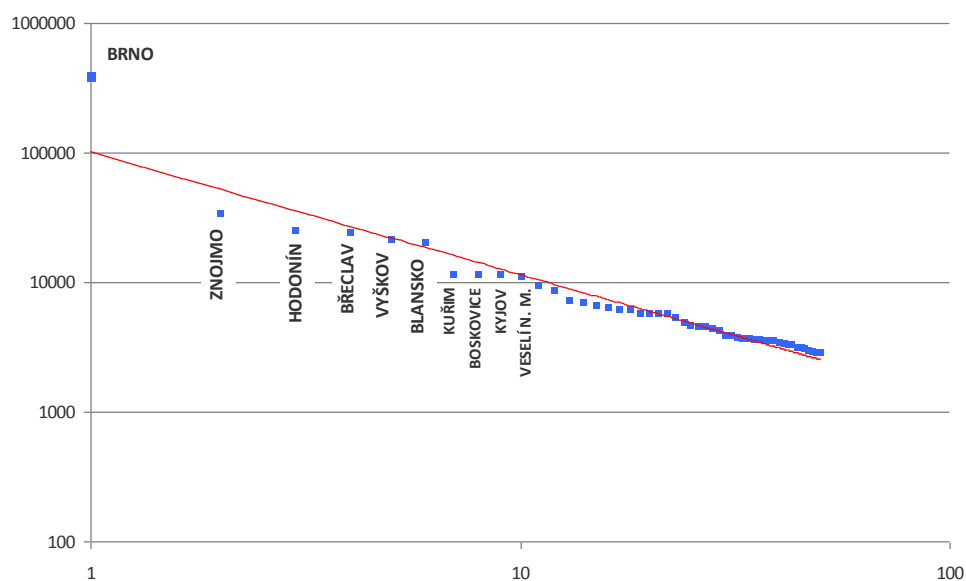

Úvodní informace o vertikální (morfologické) struktuře sídelního systému JMK vyplývají z obrázků 1.3 a 1.4. Ty znázorňují tzv. rank-size křivku zachycující 50 největších obcí JMK seřazených dle velikosti. V teoretické situaci ideálně uspořádaného systému by měla být velikost největší obce rovna součtu velikostí 2., 3. a 4. největší obce v pořadí a současně rovna součtu velikostí 5., 6. až 13. obce. V logaritmickém měřítku os by tak měla mít křivka proložená body symbolizujícími jednotlivé obce podobu přímky. Z obou obrázků je patrné, že toto normativní ideální uspořádání nepopisuje sídelní strukturu JMK. Jihomoravský sídelní systém se vyznačuje vysokou dominancí Brna, ať už ve smyslu populační či pracovní velikosti. Naopak města na 2. a 3. místě pořadí jsou v tomto pohledu analýzy spíše velikostně podhodnocená.

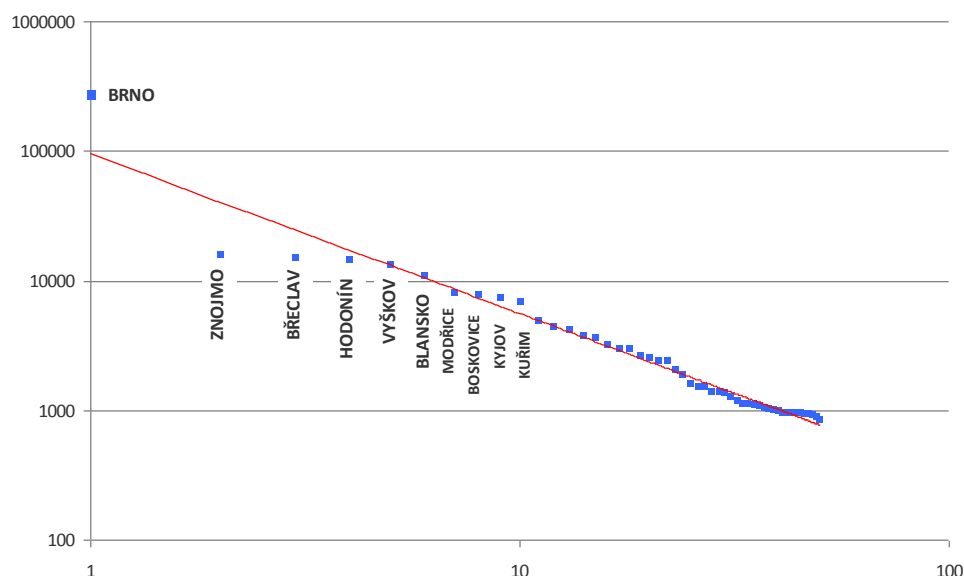
Obr. 1.2: Hustota zalidnění území JMK
Zdroj: GEOSTAT Population Grid 2006

Obr. 1.3.: Křivka velikostního pořadí největších 50 obcí v JMK (dle počtu obyvatel) v roce 2011
Zdroj: SLDB 2011

Obr. 1.4: Křivka velikostního pořadí největších 50 obcí v JMK (dle počtu obsazených pracovních míst) v roce 2011
Zdroj: MF ČR 2011

1.3 STRUČNÉ SHRUTÍ KAPITOLY 1

- Popis a analýza sídelní struktury zahrnují tzv. morfologických přístupy (akcentující výzkum velikostního uspořádání souboru sídel) a přístupy vztahové (preferující analýzu horizontálních vztahů mezi sídly), a to v kontextu historického i současného společenského vývoje.
- Výstupy sídelních analýz jsou závislé na zvoleném měřítku a použitých datových zdrojích; často mají pouze pravděpodobnostní (nedeterministický) charakter.
- Populačním jádrem sídelního systému JMK je širší brněnský metropolitní region, sekundární oblastí s vysokými hustotami zalidnění je pak území Dolnomoravského úvalu s vyššími průměrnými populačními velikostmi sídel.
- Jihomoravský sídelní systém se vyznačuje vysokou dominancí Brna, ať už ve smyslu populační či pracovní velikosti.

Použitá literatura a zdroje:

HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: Transformační procesy a jejich obecný kontext. Praha.

údaje o počtu obsazených pracovních míst, MF ČR 2011
SLDB 2011

2. RETROSPEKTIVNÍ ANALÝZA VÝVOJE OSÍDLENÍ JMK V PŘEDMODERNÍM OBDOBÍ

Český sídelní systém je neoddělitelnou součástí širší evropské sídelní struktury, která se vyznačuje poměrně značnou stabilitou v čase a prostoru. Řada současných ekonomických a společenských procesů probíhá na pozadí sídelního uspořádání vytvořeného za historicky odlišných socioekonomických a (geo)politických podmínek. Pro vystižení současné sídelní situace v Jihomoravském kraji, resp. v České republice a pro pochopení logiky aktuální sídelní transformace je tedy nezbytné analyzovat historický sídelní vývoj a jeho hlavní činitele.

2.1 VÝVOJ SÍDELNÍHO SYSTÉMU VE STAROVĚKU A RANÉM STŘEDOVĚKU

Systém českého a moravského osídlení se vyvíjel v západní části širšího regionu střední Evropy s historicky proměnlivou intenzitou vztahů vůči ostatním evropským makroregionům. Kulturní a ekonomické kontakty českých zemí byly po dlouhou dobu poznamenány nedostatečným potenciálem levných dopravních cest (zejména vodních). Jak v ekonomickém, tak i kulturním smyslu bylo tedy území dnešní ČR evropskou semiperiferií a tato relativní izolovanost od soudobých sídelních jader ovlivňovala i genezi českého a moravského sídelního systému.

Přibližně v pozdní době bronzové vyvrcholila na našem území prehistorická kolonizace, kdy byla propojena stará sídelní oblast středních Čech s jižními sídelními lokalitami. Keltský kmen Bójů přispěl zejména v prvním století před Kristem k zahuštění sídelní soustavy prostřednictvím relativně rozlehlých opevněných hradišť městského typu (v jihomoravském prostoru např. Staré Hradisko, další známá sídliště pak v oblasti mezi Brnem a Břeclaví), začíná i postupná kolonizace pralesa mimo sídelní oblast skrze enklávy útočišť a dolů. Sídliště byla propojena obchodními stezkami a dobře rozvinutý byl rovněž zahraniční obchod (např. s Pobaltím).

Příchod původně polokočovných Slovanů střídajících od 400 n. l. v našem prostoru germánské obyvatelstvo vyústil počínaje rokem 700 do zakládání sídel trvalejšího charakteru. V souvislosti s krátkou existencí státního útvaru Velké Moravy se ohnisko sídelního vývoje přesunulo východním směrem, nicméně po zániku velkomoravské říše byl potvrzen český prostor jako těžiště vývoje našeho sídelního systému (Fialová et al., 1996, Srb, 2004).

Už koncem 9. století vykazovala některá hradiště na Velké Moravě (např. Mikulčice, či Staré Město u Uherského Hradiště) charakter městských sídel, tj. plnila vojenské a administrativní funkce, koncentrovala se zde specializovaná řemesla, šlo o střediska trhů a uzly dálkové dopravy. Některá z těchto sídlišť dosahovala populační velikosti až několika tisíc obyvatel, průměrná populační velikost se však pohybovala okolo 300 – 400 obyvatel (Hoffmann, 2009). Tato centra však neměla jakýkoli městský status zaručující specifické postavení jejich obyvatel.

Podobně na tom byla rovněž pozdější hradska centra raného přemyslovského státu - v prostoru jižní Moravy Brno, Břeclav, Znojmo či Bítov (Horská, Maur, Musil, 2002). Počátkem 12. století byla již na našem území rozvinuta také hustá síť trhových vsí.

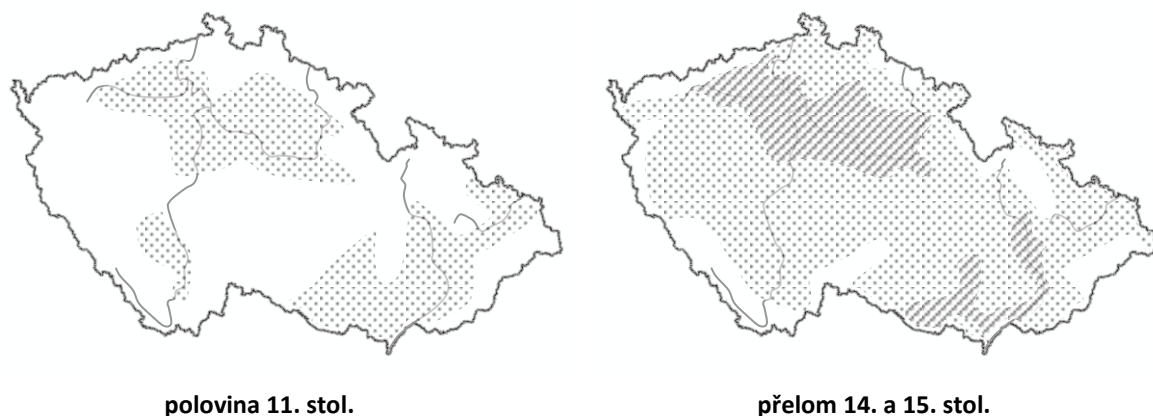
2.2 VÝVOJ SÍDELNÍHO SYSTÉMU VE VRCHOLNÉM A POZDNÍM STŘEDOVĚKU

K významné transformaci raně středověkého sídelního systému došlo v průběhu 13. století a to v souvislosti s německou (tzv. vnější) kolonizací (německá kolonizace, jež dosidlovala hornatější a odlehlejší oblasti mimo staré sídelní území následovala po tzv. vnitřní kolonizaci odehrávající se uvnitř tohoto území ve 12. století). Dle odhadů Zdeňka Boháče (Fialová et al., 1996) bylo v rámci kolonizace osídleno cca 20 % dnešní rozlohy Čech; v moravském prostoru byly kolonizační procesy ještě intenzivnější. Nejednalo se pouze o významný zásah do struktury osídlení, nýbrž o komplexní změnu krajinné osnovy. Do konce 13. století byla v českomoravském prostoru vybudována síť měst a městeček (královská, vrchnostenská, poddanská a horní města) a přírodní krajina definitivně ztratila převahu – nadpoloviční část území byla tvořena kulturní osídlenou krajinou přírodě blízkou (Lów, Míchal, 2003). České a moravské osídlení té doby bylo

vytvářeno dvěma vrstvami složenými jednak ze starých slovanských sídel doplňovaných sídly vzniklými kolonizací. Srb (2004) odhaduje pro konec 13. století počet osad (sídelních lokalit) na přibližně pět až šest tisíc.

Obr. 2.1: Jádra osídlení s hustotou zalidnění nad 15 osob/km² (tečkovaná šrafura), resp. 55 osob/km² (šikmá šrafura).

Zdroj: upraveno dle Fialová et al., 1996

Tab. 2.1: Vývoj počtu domů a obyvatel ve vybraných městech Jihomoravského kraje.
Zdroj: Lázníčka, 1948

město	počet domů					počet obyvatel		
	1670	1716	1763	1790	1834	1763	1790	1834
Blansko	59	61	87	132	205	666	980	1 453
Boskovice	193	182	264	322	493	2 218	3 617	4 911
Brno	697	-	809	1 320	1 933	7 805	19 289	3 7107
Břeclav	26	40	47	216	292	851	1 483	2 256
Bučovice	72	100	146	232	260	1 199	1 800	2 473
Bzenec	204	156	249	454	558	1 427	2 811	3 118
Dolní Kounice	115	153	205	297	370	810	2 021	2 644
Hodonín	119	110	124	290	349	986	2 265	2 938
Hustopeče	127	200	258	312	376	1 462	2 330	2 906
Ivančice	186	189	356	447	582	1 573	1 110	3 519
Ivanovice na Hané	78	135	232	241	296	1 292	1 669	2 006
Jevišovice	33	52	115	148	180	635	834	1 037
Kyjov	-	-	163	214	261	1 119	1 596	1 922
Mikulov	413	207	408	760	805	2 941	4 420	4 901
Moravský Krumlov	89	63	89	175	210	530	1 361	1 442
Podivín	66	95	117	234	311	683	1 464	1 917
Pohořelice	72	71	89	175	185	718	1 323	1 701
Rosice	20	51	132	86	128	333	542	868
Slavkov u Brna	157	163	216	247	327	1 236	2 061	2 621
Strážnice	273	200	400	578	577	2 838	4 188	4 386
Tišnov	105	138	157	191	229	1 043	1 208	1 699
Veselí nad Moravou	116	153	175	376	421	1 553	2 390	2 543
Vyškov	138	154	236	292	314	1 592	2 690	3 264
Znojmo	481	-	512	716	846	2 372	5 486	5 411
Židlochovice	75	96	128	172	195	868	1 004	1 200

Koncem 13. století již byla relativně stabilizována síť větších měst, v průběhu 14. až 16. století pak byla osnova sídelního systému doplňována dalšími tržními centry, poměrně rovnoměrně rozmístěnými malými městy posilujícími díky aktivitám církevní a šlechtické vrchnosti. Vzhledem k tomu, že jihomoravský prostor náleží převážně ke starému sídelnímu území (viz obr. 2.1), většina jihomoravských významnějších městských sídel vývojově navazovala na starší hradecká či klášterní centra (např. Brno, Znojmo, Hodonín, Boskovice, Bzenec), nebo vznikla povýšením trhových vsí (např. Kyjov, Ivanovice na Hané). Středověké utváření sídelní struktury bylo modelováno rovněž průběhem významných dálkových komunikačních tras (důležitý faktor rozvoje např. u Břeclavi, Hustopečí, Letovic či Strážnice). Již ve středověku se v jihomoravské sídelní struktuře projevuje vliv silného městského centra Brna (potlačování rozvoje významnějších městských sídel v bezprostředním okolí).

Hustota městského osídlení byla sice na jižní Moravě v předbělohorském období ve srovnání se střední či severní Moravou nižší, nicméně při započítání menších městeček disponoval jihomoravský sídelní prostor hustou sítí center. Specifikem pak byla existence relativně velkého počtu čistě zemědělských městeček bez výraznější řemeslné výroby; řada z nich byla orientována na vinařskou produkci. Sídelně významný rozvoj vinohradnictví byl přerušen třicetiletou válkou.

2.3 VÝVOJ SÍDELNÍHO SYSTÉMU V NOVOVĚKU

Třicetiletá válka znamenala zbrzdění případných růstových trendů, v řadě oblastí došlo k výrazné depopulaci – mezi nejvíc postižené patřily zejména nížinné oblasti (Brněnsko, Břeclavsko).

Období třicetileté války bylo současně spouštěčem systémových změn ve vývoji osídlení. Územně diferencované protoindustriální aktivity začínají stále silněji promlouvat do dynamiky a formy vývoje sídelního systému. Od novověku tak lze zaznamenat stále sílící souvislost mezi ekonomickou výkonností města a jeho populačním vývojem. Populační růst byl zřetelný např. u měst s rozvíjející se exportní výrobou. Růst měst zapojených do širších ekonomických sítí kontrastoval se stagnací těch středisek, která zůstávala orientována pouze na místní trhy.

Vývoj řady velkých moravských měst byl zpomalen dopady válečných zátěží – města se tak až na výjimky nestala výraznějšími organizačními, kapitálovými či technologickými ohnisky utváření nových ekonomických vztahů; manufakturní organizace práce se zde začala sporadicky uplatňovat až ve druhé polovině 18. století. Oproti tomu řada menších vrchnostenských měst (například Letovice) představovala v daném období centra moderního podnikání, zejména v textilním průmyslu (tkalcovství a soukenictví). Faktorský výrobní systém zahrnoval samozřejmě i venkovskou protoindustrii a posiloval ekonomické vazby mezi městy a jejich venkovským zázemím. V oblasti jižní Moravy byl přitom zřetelný gradient mezi více řemeslně rozvinutou severní částí a výrazně zemědělským jihem. Určitým symptomem fungování tehdejšího osídlení jako systému je rozvíjející se vztah mezi vývojem protoindustriálních měst a souvisejícím ekonomickým růstem center v úrodných zemědělských oblastech, jež prosperovala z exportu zemědělských komodit právě do nezemědělsky specializovaných oblastí.

2.4 STRUČNÉ SHRUTÍ KAPITOLY 2

- Velká část území Jihomoravského kraje patří mezi tzv. stará sídelní území; současná struktura regionálního sídelního systému tak může v řadě případů vycházet z historicky poměrně velmi vzdálených faktorů.
- Většina jihomoravských významnějších městských sídel ve středověku vývojově navazovala na starší hradecká či klášterní centra. Hustota městských sídel byla na jižní

Moravě nižší nežli na Moravě střední či severní, nicméně byla účinně doplňována hustou sítí drobnějších tržních center.

- Dynamika sídelního vývoje zejména v oblasti úvalů byla podporována průběhem významných dálkových komunikačních tras.
 - Od období novověku je znatelný rozdíl mezi řemeslně/protoindustriálně rozvinutou severní částí a převážně zemědělským jihem kraje.
-

Použitá literatura a zdroje:

FIALOVÁ, L. et al. (1996): Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha.
HORSKÁ, P., MAUR, E., MUSIL, J. (2002): Zrod velkoměsta – urbanizace českých zemí a Evropa. Litomyšl.
LÁZNIČKA, Z. (1948): Moravská města – anthropogeografická studie. Brno.
LÖW, J., MÍCHAL, I. (2003): Krajinný ráz. Kostelec nad Černými Lesy.
SRB, V. (2004): 1 000 let obyvatelstva českých zemí. Praha.

3. RETROSPEKTIVNÍ ANALÝZA VÝVOJE OSÍDLENÍ JMK V MODERNÍM OBDOBÍ

Popisujeme-li vývoj městských sídel v pre-industriálním období, jde primárně o zdokumentování jednotlivých etap růstu měst. Tyto růstové změny však nereprezentují systémovou transformaci směřující od agrární společnosti ke společnosti městské. Teprve komplexní urbanizační proces představuje systémovou změnu prostorové organizace společnosti, ve které je samozřejmě územní koncentrace obyvatelstva do městských sídel významným faktorem, nicméně v těsné souvislosti s industrializací, procesy demografického přechodu a změnami životních stylů a preferencí (Horská, Maur, Musil, 2002, Hampl, Gardavský, Kühnl, 1987).

Počátky tzv. klasické urbanizace jsou obvykle dávány do souvislosti s industrializací a datovány pro evropský (tedy i český) prostor do období poloviny 18. století. Průmyslová revoluce bývá často označována jako druhá městská revoluce. Ač se jednalo spíše o evoluční proces, přinesla industrializace v poměrně krátkém časovém úseku řadu změn do fungování sídelního systému, stejně jako do vnitřní struktury industrializujících se měst. Zatímco manufakturní způsoby výroby byly kapitálově relativně nenáročné, pracovní intenzivní a flexibilní vůči poptávce, průmyslová produkce již představuje kapitálově náročnější mód výroby reagující svým masovým charakterem spíše na růst populace nežli strukturu jejích potřeb. Intenzita industrializačního procesu významně závisela na takových faktorech, jako je efektivní propojení hutního a těžebního průmyslu, nabídka pracovní síly se zkušenostmi z předcházející manufakturní výroby, dostatečná poptávka na místních trzích a možnost levné dopravy výrobků na trhy vzdálenější. Poměrně důležitým symptomem a současně i podmínkou industrializačních změn bylo zdokonalování komunikační sítě. Zlepšování silničních spojení a následné budování železniční sítě přispělo k posílení horizontálních vztahů a k prostorově širšímu provázání sídelního systému, ať už z hlediska obchodních či migračních vazeb.

Rámeček 3.1

VÝVOJ VENKOVSKÉHO OSÍDLENÍ

Ve 13. století byl na našem území pravděpodobně historicky nejvyšší počet sídel, drtivá většina z nich přirozeně venkovských. Základním předkolonizačním typem sídel byly nepravidelně strukturované hromadné vsi s tzv. úsekovou plužinou, tj. tvořené shluky domů obklopených příslušejícími pozemky. Vnitřní a vnější kolonizace znamenaly mj. nástup nových půdorysných typů lokalizovaných obcí – návěsí, ulicové či lesní/údolní lánové. Pro nížinné oblasti Moravy byly typické relativně velké vesnice s vřetenovou návší, často kombinované se silničními/ulicovými půdorysnými typy. Ve vyšších polohách Českomoravské či Dražanské vrchoviny se soustředěný návěsí typ transformoval do rozvolněnější podoby lesní návěsí vsi. Husitské války a třicetiletá válka znamenaly hlavní spouštěče prostorové re-organizace venkovského osídlení projevující se mj. ve znatelné redukci počtu, resp. velikosti venkovských sídel. V jihomoravském historickém prostoru se již v předbělohorském období nacházely populačně nejmenší obce v hornatějších oblastech Boskovicka, Blanenska a Tišnovska, největší koncentrace obyvatel pak vykazovaly obce na jihovýchodní Moravě. Druhá polovina 17. století přinesla určitou stabilizaci sídelní struktury. Ta byla významněji přetvářena až v období hospodářských reforem v 70. a 80. letech 18. století, kdy byla v rámci tzv. raabizačního procesu (rozdělování původně vrchnostenské půdy) zakládána nová zemědělská sídla (na jižní Moravě např. Josefov u Hodonína či Kašnice u Klobouk).

V období průmyslové revoluce byl populační vývoj řady venkovských obcí v blízkosti průmyslových center ovlivněn nárůstem dělnického (nezemědělského) obyvatelstva; v tomto období docházelo k prvotnímu funkčnímu propojování městských a venkovských sídel na bázi každodenní pracovních vazeb.

Další výraznější zásahy do dynamiky vývoje venkovského osídlení proběhly v období socialismu. Patří sem především kolektivizace zemědělství, regulace rozvojové dynamiky sídel prostřednictvím tzv. střediskové soustavy osídlení a integrace původně samostatných sídel do větších administrativních celků.

3.1 VÝVOJ SÍDELNÍHO SYSTÉMU V OBDOBÍ PRŮMYSLOVÉ REVOLUCE

Do středoevropského prostoru pronikaly inovativní průmyslové technologie zejména ze Saska a Slezska; tento difúzní proces však v našem prostředí až na výjimky neinicioval vznik nových průmyslových měst na zelené louce (jako například v Anglii), industrializace probíhala především v rámci stávající sítě městských i neměstských sídel (Horská, Maur, Musil, 2002). Zprůmyslnění představovalo strukturální změnu v dosavadním vývoji sídelního systému; přímá úměra mezi hustotou zalidnění a zemědělskou výnosností krajiny byla nahrazena vztahem odvozujiícím hustotu zalidnění od intenzity nezemědělských aktivit (Srb, 2004, Fialová et al., 1996). Výhodiskem pro nastartování intenzivních industrializačních procesů byla jednoznačně předchozí přítomnost protoindustriálních aktivit, které ve spíše venkovské krajině vytvářely semiurbánní strukturu odlišnou od zemědělských oblastí (Horská, Maur, Musil, 2002). Vedle textilních měst a osad pak začaly od 30. let 19. století ekonomicky růst také sídla v blízkosti těžby uhlí či železné rudy (Ostravsko, Slánsko, Kladensko, Plzeňsko). Od první třetiny 19. století dochází na našem území k intenzivnímu rozvoji železničního podnikání – vedle Severní dráhy císaře Ferdinanda spojující přes moravské území Vídeň s Haličí byly dále propojeny Vídeň s Prahou a severočeské průmyslové oblasti se Saskem a Prahou (Srb, 2004, Horská, Maur, Musil, 2002).

Původní statický sídelní systém, výrazně determinovaný přírodními podmínkami se postupně transformoval do systému nodálních celků různé hierarchické úrovně, vnitřně integrovaných procesy mobility obyvatelstva, komodit či kapitálu (Hampl, 1996).

V jihomoravském prostoru se v závěru 18. století začalo zejména Brno profilovat jako výrazné středisko manufakturní soukenické a vlnářské produkce. Jako jedno z mála českých měst se svým charakterem přibližovalo západoevropským průmyslovým jádrům. Brno se stalo centrem plošně rozsáhlejší průmyslové oblasti zahrnující jak bezprostředně sousedící předměstí (Královo Pole, Židenice), tak (prostřednictvím intenzivních ekonomických vazeb) i vzdálenější městská sídla (Rosicko-Oslavansko, Blanensko, Slavkovsko). Liniově se průmysl rozvíjel podél toku Svitavy na ose Brno – Moravská Třebová.

Rozmístění rané industrializace bylo velmi nerovnoměrné – rozsáhlé části jižní Moravy (Znojensko, Břeclavsko a Hodonínsko) nebyly v průběhu 19. století zprůmyslňováním významněji dotčeny. Vybrané obce v neindustrializovaných regionech jižní, resp. jihozápadní Moravy v první polovině 19. století náležely k depopulačním. Agrární charakter jižní Moravy vedl v pozdějších fázích industrializace k silnému rozvoji zpracovatelského průmyslu spojenému se zefektivňováním zemědělské výroby. Cukrovarnictví, lihovarnictví či výroba sladu byly typickými drobnými průmyslovými aktivitami lokalizovanými v menších městských sídlech agrárního charakteru.

Zprůmyslňování malých moravských měst vytvářelo podmínky pro formování specifické vrstvy tzv. kovozezemělců kombinujících práci v průmyslu se zemědělskými aktivitami; část průmyslového dělnictva si tak dlouhodobě zachovávala venkovský způsob života (*fenomén kovozezemělců byl zřetelný i později v etapách tzv. socialistické industrializace*).

Populační vývoj jednotlivých jihomoravských sídel v průběhu 19. stol. (pro vybraná města viz tabulky 2.1 a 3.1) byl ve většině případů důsledkem kombinovaného působení řady individuálních faktorů. Viditelný je vliv dopravní polohy a napojení na tehdy vznikající železniční síť (případ Hodonína, Břeclavi či Blanska), či těžby nerostných surovin (Rosice). Patrný je také vliv hospodářské krize 60. až 80. let 19. století, která zapříčinila emigraci především z drobných venkovských městeček a do jisté míry posílila obecné urbanizační trendy stěhování obyvatelstva do větších (průmyslových) center.

3.2 VÝVOJ SÍDELNÍHO SYSTÉMU V PRŮMYSLOVÉM OBDOBÍ OD DRUHÉ POLOVINY 19. STOLETÍ

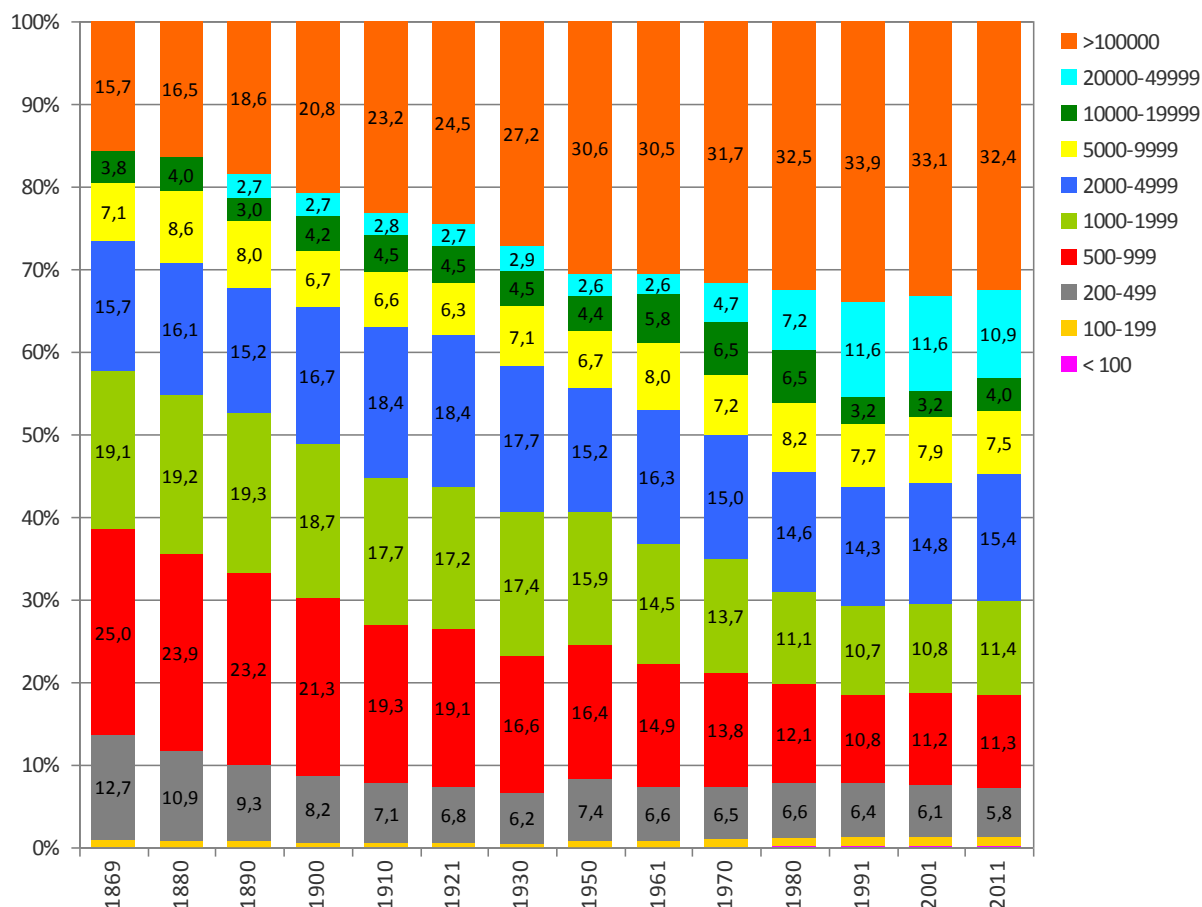
Dlouhodobý časový vývoj přírůstků městského obyvatelstva (jako dílčího indikátoru mnohem širšího urbanizačního procesu) není v případě území ČR zcela plynulý (Srb, 2004). Musil (Horská, Maur, Musil, 2002) na základě studia vývoje absolutních přírůstků počtu obyvatel u měst s více než 10 000 obyvateli rozlišuje 3 zřetelné vývojové fáze strukturující období, které lze zjednodušeně nazývat industriálním. První fází je období klasické industrializace (1869 – 1910), kdy docházelo k intenzivnímu růstu měst střední velikosti (20 000 – 50 000 obyvatel); další časový úsek vymezený censy v letech 1910 a 1950 Musil nazývá obdobím velkoměstské urbanizace – jde tedy o etapu rychlého růstu velkých měst (nad 50, resp. 100 tisíc obyvatel), kdy byla průmyslová výroba jako urbanizační faktor silněji doplňována také rozvojem služeb. Třetí etapa tzv. socialistické urbanizace mezi roky 1950 a 1980 (resp. 1991) je fází rychlého růstu malých a středních měst a současně velice utlumené velkoměstské urbanizace.

Úvodní fáze průmyslové revoluce, zejména protoindustrializační období, nedaly vzniknout příliš silným koncentračním tendencím obyvatelstva. Až v polovině 19. století odstartovaly výraznější změny směřující od relativně homogenního prostorového vzorce preindustriální společnosti k prostorové struktuře industriální, typické zvýšenou územní nerovnoměrností rozmístění obyvatelstva (Hampl, Gardavský, Kühnl, 1987).

Tab. 3.1: 30 největších měst JMK dle počtu obyvatel v letech 1869, 1880, 1890, 1900 a 1910
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

město	1869	město	1880	město	1890	město	1900	město	1910
Brno	104 977	Brno	120 122	Brno	145 782	Brno	176 645	Brno	216 709
Znojmo	15 606	Znojmo	18 740	Znojmo	21 153	Znojmo	23 316	Znojmo	25 840
Vyškov	10 103	Vyškov	10 747	Břeclav	12 014	Břeclav	13 794	Břeclav	16 745
Mikulov	7 173	Břeclav	9 712	Vyškov	11 270	Vyškov	11 921	Vyškov	12 801
Ivančice	6 796	Mikulov	7 642	Hodonín	8 482	Hodonín	10 233	Hodonín	12 197
Břeclav	6 683	Ivančice	6 513	Mikulov	8 210	Mikulov	8 092	Mikulov	8 043
Boskovice	6 204	Hodonín	6 512	Ivančice	6 989	Ivančice	7 265	Ivančice	7 777
Hodonín	5 202	Boskovice	6 119	Boskovice	6 443	Kyjov	6 819	Blansko	7 562
Kyjov	5 185	Blansko	5 565	Kyjov	6 079	Boskovice	6 547	Kyjov	7 397
Letovice	5 152	Kyjov	5 564	Letovice	5 561	Blansko	6 278	Boskovice	7 306
Blansko	5 002	Strážnice	5 229	Blansko	5 545	Letovice	6 121	Letovice	6 850
Strážnice	4 957	Bučovice	5 148	Strážnice	5 211	Veselí n. M.	5 542	Bučovice	5 731
Bučovice	4 852	Letovice	5 054	Bučovice	5 205	Bučovice	5 427	Veselí n. M.	5 676
Veselí n. M.	4 677	Veselí n. M.	4 894	Veselí n. M.	5 120	Strážnice	5 217	Strážnice	5 411
Rousínov	4 281	Pohořelice	4 170	Pohořelice	4 372	Pohořelice	4 434	Rousínov	4 581
Bzenec	3 874	Rousínov	4 122	Bzenec	4 225	Bzenec	4 271	Bzenec	4 468
Rosice	3 676	Bzenec	3 756	Rousínov	4 138	Rousínov	4 146	Pohořelice	4 444
Pohořelice	3 553	Slavkov u B.	3 487	Slavkov u B.	3 919	M. Krumlov	3 763	Slavkov u B.	4 123
Slavkov u B.	3 305	Valtice	3 435	Valtice	3 659	Valtice	3 742	Oslavany	4 073
Tišnov	3 109	Hustopeče	3 302	Hustopeče	3 654	Slavkov u B.	3 703	Valtice	4 059
Hustopeče	3 106	M. Krumlov	3 215	Ivanovice n. H.	3 416	Hustopeče	3 603	Šlapanice	4 019
M. Krumlov	3 020	Ivanovice n. H.	3 184	M. Krumlov	3 398	Vracov	3 594	Vracov	3 922
Miroslav	3 017	Tišnov	3 182	Tišnov	3 379	Tišnov	3 567	Tišnov	3 918
Dolní Kounice	2 967	Miroslav	3 097	Vracov	3 363	Ivanovice n. H.	3 543	Dubňany	3 842
Valtice	2 946	Rosice	3 058	Miroslav	3 267	Miroslav	3 487	M. Krumlov	3 833
Oslavany	2 832	Drnholec	3 024	Oslavany	3 134	Oslavany	3 481	Rosice	3 817
Židlochovice	2 826	Oslavany	3 001	Rosice	3 055	Rosice	3 398	Ivanovice n. H.	3 784
Drnholec	2 808	Vracov	2 999	Drnholec	3 045	Šlapanice	3 226	Miroslav	3 672
Ivanovice n. H.	2 757	Klobouky u B.	2 829	D. Kounice	2 928	Dubňany	3 154	Hustopeče	3 473
Klobouky u B.	2 687	D. Kounice	2 802	Šlapanice	2 895	D. Kounice	3 076	D. Kounice	3 300

Obr. 3.1: Podíl velikostních kategorií obcí JMK na celkovém počtu obyvatel (1869 – 2001)
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

Graf v obrázku 3.1 naznačuje rostoucí podíl velkoměstského osídlení (v JMK reprezentovaného pouze městem Brnem), resp. rostoucí podíl regionálních městských center na celkovém počtu obyvatel kraje. Ze související tabulky 3.2 vyplývá, že ještě do roku 1900 byla populačně celkově nejsilnější skupinou sídel kategorie obcí s 500 až 999 obyvateli, výsledky cenzu z roku 1910 již vypovídají o dominujícím populačním nárůstu Brna. Tabulka 3.3 pak poukazuje na dlouhodobě silné zastoupení obcí JMK právě ve velikostní kategorii 500-999 obyvatel, resp. v kategorii 1 000-1 999 obyvatel (zde je ovšem nutné si uvědomit, že údaje v tabulkách jsou přepočítány na správní členění ČR platné k 1.1. 2005).

Prostorové koncentrační tendence obyvatelstva lze popsat i počtem, resp. podílem obcí, ve kterých žila polovina obyvatelstva kraje (*jedná se o variaci na tzv. Lorenzovu křivku zachycující míru nerovnoměrnosti rozložení obyvatelstva v daném souboru obcí; v konkrétním případě pracujeme s počty obyvatel přepočítanými na územní strukturu obcí JMK platnou v roce 2005 – tj. 673 obcí*). Zatímco v roce 1869 žila polovina populace JMK v 78 největších obcích (druhá polovina tedy v 595 obcích), v roce 1900 v 60 obcích, v roce 1930 v 39 a v roce 1970 už pouze ve 20 největších obcích (je zajímavé, že při zkoumání změn v rozložení obyvatelstva v období 2001 – 2011 postihuje daný ukazatel mírné dekoncentrační trendy – zatímco v roce 2001 byla polovina obyvatelstva kraje koncentrována ve 13 obcích, v roce 2011 už ve 14 obcích).

Tab. 3.2: Počet obyvatel v jednotlivých velikostních kategoriích obcí JMK
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

kategorie	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
< 100	0	0	98	91	80	75	75
100 - 199	5 998	5 923	5 979	4 479	4 924	5 178	4 536
200 - 499	84 747	79 201	72 662	69 952	66 746	65 728	64 622
500 - 999	166 949	174 085	182 407	181 354	180 521	185 620	173 797
1 000 - 1 999	127 753	140 086	151 631	159 161	165 889	166 876	181 982
2 000 - 4 999	104 726	117 186	119 410	141 537	171 844	178 423	185 148
5 000 - 9 999	47 397	63 058	62 845	57 308	61 753	61 366	73 878
10 000 - 19 999	25 709	29 487	23 284	35 948	41 743	43 795	46 588
20 000 - 49 999	0	0	21 153	23 316	25 840	25 993	30 794
> 100 000	104 977	120 122	145 782	176 645	216 709	237 659	283 972
celkem	668 256	729 148	785 251	849 791	936 049	970 713	1 045 392

kategorie	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
< 100	158	203	550	1 331	1 782	2 147	2 480
100 - 199	8 035	7 775	9 252	11 491	13 583	13 647	12 841
200 - 499	72 107	70 320	70 841	75 349	73 405	69 076	66 269
500 - 999	160 454	158 040	149 392	138 038	123 162	126 758	128 887
1 000 - 1 999	155 826	154 011	148 358	126 571	122 375	122 580	129 259
2 000 - 4 999	148 268	173 150	162 935	166 763	163 412	167 420	175 335
5 000 - 9 999	65 789	85 309	77 921	93 940	88 597	89 246	85 460
10 000 - 19 999	43 010	61 801	70 510	74 341	36 726	36 028	45 234
20 000 - 49 999	25 146	27 456	50 508	82 706	132 822	131 712	123 675
> 100 000	299 099	324 173	344 218	371 463	388 296	376 172	369 158
celkem	977 892	1 062 238	1 084 485	1 141 993	1 144 160	1 134 786	1 138 598

Tab. 3.3: Počet obcí v jednotlivých velikostních kategoriích obcí JMK
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

kategorie	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
< 100	0	0	1	1	1	1	1
100 - 199	37	36	35	27	29	30	27
200 - 499	251	230	213	207	194	190	190
500 - 999	239	245	254	251	246	250	236
1 000 - 1 999	95	104	111	120	126	124	137
2 000 - 4 999	37	43	43	51	61	62	64
5 000 - 9 999	8	10	10	9	9	9	11
10 000 - 19 999	2	2	2	3	3	3	3
20 000 - 49 999	0	0	1	1	1	1	1
> 100 000	1	1	1	1	1	1	1
celkem	670	671	671	671	671	671	671

kategorie	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
< 100	2	3	7	17	26	32	36
100 - 199	51	49	59	72	88	89	83
200 - 499	214	209	212	220	217	205	196
500 - 999	221	216	208	189	172	177	178
1 000 - 1 999	117	117	112	96	93	92	97
2 000 - 4 999	51	60	55	56	55	56	60
5 000 - 9 999	10	13	12	14	13	13	13
10 000 - 19 999	3	4	5	5	3	3	4
20 000 - 49 999	1	1	2	3	5	5	5
> 100 000	1	1	1	1	1	1	1
celkem	671	673	673	673	673	673	673

Tab. 3.4: Průměrná populační velikost obce v jednotlivých velikostních kategoriích obcí JMK
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

kategorie	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
< 100	0,0	0,0	98,0	91,0	80,0	75,0	75,0
100 - 199	162,1	164,5	170,8	165,9	169,8	172,6	168,0
200 - 499	337,6	344,4	341,1	337,9	344,1	345,9	340,1
500 - 999	698,5	710,6	718,1	722,5	733,8	742,5	736,4
1 000 - 1 999	1 344,8	1 347,0	1 366,0	1 326,3	1 316,6	1 345,8	1 328,3
2 000 - 4 999	2 830,4	2 725,3	2 777,0	2 775,2	2 817,1	2 877,8	2 892,9
5 000 - 9 999	5 924,6	6 305,8	6 284,5	6 367,6	6 861,4	6 818,4	6 716,2
10 000 - 19 999	12 854,5	14 743,5	11 642,0	11 982,7	13 914,3	14 598,3	15 529,3
20 000 - 49 999	0,0	0,0	21 153,0	23 316,0	25 840,0	25 993,0	30 794,0
> 100 000	104 977,0	120 122,0	145 782,0	176 645,0	216 709,0	237 659,0	283 972,0
celkem	997,4	1 086,7	1 170,3	1 266,5	1 395,0	1 446,7	1 558,0

kategorie	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
< 100	79,0	67,7	78,6	78,3	68,6	67,1	68,9
100 - 199	157,5	158,7	156,8	159,6	154,4	153,3	154,7
200 - 499	336,9	336,5	334,2	342,5	338,3	337,0	338,1
500 - 999	726,0	731,7	718,2	730,4	716,1	716,1	724,1
1 000 - 1 999	1 331,8	1 316,3	1 324,6	1 318,4	1 315,9	1 332,4	1 332,6
2 000 - 4 999	2 907,2	2 885,8	2 962,5	2 977,9	2 971,1	2 989,6	2 922,3
5 000 - 9 999	6 578,9	6 562,2	6 493,4	6 710,0	6 815,2	6 865,1	6 573,8
10 000 - 19 999	14 336,7	15 450,3	14 102,0	14 868,2	12 242,0	12 009,3	11 308,5
20 000 - 49 999	25 146,0	27 456,0	25 254,0	27 568,7	26 564,4	26 342,4	24 735,0
> 100 000	299 099,0	324 173,0	344 218,0	371 463,0	388 296,0	376 172,0	369 158,0
celkem	1 457,4	1 578,4	1 611,4	1 696,9	1 700,1	1 686,2	1 691,8

Z tabulek 3.2 až 3.4 rovněž vyplývá rostoucí podíl nejmenších populačních kategorií obcí (1-100, resp. 100-199 obyvatel) na celkovém počtu obyvatel, resp. na celkovém počtu obcí. Tento vývoj, patrný především v dlouhodobém srovnání, eskaloval zejména v období po 2. světové válce. Je tedy možné spojovat jej jak s válečným populačním útlumem, tak (a to hlavně) s prostorově-demografickými změnami v těsně poválečném období (odsun německého obyvatelstva a související, byť v čase dlouhodoběji rozložený dosídlovací proces) probíhajícími především na Znojemsku, Vranovsku, Mikulovsku a částečně i Břeclavsku. Socialistické regionální plánování pak posílilo regresivní vývoj v řadě venkovských obcí a ve svém výsledku vedlo k dalšímu nárůstu počtu obyvatel a obcí ve zmiňovaných nejmenších velikostních kategoriích obcí.

Krabicové grafy v obrázcích 3.2 až 3.5 popisují populační vývoj obcí JMK v jednotlivých dílčích časových etapách.

Rámeček 3.2

KRABICOVÝ GRAF

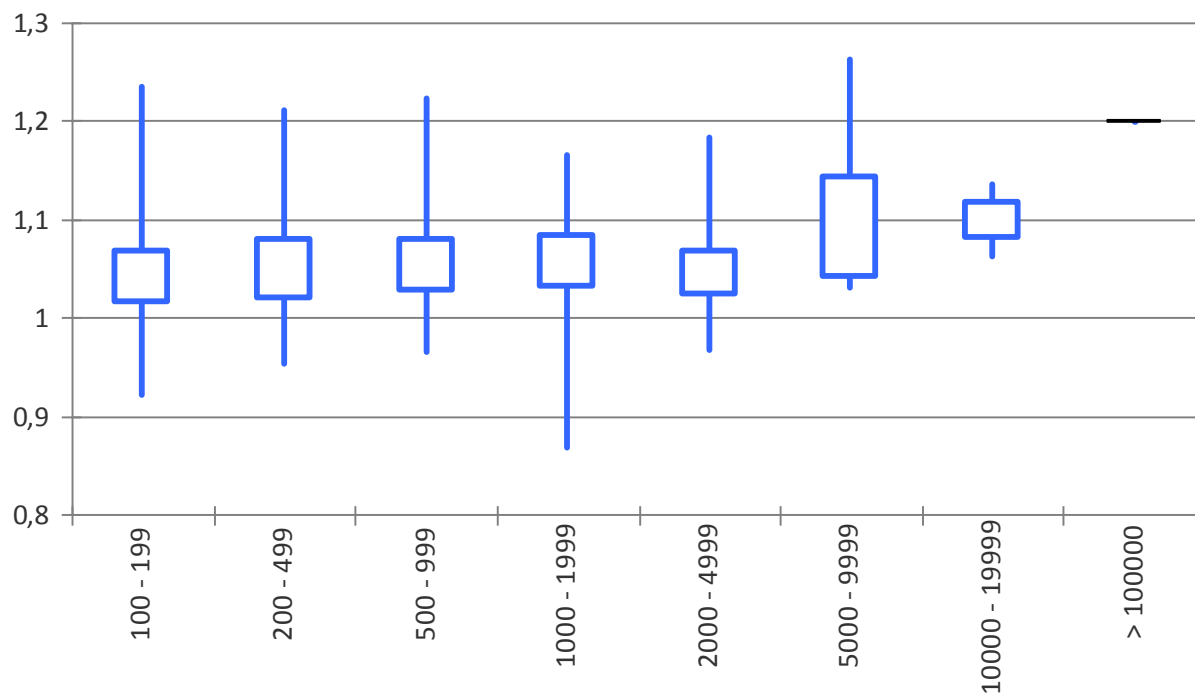
Krabicový graf (neboli Box-plot diagram) je grafickým znázorněním minima, maxima, prvního a třetího kvartilu. Obdélník vyjadřuje rozpětí, ve kterém se nalézá polovina hodnot jevu. Linie z něj vybíhající nahoru naznačuje rozpětí nejvyšších 25 % hodnot, linie vybíhající dolů pak rozpětí nejnižších 25 % hodnot. Krabicový graf je tak vhodný mj. pro zachycení rozptylu hodnot.

Z grafu zachycujícího relativní změnu počtu obyvatel mezi roky 1869 a 1910 (období klasické industrializace) je patrný populační růst napříč vymezenými velikostními kategoriemi obcí. Konfrontujeme-li graf s prostorovým rozložením změn zachycených na obrázcích 3.6 až 3.9,

vidíme plošně rozsáhlé růstové oblasti (zejména v období 1869 – 1880). Růstové jsou v tomto období zejména obce na Brněnsku, Ivančicku, Hodonínsku a Břeclavsku; je zde tedy silná souvislost s přítomností industriálních aktivit. Depopulační obce lze nalézt selektivně především v západních okrajových oblastech kraje.

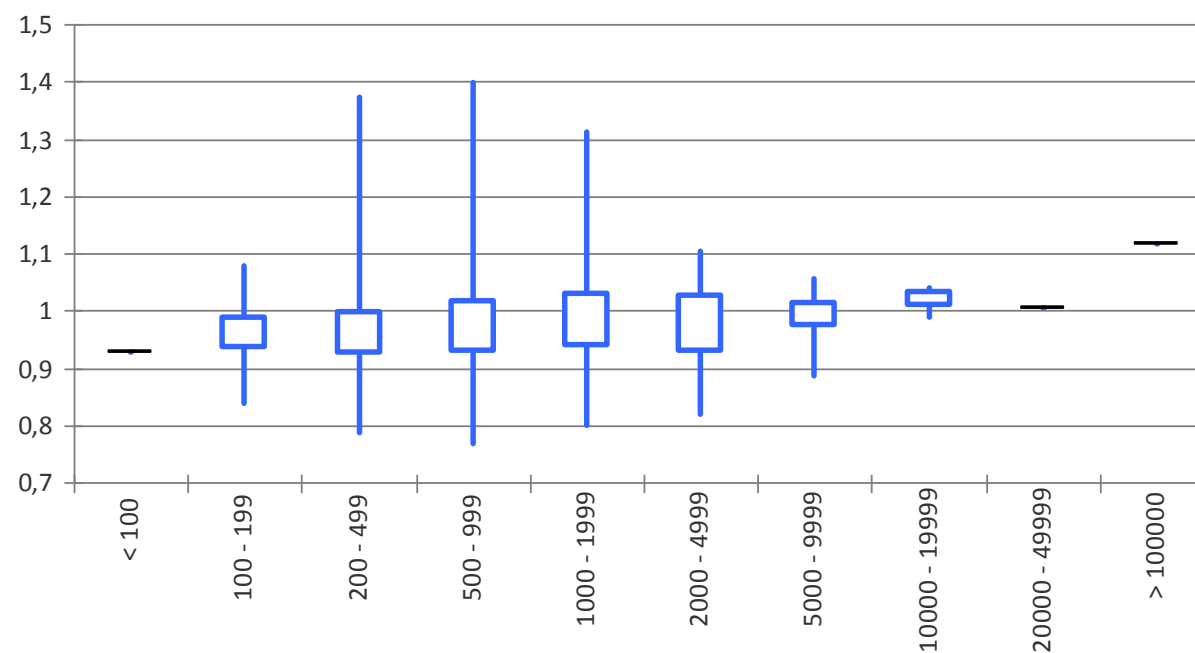
Obr. 3.2: Krabicový graf relativních změn počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1869 a 1910 (za jednotlivé velikostní kategorie obcí)

Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

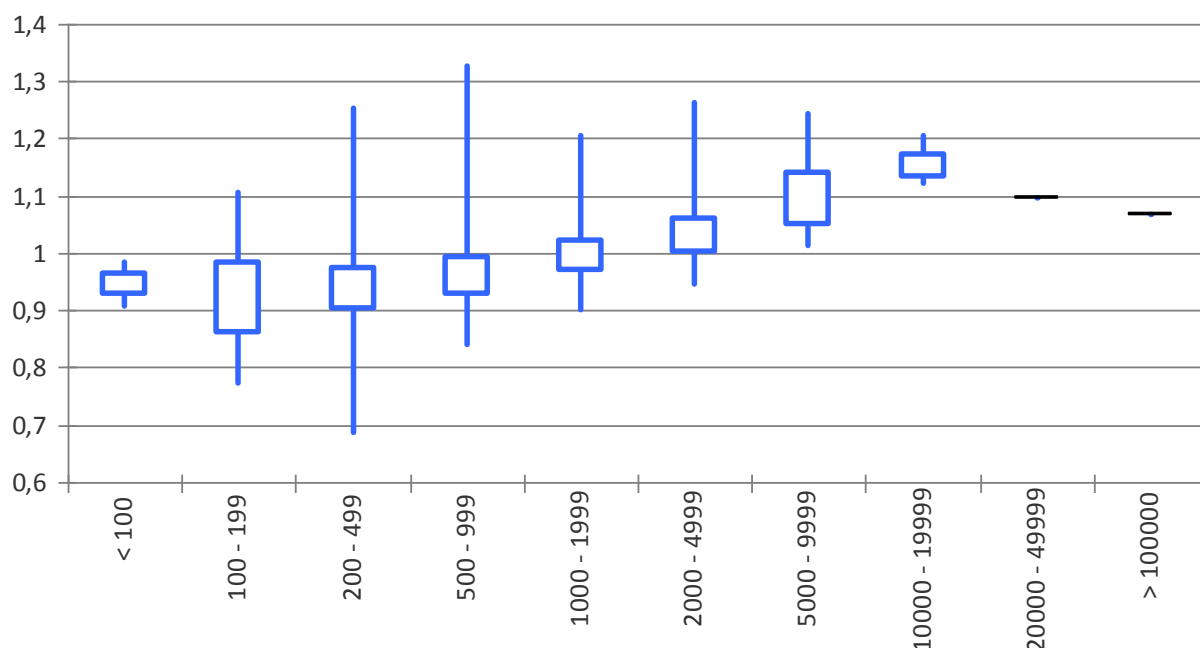

Obr. 3.3: Krabicový graf relativních změn počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1910 a 1950 (za jednotlivé velikostní kategorie obcí)

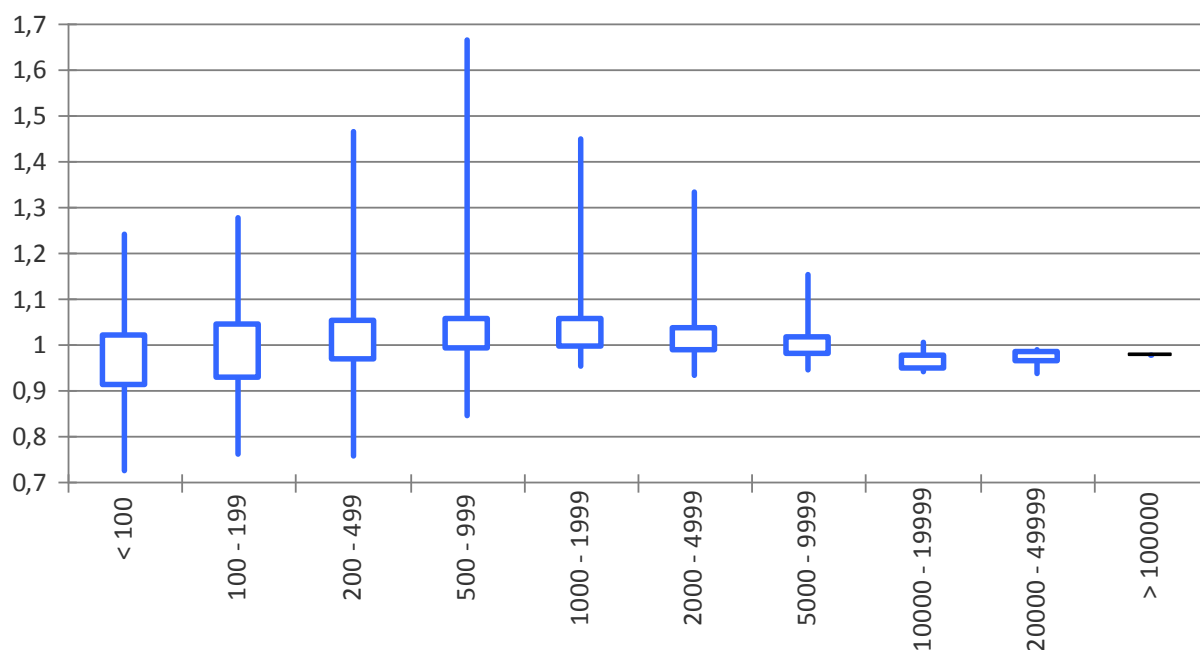
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

Obr. 3.4: Krabicový graf relativních změn počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1950 a 1991 (za jednotlivé velikostní kategorie obcí)
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

Obr. 3.5: Krabicový graf relativních změn počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1991 a 2011 (za jednotlivé velikostní kategorie obcí)
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

Graf na obrázku 3.3 postihující poměrně heterogenní období 1910 až 1950 přináší naopak obraz celkového populačního poklesu (s výjimkou větších městských sídel rostoucích zejména v období 1921 – 1930). Ze schémat na obrázcích 3.10 a 3.11 lze vyčíst sílící depopulační procesy v periferních oblastech kraje již pro období 1910 – 1930, nicméně razantní plošné negativní změny se odehrály mezi lety 1930 a 1950, a to v souvislosti s válečným a těsně poválečným vývojem popisovaným v textu výše (obr. 3.12).

Socialistické období je charakteristické zvýšenou diferenciací populačního vývoje obcí; diferenciacie je zřetelná jak v prostorovém smyslu, tak i mezi jednotlivými velikostními kategoriemi obcí. Z grafu na obrázku 3.4 je zřetelný růst obcí ve velikostních kategoriích nad 2 000 obyvatel a naopak převážně regresivní (byť značně diverzifikovaný) vývoj u menších obcí. Prostorové rozložení růstu zachycené na obrázcích 3.13 až 3.16 potvrzuje důraz kladený socialistickým plánováním na roli středních měst. Přibližně od 60. let jsou naopak patrné depopulační tendence u řady venkovských sídel.

Aktuální vývoj po roce 1991 zobrazovaný krabicovým grafem na obrázku 3.5 naznačuje do jisté míry zastavení nejsilnějších depopulačních trendů a přechod do fáze stagnace (týká se zejména období 1991 – 2001), vystřídané mezi lety 2001 a 2011 silným populačním růstem obcí v širším zázemí Brna a depopulací v periferních oblastech kraje (obr. 3.17 a 3.18). Významným rysem tohoto období je převážně stagnující či regresivní vývoj obcí nad 10 000 obyvatel.

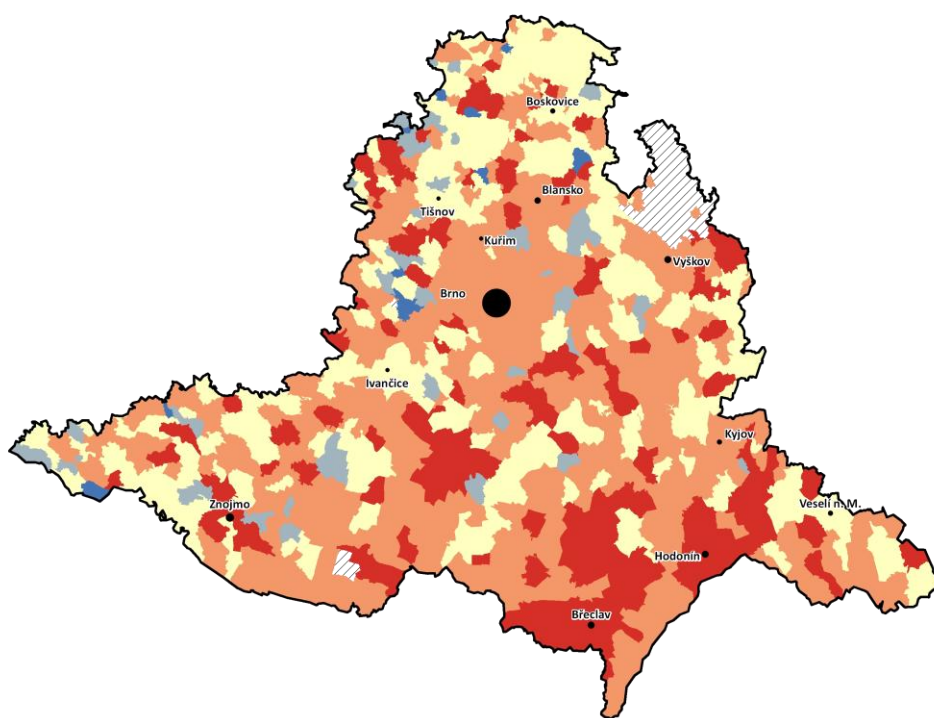
Rámeček 3.3

VÝZNAM RETROSPEKTIVNÍ ANALÝZY

Podrobná analýza historického vývoje sídelního systému zdánlivě nemá přímou vazbu k popisu a vysvětlení současných sídelních procesů. Jak již však bylo naznačeno v úvodu studie, sídelní systém je systémem s výraznou časoprostorovou setrvačností. Řada procesů, událostí a plánovacích rozhodnutí proběhlých v minulosti vytváří rámec současných sídelních vztahů. Industrializační procesy, odsun německého obyvatelstva či uplatňování střediskové soustavy osídlení pozměnily rozmístění obyvatelstva, pracovních příležitostí či dalších sídelních funkcí a vytvořily tak lokální kontext aktuálních socio-ekonomických a politicko-plánovacích procesů. Retrospektivní analýza je tak vhodným východiskem pro studium a interpretaci současného fungování sídelního systému.

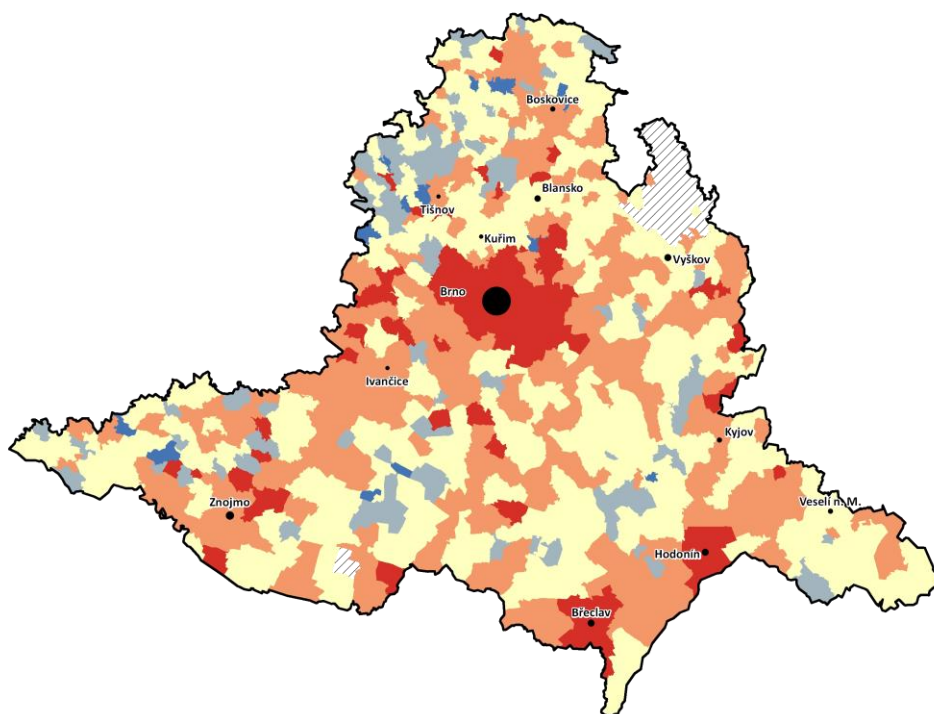
Obr. 3.6: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1869 a 1880
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

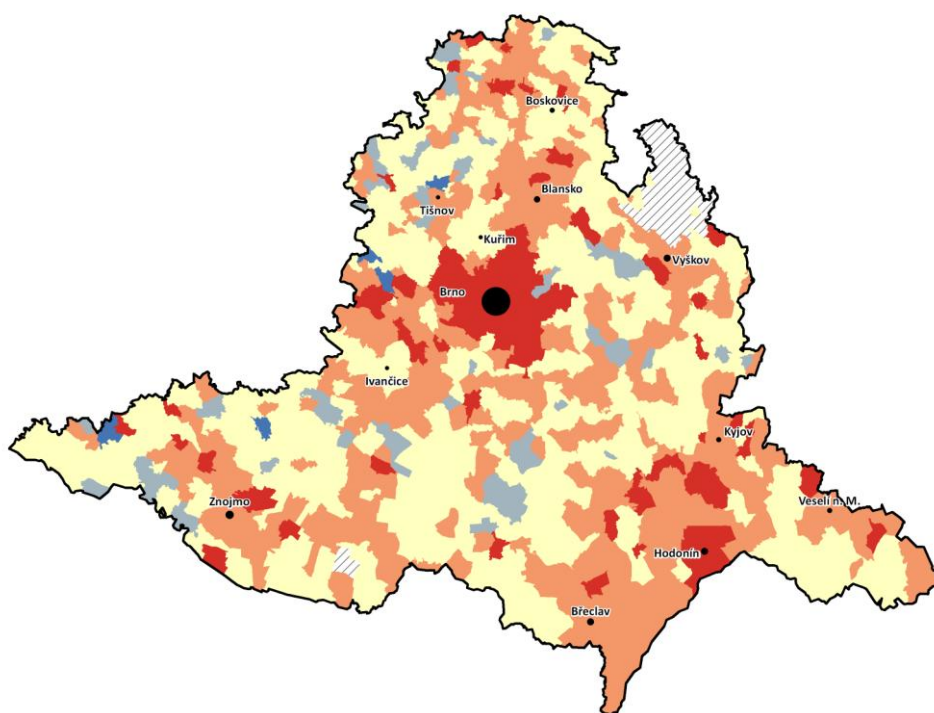
Obr. 3.7: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1880 a 1890
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

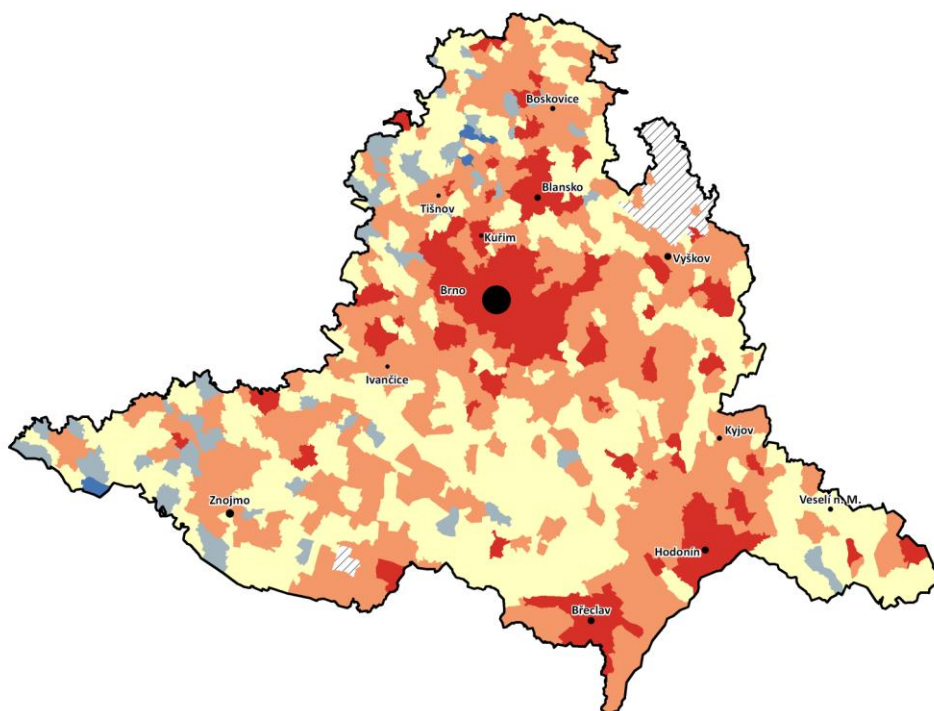
Obr. 3.8: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1890 a 1900
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

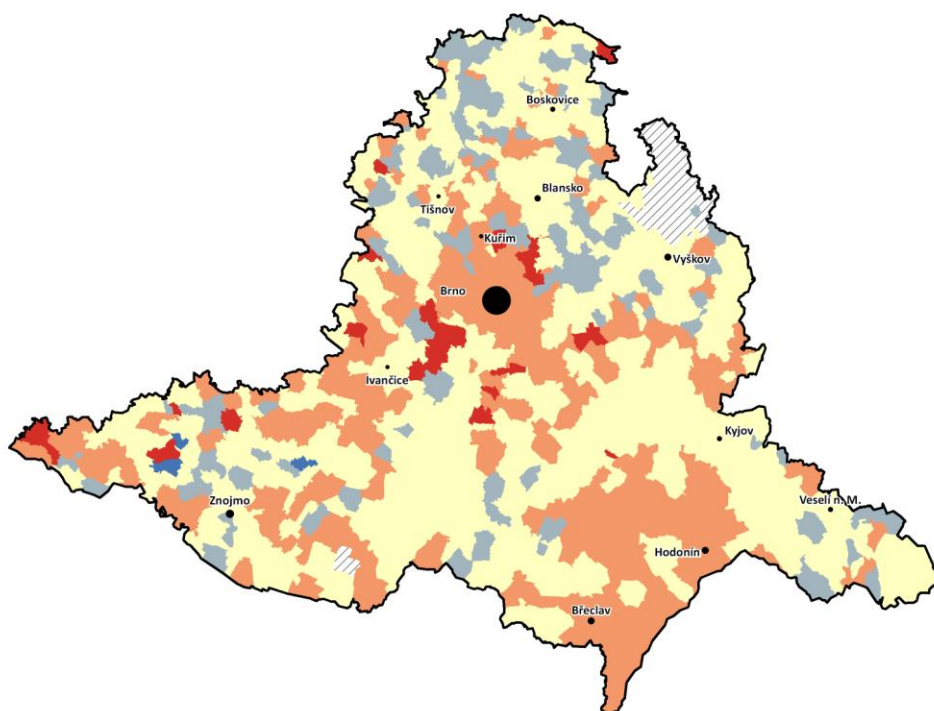
Obr. 3.9: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1900 a 1910
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

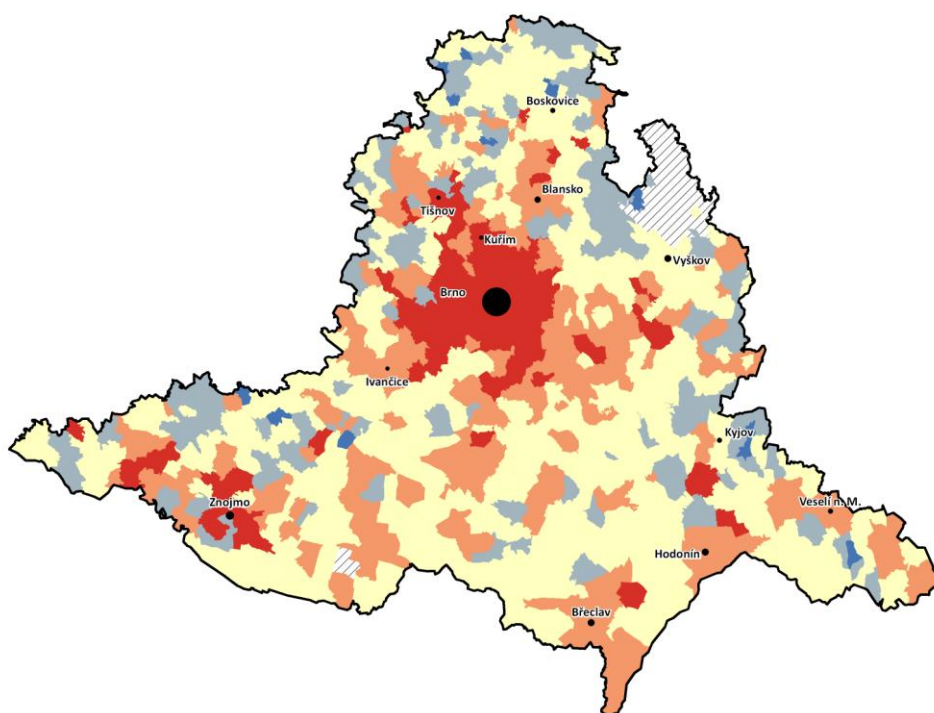
Obr. 3.10: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1910 a 1921
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

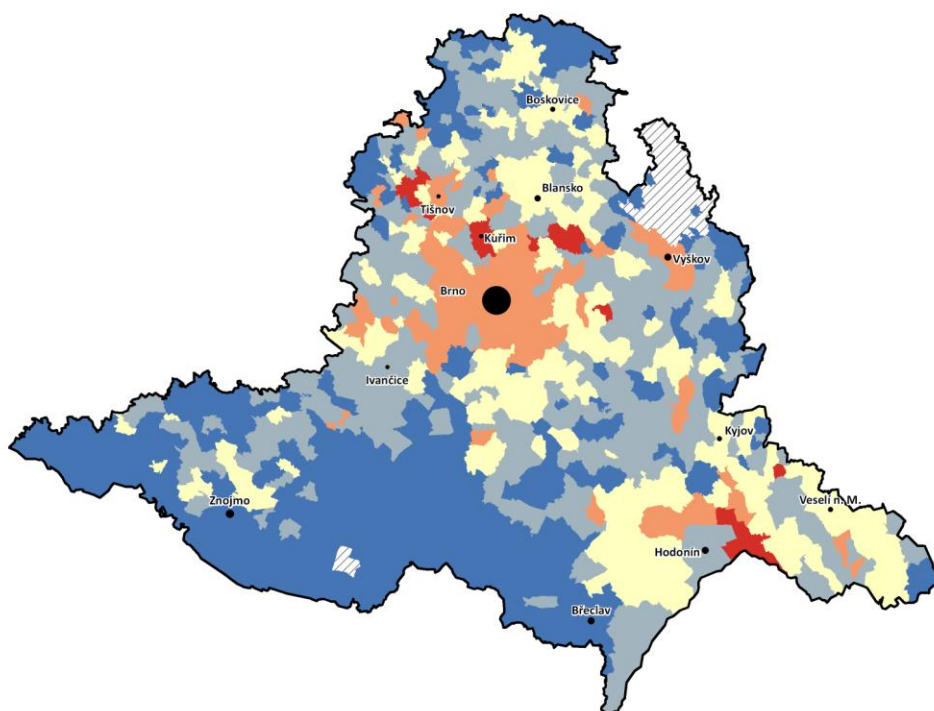
Obr. 3.11: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1921 a 1930
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

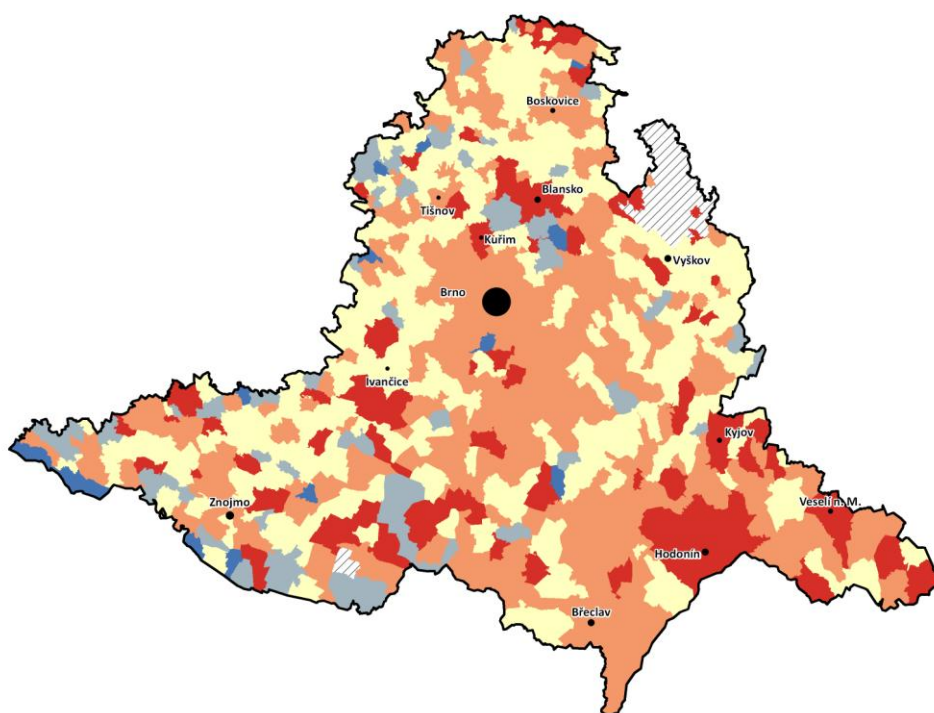
Obr. 3.12: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1930 a 1950
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

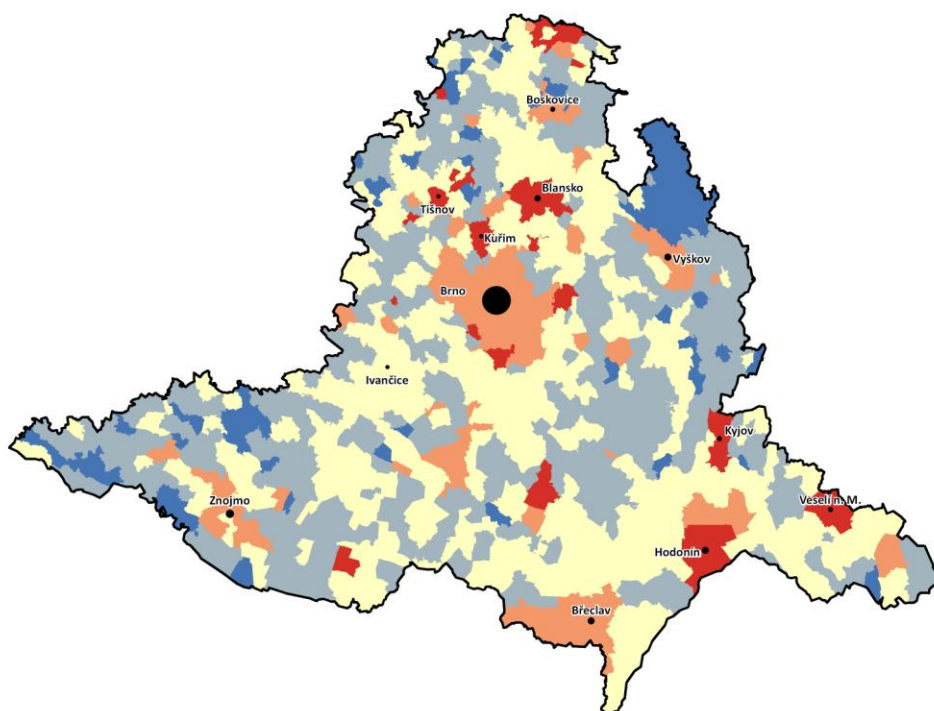
Obr. 3.13: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1950 a 1961
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

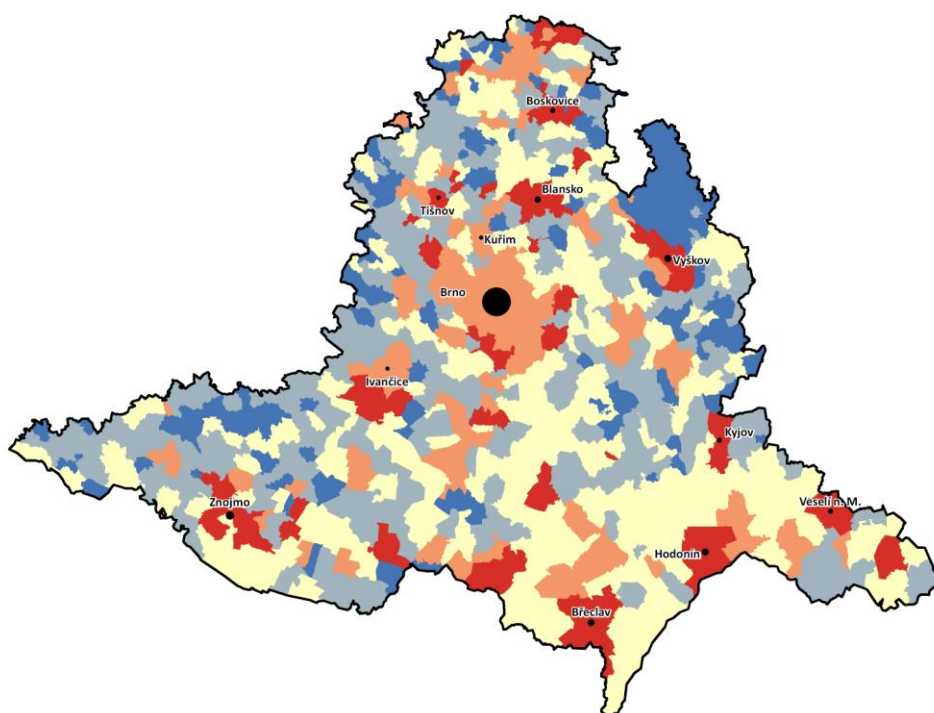
Obr. 3.14: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1961 a 1970
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

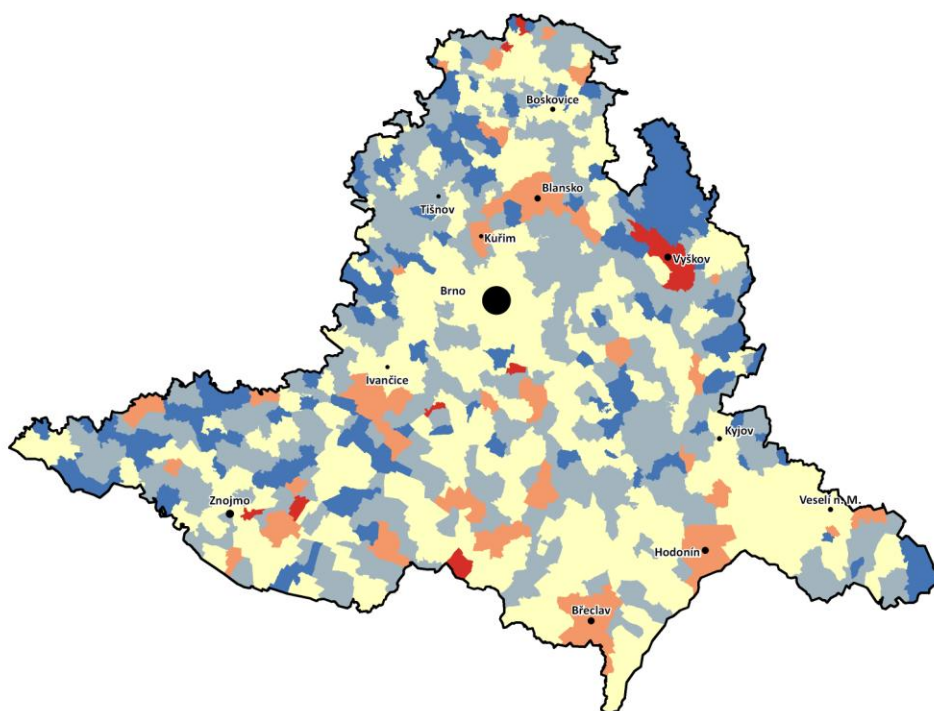
Obr. 3.15: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1970 a 1980
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

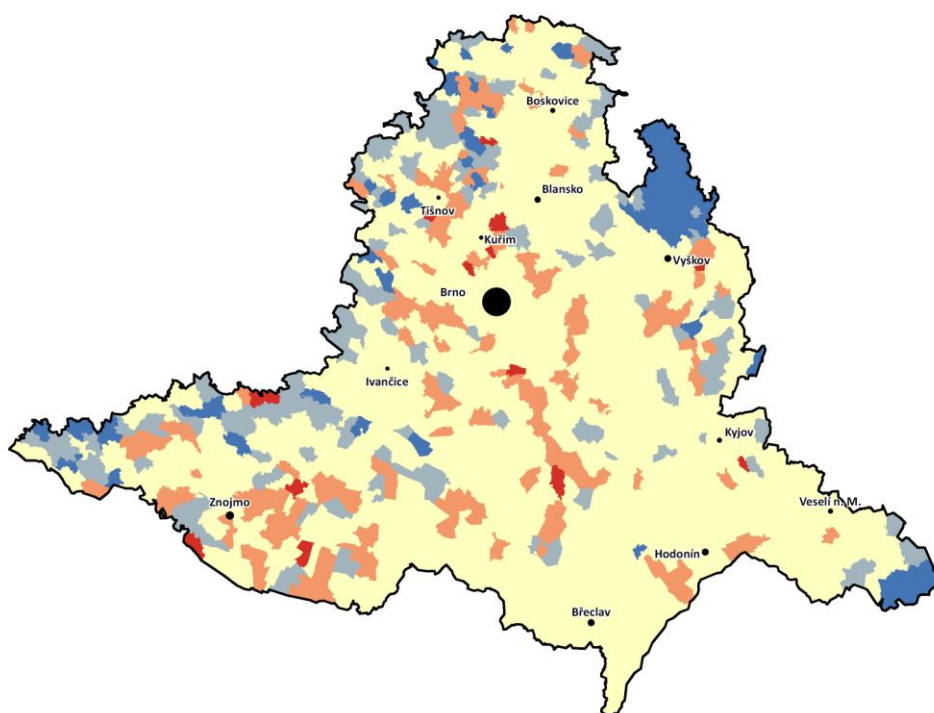
Obr. 3.16: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1980 a 1991
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

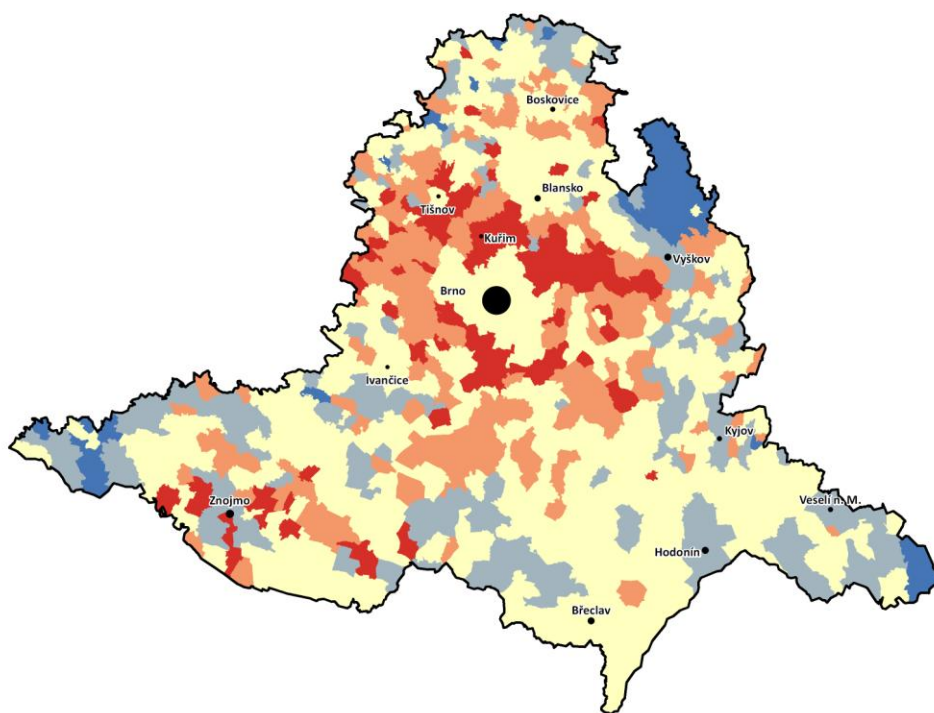
Obr. 3.17: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 1991 a 2001
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

Obr. 3.18: Relativní změny počtu obyvatel v obcích JMK mezi roky 2001 a 2011
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

■ silný nárůst ■ mírný nárůst ■ stagnace ■ mírný pokles ■ silný pokles

3.3 STRUČNÉ SHRNUTÍ KAPITOLY 3

- Dlouhodobý populační vývoj obcí JMK byl významně ovlivněn procesy klasické industrializace, válečnou a poválečnou sídelní reorganizací a socialistickou regionální politikou.
- Raná industrializace v prostoru JMK přinesla relativně rychlý ekonomický a populační vzestup Brna, resp. širší brněnské aglomerace. Rozmístění rané industrializace bylo velmi nerovnoměrné – rozsáhlé části jižní Moravy (Znojemsko, Břeclavsko a Hodonínsko) nebyly v průběhu 19. století zprůmyslnováním významněji dotčeny.
- Od poloviny 19. století probíhaly intenzivní procesy prostorové koncentrace obyvatelstva, které se zpomalily či dokonce změnily v částečně dekoncentrační až v posledním desetiletí.
- V poválečném období došlo k plošné depopulaci v rozsáhlých, zejména jižních a jihozápadních oblastech kraje.
- Socialistické období znamenalo hlubokou diferenciaci populačního vývoje obcí. Kolektivizace zemědělství a procesy socialistické industrializace vedly k růstu obcí zejména ve velikostních kategoriích od 5 do 20 tisíc obyvatel; regresivní vývoj naopak zaznamenávaly malé obce.
- Období po roce 1991 je dominována nárůstem počtu obyvatel v obcích brněnské metropolitní oblasti (nikoli už v samotném Brně). Zřejmý je pokles počtu obyvatel větších měst.

Použitá literatura a zdroje:

HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNEL, K. (1987): Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČR, Praha.
HAMPL, M. (1996): Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Praha.
HORSKÁ, P., MAUR, E., MUSIL, J. (2002): Zrod velkoměsta – urbanizace českých zemí a Evropa. Litomyšl.
SRB, V. (2004): 1000 let obyvatelstva českých zemí. Praha.

Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

4. ANALÝZA DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE OBCÍ JMK V LETECH 1971 - 2011

Statistická data ČSÚ umožňují zpracovat podrobnější analýzu sídelního vývoje v rámci JMK za období mezi lety 1971 a 2011. Po úpravách spočívajících v zajištění územní srovnatelnosti hodnocených prostorových jednotek je možné pro každou obec, resp. agregovanou skupinu obcí sledovat demografický vývoj včetně dílčích ukazatelů přirozeného a migračního přírůstku.

Ve sledovaném období 1971 – 2011 došlo ke změnám správního členění JMK, které zahrnovaly rovněž integrace a desintegrace jednotlivých obcí. S cílem srovnatelnosti analýz bylo nutné přistoupit k vytvoření takových analytických prostorových jednotek, jež budou územně neměnné po celé sledované období. Pokud tedy mezi roky 1971 a 2011 obec vznikla odloučením od jiné obce, byla pro účely analýzy dále sledována jako její součást (příklad: *obec Rohatec, jež byla od roku 1987 do roku 1990 součástí Hodonína, byla pro potřeby analýzy sloučena s Hodonínem*); stejně tak pokud obec byla ve studovaném období integrována s jinou obcí, byla i pro období před integrací analyzována jako součást této obce (příklad: *Blahoňov jako součást obce Kuřimské Jestřabí*).

Tab. 4.1: Přehled sloučených obcí pro potřeby analýzy demografického vývoje 1971 - 2011
Zdroj: vlastní zpracování

slučovaná obec		sloučena s obcí		slučovaná obec		sloučena s obcí	
kód	název	kód	název	kód	název	kód	název
556963	Spešov	581283	Blansko	553875	Louka	582158	Olešnice
550108	Kozlany	592901	Bohdal.-Pavlovice	553883	Ústup	582158	Olešnice
530824	Velenov	581372	Boskovice	554162	Crhov	582158	Olešnice
531006	Ludíkov	581372	Boskovice	581810	Křtěnov	582158	Olešnice
534692	Újezd u Boskovic	581372	Boskovice	581941	Lhota u Olešnice	582158	Olešnice
581534	Chrudichromy	581372	Boskovice	582832	Biskoupky	583588	Oslavany
581925	Lhota Rapotina	581372	Boskovice	582930	Čučice	583588	Oslavany
582085	Němčice	581372	Boskovice	583201	Ketkovice	583588	Oslavany
582395	Sudice	581372	Boskovice	583502	Nová Ves	583588	Oslavany
582581	Valchov	581372	Boskovice	550272	Cvrčovice	584801	Pohořelice
558443	Ladná	584291	Břeclav	506699	Otmarov	583766	Rajhradice
557048	Mouřínov	592943	Bučovice	583987	Tetčice	583782	Rosice
593150	Kojátky	592943	Bučovice	584207	Zastávka	583782	Rosice
549789	Říčky	582964	Domašov	593141	Kobeřice u Brna	593583	Slavkov u Brna
550132	Olšany	593028	Habrovany	593664	Vážany nad Lit.	593583	Slavkov u Brna
586358	Lužice	586021	Hodonín	586064	Světlá	582468	Šebetov
586528	Rohatec	586021	Hodonín	549738	Ponětovice	583952	Šlapanice
550019	Vracovice	594075	Horní Břečkov	583189	Jiřkovice	583952	Šlapanice
549894	Skryje	595667	Horní Loučky	583219	Kobylnice	583952	Šlapanice
549908	Újezd u Tišnova	595667	Horní Loučky	583685	Prace	583952	Šlapanice
550841	Jiřice u Mor. Bud.	594121	Hostim	550078	Přeskače	594938	Tavíkovice
555282	Kurdějov	584495	Hustopeče	549746	Předklášteří	584002	Tišnov
550141	Medlovice	593117	Ivanovice na H.	582891	Březina	584002	Tišnov
553972	Rybniček	593117	Ivanovice na H.	583014	Heroltice	584002	Tišnov
550256	Kašnice	584550	Klobouky	583065	Hradčany	584002	Tišnov
550795	Podbřežice	593168	Komořany	583316	Lomnička	584002	Tišnov
550175	Podomí	593192	Krásensko	583944	Šerkovice	584002	Tišnov
550051	Plenkovice	594261	Kravsko	583961	Štěpánovice	584002	Tišnov
582727	Zbraslavce	581879	Kunštát	584134	Vohančice	584002	Tišnov
583430	Moravské Knínice	583251	Kuřim	584274	Železné	584002	Tišnov
513695	Horní Smržov	581917	Letovice	550086	Křidlůvky	595039	Valtovice

513709	Roubanina	581917	Letovice	550825	Holubice	593681	Velešovice
581518	Deštná	581917	Letovice	587907	Katov	596973	Velká Bíteš
581887	Lazinov	581917	Letovice	595934	Křižínkov	596973	Velká Bíteš
582069	Míchov	581917	Letovice	596191	Níhov	596973	Velká Bíteš
582191	Pamětice	581917	Letovice	582042	Malá Roudka	582646	Velké Opatovice
582344	Skrchov	581917	Letovice	554898	Rostěnice-Zvon.	592889	Vyškov
582620	Stvolová	581917	Letovice	593061	Hoštice-Heroltice	592889	Vyškov
582689	Vranová	581917	Letovice	593231	Křižanovice u V.	592889	Vyškov
584304	Bavory	584649	Mikulov	593281	Lysovice	592889	Vyškov
584541	Klentnice	584649	Mikulov	593630	Topolany	592889	Vyškov
550191	Uhřice	593338	Milonice	582808	Babice u Rosic	584223	Zbýšov
586005	Závist	582077	Milonice	546941	Dobšice	593711	Znojmo
594466	Mir. Knínice	594458	Miroslav	555231	Suchohrdly	593711	Znojmo
594512	Našiměřice	594458	Miroslav	587729	N. Šaldorf-Sedl.	593711	Znojmo
594849	Suchohrdly u Mir.	594458	Miroslav	593991	Dyje	593711	Znojmo
593923	Dobelice	594482	Mor. Krumlov	594300	Kuchařovice	593711	Znojmo
593931	Dobřínsko	594482	Mor. Krumlov	584142	Vojkovice	584282	Židlochovice
594750	Rybníky	594482	Mor. Krumlov				
550213	Heršpice	593435	Nížkovice				

Analýza demografického vývoje byla zaměřena na popis charakteru změny populační velikosti (nárůst, stagnace, pokles) a dále na odhalení hlavních faktorů/faktorů změny – tj. zda byla populační změna zapříčiněna přirozeným či mechanickým (migračním) pohybem obyvatelstva, resp. jejich kombinací.

4.1 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ OBCÍ JMK V LETECH 1971 - 1990

Z tabulek 4.2 a 4.3 je patrné, že v období od roku 1971 do roku 1990 převládal u většiny obcí JMK migračně podmíněný pokles počtu obyvatel; paralelně probíhaly ve 43 obcích nárůsty počtu obyvatel přirozenou měnou.

Sledujeme-li rozložení vývoje v daném období nikoli dle počtu obcí, ale dle počtu obyvatel v obcích, je interpretace situace poněkud odlišná (srovnej s obr. 4.1). Je patrné, že větší centra byla populačně rostoucí, ať už primárně skrze faktor migrace (Brno, Břeclav, Vyškov, Ivančice, Kyjov), faktor přirozené měny (Znojmo, Tišnov, Veselí nad Moravou), či jejich kombinací (Hodonín, Boskovice, Blansko, Kuřim). Populační pokles (primárně migračně podmíněný) pak byl charakteristický zejména pro menší obce.

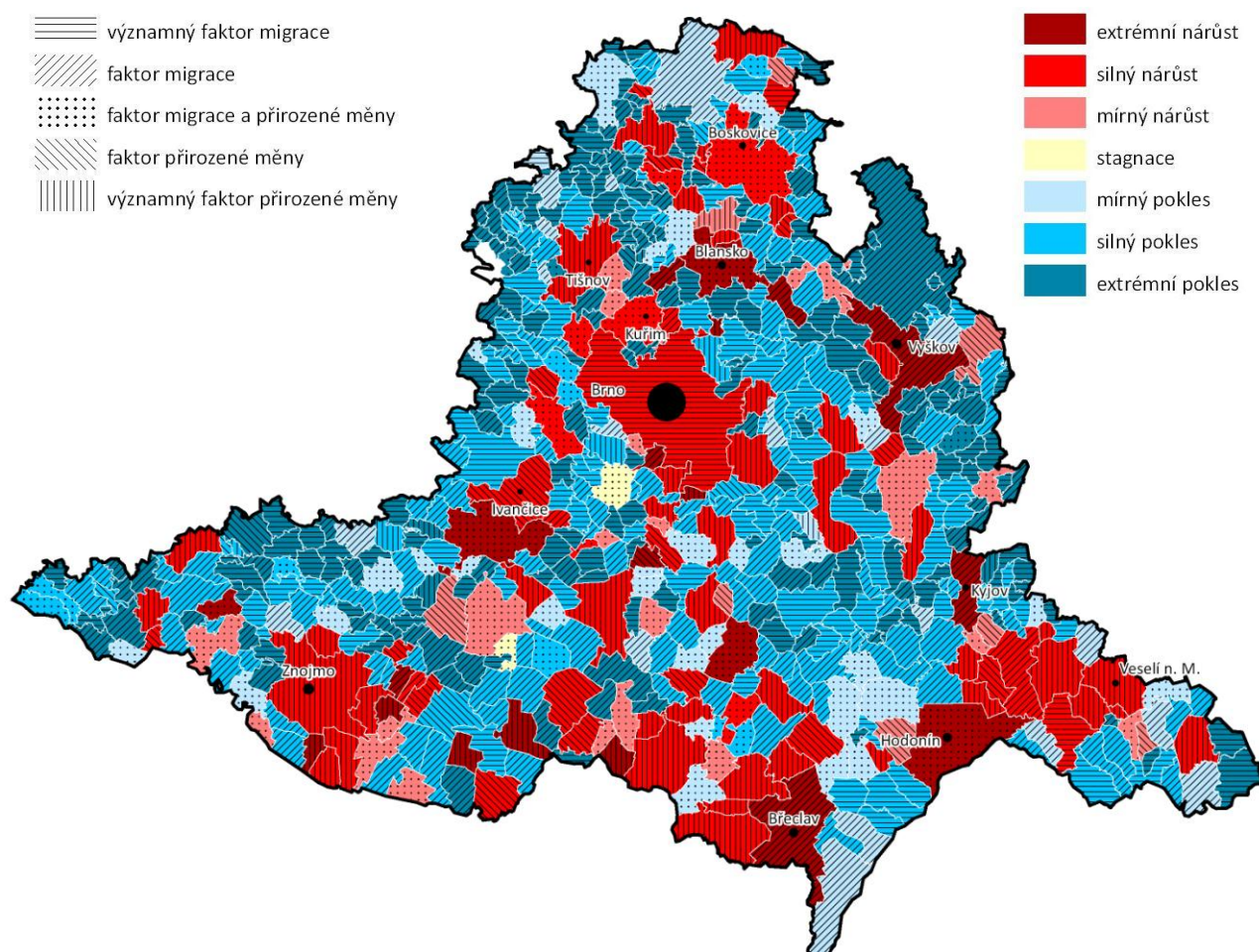
Tab. 4.2: Počty obcí (či skupin sloučených obcí) v kategoriích dle charakteru a hlavního faktoru změny populační velikosti v období 1971 - 1990
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

	extrémní pokles	silný pokles	mírný pokles	stagnace	mírný nárůst	silný nárůst	extrémní nárůst	celkem
významný faktor migrace	120	71	1			3		195
faktor migrace	71	108	19		1	4	7	210
faktor přirozené měny a migrace	3	8	30	2	21	7	5	76
faktor přirozené měny	3	6			7	17	1	34
významný faktor přirozené měny	4	4	1		1	43	7	60
celkem	201	197	51	2	30	74	20	

Tab. 4.3: Počty obyvatel obcí (či skupin sloučených obcí) v kategoriích dle charakteru a hlavního faktoru změny populační velikosti v období 1971 - 1990
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

	extrémní pokles	silný pokles	mírný pokles	stagnace	mírný nárůst	silný nárůst	extrémní nárůst	celkem
významný faktor migrace	50 041	70 801	1 493			379 951		502 287
faktor migrace	26 302	92 668	29 712		549	6 641	62 542	218 413
faktor přirozené změny a migrace	1 040	5 478	38 276	2 845	29 033	36 651	62 874	176 197
faktor přirozené změny	930	5 317			11 587	31 205	2 529	51 568
významný faktor přirozené změny	1 510	5 180	648		3 550	161 771	11 757	184 417
celkem	79 822	179 444	70 130	2 845	44 720	616 219	139 701	

Obr. 4.1: Přehled obcí (či skupin sloučených obcí) dle charakteru a hlavního faktoru změny populační velikosti v období 1971 - 1990
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

4.2 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ OBCÍ JMK V LETECH 1991 - 2000

Období 1991 - 2000 je z hlediska rozložení růstů a poklesů odlišné; je patrná kombinace více vývojových trendů a prostorový vzorec změny je komplikovanější (viz obr. 4.2). Z tabulek 4.4 a 4.5 vyplývá pozastavení plošného úbytku obyvatel (emigrace stále zůstává nejvýznamnějším faktorem poklesu, přesto u 54 obcí nastupuje depopulace daná primárně úbytky přirozenou měnou). Oproti předchozímu období roste počet obcí zvyšujících počet obyvatel především migrací, nicméně celkový počet obyvatel v těchto obcích již není tak vysoký. Je to dáno mj. faktem, že některá velká centra přecházejí do fáze poklesu počtu obyvatel (Brno, Blansko, Ivančice, Kyjov, Veselí nad Moravou). Další větší obce zaznamenávají spíše mírné nárůsty. Silná populační dynamika se přesouvá především do menších obcí.

V zázemí Brna sílí především suburbanizační procesy – u velké většiny obcí v tomto prostoru je růst migračně podmíněný. V případě dalšího růstového shluku východního Znojemska nejsou nárůsty počtu obyvatel v obcích podmíněny pouze migrací, u řady obcí je významným či doplňujícím faktorem přirozená měna. Až na výjimky zůstává západní okraj kraje silně depopulační oblastí.

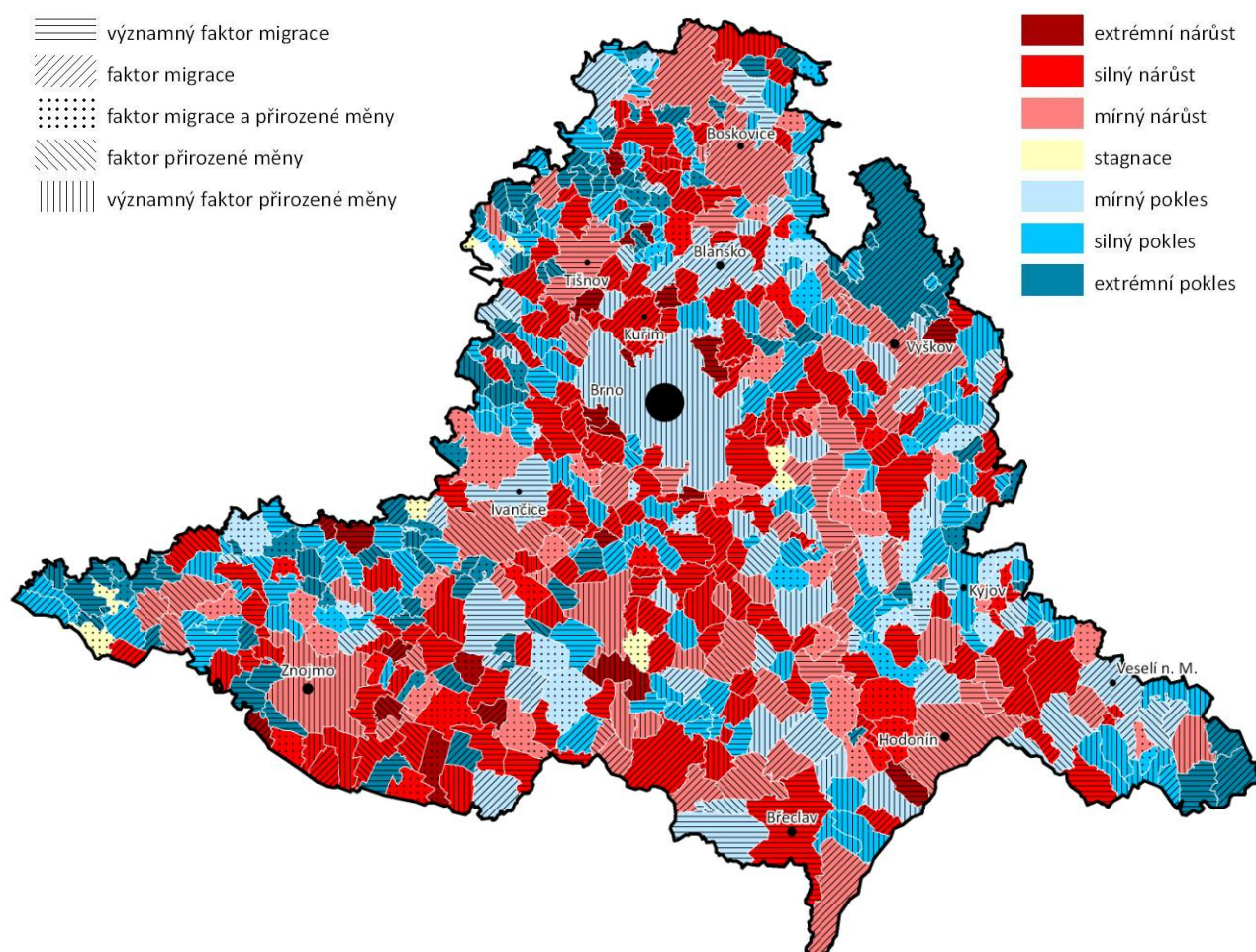
Tab. 4.4: Počty obcí (či skupin sloučených obcí) v kategoriích dle charakteru a hlavního faktoru změny populační velikosti v období 1991 - 2000
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

	extrémní pokles	silný pokles	mírný pokles	stagnace	mírný nárůst	silný nárůst	extrémní nárůst	celkem
významný faktor migrace	25	30	8		8	52	15	138
faktor migrace	26	34	20		22	63	4	169
faktor přirozené měny a migrace	17	11	21	8	26	17	2	102
faktor přirozené měny	6	11	15		12	5	1	50
významný faktor přirozené měny	11	54	17		13	20	1	116
celkem	85	140	81	8	81	157	23	

Tab. 4.5: Počty obyvatel obcí (či skupin sloučených obcí) v kategoriích dle charakteru a hlavního faktoru změny populační velikosti v období 1991 - 2000
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

	extrémní pokles	silný pokles	mírný pokles	stagnace	mírný nárůst	silný nárůst	extrémní nárůst	celkem
významný faktor migrace	6 533	18 141	19 721		39 296	98 329	11 082	193 101
faktor migrace	6 164	24 139	56 496		75 544	74 696	1 279	238 318
faktor přirozené měny a migrace	3 416	5 526	21 008	2 893	32 293	24 438	1 253	90 827
faktor přirozené měny	778	4 462	15 976		56 131	4 739	1 433	83 518
významný faktor přirozené měny	2 054	51 120	405 941		61 376	18 855	722	540 068
celkem	18 945	103 388	519 141	2 893	264 640	221 056	15 769	

Obr. 4.2: Přehled obcí (či skupin sloučených obcí) dle charakteru a hlavního faktoru změny populační velikosti v období 1991 - 2000
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

4.3 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ OBCÍ JMK V LETECH 2001 - 2011

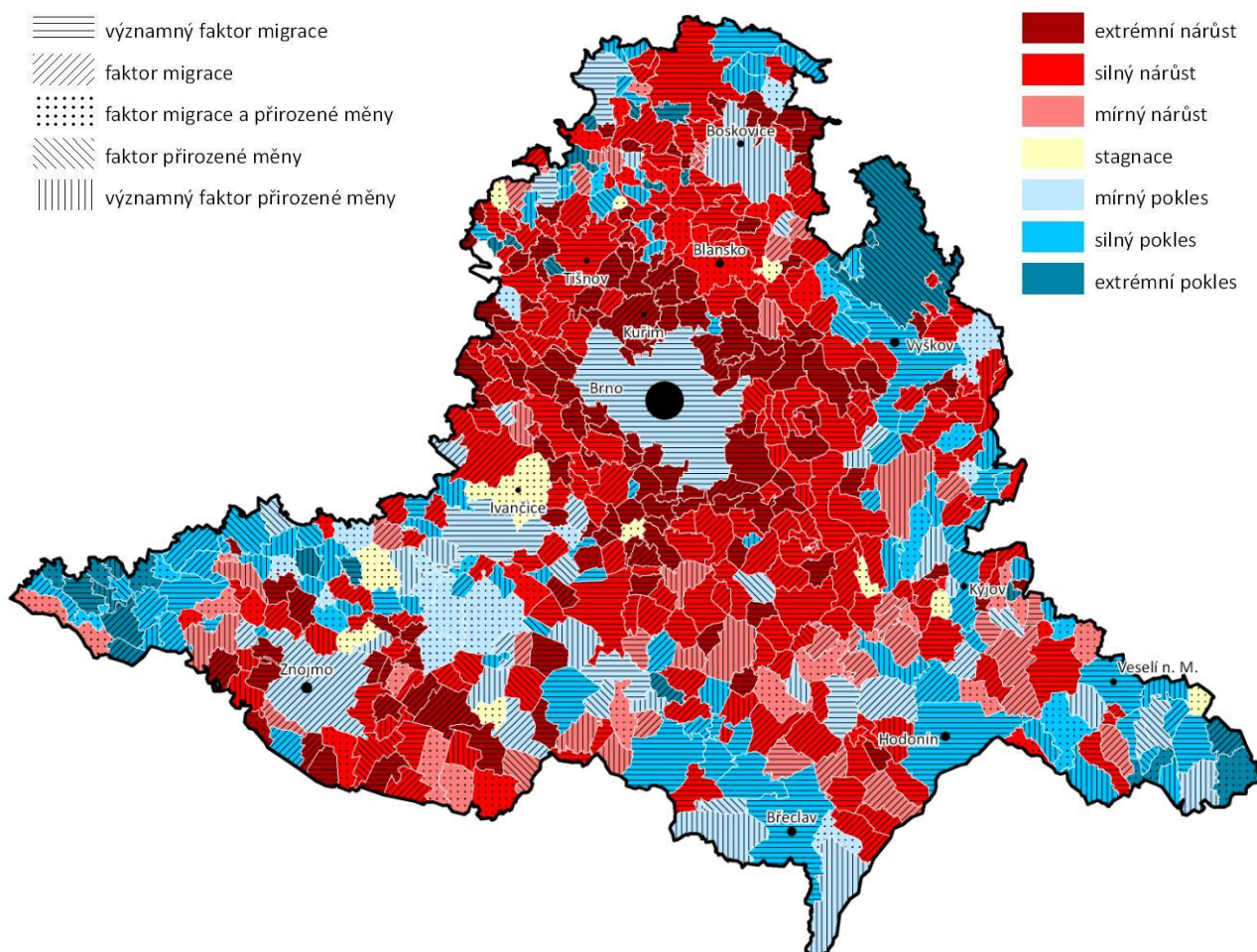
Vývoj mezi lety 2001 a 2011 je významně dominován metropolizačními procesy v širším zázemí Brna. V kontextu celého kraje lze také hovořit o zvýraznění kontur růstových a ztrátových oblastí. Zatímco území brněnské metropolitní oblasti, svitavské osy a jižního Hodonínska patří mezi populačně zisková, periferie a Moravskokrumlovsko obyvatelstvo ztrácí (viz obr. 4.3). Poměrně velké množství obcí v zázemí Brna dosahuje velmi silných nárůstů počtu obyvatel migrací, u vzdálenějších obcí a na Znojemsku migraci doplňuje i faktor kladných přirozených přírůstků. Počet obcí migračně rostoucích dosahuje téměř poloviny celkového počtu obcí kraje (tab. 4.6). Nejedná se však (až na výjimky Blanska, Kuřimi či Hustopeč) o větší centra – ta se naopak přesouvají do kategorie převážně migrací podmíněné ztráty obyvatel.

U depopulačních oblastí nelze vysledovat převládající faktor populační ztráty – jedná se o kombinaci migrace a přirozené změny. Vybrané části v předchozích obdobích ztrátových území přecházejí patrně v důsledku suburbanizačních procesů do fáze migračně podmíněných zisků (např. relativně dobře dostupná západní část širšího brněnského metropolitního areálu).

Tab. 4.6: Počty obcí (či skupin sloučených obcí) v kategoriích dle charakteru a hlavního faktoru změny populační velikosti v období 2001 - 2011
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

	extrémní pokles	silný pokles	mírný pokles	stagnace	mírný nárůst	silný nárůst	extrémní nárůst	celkem
významný faktor migrace	3	24	6		4	90	106	233
faktor migrace	9	21	10		20	70	20	150
faktor přirozené změny a migrace	5	10	14	12	18	20	2	81
faktor přirozené změny	3	7	10		2	6		28
významný faktor přirozené změny	7	37	16		12	11		83
celkem	27	99	56	12	56	197	128	

Obr. 4.3: Přehled obcí (či skupin sloučených obcí) dle charakteru a hlavního faktoru změny populační velikosti v období 2001 - 2011
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

Tab. 4.7: Počty obyvatel obcí (či skupin sloučených obcí) v kategoriích dle charakteru a hlavního faktoru změny populační velikosti v období 2001 - 2011
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

	extrémní pokles	silný pokles	mírný pokles	stagnace	mírný nárůst	silný nárůst	extrémní nárůst	celkem
významný faktor migrace	534	125 071	383 912		5 688	134 057	90 755	740 016
faktor migrace	1 877	29 333	54 554		20 337	65 904	27 106	199 110
faktor přirozené měny a migrace	1 711	12 120	16 276	14 341	18 996	34 636	692	98 773
faktor přirozené měny	132	1 801	8 212		1 506	5 262		16 914
významný faktor přirozené měny	706	17 170	32 261		25 095	9 677		84 909
celkem	4 961	185 494	495 215	14 341	71 623	249 536	118 553	

4.4 STRUČNÉ SHRUTÍ KAPITOLY 4

- V období od roku 1971 do roku 1990 převládal u většiny obcí JMK migračně podmíněný pokles počtu obyvatel. Pokles byl ovšem charakteristický převážně pro populačně menší obce, větší centra rostla, ať už v důsledku přírůstku migrací či přirozenou měnou.
- Období 1991 – 2000 je typické komplikovaným vzorcem populační změny a jejích důvodů. Pozitivní populační dynamika se přesouvá do menších obcí, některá velká centra přecházejí do fáze poklesu počtu obyvatel. Především v zázemí Brna sílí suburbanizační procesy.
- Etapa mezi roky 2001 a 2011 je obdobím silných suburbanizačních procesů v širším zázemí Brna. Téměř polovina obcí kraje zaznamenává populační růst daný primárně migrací. Velká centra až na výjimky obyvatelstvo migrací ztrácejí. Periferní oblasti kraje se jasně vymezují jako depopulační.

Použitá literatura a zdroje:

Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

5. ANALÝZA MIGRAČNÍCH VZTAHŮ V JMK V LETECH 1991 - 2010

Kapitola 5 věnovaná migraci je prioritně zaměřena na popis a interpretaci migračních vztahů. Cílem není prosté zhodnocení migrační bilance jednotlivých obcí, nýbrž kvantifikace a vysvětlení prostorového vzorce migračních proudů mezi obcemi. Migrace je tedy v kontextu analýzy chápána jako vyjádření určitého vztahu v území – je nutné si ovšem uvědomit, že v případě migrace (na rozdíl od školní, pracovní dojížděky či dojížděky za službami) se nejedná o tzv. cirkulační pohyb. Stěhování obyvatelstva je procesem relativně nevratným, často probíhajícím v mnohem větším prostorovém měřítku nežli u procesů (pohybů) cirkulačních. Z tohoto důvodu nemusí zcela nutně bytové trhy (prostorově definované a integrované proudy migrace) svým rozsahem odpovídat trhům pracovním (definovaným dojížděkou do zaměstnání). Na druhou stranu zejména v případě suburbanizací vymezených zázemí velkých měst bude shoda migračního zázemí a dojížděkového pracovního regionu poměrně silná.

Migrační procesy jsou významně ovlivňovány celou řadou faktorů působících na různých řádovostních úrovních – od ryze makroekonomických či kulturně-podmíněných faktorů (např. státní podpora bydlení, pružnost bytového trhu, dostupnost nového financování bydlení, ochota ke změně bydliště při změně zaměstnání či hledání práce, apod.) až po faktory lokálního charakteru (aktuální dostupnost nemovitostí či stavebních pozemků v dané lokalitě, módnost či dopravní dostupnost lokality).

5.1. MIGRAČNÍ BILANCE OBČÍ JMK V LETECH 1991 - 2010

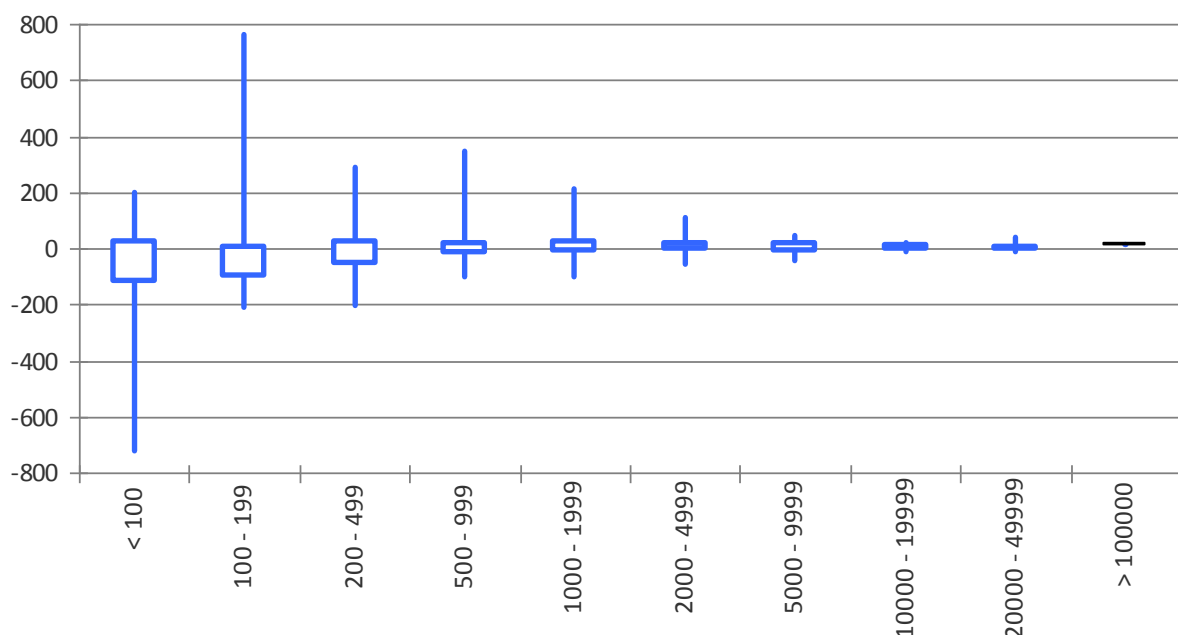
Analýza migrační bilance za obce JMK je pro přehlednost rozdělena do 4 pětiletých dílčích období: 1991-1995, 1996-2000, 2001-2005 a 2006-2010 (v tabulce 5.1 je uveden i rok 2011).

Tab. 5.1: Celkové přírůstky migrací za jednotlivé velikostní kategorie obcí v JMK v letech 1991 až 2011
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
< 100	-22	-22	-3	-4	-44	5	-40
100 - 199	-166	-148	-147	-80	1	-121	-25
200 - 499	-293	-250	-345	-151	54	23	145
500 - 999	-35	-159	-99	105	387	403	932
1 000 - 1 999	130	318	93	305	761	471	582
2 000 - 4 999	-168	224	661	423	240	261	459
5 000 - 9 999	251	-38	-88	-52	-3	200	22
10 000 - 19 999	-85	26	64	111	-14	48	69
20 000 - 49 999	424	328	-130	315	9	-9	-320
> 100 000	453	1 961	528	1 038	280	-68	-305
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
< 100	-18	-36	-1	-18	18	11	-4
100 - 199	91	21	45	-36	52	-9	70
200 - 499	309	311	138	128	420	490	482
500 - 999	603	547	616	690	893	663	963
1 000 - 1 999	766	567	607	876	848	968	875
2 000 - 4 999	365	87	368	411	336	1 048	768
5 000 - 9 999	-33	497	-6	187	7	522	550
10 000 - 19 999	-58	-61	-75	-116	-192	-191	-331
20 000 - 49 999	-331	-364	-217	-834	-1 098	-444	-330
> 100 000	-79	-39	-700	-2 751	-2 111	-196	-1 447

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
< 100	19	8	38	17	-3	16	28
100 - 199	-7	39	235	70	61	60	127
200 - 499	284	473	835	545	634	546	575
500 - 999	767	822	1 315	1 071	1 183	1 027	1 211
1 000 - 1 999	877	919	1 370	1 124	829	802	976
2 000 - 4 999	-77	365	1 700	477	517	485	597
5 000 - 9 999	125	194	691	379	242	127	140
10 000 - 19 999	-25	-92	-121	-156	-157	-71	-86
20 000 - 49 999	-67	-68	-424	-234	-452	-795	-361
> 100 000	-868	-300	1 735	1 385	144	-725	-1 459

Obr. 5.1: Krabicový graf migračních přírůstků přepočítaných na 1 000 obyvatel středního stavu v obcích JMK v období 1991 - 1995 (za jednotlivé velikostní kategorie obcí)
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

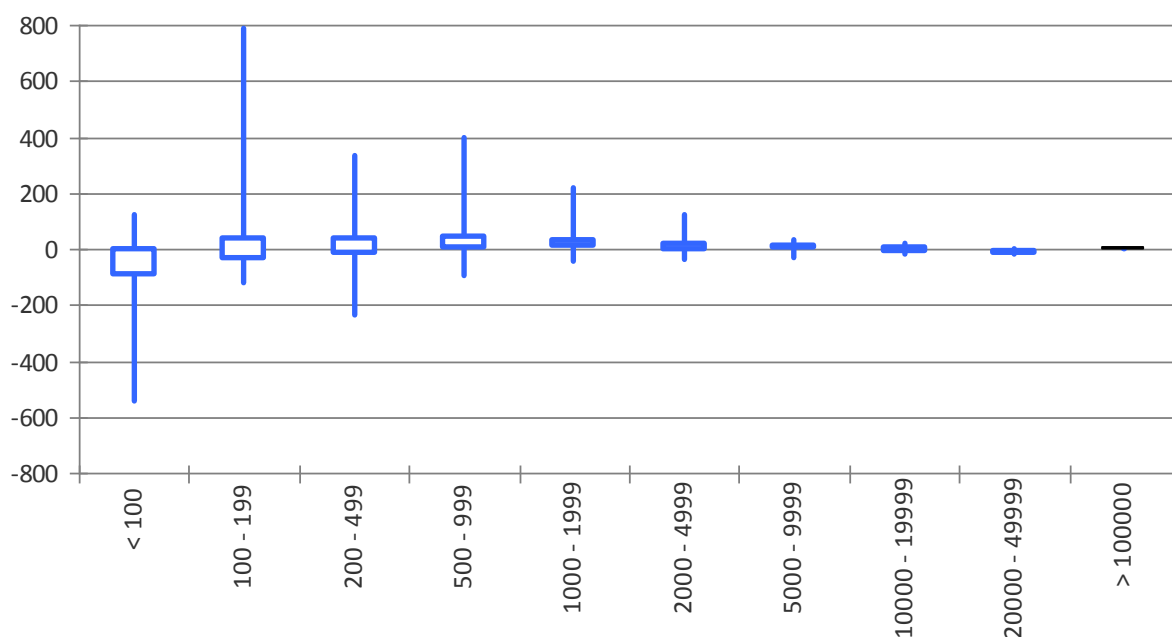

Z uvedených tabulek (5.1) a grafů (5.1 až 5.4) mapujících migrační přírůstky za jednotlivé velikostní kategorie obcí JMK lze vyčíst určitou proměnlivost vývoje migrace. V první polovině 90. let to byly zejména populačně malé obce, které ztrácely obyvatelstvo stěhováním. Od 2. poloviny 90. let a ještě významněji na přelomu tisíciletí dochází ke zpomalení či dokonce reverzi úbytkového trendu v těchto velikostních kategoriích obcí.

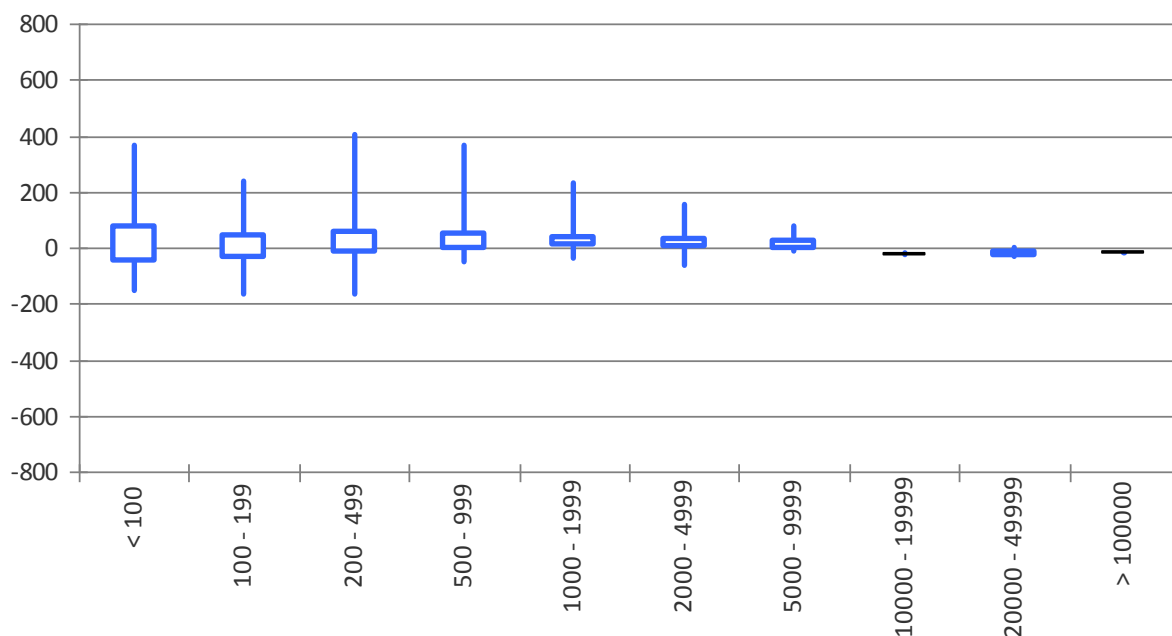
Poměrně trvale migračně ziskovými jsou ve sledovaných 20 letech obce o populační velikosti mezi 1 000 a 5 000 (resp. 10 000) obyvateli.

U obcí nad 10 000 obyvatel je situace poměrně proměnlivá – zatímco přibližně do poloviny 90. let 20. století lze pozorovat nárůsty počtu obyvatel migrací, od tohoto období dále obce dané velikostní kategorie obyvatelstvo migrací spíše ztrácejí. Specifickým případem je pak samotné Brno, které dlouhodobě náleží mezi obce s nejvyšším migračním obrátem a objem migrací mezi Brnem a obcemi v zázemí (zejména v okrese Brno-venkov) představuje významný podíl na celkovém objemu vnitřní migrace v JMK. Jeho migrační přírůstky jsou výsledkem kombinovaného působení více faktorů, jako je např. postupný pokles významu pracovně motivované vnitřní krajské migrace, nárůst významu bytových a environmentálních faktorů, popř. výkyvy v intenzitách mezikrajské a zahraniční migrace.

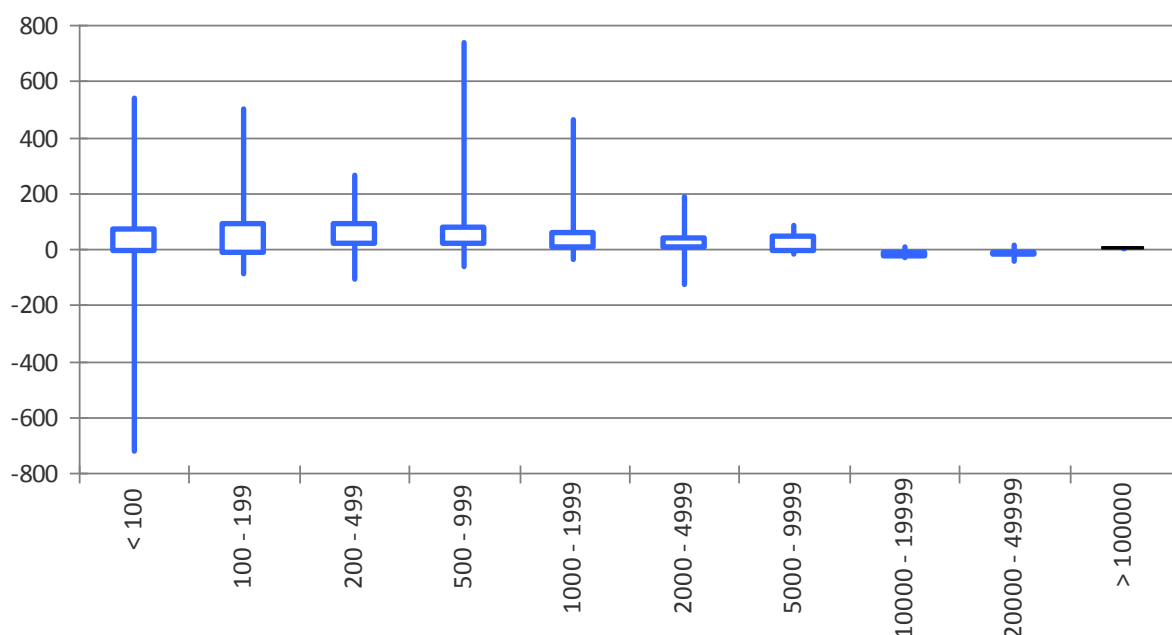
Obr. 5.2: Krabicový graf migračních přírůstků přepočítaných na 1 000 obyvatel středního stavu v obcích JMK v období 1996 - 2000 (za jednotlivé velikostní kategorie obcí)
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

Obr. 5.3: Krabicový graf migračních přírůstků přepočítaných na 1 000 obyvatel středního stavu v obcích JMK v období 2001 - 2005 (za jednotlivé velikostní kategorie obcí)
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

Obr. 5.4: Krabicový graf migračních přírůstků přepočítaných na 1 000 obyvatel středního stavu v obcích JMK v období 2006 - 2010 (za jednotlivé velikostní kategorie obcí)
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

Mapová schémata na obrázcích 5.5 až 5.12 podávají informaci o prostorovém rozložení migračních přírůstků/úbytků, a to jak v absolutním, tak i v relativním vyjádření pro každou ze čtyř stanovených časových etap.

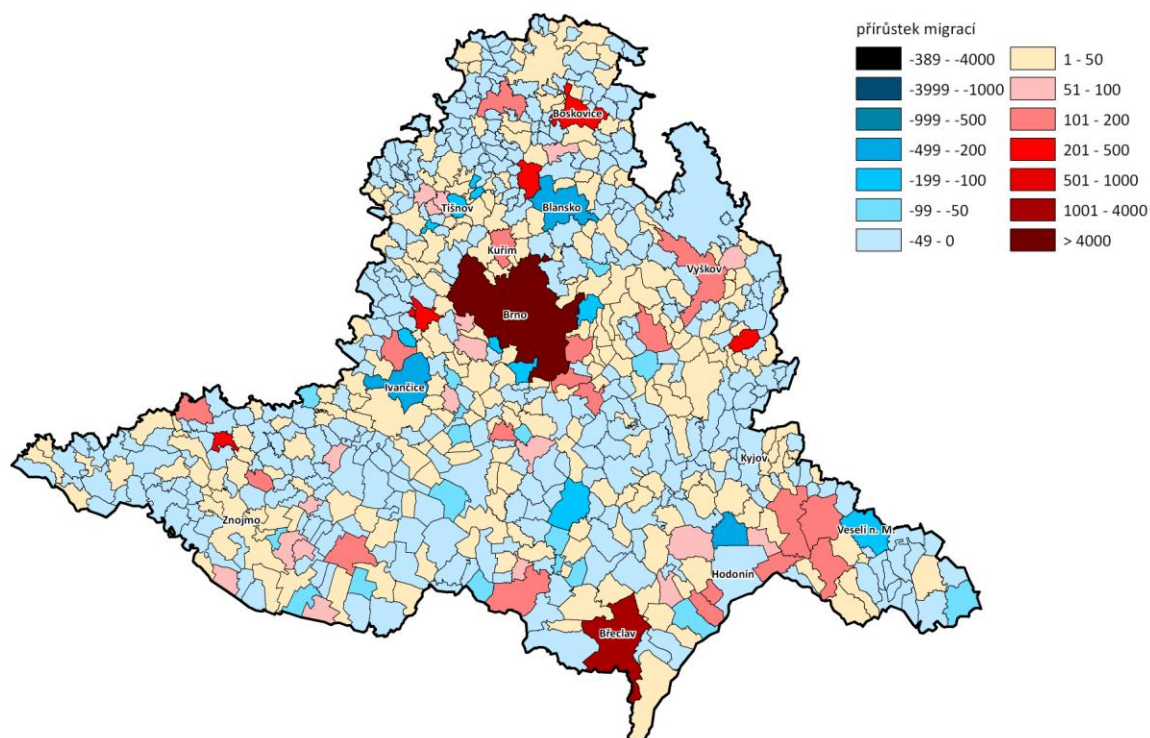
Etapu 1991 – 1995 vykazuje relativně homogenní stagnačně-ztrátový prostorový vzorec rozložení absolutních přírůstků – vybočují z něj pouze vybrané velké obce (Břeclav, Boskovice, Mikulov, Vracov, Bzenec, Strážnice, Černá Hora, Oslavany). V relativním vyjádření je však již možné zachytit výrazně emigrační oblasti zasahující zejména oblast západní hranice kraje.

Podobné rozložení migračních ztrát lze zaznamenat i v období 1996 – 2000; v této etapě je navíc stále viditelnějším suburbanizační proces projevující se zejména vyššími relativními nárůsty v poměrně souvislém pásu obcí v zázemí Brna. Větší centra až na výjimky přecházejí spíše do stagnace či migrační ztráty.

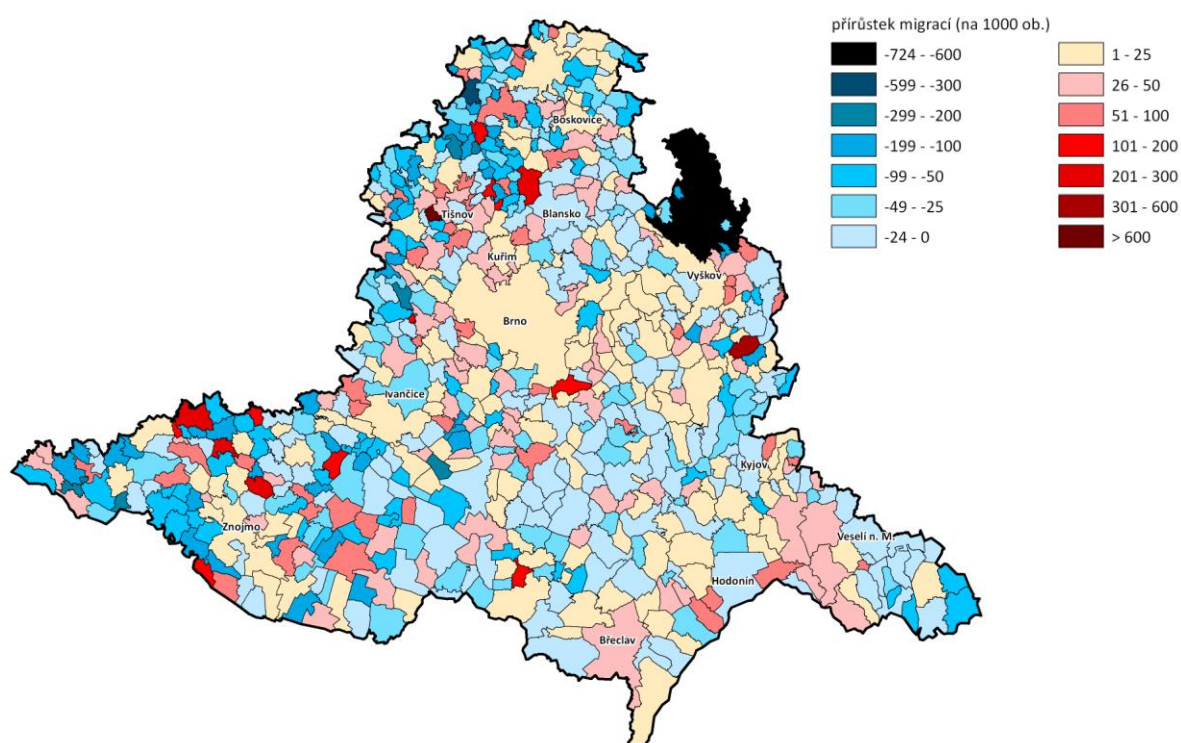
Navazující dvě hodnocená období (2001 – 2005 a 2006 – 2010) jsou již z pohledu prostorového uspořádání migrační bilance zcela dominována suburbanizačními procesy odehrávajícími se v nejvyšší intenzitě především v rámci brněnského metropolitního areálu (částečně i také v zázemí Znojma, poslední sledované pětiletce i na Boskovicku). U některých periferních emigračních obcí dochází (a patrně i vlivem stěhování z Brna) k obratu vývoje a k nástupu vyšších relativních přírůstků stěhování. Plošná stagnace či dokonce úbytky jsou patrné zejména na Břeclavsku, Hodonínsku, Kyjovsku a v jihovýchodní periferní části kraje.

V období 2006 – 2010 dochází k posunu celkového migračního salda Brna do pozitivních hodnot, z velkých obcí patří mezi migračně ziskové i Tišnov, Kuřim, Židlochovice (zde je patrný vliv polohy v rámci širší brněnské metropolitní oblasti), v menší míře pak i Ivančice, Blansko a Boskovice.

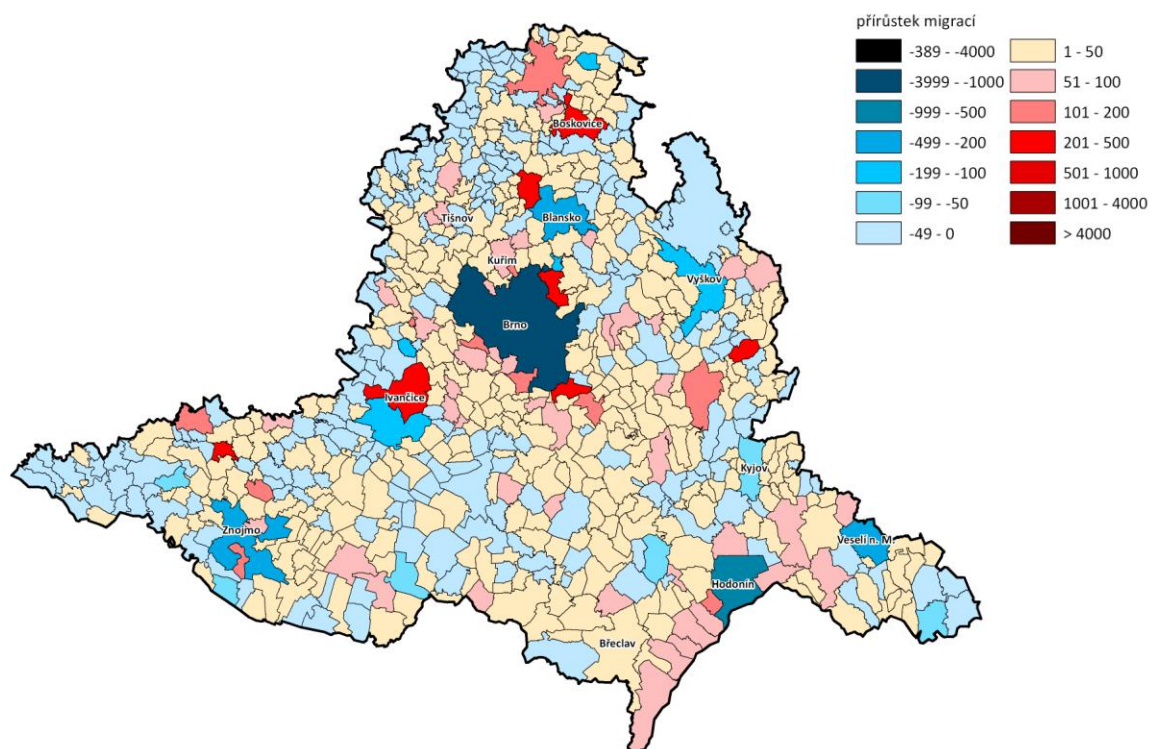
Obr. 5.5: Migrační přírůstky v obcích JMK za období 1991 - 1995
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

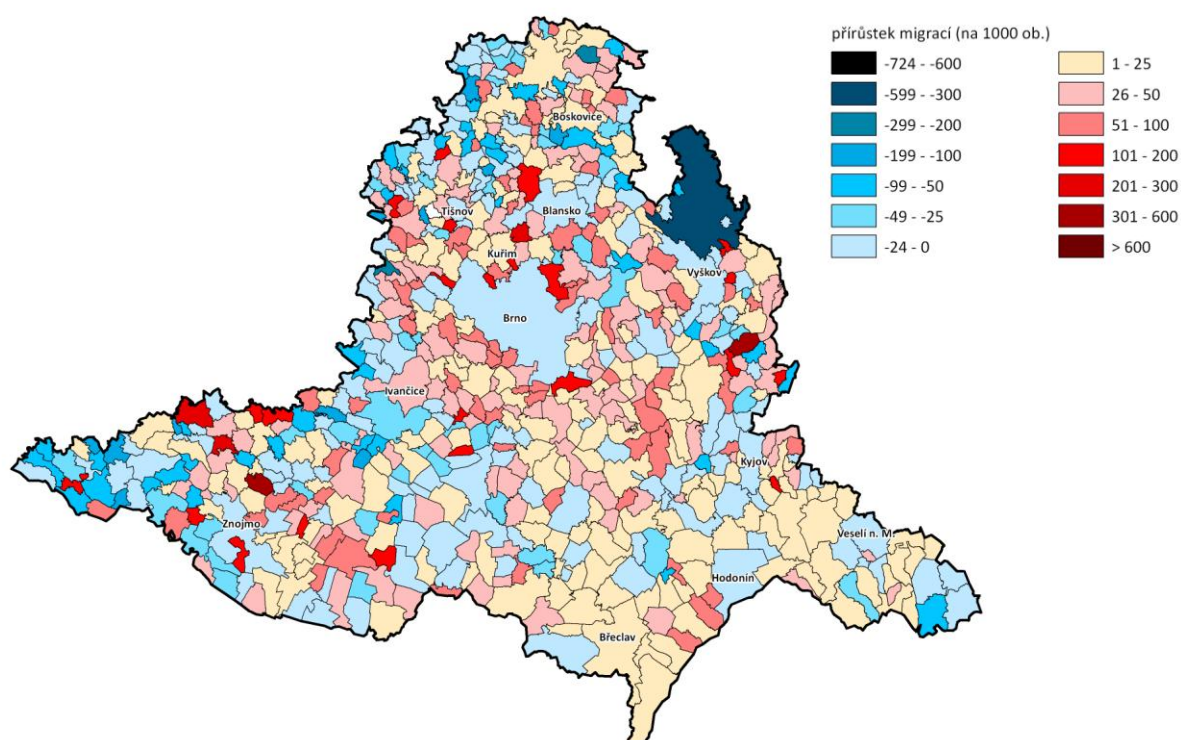
Obr. 5.6: Migrační přírůstky v obcích JMK za období 1991 – 1995 přepočítané na 1 000 obyvatel středního stavu
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

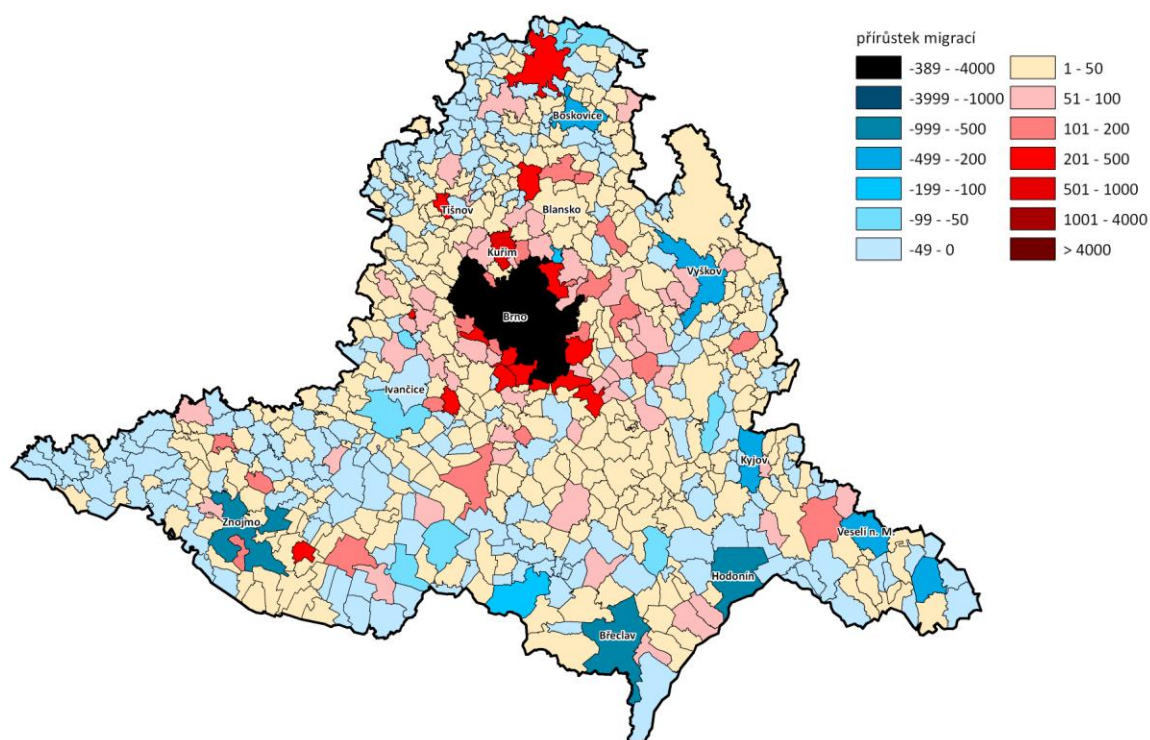
Obr. 5.7: Migrační přírůstky v obcích JMK za období 1996 - 2000
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

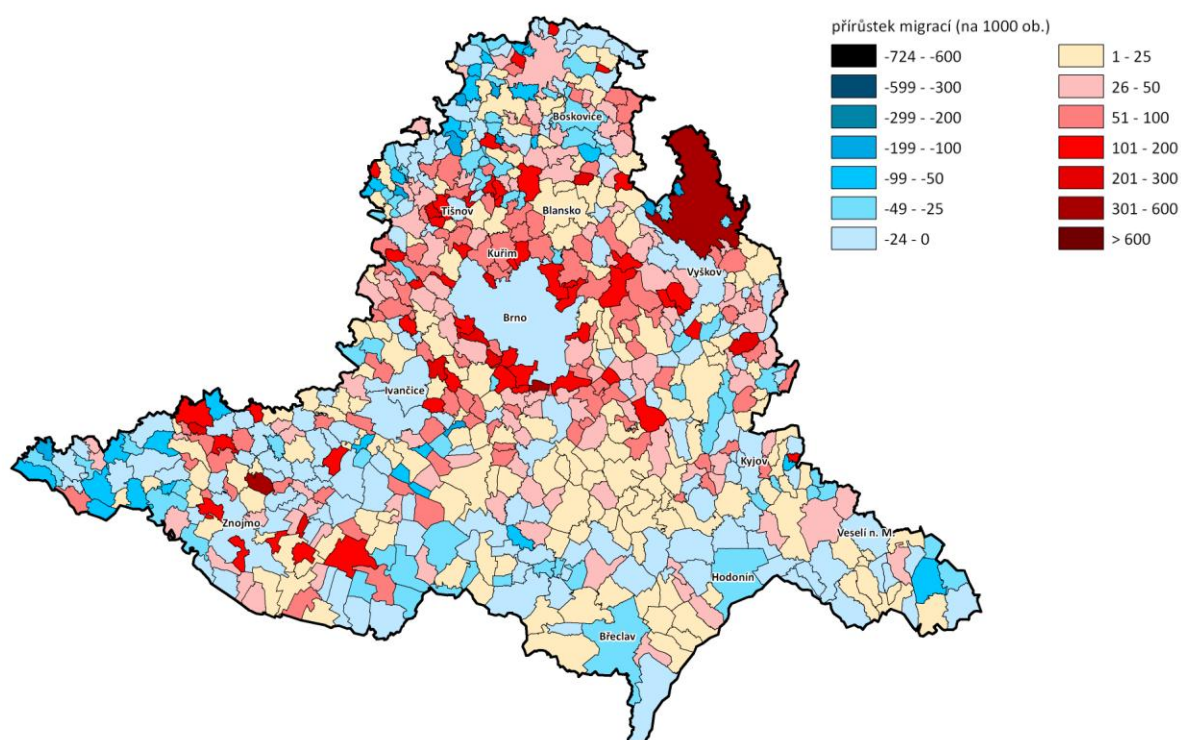
Obr. 5.8: Migrační přírůstky v obcích JMK za období 1996 - 2000 přepočítané na 1 000 obyvatel středního stavu
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

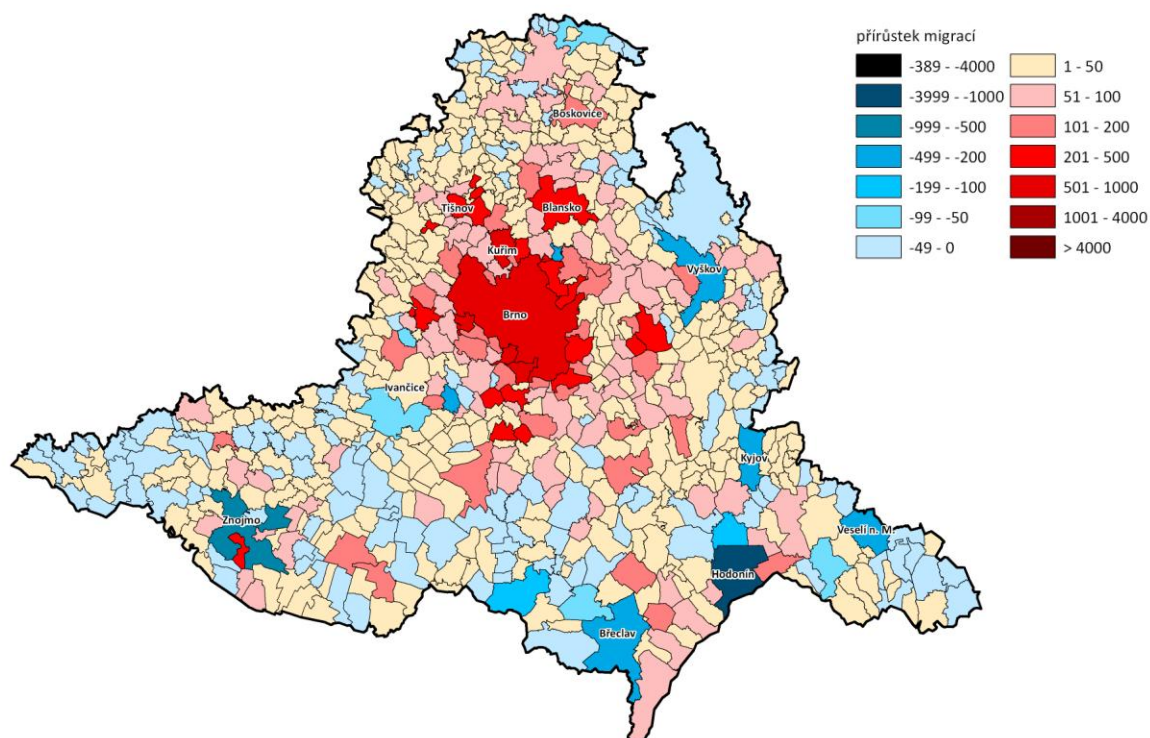
Obr. 5.9: Migrační přírůstky v obcích JMK za období 2001 - 2005
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

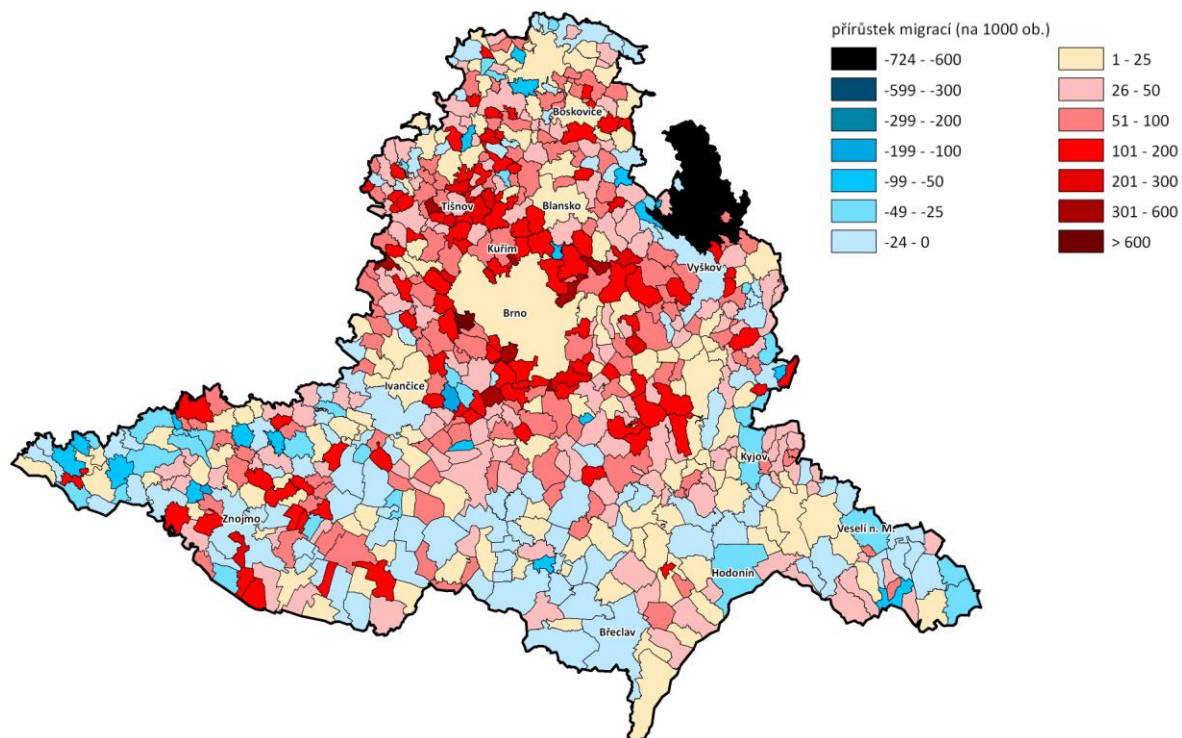
Obr. 5.10: Migrační přírůstky v obcích JMK za období 2001 - 2005 přepočítané na 1 000 obyvatel středního stavu
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

Obr. 5.11: Migrační přírůstky v obcích JMK za období 2006 - 2010
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

Obr. 5.12: Migrační přírůstky v obcích JMK za období 2006 - 2010 přepočítané na 1 000 obyvatel středního stavu
Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

5.2. VÝZNAMNÉ MIGRAČNÍ PROUDY

V úvodu analýzy migračních vztahů byl rozsáhlý soubor migračních proudů vnitřní migrace mezi jednotlivými obcemi redukován na soubor tzv. významných proudů. Jedná se o redukci dat analogickou s postupem určení významných proudů použitým v kapitole 6 (analýza pracovní dojížděky). Migračním proudem je myšlena suma stěhování mezi obcí A a obcí B v daném časovém období.

Rámeček 5.1

IDENTIFIKACE VÝZNAMNÝCH MIGRAČNÍCH PROUDŮ

Cílem je určení těch odchozích proudů, jež jsou pro danou obec významné z hlediska celkové emigrace z obce; podobně je žádoucí identifikovat rovněž příchozí migrační proudy významné z hlediska imigrace do obce. Významným proudem je tedy myšlen takový proud stěhování z obce, resp. do obce, jehož podíl na celkové emigraci/imigraci z, resp. do obce je významný.

Rozlišení významných a nevýznamných migračních proudů (ať už z hlediska sumy vystěhovaných či přistěhovaných) je založeno na tzv. analýze vícenásobných spojení (*multiple linkage analysis*):

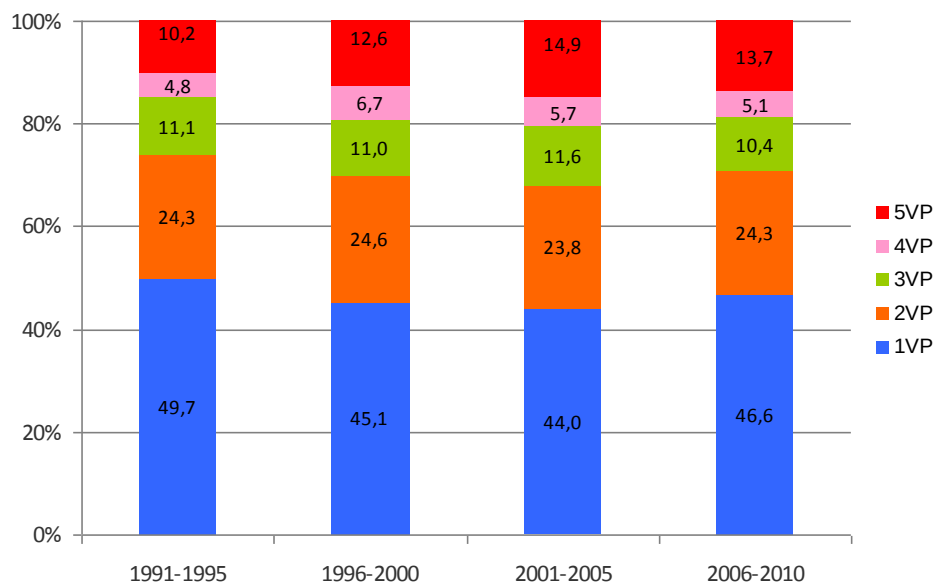
- a) pro každou obec bylo zjištěno 5 nejsilnějších proudů emigrace/imigrace;
- b) objem jednotlivých proudů byl relativizován vůči celkovému počtu vystěhovaných/přistěhovaných;
- c) soubor podílů 5 proudů na celkovém objemu emigrace/imigrace z/do obce byl korelován s modelovými rozloženími podílů (v procentech) 100-0-0-0-0; 50-50-0-0-0; 33-33-33-0-0; 25-25-25-25-0; 20-20-20-20-20; modelová rozložení vyjadřovala ideální rozložení podílů v situacích s 1, 2, 3, 4 či 5 významnými proudy;
- d) počet významných proudů z obce byl odvozen od takového modelového rozložení, se kterým reálné rozložení proudů z/do obce vykazovalo nejtěsnější korelaci.

Na základě redukováného souboru migračních proudů lze přehledně vizualizovat základní obrysy migračních vazeb a to ve dvou perspektivách. V první řadě jde o vizualizaci a prostorovou interpretaci odchozích významných proudů z obce – takto lze zachytit především urbanizační areály, tj. oblasti, ze kterých migrace směřují do konkrétního centra. V případě převládajících odstředivých (suburbanizačních) procesů je nicméně efektivnější identifikovat významné příchozí proudy a obce zařazovat do suburbanizačního areálu na základě zdrojové obce významného příchozího proudu (proudů).

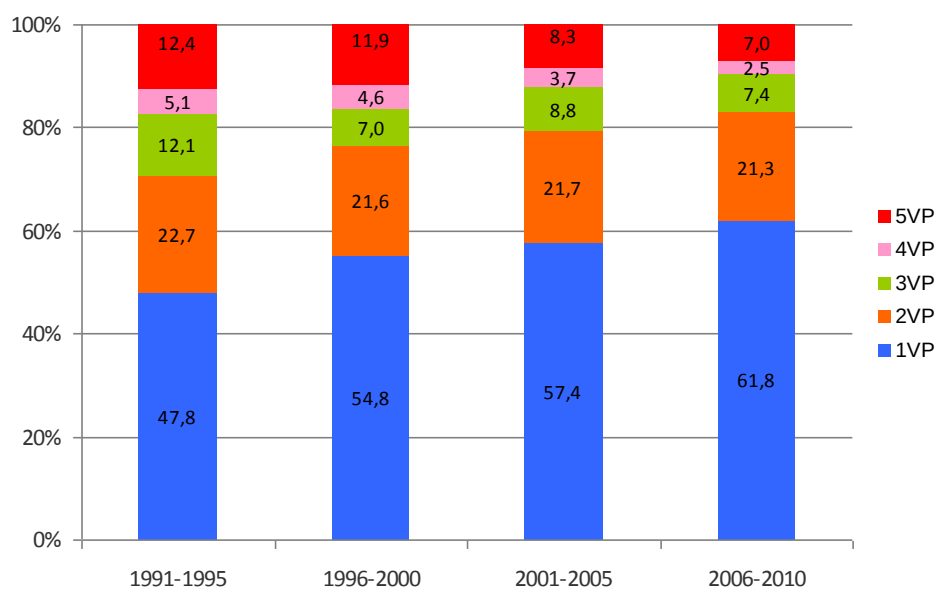
Grafy na obrázcích 5.13a a 5.13b představují strukturu obcí dle počtu významných odchozích/příchozích migračních proudů pro čtyři dílčí období ohraničené roky 1991 a 2011. Z grafů je patrné, že proporční zastoupení obcí s 1 až 5 významnými odchozími proudy je ve sledovaném období relativně stabilní. Tato stabilita rovněž umožňuje spekulovat o relativně stabilním rozsahu urbanizačních areálů významných cílových center migrace.

V případě struktury obcí JMK dle počtu příchozích významných proudů je již patrný vývoj, a to ve smyslu snižování počtu významných proudů. Z grafu 5.13b vyplývá znatelný nárůst počtu v kategorii obcí s pouze jedním významným příchozím proudem – podíl těchto obcí se mezi obdobími 1991 - 1995 a 2006 - 2010 zvýšil o 14 procentních bodů, zatímco podíly obcí s 2 až 5 významnými proudy klesly. Tento vývoj je možné interpretovat především ve světle intenzivně sílících suburbanizačních procesů, kdy do řady často malých obcí směřují migrační proudy z větších městských jader. Tyto proudy nejsou sice co do velikosti významné pro zdrojovou obec, nicméně hrají podstatnou roli v celkové migrační bilanci cílové obce. Naznačená data rovněž mohou signalizovat dílčí posuny (zvětšování) územního rozsahu suburbanizačních areálů.

Obr. 5.13a: Podíly obcí s 1, 2, 3, 4 a 5 významnými odchozími migračními proudy na celkovém počtu obcí JMK v obdobích 1991 - 1995, 1996 - 2000, 2001 - 2005 a 2006 - 2010
Zdroj: ČSÚ, 1991 - 2010

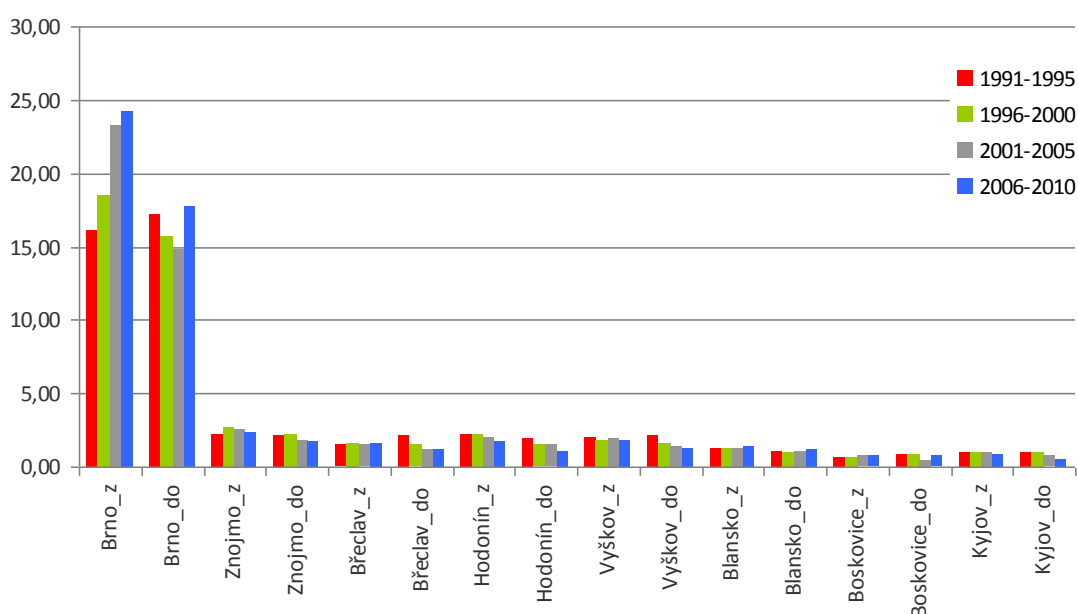
Obr. 5.13b: Podíly obcí s 1, 2, 3, 4 a 5 významnými příchozími migračními proudy na celkovém počtu obcí JMK v obdobích 1991 - 1995, 1996 - 2000, 2001 - 2005 a 2006 - 2010
Zdroj: ČSÚ, 1991 - 2010

Mapová schémata na obrázcích 5.15 až 5.22 ukazují významné příchozí, resp. odchozí migrační proudy (pro přehlednost pouze proudy o síle 20 a více) v obdobích 1991 - 1995, 1996 - 2000, 2001 - 2005 a 2006 - 2010. Obrázky 5.23 až 5.30 se pak soustřeďují pouze na území integrovaná významnými proudy migrace k 8 významným regionálním centrům (Brno, Znojmo, Břeclav, Hodonín, Vyškov, Blansko, Boskovice, Kyjov).

Z porovnání jednotlivých schémat vyplývá především dominantní role Brna jako hlavního jádra prostorového uspořádání migračních proudů v JMK, jak v případě proudů vystěhování z obcí, tak i (a to nejvýrazněji) z hlediska imigračních proudů. Porovnáme-li v jednotlivých časových obdobích rozsah obcí vysílající významný migrační proud do Brna s územním rozsahem obcí přijímající významný proud z Brna, lze od 2. poloviny 90. let 20. stol. pozorovat zvětšování suburbanizačního areálu a spíše setrvačnost areálu urbanizačního. Ještě přesněji lze změny migračních vzorců charakterizovat na základě interpretace schémat 5.23 až 5.30. Je zjevné, že zejména po roce 2000 již neexistuje územní shoda mezi oblastmi působení urbanizačních a suburbanizačních procesů vázaných na Brno.

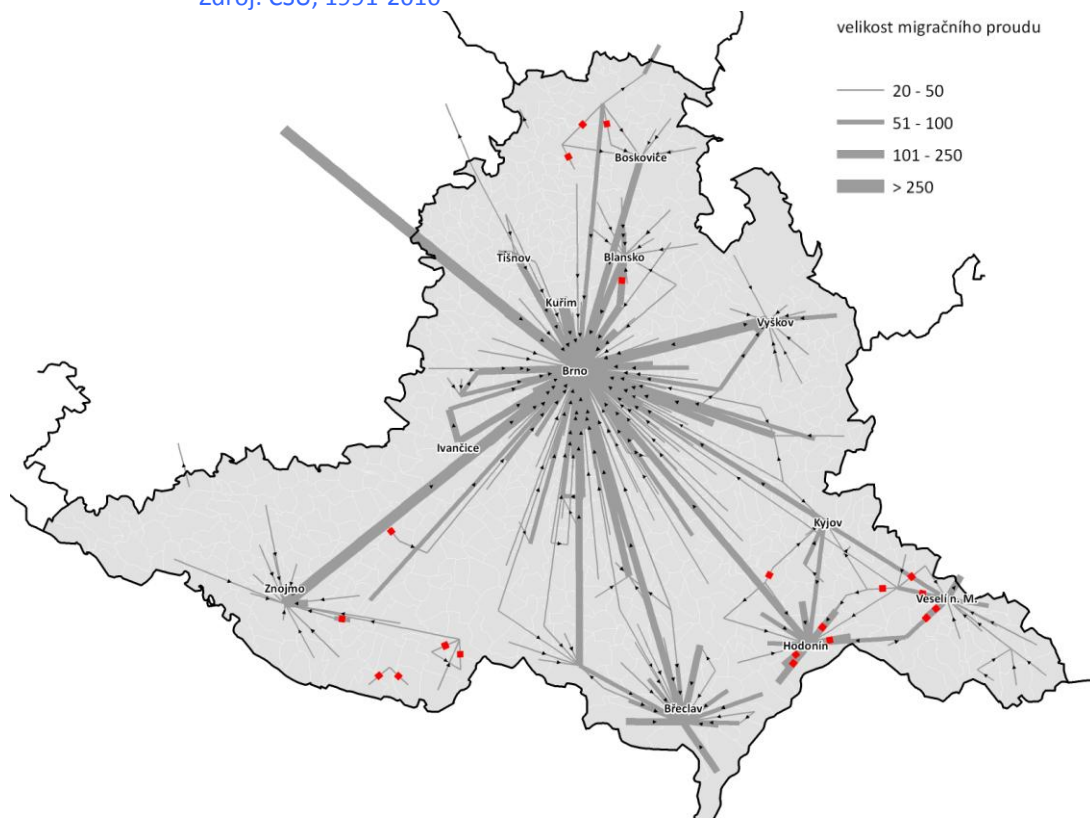
Obr. 5.14: Podíl proudů z/do vybraných regionálních center JMK na celkovém migračním obratu obcí v JMK za dílčí období mezi roky 1991 a 2010 (v procentech)
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

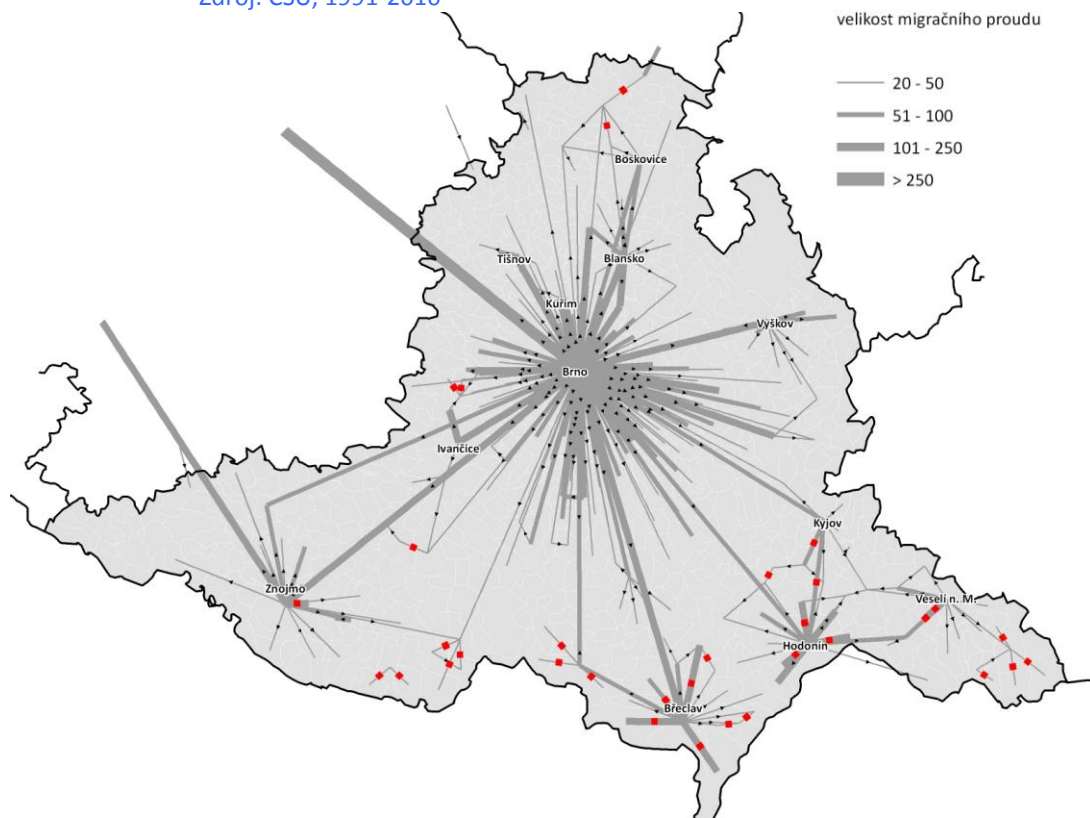
Rovněž z grafu na obrázku 5.14 lze vyčíst dlouhodobě významnou pozici Brna jako cíle i zdroje stěhování. Podíl objemu stěhování, ať už do či z krajského města, na celkovém obratu obcí JMK výrazně převyšuje podíly ostatních regionálních center. Patrný je zejména silný nárůst podílu Brna coby zdroje stěhování počínaje obdobím 2001 - 2005. Z grafu a výše odkazovaných mapových schémat je rovněž patrný nesrovnatelně menší rozsah suburbanizačních areálů sekundárních regionálních center ve srovnání s Brnem.

Mapová schémata 5.19 až 5.22 indikují zvýšenou četnost významných migračních proudů překračujících krajské hranice, a to především od období 2001-2005. Klíčovým cílem významných proudů odcházejících mimo území kraje je Praha, méně významným pak Jevíčko; mezi zdrojové obce významných příchozích proudů z území mimo JMK lze zařadit Prahu, Ostravu či Třebíč.

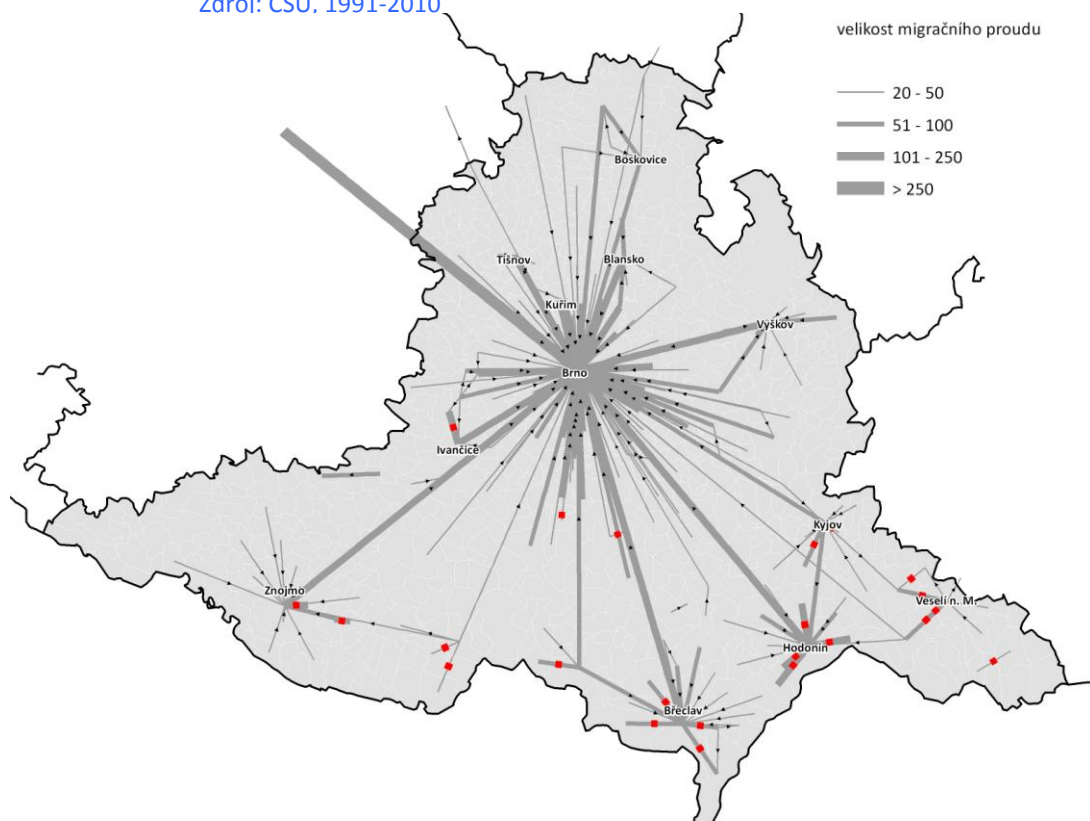
Obr. 5.15: Významné odchozí migrační proudy z obcí JMK v období 1991 – 1995 (znázorněny významné proudy o minimální velikosti 20 osob)
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

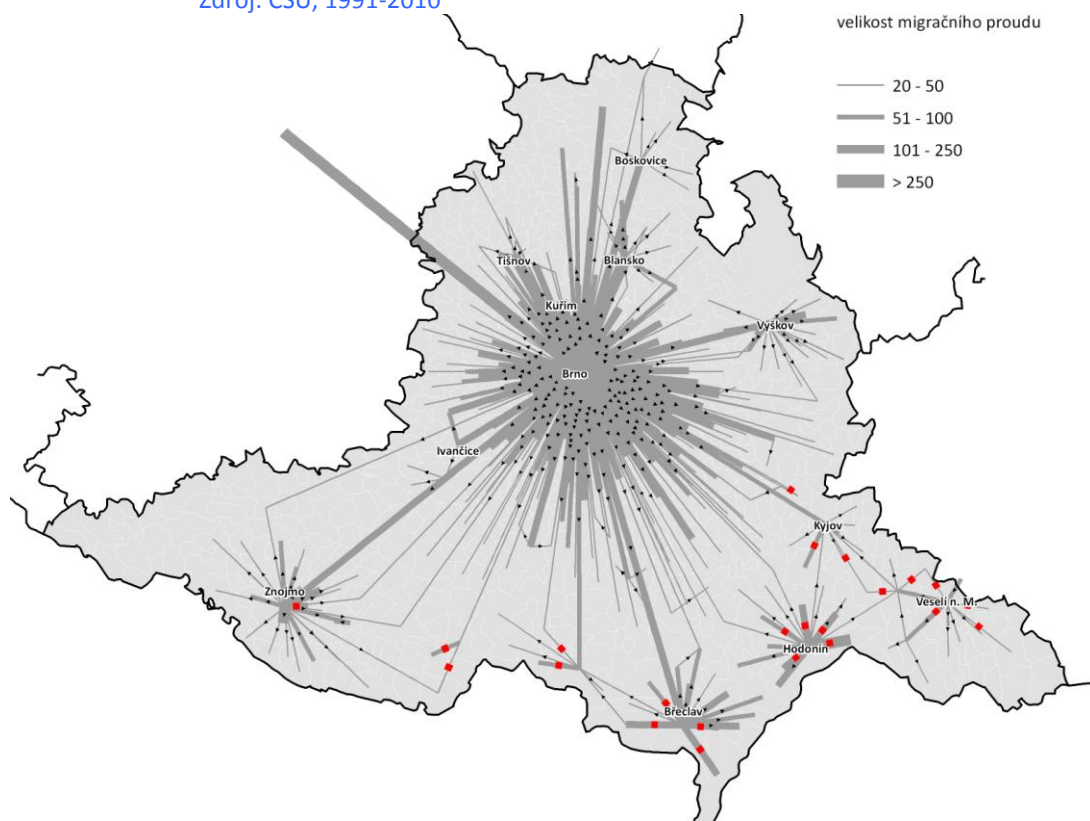
Obr. 5.16: Významné příchozí migrační proudy do obcí JMK v období 1991 – 1995 (znázorněny významné proudy o minimální velikosti 20 osob)
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

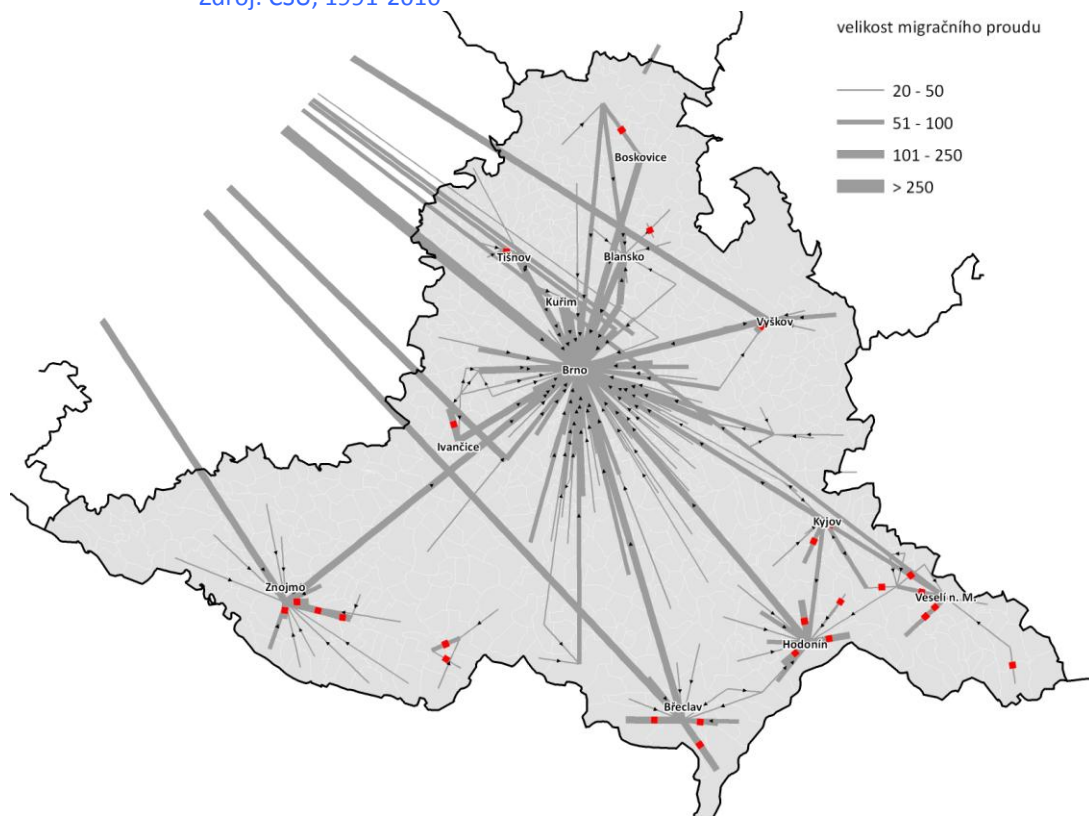
Obr. 5.17: Významné odchozí migrační proudy z obcí JMK v období 1996 - 2000 (znázorněny významné proudy o minimální velikosti 20 osob)
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

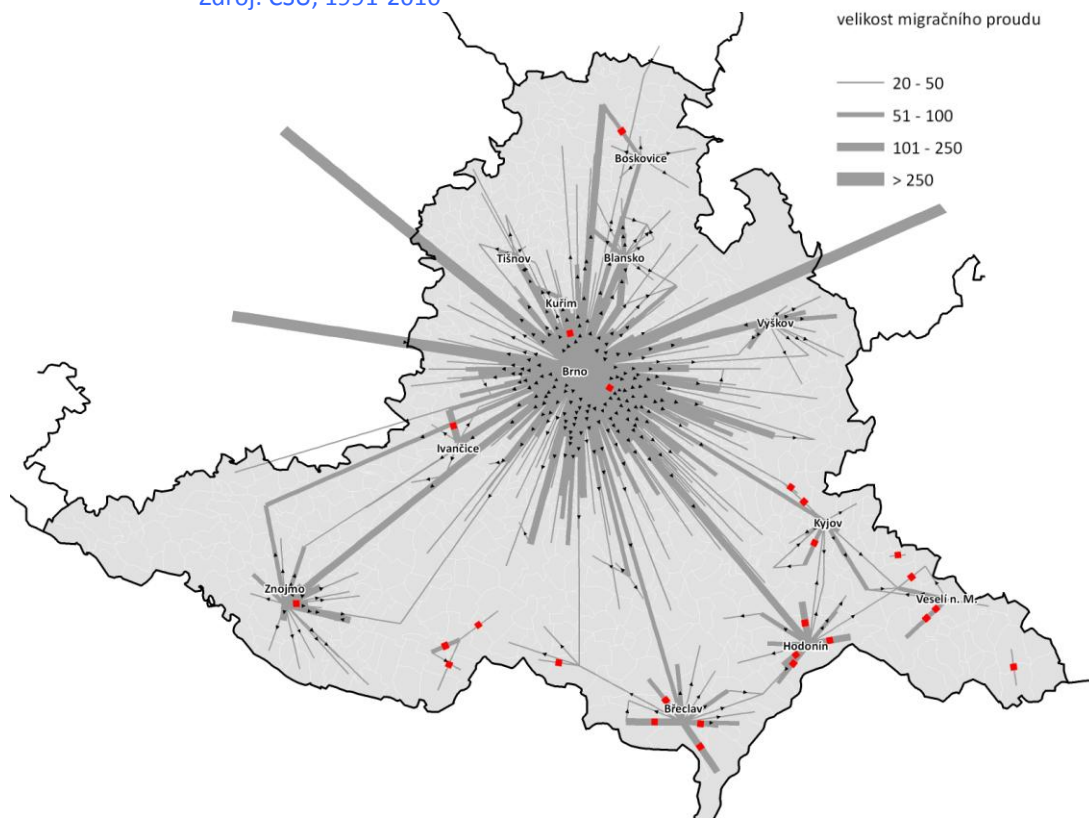
Obr. 5.18: Významné příchozí migrační proudy do obcí JMK v období 1996 - 2000 (znázorněny významné proudy o minimální velikosti 20 osob)
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

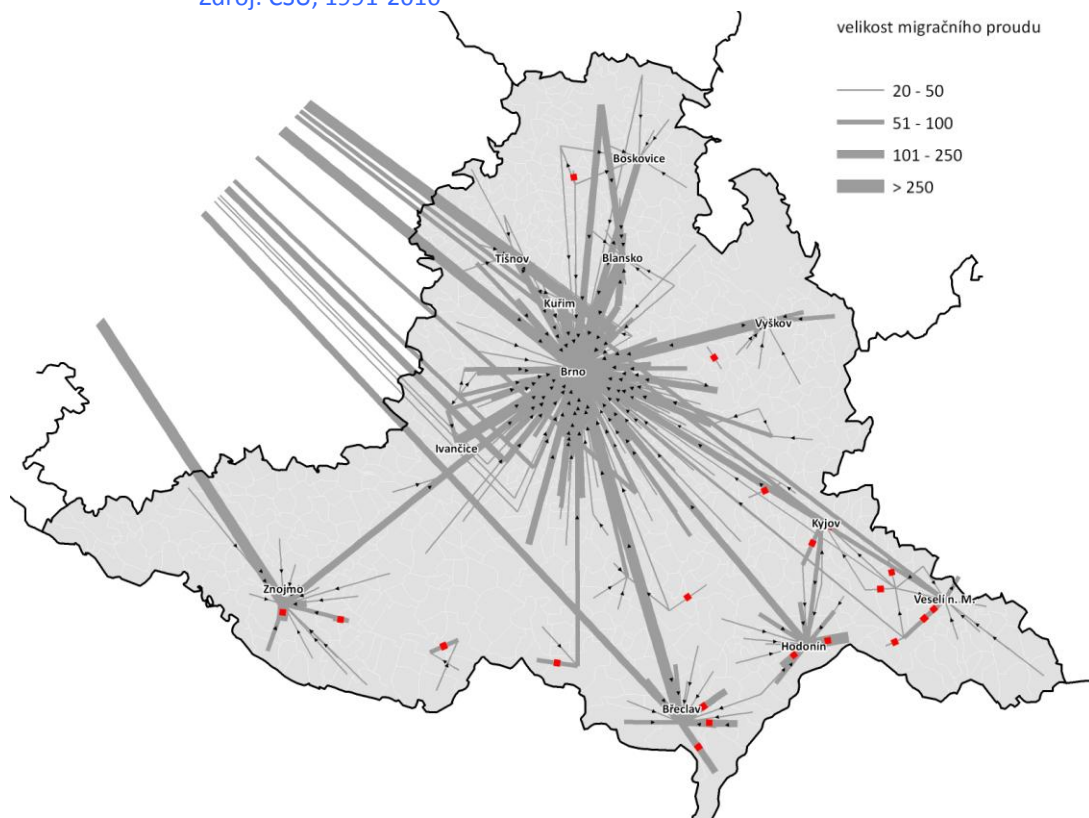
Obr. 5.19: Významné odchozí migrační proudy z obcí JMK v období 2001 - 2005 (znázorněny významné proudy o minimální velikosti 20 osob)
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

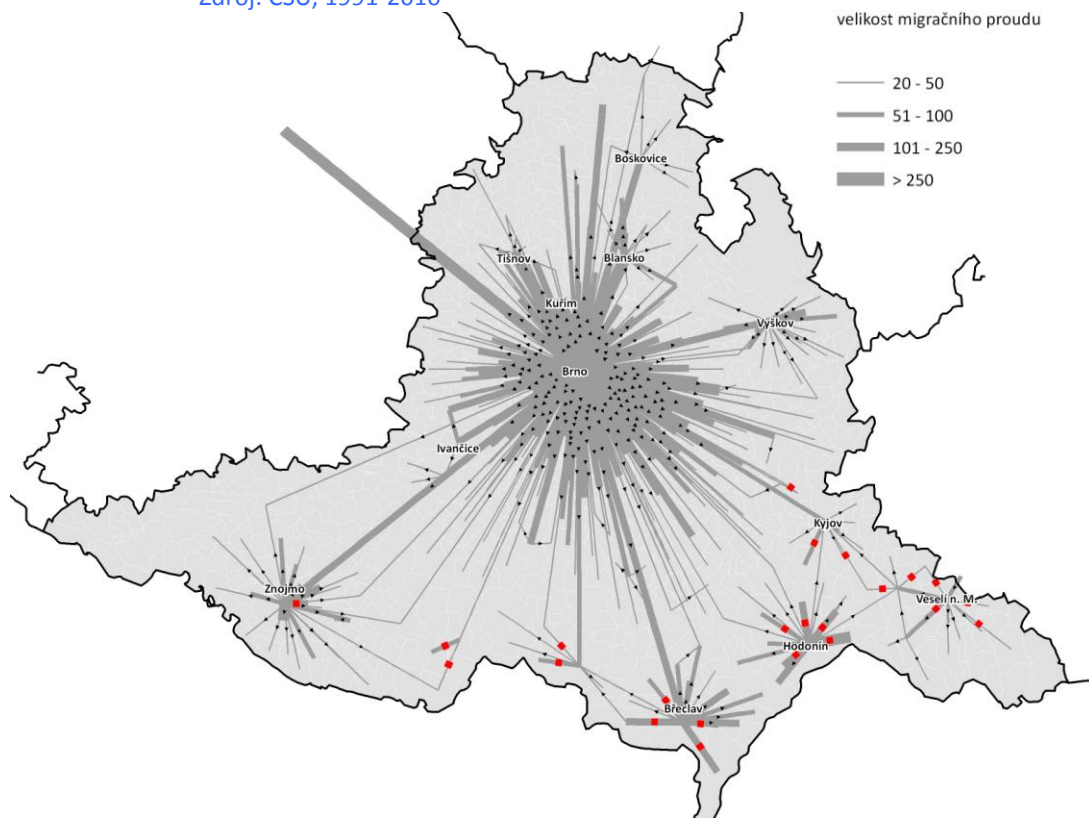
Obr. 5.20: Významné příchozí migrační proudy do obcí JMK v období 2001 - 2005 (znázorněny významné proudy o minimální velikosti 20 osob)
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

Obr. 5.21: Významné odchozí migrační proudy z obcí JMK v období 2006 - 2010 (znázorněny významné proudy o minimální velikosti 20 osob)
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

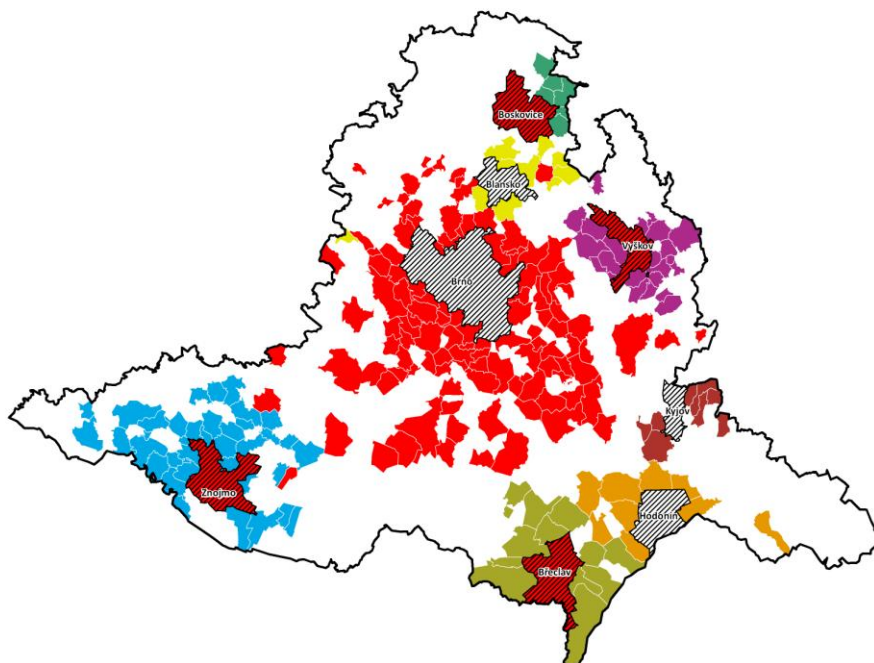

Obr. 5.22: Významné příchozí migrační proudy do obcí JMK v období 2006 - 2010 (znázorněny významné proudy o minimální velikosti 20 osob)
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

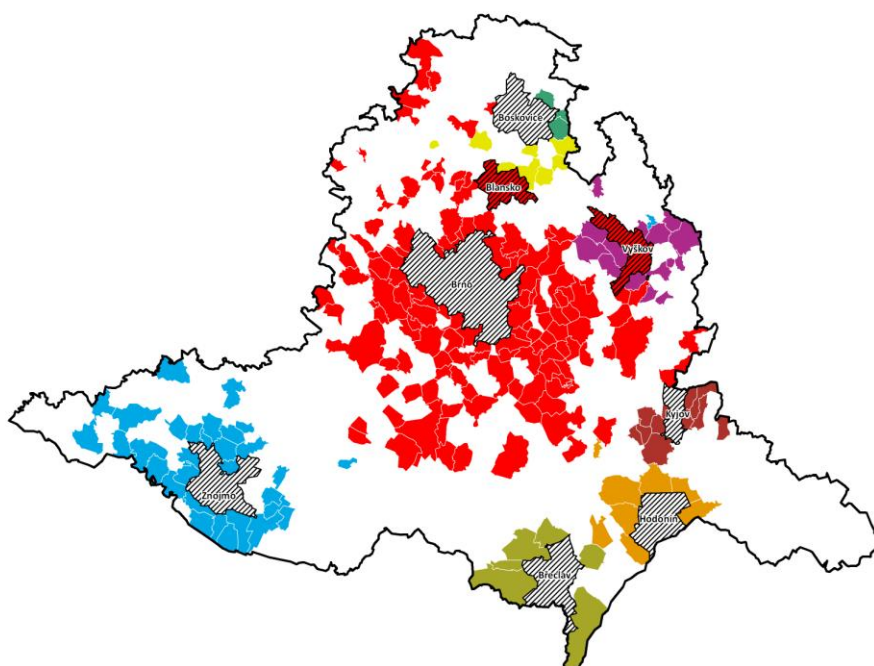
Obr. 5.23: Obce s jedním významným odchozím migračním proudem směřujícím do vybraného regionálního centra (Brno, Znojmo, Hodonín, Břeclav, Vyškov, Blansko, Boskovice, Kyjov) v období 1991 - 1995
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

■ do Brna ■ do Znojma ■ do Břeclavi ■ do Hodonína ■ do Boskovic ■ do Blanska ■ do Vyškova ■ do Kyjova

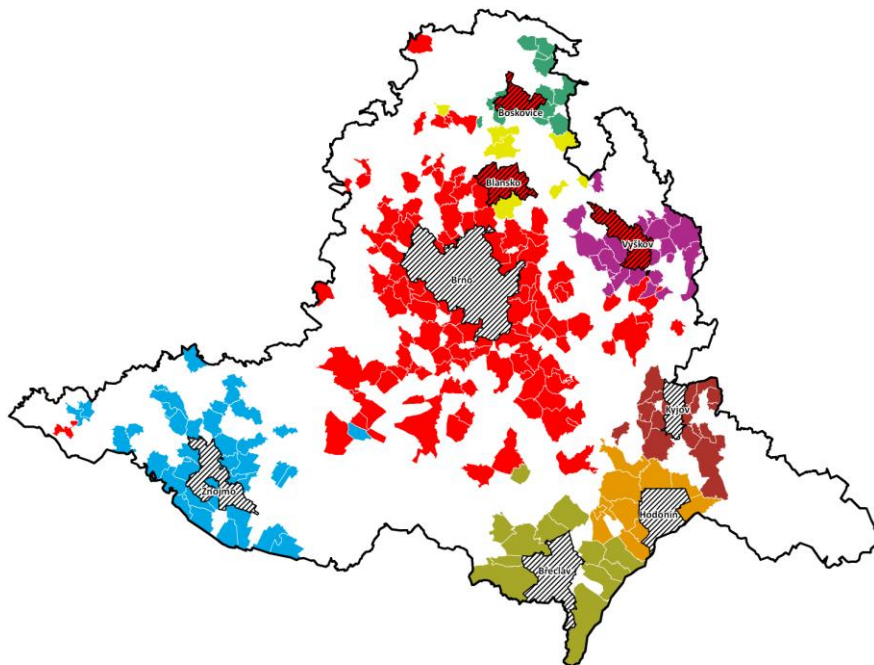
Obr. 5.24: Obce s jedním významným příchozím migračním proudem směřujícím z vybraného regionálního centra (Brno, Znojmo, Hodonín, Břeclav, Vyškov, Blansko, Boskovice, Kyjov) v období 1991 - 1995
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

■ z Brna ■ ze Znojma ■ z Břeclavi ■ z Hodonína ■ z Boskovic ■ z Blanska ■ z Vyškova ■ z Kyjova

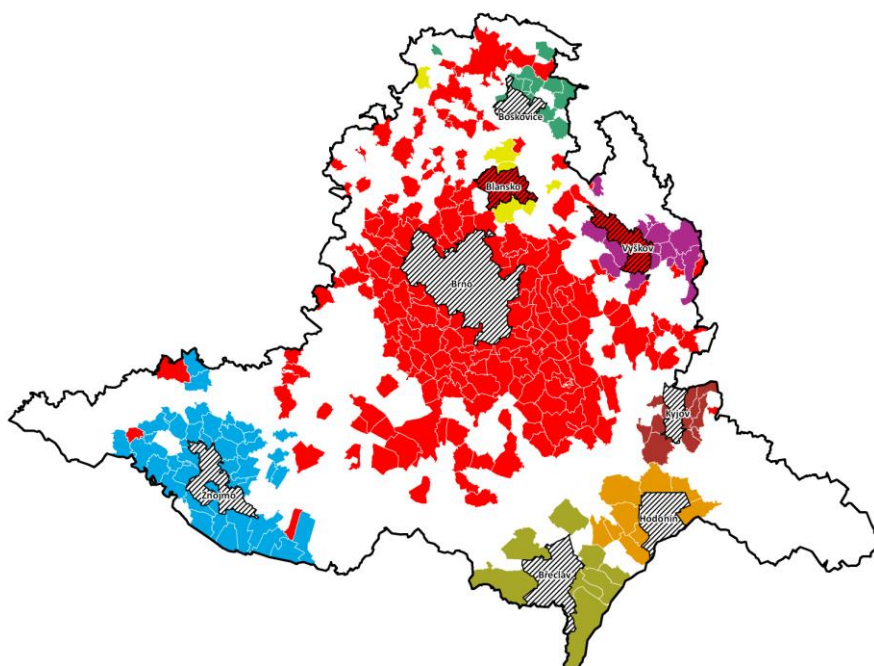
Obr. 5.25: Obce s jedním významným odchozím migračním proudem směřujícím do vybraného regionálního centra (Brno, Znojmo, Hodonín, Břeclav, Vyškov, Blansko, Boskovice, Kyjov) v období 1996 - 2000
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

■ do Brna ■ do Znojma ■ do Břeclavi ■ do Hodonína ■ do Boskovic ■ do Blanska ■ do Vyškova ■ do Kyjova

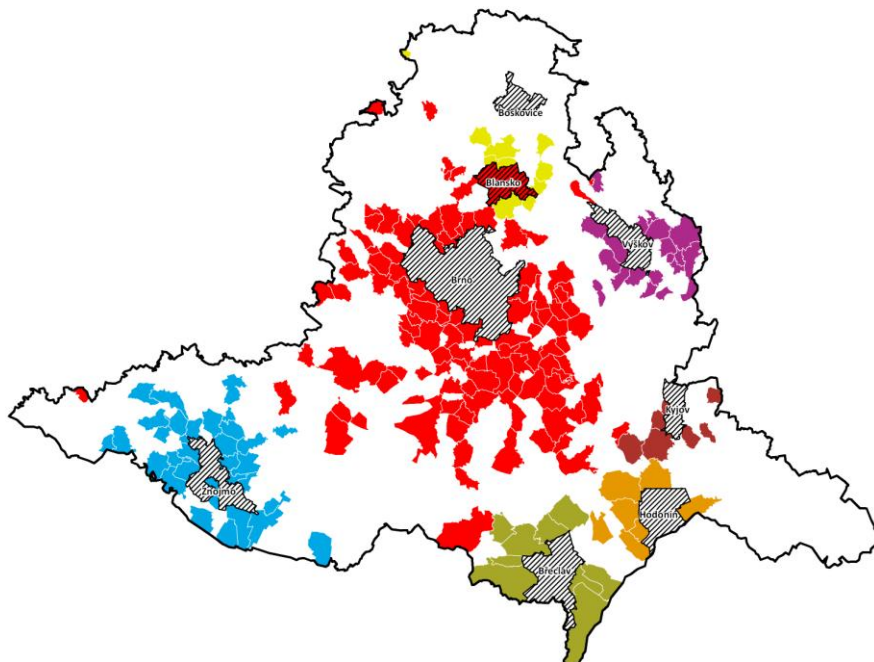
Obr. 5.26: Obce s jedním významným příchozím migračním proudem směřujícím z vybraného regionálního centra (Brno, Znojmo, Hodonín, Břeclav, Vyškov, Blansko, Boskovice, Kyjov) v období 1996 - 2000
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

■ z Brna ■ ze Znojma ■ z Břeclavi ■ z Hodonína ■ z Boskovic ■ z Blanska ■ z Vyškova ■ z Kyjova

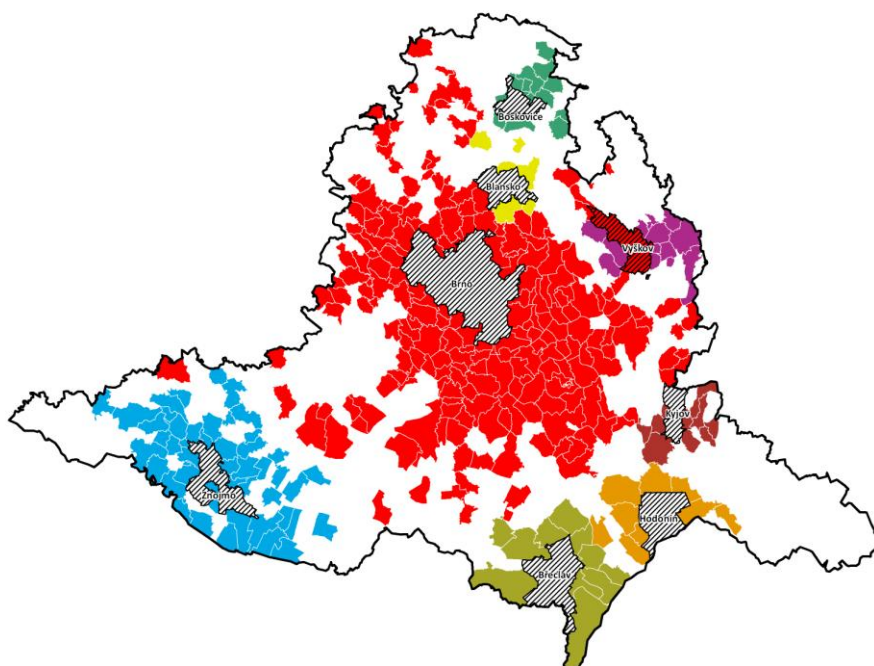
Obr. 5.27: Obce s jedním významným odchozím migračním proudem směřujícím do vybraného regionálního centra (Brno, Znojmo, Hodonín, Břeclav, Vyškov, Blansko, Boskovice, Kyjov) v období 2001 - 2005
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

■ do Brna ■ do Znojma ■ do Břeclavi ■ do Hodonína ■ do Boskovic ■ do Blanska ■ do Vyškova ■ do Kyjova

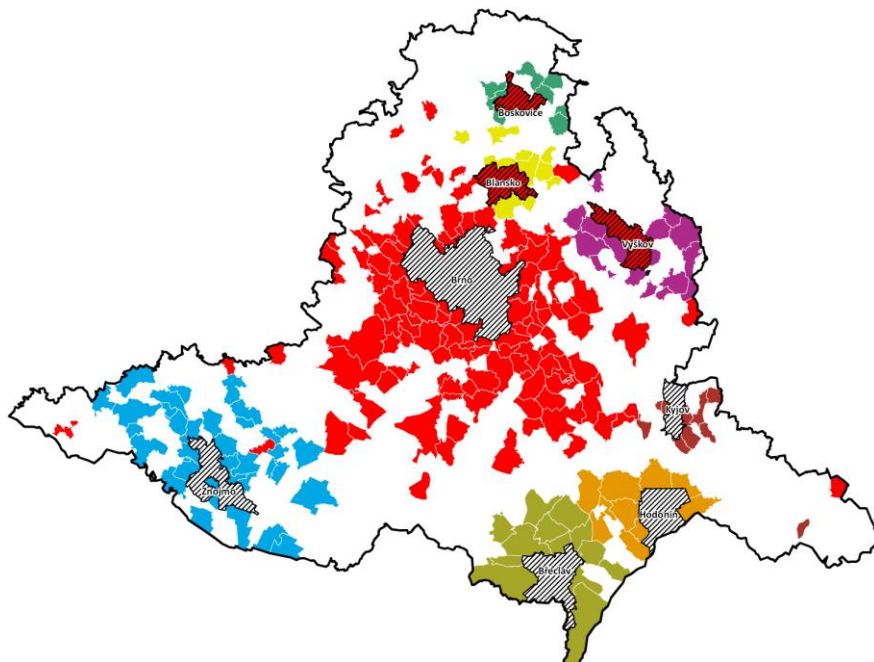
Obr. 5.28: Obce s jedním významným příchozím migračním proudem směřujícím z vybraného regionálního centra (Brno, Znojmo, Hodonín, Břeclav, Vyškov, Blansko, Boskovice, Kyjov) v období 2001 - 2005
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

■ z Brna ■ ze Znojma ■ z Břeclavi ■ z Hodonína ■ z Boskovic ■ z Blanska ■ z Vyškova ■ z Kyjova

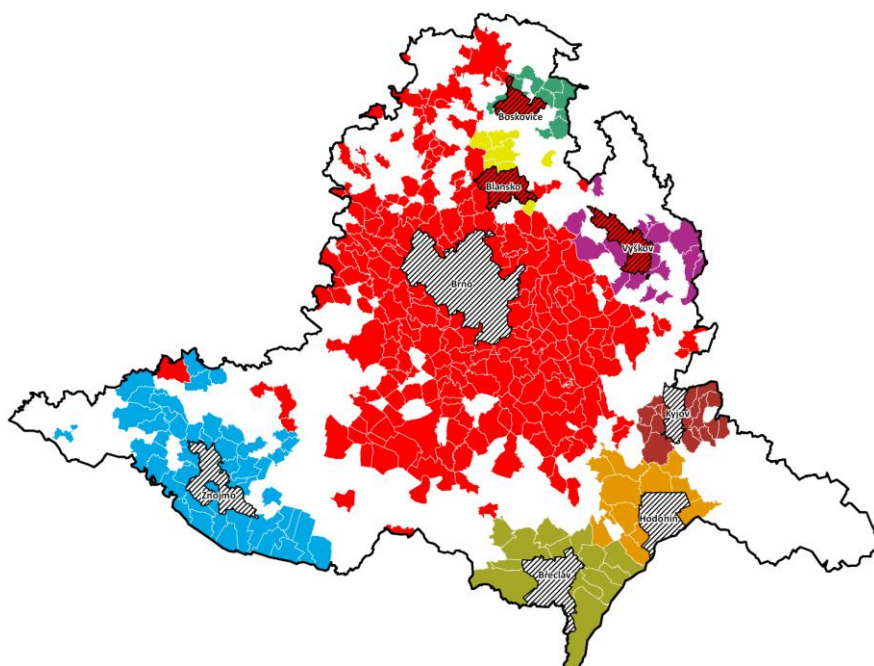
Obr. 5.29: Obce s jedním významným odchozím migračním proudem směřujícím do vybraného regionálního centra (Brno, Znojmo, Hodonín, Břeclav, Vyškov, Blansko, Boskovice, Kyjov) v období 2006 - 2010
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

■ do Brna ■ do Znojma ■ do Břeclavi ■ do Hodonína ■ do Boskovic ■ do Blanska ■ do Vyškova ■ do Kyjova

Obr. 5.30: Obce s jedním významným příchozím migračním proudem směřujícím z vybraného regionálního centra (Brno, Znojmo, Hodonín, Břeclav, Vyškov, Blansko, Boskovice, Kyjov) v období 2006 - 2010
Zdroj: ČSÚ, 1991-2010

■ z Brna ■ ze Znojma ■ z Břeclavi ■ z Hodonína ■ z Boskovic ■ z Blanska ■ z Vyškova ■ z Kyjova

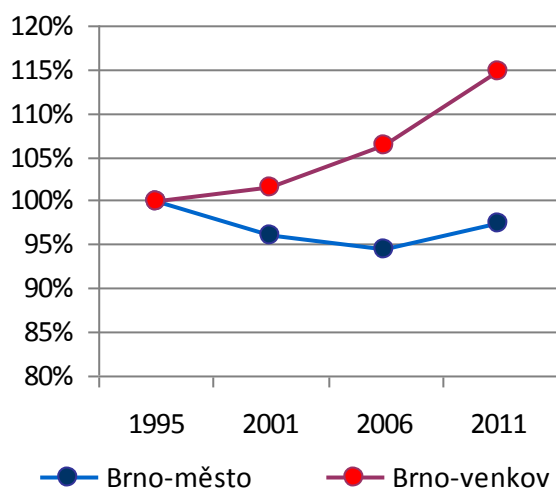

5.3 ODRAZ VÝVOJE MIGRACE V URBÁNNÍ STRUKTUŘE SÍDEL

Vývoj migrace v rámci sledovaného období 1991 – 2010 bezprostředně souvisí s procesem, suburbanizace vázaným zejména na Brno. Z grafu na obrázku 5.14 lze vyčíst dlouhodobě významnou pozici Brna jako cíle i zdroje stěhování, a relativně zanedbatelný význam cílů i zdrojů stěhování u ostatních regionálních center. Patrný je zejména silný nárůst podílu Brna coby zdroje stěhování počínaje obdobím 2001-2005.

V Brně v tomto období nastávají významné změny zejména ve spojení s rostoucím podílem ploch, ve kterých se realizují stavby terciární sféry, využívající zejména volné plochy či plochy přestavby v zastavěném území města Brna, vznikají ohniska soustředěné intenzifikace s koncentrací ekonomických aktivit (tercier, kvarter); rozvoj výrobních zón se orientuje na plochy s výhodnějším napojením na dopravní infrastrukturu, a současně vzniká řada brownfields. Dochází k intenzivnímu využívání obytných souborů nadstavbami a postupně se zaplňují proluky ve stávající struktuře města jsou uvolňovány některé plochy pro novou zástavbu (likvidací morálně a fyzicky opotřebovaných architektonicky a urbanisticky málo kvalitních objektů). Přesto lze změny fyzické struktury města hodnotit jako ustálený (kontinuální) proces, který nepředstavuje radikální změnu, na rozdíl od procesu suburbanizace. Suburbanizační proces signalizuje vznik velkoplošných maloobchodních komplexů na hranicích resp. za hranicemi města; a současně nastupuje intenzivní a nepředvídatelná suburbanizace rezidenční. Suburbanizační tendence se intenzivně projevují do vzdálenosti 13 až 20 km od polohy velkého městského okruhu v Brně a jsou modifikovány především podmínkami dostupnosti individuální dopravou. Nová suburbánní výstavba je charakterizována rozvolněností, nízkou hustotou a prostorovou roztříštěností. Jedná se především o zástavbu na volných plochách („greenfields“) bez návaznosti na infrastrukturu a bez občanské vybavenosti, tím se zvyšuje intenzita dopravy ve směru do Brna. Alarmujícím důsledkem je také mimo jiné mimořádný zábor zemědělské půdy, která není efektivně využita.

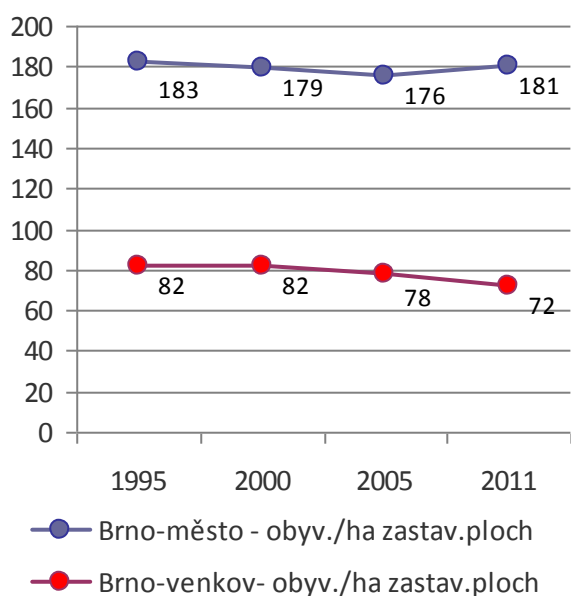
Obr. 5.31: Vývoj počtu obyvatel v porovnání okresů Brno – města a Brno venkov
Zdroj: ČSÚ, 2013

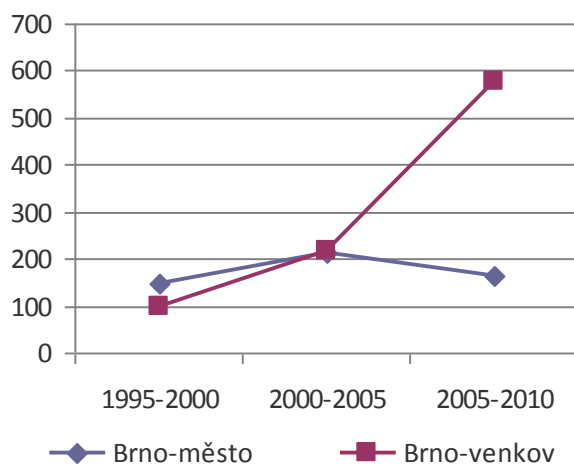
Jakkoli jsou důsledky suburbanizačních procesů negativní, vliv na celkovou urbanistickou strukturu regionálních center včetně Brna není podstatný, s výjimkou nových plošně rozsáhlejších obchodních a průmyslových zón nebo areálů, dobře dopravně dostupných, lokalizovaných zejména v předměstských oblastech a kapacitně nedostačujících dopravních tras. zaostávající rozvoj dopravní infrastruktury je zřejmý v celém JM kraji. Proces restrukturalizace částí území spojený s novým využitím brownfields jejichž konverze je v počátcích, bude závislý na výkonnosti ekonomiky, vzhledem k nárokům na likvidaci starých ekologických zátěží a nákladů spojených s odstraněním staveb apod.. Plochy, stavby a zařízení, zejména „vyšší“ veřejné vybavenosti jsou v urbánní struktuře Brna a regionálních centrech stabilizované. V

suburbánním prostoru dosud nevzniká proces komplexity funkcí a je pravděpodobné, že velikostní struktura sídel, v suburbánním prostoru Brna a regionálních center, pro tento proces nevytváří podmínky.

Obr. 5.32: Intenzita využití území (počet obyvatel/ha zastavěné plochy)
Zdroj: ČSÚ, 2013

Obr. 5.33: Vývoj záboru zemědělského půdního fondu
Zdroj: ČSÚ, 2013

5.4 STRUČNÉ SHRUTÍ KAPITOLY 5

- Vývoj migrace v rámci sledovaného období 1991 – 2010 je charakteristický výrazným nárůstem významu suburbanizačních procesů, vázaných zejména na Brno. Naopak podíl urbanizačních migračních proudů (stěhování do větších městských center) na celkovém migračním obratu klesá. Sílící role suburbanizace v organizaci migračních proudů může být dokumentována i zvyšujícím se podílem obcí s jedním významným proudem v rámci celkové objemu příchozího stěhování.

- Urbanistická struktura Brna a regionálních center zaznamenává změny zejména v případech nových, plošně rozsáhlejších komerčních obchodních a průmyslových zón nebo areálů, relativně dobře dopravně dostupných. Proces suburbanizace vyvolává problémy zejména v přetížení dopravních tras. Je pravděpodobné, že velikostní struktura sídel v suburbánním prostoru Brna a regionálních center zřejmě nevytváří podmínky pro proces komplexity funkcí.
- Především v souvislosti se zvýšenou intenzitou suburbanizace došlo k posílení migrační aktivity řady populačně malých obcí – patrné je tento obrat u obcí v širší brněnské metropolitní oblasti. Vybrané obce v jižních oblastech kraje nadále zaznamenávají migrační ztráty.
- Mezi sledovanými roky došlo k posunu migrační atraktivity větších městských center. Počínaje etapou 1996 - 2000 přechází řada z nich do fáze stagnace či dokonce migrační ztráty. U populačně větších center v rámci brněnského metropolitního areálu je tento negativní trend zvrácen v období 2006 - 2010.

Použitá literatura a zdroje:

Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013
ČSÚ, 1991-2010, proudy vnitřní migrace

6. ANALÝZA VZTAHŮ PRACOVNÍ DOJÍŽDKY V JMK

Pracovní vztahy v území vyjádřené obvykle proudy dojížd'ky za prací patří mezi významné ukazatele prostorových interakcí. Analytický význam pracovních vazeb je do jisté míry dán relativní dostupností dat o pracovní dojížd'ce (v ČR, resp. ČSSR je dojížd'ka za prací šetřena pravidelně v censech počínaje rokem 1961) – možnost systematické statistické kvantitativní analýzy dalších cirkulačních procesů (jako např. dojížd'ka za službami či rekreací) je omezena právě nedostatkem vhodných dat. Pracovní vztahy jsou v řadě studií používány jako aproximace šířeji chápaných sídelních vztahů a interakcí. Byť je redukce sídelních vazeb pouze na pracovní podmíněné denní či nedenní pohyby osob do jisté míry zjednodušující abstrakcí složitějšího systému vztahů, interakcí a kontaktů v sídelním systému, platí, že vztah mezi místem bydliště a pracoviště, tj. mezi klíčovými kotevními body, je pro jedince produktivního věku ústřední osou prostorové organizace denní, resp. týdenní rutiny. Prostorový vzorec pracovních vztahů tak významně koresponduje s celkovým funkčním uspořádáním sídelního systému na mikroregionální či regionální úrovni. Prostorová organizace a rozsah trhů práce na různých měřítkových úrovních odpovídá v řadě případů rozsahu a strukturu území spádu např. za maloobchodem, kulturou či různými typy občanských služeb.

Rámeček 6.1

UKAZATEL PRACOVNÍ DOJÍŽDKY – ÚPRAVA DAT ZE SLDB 2011

V rámci studie bylo pracováno s ukazatelem celkové pracovní dojížd'ky sledovaným v rámci SLDB 1991, 2001 a 2011. Přímá srovnatelnost údajů z jednotlivých censů je do jisté míry limitovaná některými problémy s přesnou identifikací místa pracoviště u pracovních proudů šetřených v roce 2011. V censu 2011 nebylo u přibližně jedné třetiny ekonomicky aktivních zaměstnaných osob zjištěno místo pracoviště (jedná se o cca 1,5 milionu osob), což představuje významný problém zejména při práci s absolutními velikostmi proudů pracovní dojížd'ky mezi jednotlivými obcemi.

Z výše naznačených důvodů bylo přistoupeno k úpravě výchozích dat spočívající v přerozdělení osob s nezjištěným místem pracoviště. Na základě znalosti počtu osob s nezjištěným místem pracoviště pro každou obec byla suma nezjištěných proporčně rozpočítána mezi místa pracoviště známá pro EA zaměstnané v dané obci. Zvolený postup evidentně nemůže zcela přesně rekonstruovat skutečné prostorové rozložení pracovních příležitostí, nicméně alespoň přibližuje objemy jednotlivých proudů pracovní dojížd'ky reálným hodnotám.

Z důvodu nižší míry spolehlivosti dat o pracovní dojížd'ce nebyly pro rok 2011 na jejich základě určovány počty obsazených pracovních míst (dle vzorce *počet obsazených pracovních míst v obci = počet ekonomicky aktivních zaměstnaných bydlících v obci + počet dojíždějících do zaměstnání do obce – počet vyjíždějících do zaměstnání z obce*). Namísto toho bylo pracováno s databází Ministerstva financí o počtu pracovních míst v jednotlivých obcích ČR.

6.1 VÝZNAMNÉ PROUDY PRACOVNÍ DOJÍŽDKY

Pro potřeby analýzy prostorového vzorce proudů dojížd'ky za prací bylo úvodem přistoupeno k redukci celkového počtu dojížd'kových vztahů na soubor tzv. významných proudů (postup určení významných proudů je uveden v rámečku 6.2). Pro roky 1991, 2001 a 2011 byly určeny proudy významné z hlediska celkové pracovní vyjížd'ky z obce a tyto pak vstupovaly do většiny dalších analýz. Podíl souboru významných proudů na celkovém počtu proudů v JMK se pro všechny tři hodnocené roky pohyboval okolo 60 %.

Z analytického hlediska představuje množina významných proudů základní prostorovou osnovu mikroregionálních a regionálních trhů práce – hodnocení počtu významných proudů vycházejících z dané obce umožňuje hodnotit míru vztahové polarizace/oscilace obce (tj. rozhodnout o funkční integraci obce k jednomu či více pracovním centrům), analýza směru proudů pak umožňuje identifikaci spádových oblastí a pracovních center.

IDENTIFIKACE VÝZNAMNÝCH PROUDŮ PRACOVNÍ DOJÍŽDKY

Pro každou obec JMK byly určeny proudy (či proud) dojížděky do zaměstnání, které jsou významné v rámci celkové pracovní vyjížděky z obce. Významným proudem je tedy myšlen takový proud pracovní vyjížděky z obce, jenž reprezentuje významný podíl na celkovém počtu osob vyjíždějících z dané obce za prací.

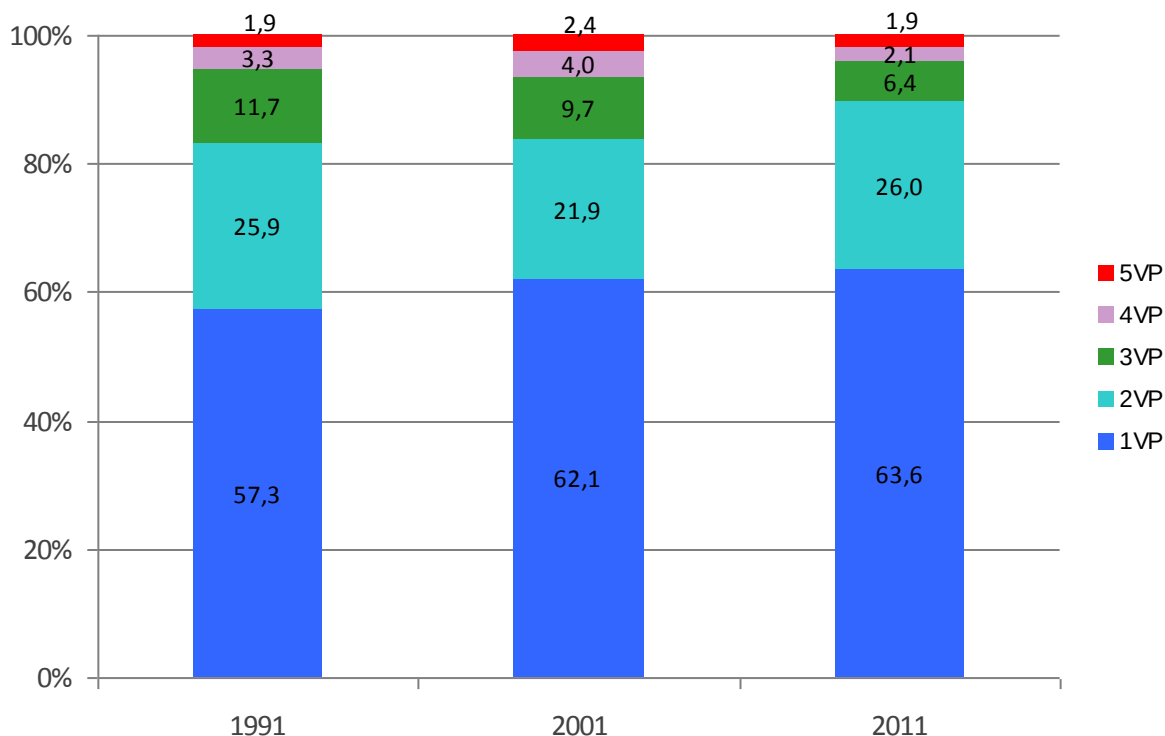
Identifikace významných proudů proběhla s využitím tzv. analýzy vícenásobných spojení (Van Nuffel, 2007):

- pro každou obec bylo zjištěno 5 nejsilnějších proudů vyjížděky za prací;
- objem jednotlivých proudů byl relativizován vůči celkovému počtu osob vyjíždějících za prací z obce;
- soubor podílů 5 proudů na celkovém objemu vyjížděky z obce byl korelován s modelovými rozloženími podílů (v procentech) 100-0-0-0-0; 50-50-0-0-0; 33-33-33-0-0; 25-25-25-25-0; 20-20-20-20-20; modelová rozložení vyjadřovala ideální rozložení podílů v situacích s 1, 2, 3, 4 či 5 významnými proudy;
- počet významných proudů z obce byl odvozen od takového modelového rozložení, se kterým reálné rozložení proudů z obce vykazovalo nejtěsnější korelaci.

Postup je analogický s postupem určení významných migračních proudů (rámeček 5.1), zde však byly identifikovány pouze významné odchozí pracovní proudy.

Z výše uvedeného postupu je zřejmé, že pokud z obce vychází pouze jeden významný proud, je tato obec významně integrována pouze k jednomu pracovnímu centru; pokud je obec zdrojem více významných proudů, jedná se o oscilační obec napojenou na více pracovních center.

Obr. 6.1: Podíly obcí s 1, 2, 3, 4 a 5 významnými odcházejícími proudy pracovní dojížděky na celkovém počtu obcí JMK v letech 1991, 2001 a 2011 (v procentech)
Zdroj: SLDB 1991, 2001, 2011

Z grafu 6.1 je patrné mírné navýšení polarizace obcí mezi roky 1991 a 2011 ilustrované nárůstem podílu obcí s pouze jedním významným proudem na celkovém počtu obcí v kraji; podobně roste celkový podíl počtu obcí s jedním a dvěma významnými proudy. Oproti tomu počty výrazně oscilačních obcí ve zkoumaném období klesají.

Důležitou součástí analýzy je identifikace cílů významných pracovních proudů, tj. center, ke kterým jsou integrovány jednotlivé obce skrze významné pracovní vztahy. Počty a celkové objemy významných proudů směřujících do jednotlivých center lze interpretovat jako ukazatele jejich funkčního (pracovního) významu v rámci sídelního systému.

Tab. 6.1: Přehled center významných proudů dojížděky za prací z obcí JMK v roce 1991 (uvedena pouze centra se sumou významných proudů z obcí JMK vyšší než 50 osob)
Zdroj: SLDB 1991

centrum	kraj	VP z JMK (sumy)	VP z JMK (počet)	VP (sumy)	VP (počet)
Brno	JMK	45 820	249	46 638	261
Hodonín	JMK	6 761	22	6 761	22
Blansko	JMK	6 249	49	6 343	50
Břeclav	JMK	5 949	21	5 949	21
Znojmo	JMK	5 371	91	5 371	91
Vyškov	JMK	3 708	35	3 708	35
Kyjov	JMK	3 327	29	3 428	30
Veselí nad Moravou	JMK	2 767	18	2 996	20
Boskovice	JMK	2 297	30	2 397	32
Hustopeče	JMK	1 793	19	1 793	19
Mikulov	JMK	1 547	18	1 547	18
Kuřim	JMK	1 487	22	1 489	23
Moravský Krumlov	JMK	1 311	27	1 328	28
Bzenec	JMK	1 254	7	1 254	7
Tišnov	JMK	1 245	33	1 245	33
Strážnice	JMK	1 121	6	1 121	6
Praha	STC	1 016	2	68 421	351
Modřice	JMK	992	1	992	1
Letovice	JMK	917	18	1 039	22
Adamov	JMK	876	5	876	5
Bučovice	JMK	856	16	856	16
Ivančice	JMK	767	6	767	6
Žďánice	JMK	598	9	598	9
Hrušovany nad Jevišovkou	JMK	528	6	528	6
Velká nad Veličkou	JMK	510	6	510	6
Rousínov	JMK	461	6	461	6
Slavkov u Brna	JMK	455	5	455	5
Hodonice	JMK	449	4	449	4
Rohatec	JMK	420	2	420	2
Velké Pavlovice	JMK	420	4	420	4
Zastávka	JMK	379	7	379	7
Prácheň	JMK	342	7	342	7
Uherský Ostroh	ZLN	338	1	678	3
Mikulčice	JMK	329	1	329	1
Valtice	JMK	322	2	322	2
Dubňany	JMK	316	1	316	1
Jevíčko	PAR	309	3	779	10
Čejč	JMK	300	3	300	3
Pohořelice	JMK	285	6	285	6
Dukovany	VYS	265	3	2 527	9
Lomnice	JMK	245	10	270	11
Kunštát	JMK	237	6	237	6
Klobouky	JMK	235	4	235	4
Velká Bíteš	VYS	229	9	734	25
Lednice	JMK	216	3	216	3
Rosice	JMK	216	3	216	3
Mirotín	JMK	198	4	198	4

Veverská Bítýška	JMK	195	4	195	4
Velké Opatovice	JMK	192	4	268	6
Jevišovice	JMK	180	7	180	7
Ivanovice na Hané	JMK	176	3	176	3
Moravské Budějovice	VYS	170	5	1 616	34
Vranovice	JMK	167	2	167	2
Olešnice	JMK	165	5	193	6
Lysice	JMK	164	10	164	10
Drnholec	JMK	135	2	135	2
Novosedly	JMK	125	2	125	2
Bantice	JMK	110	2	110	2
Uherčice	JMK	108	5	108	5
Jiřice u Miroslavi	JMK	108	4	108	4
Moravský Písek	JMK	106	1	106	1
Drásov	JMK	106	3	106	3
Vrbovec	JMK	103	2	103	2
Olbramovice	JMK	100	3	100	3
Šatov	JMK	94	2	94	2
Koryčany	ZLN	92	3	282	7
Hostim	JMK	88	4	88	4
Šakvice	JMK	87	1	87	1
Višňové	JMK	82	3	82	3
Zbýšov	JMK	79	2	79	2
Hostěradice	JMK	77	2	77	2
Dolní Rožínka	VYS	77	2	1 684	19
Hrubá Vrbka	JMK	74	2	74	2
Nížkovice	JMK	72	1	72	1
Hrušovany u Brna	JMK	71	1	71	1
Blížkovice	JMK	70	5	70	5
Dambořice	JMK	67	1	67	1
Nedvědice	JMK	65	2	212	9
Lesná	JMK	65	3	65	3
Horní Břečkov	JMK	64	2	64	2
Bohdalice - Pavlovice	JMK	63	1	63	1
Pustiměř	JMK	62	2	62	2
Bystřice nad Pernštejnem	VYS	62	1	692	22
Horní Kounice	JMK	61	4	61	4
Šitbořice	JMK	61	1	61	1
Mohelno	VYS	61	1	136	4
Vranov nad Dyjí	JMK	56	5	56	5
Boleradice	JMK	56	1	56	1
Nesovice	JMK	55	2	55	2
Rakvice	JMK	54	1	54	1
Mašovice	JMK	52	2	52	2
Brankovice	JMK	52	3	52	3

Tab. 6.2: Přehled center významných proudů dojížděky za prací z obcí JMK v roce 2001 (uvedena pouze centra se sumou významných proudů z obcí JMK vyšší než 50 osob)
Zdroj: SLDB 2001

centrum	kraj	VP z JMK (sumy)	VP z JMK (počet)	VP (sumy)	VP (počet)
Brno	JMK	47 059	313	48 602	348
Hodonín	JMK	6 282	24	6 282	24
Znojmo	JMK	6 189	95	6 189	95
Břeclav	JMK	5 605	24	5 606	25
Blansko	JMK	4 250	44	4 311	45
Vyškov	JMK	3 527	43	3 527	43
Kyjev	JMK	3 393	33	3 465	34

Boskovice	JMK	2 944	45	3102	48
Praha	STC	2 135	5	113 401	644
Hustopeče	JMK	1 861	23	1 861	23
Veselí nad Moravou	JMK	1 571	14	1 571	14
Modřice	JMK	1 317	1	1 317	1
Bzenec	JMK	1 273	8	1 273	8
Moravský Krumlov	JMK	1 227	29	1 249	30
Tišnov	JMK	1 106	37	1 113	39
Mikulov	JMK	1 006	15	1 006	15
Kuřim	JMK	915	26	933	28
Bučovice	JMK	759	17	759	17
Strážnice	JMK	725	6	725	6
Chvalovice	JMK	675	2	675	2
Slavkov u Brna	JMK	654	9	654	9
Ivančice	JMK	590	5	602	6
Velká nad Veličkou	JMK	545	7	545	7
Letovice	JMK	524	17	560	19
Jevíčko	PAR	462	4	1 187	19
Hrušovany nad Jevišovkou	JMK	366	7	366	7
Uherský Ostroh	ZLN	361	1	551	2
Pohořelice	JMK	313	7	313	7
Rousínov	JMK	301	6	301	6
Ždánice	JMK	262	6	262	6
Lužice	JMK	248	1	248	1
Velká Bíteš	VYS	245	10	966	35
Dukovany	VYS	241	3	2 247	12
Rohatec	JMK	239	1	239	1
Hodonice	JMK	231	2	231	2
Uherské Hradiště	ZLN	228	1	8 291	52
Veverská Bítýška	JMK	226	4	226	4
Čejč	JMK	205	3	205	3
Velké Pavlovice	JMK	198	3	198	3
Jevišovice	JMK	163	7	163	7
Moravské Budějovice	VYS	159	4	1 396	39
Kunštát	JMK	151	10	151	10
Lysice	JMK	148	10	148	10
Klobouky u Brna	JMK	130	3	130	3
Zastávka	JMK	128	3	128	3
Lednice	JMK	123	2	123	2
Velké Opatovice	JMK	120	3	163	4
Olešnice	JMK	116	8	156	10
Ivanovice na Hané	JMK	109	3	109	3
Mirotslav	JMK	107	5	107	5
Hevlín	JMK	88	2	88	2
Valtice	JMK	88	1	88	1
Jiřice u Miroslavi	JMK	73	4	73	4
Novosedly	JMK	70	2	70	2
Šitbořice	JMK	69	2	69	2
Grešlové Mýto	JMK	63	4	63	4
Jemnice	VYS	60	5	466	25
Nesovice	JMK	59	3	59	3
Černá Hora	JMK	59	4	59	4
Lesná	JMK	58	4	58	4
Koryčany	ZLN	54	3	198	9

Tab. 6.3: Přehled center významných proudů dojížděky za prací z obcí JMK v roce 2011 (uvedena pouze centra se sumou významných proudů z obcí JMK vyšší než 50 osob)
Zdroj: SLDB 2011

centrum	kraj	VP z JMK (sumy)	VP z JMK (počet)	VP (sumy)	VP (počet)
Brno	JMK	62 643	389	65 519	444
Znojmo	JMK	5 120	93	5 120	93
Hodonín	JMK	5 058	25	5 058	25
Břeclav	JMK	4 277	20	4 277	20
Kyjev	JMK	3 141	33	3 214	35
Vyškov	JMK	3 120	39	3 300	46
Blansko	JMK	2 726	35	2 764	36
Modřice	JMK	2 704	1	2 704	1
Boskovice	JMK	2 636	44	2 796	48
Praha	STC	1 651	7	171 628	896
Hustopeče	JMK	1 351	16	1 351	16
Veselí nad Moravou	JMK	1 317	17	1 317	17
Mikulov	JMK	1 166	16	1 166	16
Bzenec	JMK	934	8	934	8
Tišnov	JMK	897	35	908	36
Chvalovice	JMK	634	3	634	3
Strážnice	JMK	608	6	608	6
Pohořelice	JMK	552	16	552	16
Slavkov u Brna	JMK	536	8	536	8
Moravský Krumlov	JMK	478	18	506	19
Bučovice	JMK	383	12	383	12
Ivančice	JMK	365	4	365	4
Letovice	JMK	341	14	378	16
Kuřim	JMK	292	17	468	22
Uherské Hradiště	ZLN	290	1	7 131	51
Uherský Ostroh	ZLN	258	1	258	1
Hrušovany nad Jevišovkou	JMK	254	6	254	6
Velká Bíteš	VYS	221	10	1 098	38
Velká nad Veličkou	JMK	211	6	211	6
Jevíčko	PAR	166	2	554	14
Moravské Budějovice	VYS	147	9	900	40
Čejč	JMK	125	3	125	3
Hodonice	JMK	120	2	120	2
Jevišovice	JMK	112	8	116	9
Dukovany	VYS	107	6	1 602	17
Olešnice	JMK	101	7	136	10
Ždánice	JMK	100	2	100	2
Valtice	JMK	85	1	85	1
Velké Opatovice	JMK	72	3	166	8
Mirotslav	JMK	68	3	68	3
Moravský Písek	JMK	62	1	62	1
Kunštát	JMK	60	4	60	4
Lysice	JMK	55	4	55	4
Lomnice	JMK	50	5	50	5

Tab. 6.4: Srovnání počtu center významných proudů dojížděky za prací z obcí JMK mezi roky 1991, 2001 a 2011
Zdroj: SLDB 1991, 2001, 2011

	1991	2001	2011
počet center VP celkem	164	132	92
<i>z toho v JMK</i>	141	115	76
počet center VP se sumou VP >= 1000 os.	17	16	13
<i>z toho v JMK</i>	16	15	12
počet center VP se sumou VP 500 - 999 os.	8	8	6
<i>z toho v JMK</i>	8	8	6
počet center VP se sumou VP 200 - 499 os.	21	14	10
<i>z toho v JMK</i>	17	9	7
počet center VP se sumou VP 100 - 199 os.	18	12	8
<i>z toho v JMK</i>	17	11	5
počet center VP se sumou VP 50 - 99 os.	28	11	7
<i>z toho v JMK</i>	24	9	7
počet center VP se sumou VP < 50 os.	72	71	48
<i>z toho v JMK</i>	59	63	39

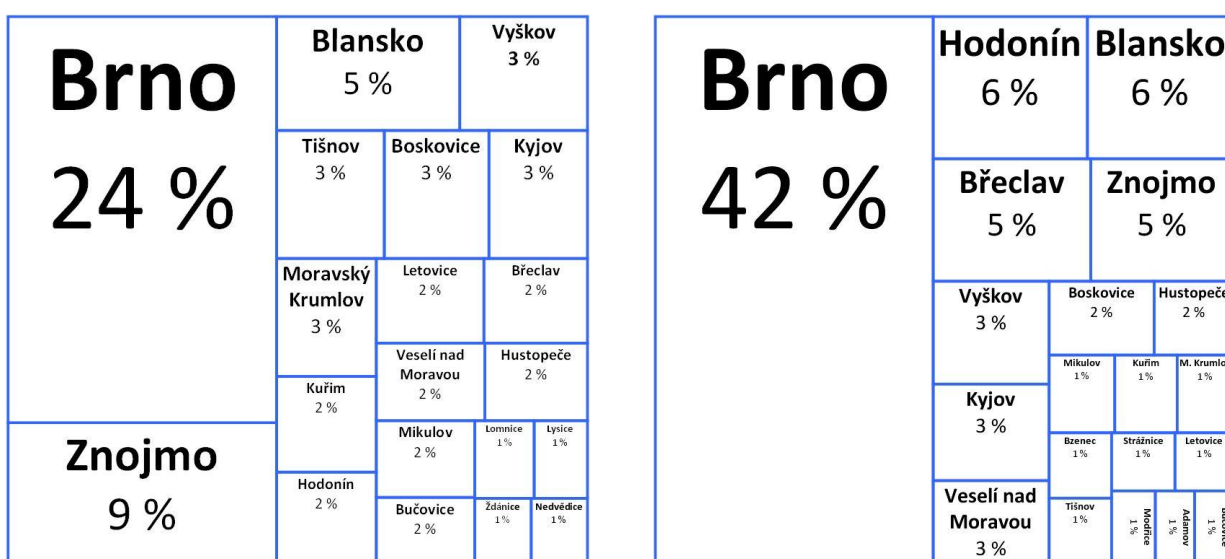
Z tabulek 6.1 až 6.4 vyplývá postupná koncentrace významných proudů do stále snižujícího se počtu pracovních center. Zatímco v roce 1991 bylo v JMK 141 obcí cílem alespoň jednoho významného proudu z jiné obce, v roce 2011 se počet center významných proudů na území JMK snížil téměř o polovinu. Z tabulky 6.4 vyplývá, že ze souboru center vypadávají zejména malá pracovní střediska, nicméně pokles lze zaznamenat napříč jednotlivými významovými kategoriemi center.

Tab. 6.5: Typologie center významných proudů dojížděky za prací v JMK v roce 2011 dle odvětvové struktury příchozích významných proudů (uvedena pouze centra se sumou významných proudů z obcí JMK vyšší než 50 osob)
Zdroj: SLDB 2001

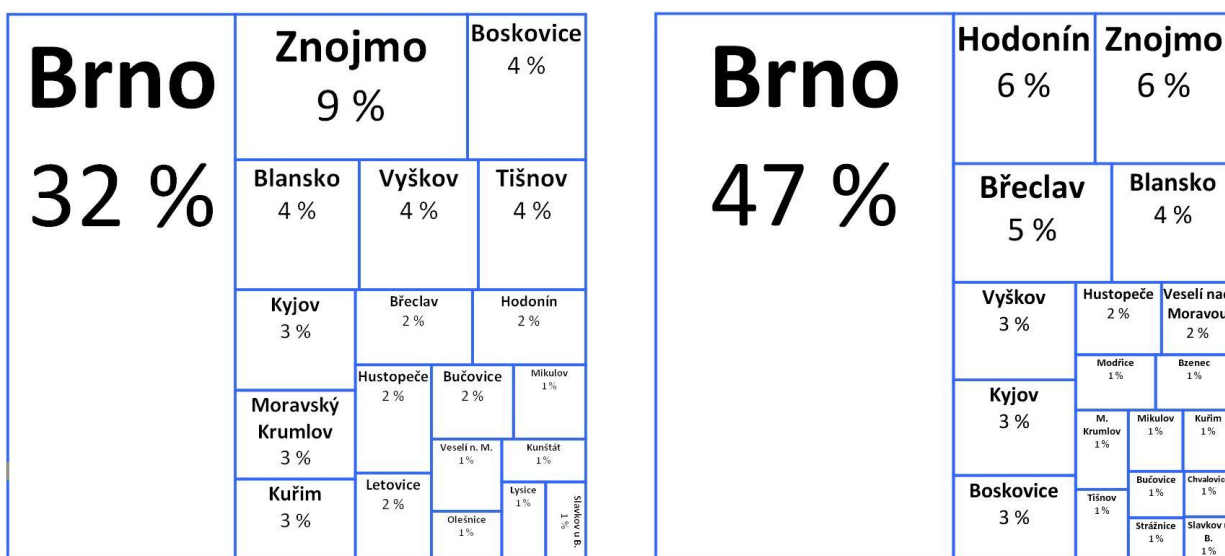
centrum	typ	centrum	typ
Brno	služební	Bučovice	průmyslově-služební
Znojmo	služebně-průmyslové	Ivančice	služební
Hodonín	služebně-průmyslové	Letovice	průmyslově-služební
Břeclav	služebně-průmyslové	Kuřim	průmyslové
Kyjev	služebně-průmyslové	Hrušovany nad Jevišovkou	služebně-průmyslové
Vyškov	průmyslově-služební	Velká nad Veličkou	průmyslové
Blansko	průmyslové	Čejč	zemědělsko-průmyslové
Modřice	služebně-průmyslové	Hodonice	průmyslově-zemědělské
Boskovice	služebně-průmyslové	Jevišovice	zemědělsko-služební
Hustopeče	služebně-průmyslové	Olešnice	zemědělsko-průmyslové
Veselí nad Moravou	služebně-průmyslové	Ždánice	průmyslové
Mikulov	průmyslové	Valtice	průmyslové
Bzenec	průmyslové	Velké Opatovice	zemědělsko-služební
Tišnov	služebně-průmyslové	Miroslav	průmyslové
Chvalovice	služební	Moravský Písek	průmyslové
Strážnice	služebně-průmyslové	Kunštát	průmyslově-služební
Pohořelice	služebně-průmyslové	Lysice	zemědělsko-průmyslové
Slavkov u Brna	průmyslové	Lomnice	průmyslově-služební
Moravský Krumlov	průmyslově-služební		

Tabulka 6.5 je pokusem o typologii center dle sektorové struktury celkových objemů příchozích významných proudů. Brno se v této typologii profiluje jako středisko dojížděky za prací v tercierním sektoru, zatímco u sekundárních center je stále významným faktorem nabídka pracovních příležitostí v průmyslu (u některých, jako u např. u Blanska či Bzence jde o výrazně průmyslový profil významných proudů). U významově malých analyzovaných center pak důležitou roli hrají rovněž pracovní místa v primárním sektoru.

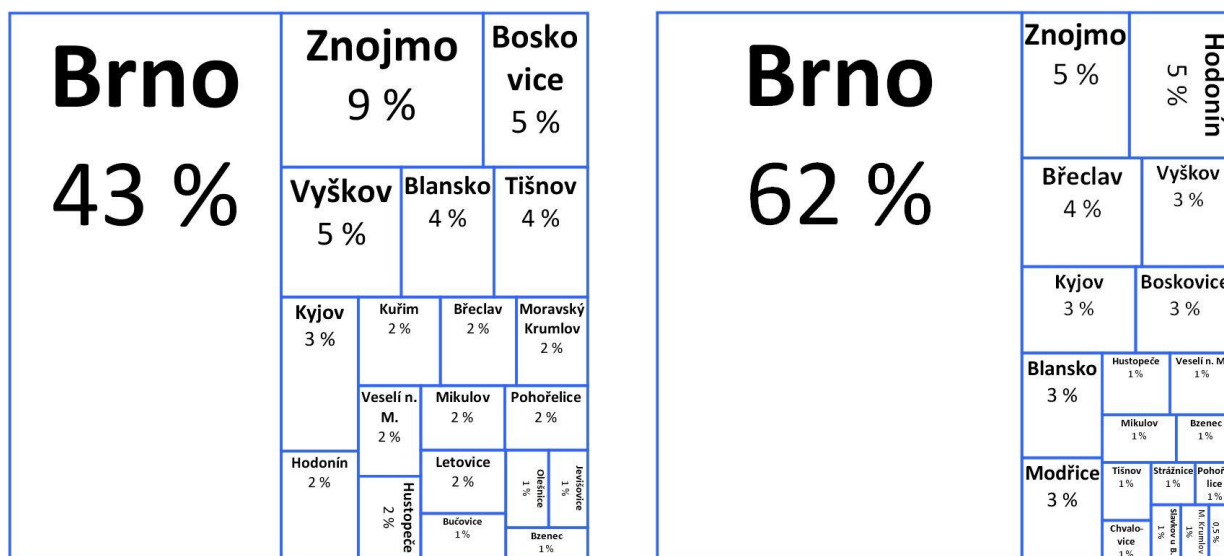
Obr. 6.2: Podíly vybraných center významných proudů v JMK na celkových počtech (levý obrázek) a celkových sumách (pravý obrázek) významných proudů z obcí JMK v roce 1991
Zdroj: SLDB 1991

Obr. 6.3: Podíly vybraných center významných proudů v JMK na celkových počtech (levý obrázek) a celkových sumách (pravý obrázek) významných proudů z obcí JMK v roce 2001
Zdroj: SLDB 2001

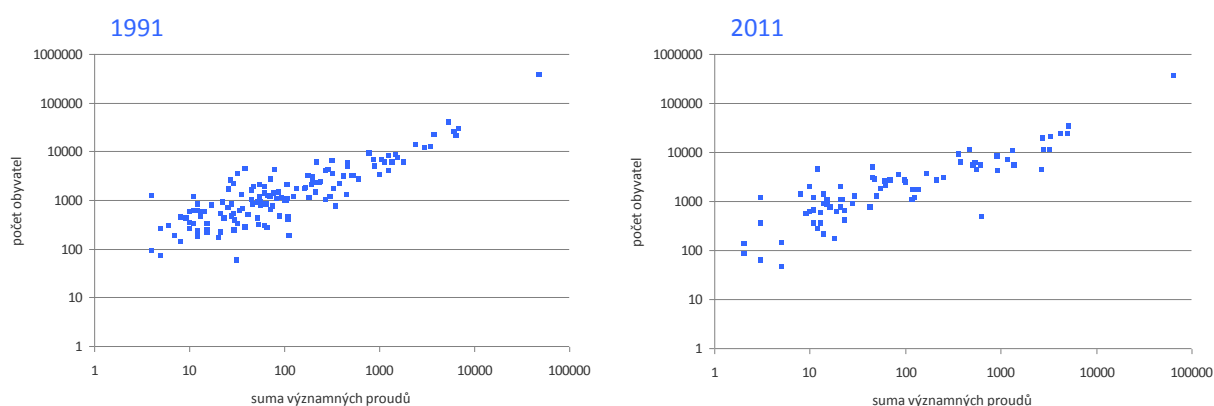

Obr. 6.4: Podíly vybraných center významných proudů v JMK na celkových počtech (levý obrázek) a celkových sumách (pravý obrázek) významných proudů z obcí JMK v roce 2011
Zdroj: SLDB 2011

Viditelným trendem je trvalé navyšování dominance Brna jako centra významných pracovních proudů. Zatímco v roce 1991 do Brna směřovala cca čtvrtina významných proudů z obcí JMK reprezentující 42 % celkového počtu dojíždějících v rámci významných proudů, v roce 2011 už do Brna vysílalo významný pracovní proud 389 obcí JMK (43 % z celkového počtu významných proudů); Brno bylo rovněž cílem 63 % z celkového počtu dojíždějících vázaných ve významných proudech. Podíly sekundárních jihomoravských center (Znojmo, Hodonín, Blansko, Boskovice, Vyškov) na počtech či objemech významných proudů v relativním vyjádření stagnují, resp. mírně klesají.

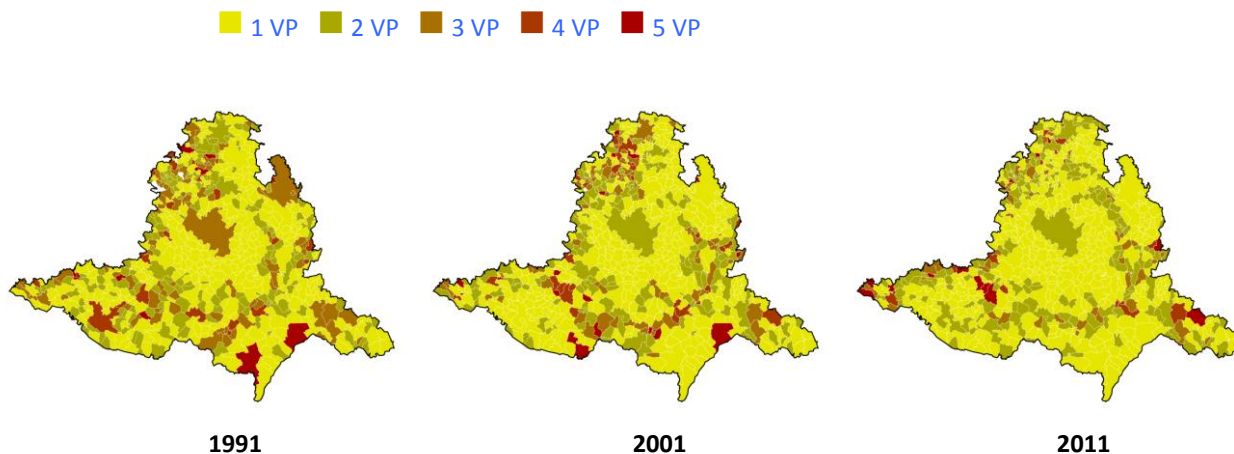
Obr. 6.5: Vztah populační velikosti a sumy příchozích významných proudů pracovní dojížděky pro centra významných proudů v JMK (roky 1991 a 2011)
Zdroj: SLDB 1991, 2011

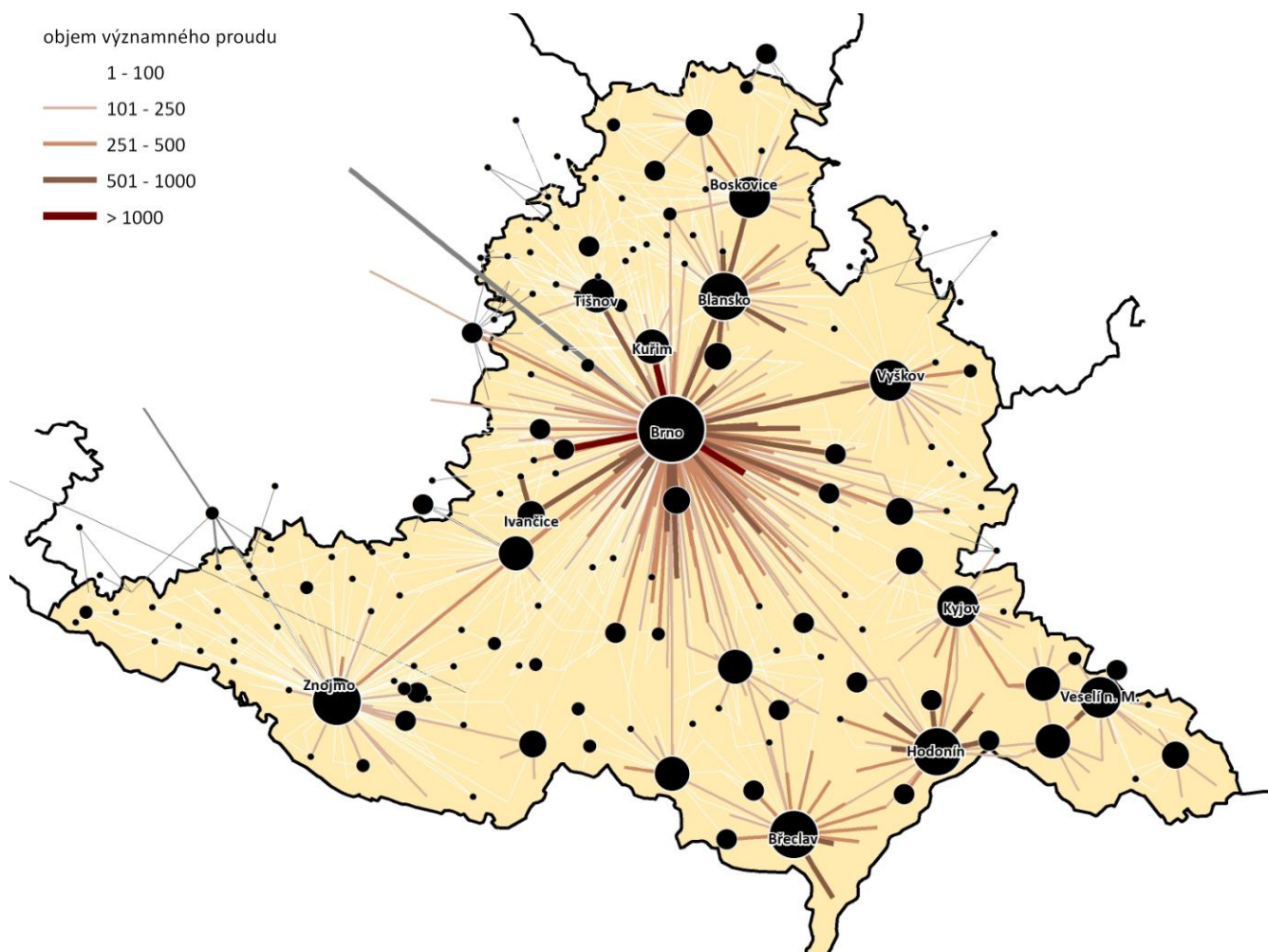
Z grafů v obrázku 6.5 je zřejmá poměrně těsná vazba mezi populační velikostí centra a jeho pracovním významem (vyjádřeným zde pro dva hraniční roky sumou příchozích významných

proudů). V případě JMK lze tedy populační velikost střediska chápat do jisté míry i jako proxy-hodnotu jeho celkového funkčního významu.

Obr. 6.6: Počty významných proudů z obcí JMK v letech 1991, 2001 a 2011
Zdroj: SLDB 1991, 2001, 2011

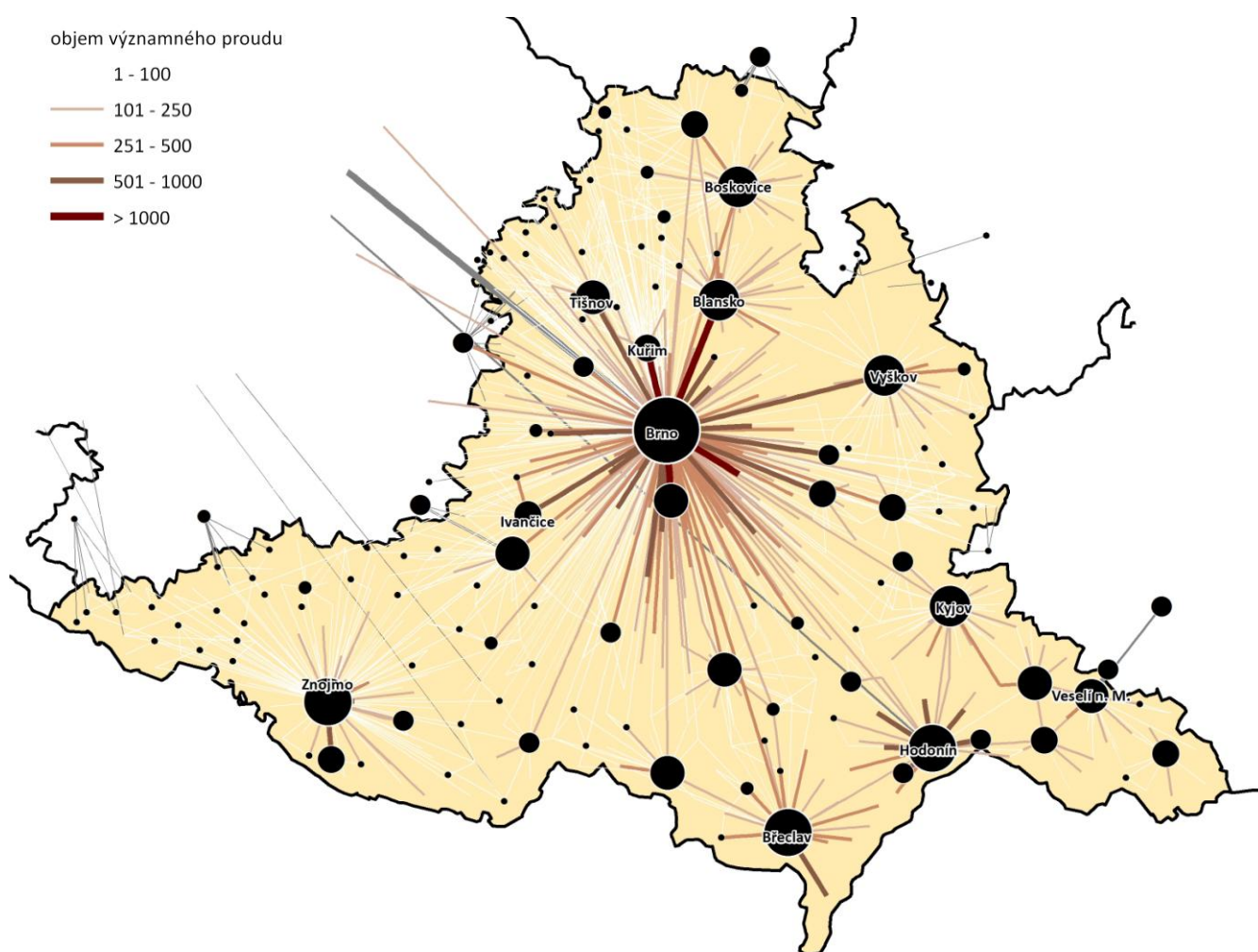
Obr. 6.7: Významné proudy pracovní dojížděky z/do obcí JMK a centra významných proudů v roce 1991
Zdroj: SLDB 1991

Série schémat na obr. 6.6 poukazuje na relativně stabilní prostorové rozložení obcí s polarizovaným, resp. oscilačním charakterem proudů pracovní dojížděky. Obce s jedním odchozím významným proudem se nacházejí zejména v širším zázemí Brna a v oblasti úvalů. Naopak vyšší počet významných proudů zaznamenávají především obce v oblastech tvořících přechodné pásmo oddělující brněnský pracovní trh od vzdálenějších pracovních systémů Znojemska, Břeclavska a Hodonínska, resp. Vyškovska. Relativně trvalým specifickým je zvýšený výskyt oscilačních obcí v jihozápadní a jihovýchodní periférii kraje a dále v oblastech Tišnovska a Kunštátska.

Porovnáním prostorového rozložení významných proudů z obcí JMK a centra významných proudů v jednotlivých letech (viz obrázky 6.7 až 6.9) lze dojít k podobným závěrům jako při interpretaci výše uvedených tabulek. Pro rok 1991 je typickou poměrně hustá síť pracovních center (viz obrázek 6.7), v řadě případů malého funkčního významu (měřeno celkovým objemem inkasovaných významných proudů). Na začátku 90. let 20. století se takto setrvačně projevovalo prostorové rozmístění pracovních míst v socialistickém hospodářství – řada pracovních míst byla vytvářena v decentralizovaných průmyslových závodech či ve větších celcích zemědělské výroby.

Obr. 6.8: Významné proudy pracovní dojížděky z/do obcí JMK a centra významných proudů v roce 2001
Zdroj: SLDB 2001

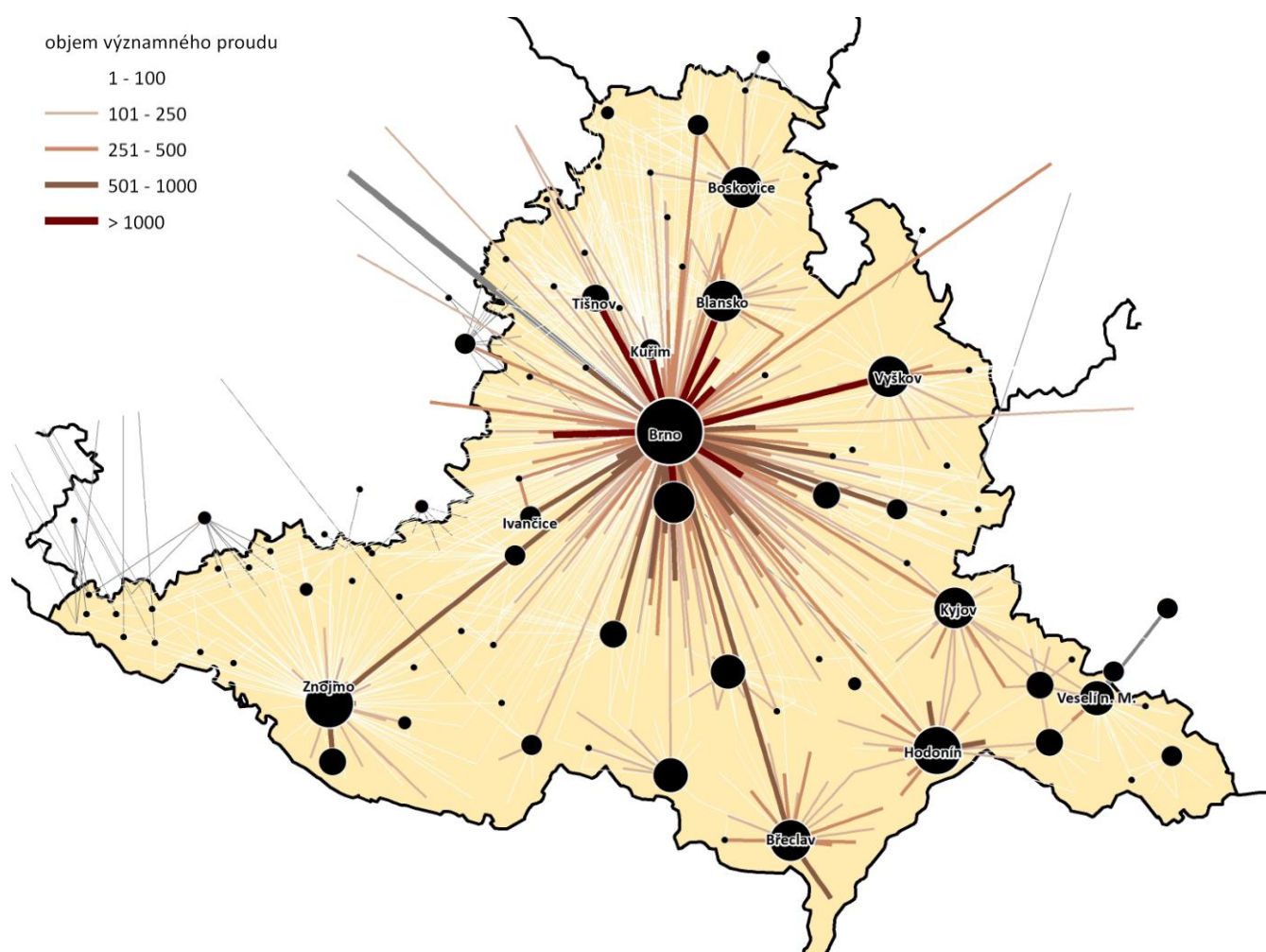

Relativně rozptýlené rozmístění pracovních míst se začíná postupně měnit pod vlivem silných procesů ekonomické prostorové koncentrace. V rozmezí 20 let dochází k poklesu vlivu lokálních pracovních center ve prospěch silnějších středisek. Z mapy center významných proudů mizí či výrazně oslabují i některá původně významná pracovištní centra, jako jsou např. Adamov, Rosice, Zastávka, Rohatec či Kunštát (viz obrázky 6.7 až 6.9).

Prostorový vzorec významných proudů v roce 2011 je charakteristický zřetelně vyjádřeným metropolitním pracovním areálem Brna, který je obklopen nepoměrně menšími pracovními trhy organizovanými kolem vzdálenějších regionálních či subregionálních center. Oproti předchozím cenzálním rokům je v roce 2011 patrné rovněž posílení pracovních vazeb právě mezi krajským městem a jednotlivými sekundárními centry kraje.

Z mapových schémat rovněž vyplývá poměrně vysoká funkční uzavřenost jihomoravského regionu. Na řádovostně vyšší úrovni je významným pracovištním centrem mimo JMK Praha, kam směřuje významný proud pracovní dojížděky především z Brna. Dalšími trvale významnými centry mimo JMK jsou pak Jevíčko, Uherský Ostroh, Uherské Hradiště, Velká Bíteš, Dukovany a Moravské Budějovice. Dlouhodobou záležitostí je také zřejmá spádovost vybraných obcí při západní a jihozápadní krajské hranici do center v kraji Vysočina.

Obr. 6.9: Významné proudy pracovní dojížděky z/do obcí JMK a centra významných proudů v roce 2011
Zdroj: SLDB 2011

Pro důkladnější popis fungování pracovních vazeb v sídelním systému má dílčí význam rovněž sledování hierarchického či recipročního charakteru významných proudů. Sídelní systém JMK je převážně hierarchicky organizovaný - významné proudy z jednotlivých obcí směřují do lokálních center a významné proudy z těchto center pak směřují do středisek vyššího řádu.

V některých případech však můžeme pozorovat odlišné uspořádání významných proudů nežli hierarchické. V případě tzv. recipročních proudů sledujeme situaci, kdy mezi dvojicí obcí probíhají významné pracovní proudy, funguje zde tedy obousměrný významný pracovní vztah. Ten indikuje (alespoň v rovině pracovních vazeb) určitou nehierarchickou integraci obcí ve formě polycentrického územního celku.

Z tabulek 6.6 až 6.8 lze vyčíst, že počet významných recipročních vztahů mezi roky 1991 a 2011 trvale klesal (a to i přes zvyšování počtu obcí dané administrativní desintegrací), což lze chápat jako posilování hierarchického uspořádání sídelního systému kraje. Nejsilnějším recipročním vztahem je setrvale vazba Brno - Modřice (naopak vazba Brno – Kuřim dle použitého přístupu již reciproční není). Fixovány jsou také některé reciproční vazby v rámci polycentrického regionu jihovýchodní Moravy (vazby mezi Bzencem, Strážnicí a Veselím nad Moravou).

Tab. 6.6: Přehled recipročních významných proudů dojížděky za prací z obcí JMK v roce 1991 (uvedeny pouze reciprocit, u kterých je součet jednotlivých proudů vyšší než 50 osob)
Zdroj: SLDB 1991

obec A	obec B	VP z A do B	VP z B do A	součet význam. proudů
Modřice	Brno	923	992	1 915
Brno	Kuřim	624	1 259	1 883
Hodonín	Dubňany	316	918	1 234
Hodonín	Rohatec	349	647	996
Hodonín	Mikulčice	329	403	732
Břeclav	Valtice	242	460	702
Strážnice	Veselí nad Moravou	206	306	512
Břeclav	Lednice	155	304	459
Břeclav	Hodonín	154	218	372
Bzenec	Veselí nad Moravou	177	195	372
Bzenec	Moravský Písek	106	229	335
Břeclav	Mikulov	143	160	303
Znojmo	Hodonice	136	148	284
Novosedly	Drnholec	50	73	123
Bantice	Prácheň	23	71	94
Uherčice	Vratětin	6	66	72

Tab. 6.7: Přehled recipročních významných proudů dojížděky za prací z obcí JMK v roce 2001 (uvedeny pouze reciprocit, u kterých je součet jednotlivých proudů vyšší než 50 osob)
Zdroj: SLDB 2001

obec A	obec B	VP z A do B	VP z B do A	součet význam. proudů
Modřice	Brno	890	1 317	2 207
Hodonín	Rohatec	239	624	863
Hodonín	Lužice	248	569	817
Chvalovice	Znojmo	33	627	660
Bzenec	Veselí nad Moravou	130	241	371
Veselí nad Moravou	Strážnice	180	186	366
Hevlín	Hrušovany nad Jevišovkou	40	79	119
Bojanovice	Jevišovice	24	33	57

Tab. 6.8: Přehled recipročních významných proudů dojížděky za prací z obcí JMK v roce 2011 (uvedeny pouze reciprocity, u kterých je součet jednotlivých proudů vyšší než 50 osob)
Zdroj: SLDB 2011

obec A	obec B	VP z A do B	VP z B do A	součet význam. proudů
Modřice	Brno	1 100	2 704	3 804
Chvalovice	Znojmo	62	597	659
Strážnice	Veselí nad Moravou	146	172	318
Bzenec	Veselí nad Moravou	85	169	254
Moravský Písek	Bzenec	115	62	177

6.2 VZTAHOVĚ UZAVŘENÉ REGIONY DOJÍŽDKY ZA PRACÍ

Na základě znalosti prostorového rozložení pracovních dojížděkových proudů lze přistoupit k vymezení oblastí/regionů funkčně integrovaných právě pracovními vazbami – tedy funkčně soudržných oblastí pracovních trhů. Vymezení pracovních regionů je výsledkem regionalizačního procesu, který může nabývat různých forem. Pro potřeby předkládané studie byl použit tzv. TTWA algoritmus (*TTWA = travel-to-work-areas; oblasti dojížděky za prací*) založený na induktivním způsobu vymezování vztahově uzavřených oblastí (blíže viz rámeček 6.3).

Rámeček 6.3

TTWA REGIONALIZACE

Metodika regionalizace vychází z algoritmu delimitace tzv. TTWA (Travel-to-Work-Areas) popsaného M. Coombesem (Office for National Statistics, Coombes, 1998; Coombes, 2002) a v obecné rovině pak Brownem a Holmesem (1971). Jedná se o induktivní regionalizační postup nevyžadující apriori definovaný fixní soubor center – fixní vymezení center není pro proces regionalizace nezbytné, resp. centra jsou identifikována interně v rámci samotného regionalizačního procesu na základě dojížděkových vztahů. Zatímco deduktivní regionalizace svým pojetím předjímá existenci monocentrických funkčních regionů (regionů organizovaných kolem jednoho jádra), pomocí induktivního přístupu je možné vymezit jak monocentrické, tak i polycentrické funkční regiony (regiony funkčně integrované vztahy k více centrům). Výsledky této regionalizační techniky jsou tedy relativně nezávislé na předběžné volbě center.

Principem regionalizace je integrace jednotlivých obcí do větších celků (regionů) tak, aby byla minimalizována intenzita vztahů mezi regiony (inter-regionální vztahy) a naopak maximalizována intenzita vztahů uvnitř regionů (intra-regionální vztahy). Každý vymezený vztahově uzavřený region tak musí splňovat kritéria nabídkové stránky (např. definovaný podíl ekonomicky aktivních zaměstnaných rezidentů daného regionu musí pracovat v tomto regionu), tj. kritérium tzv. vnější otevřenosti, stejně jako kritérium poptávkové stránky (např. definovaný podíl ze všech pracujících v regionu musí v regionu bydlet), tj. kritérium tzv. vnitřní otevřenosti. Nastavením parametrů minimální velikosti a uzavřenosti lze ovlivnit počet a velikost regionů vyprodukovaných regionalizačním algoritmem. Zvyšování hodnot minimální velikosti a hodnot vnější a vnitřní uzavřenosti vede ke snižování počtu vztahově uzavřených regionů a zvyšování jejich průměrné velikosti.

V rámci předkládané studie jsou pro jednotlivé roky 1991, 2001 a 2011 vymezeny vztahově uzavřené pracovní regiony na hladinách uzavřenosti 50, 60 a 70 %. Minimální populační velikost vymezovaných regionů byla stanovena na 5 000 trvale bydlících osob. Například kritérium minimální hladiny uzavřenosti 60 % znamená, že z celkového počtu ekonomicky aktivních zaměstnaných osob žijících ve vymezeném regionu ne více než 40 % vyjíždí za prací mimo region; současně platí, že z celkového počtu pracovních míst v regionu není více než 40 % obsazeno pracovníky bydlícími mimo vymezený region.

Tab. 6.9: Vybrané charakteristiky TTWA zahrnujících alespoň jednu obec JMK – počet obyvatel (OBYV), počet ekonomicky aktivních zaměstnaných (EA ZAM), počet obsazených pracovních míst (OPM), počet obcí (OBCE); rok 1991, uzavřenost na hladině 50 %
Zdroj: SLDB 1991

TTWA	pouze obce JMK				všechny obce v TTWA			
	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE
Brno	519 130	264 474	288 532	122	519 130	264 474	288 532	122
Znojmo	74 109	36 323	35 715	77	74 109	36 323	35 715	77
Hodonín	60 665	30 629	31 141	13	60 665	30 629	31 141	13
Břeclav	54 331	27 581	27 671	13	54 331	27 581	27 671	13
Blansko	53 868	28 096	28 306	44	53 868	28 096	28 306	44
Vyškov	43 679	21 865	20 439	34	43 679	21 865	20 439	34
Kyjov	34 006	16 664	15 205	24	38 974	18 998	17 288	29
Boskovice	25 631	12 600	11 713	21	25 989	12 775	11 785	22
Tišnov	24 400	12 044	9 276	46	24 566	12 119	9 286	47
Veselí n. Mor.	21 928	11 186	10 796	9	21 928	11 186	10 796	9
Hustopeče	21 899	11 118	9 204	17	21 899	11 118	9 204	17
Mikulov	20 394	10 118	9 060	18	20 394	10 118	9 060	18
Ivančice	19 662	9 810	7 728	9	19 662	9 810	7 728	9
M. Krumlov	18 189	8 982	7 288	29	18 189	8 982	7 288	29
Bučovice	16 274	7 904	6 020	20	16 274	7 904	6 020	20
Strážnice	10 373	5 109	4 936	5	10 373	5 109	4 936	5
Pohořelice	10 171	5 153	3 930	13	10 171	5 153	3 930	13
Ždánice	9 844	4 862	4 036	11	9 844	4 862	4 036	11
Velká n. Vel.	9 696	4 679	3 391	9	9 696	4 679	3 391	9
Zbýšov	9 471	4 624	3 959	7	9 471	4 624	3 959	7
Letovice	9 289	4 620	4 649	11	9 289	4 620	4 649	11
Slavkov u Brna	8 781	4 440	3 579	5	8 781	4 440	3 579	5
Velká Bíteš	8 666	4 372	3 809	14	12 425	6 204	5 015	28
Hrušovany n. J.	8 661	4 100	3 390	8	8 661	4 100	3 390	8
Bzenec	8 623	4 386	4 626	5	8 623	4 386	4 626	5
Velké Pavlovice	8 240	3 929	2 842	5	8 240	3 929	2 842	5
Miroslav	7 701	3 729	2 959	11	7 701	3 729	2 959	11
Rousínov	6 696	3 446	3 421	4	6 696	3 446	3 421	4
Olešnice	6 473	3 142	2 466	12	7 778	3 773	2 961	15
Šardice	5 983	2 845	2 579	4	5 983	2 845	2 579	4
Jevíčko	5 267	2 716	2 225	3	11 485	5 847	5 233	13
M. Budějovice	3 416	1 577	1 214	13	20 706	9 795	9 359	39
Bystřice n. P.	1 615	732	843	2	21 837	10 230	10 561	30
Jemnice	1 081	529	482	5	9 113	4 441	3 891	15
Náměšť n. Osl.	464	238	34	1	14 641	7 153	5 926	28
Jaroměřice n. R.	200	102	32	1	5 606	2 663	2 115	5
Prostějov	142	74	6	1	92 654	45 712	42 961	62

Tab. 6.10: Vybrané charakteristiky TTWA zahrnujících alespoň jednu obec JMK – počet obyvatel (OBYV), počet ekonomicky aktivních zaměstnaných (EA ZAM), počet obsazených pracovních míst (OPM), počet obcí (OBCE); rok 1991, uzavřenost na hladině 60 %
Zdroj: SLDB 1991

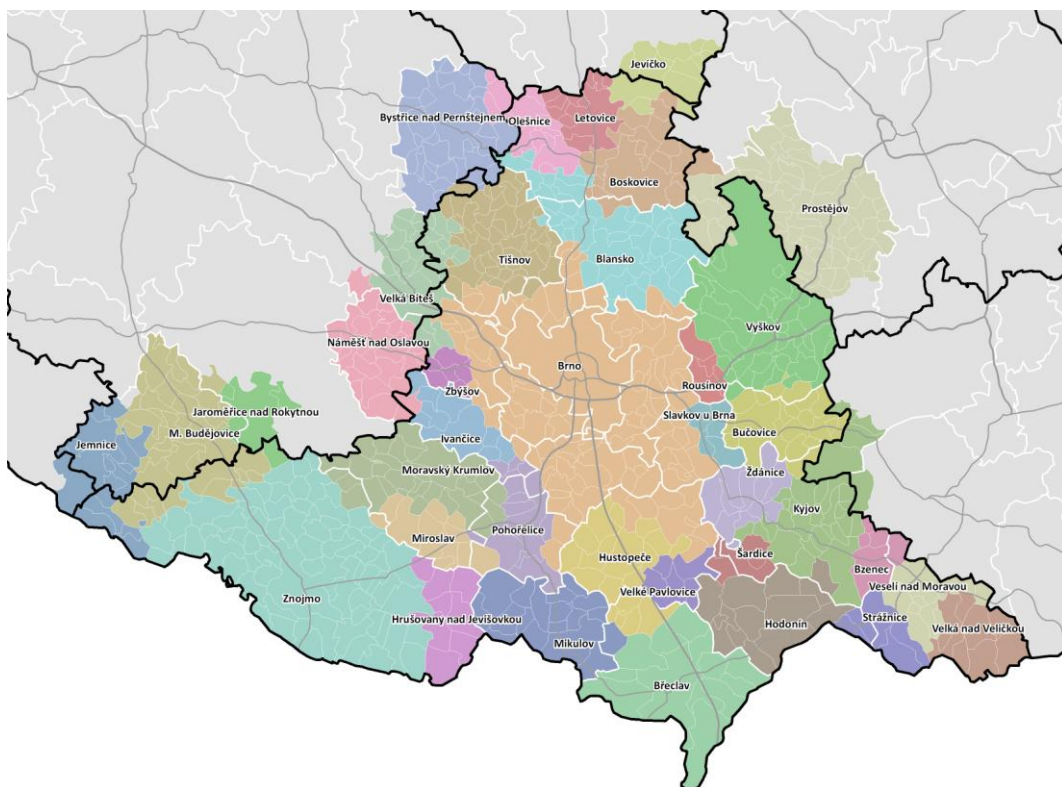
TTWA	pouze obce JMK				všechny obce v TTWA			
	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE
Brno	537 382	273 538	296 070	134	537 382	273 538	296 070	134
Znojmo	74 309	36 425	35 747	78	74 309	36 425	35 747	78
Hodonín	64 532	32 481	32 492	16	64 532	32 481	32 492	16
Břeclav	54 331	27 581	27 671	13	54 331	27 581	27 671	13

Blansko	53 868	28 096	28 306	44	53 868	28 096	28 306	44
Vyškov	43 679	21 865	20 439	34	43 679	21 865	20 439	34
Kyjov	36 122	17 657	16 433	25	41 090	19 991	18 516	30
Boskovice	25 631	12 600	11 713	21	25 989	12 775	11 785	22
Tišnov	24 400	12 044	9 276	46	24 566	12 119	9 286	47
Veselí n. Mor.	21 928	11 186	10 796	9	21 928	11 186	10 796	9
Hustopeče	21 899	11 118	9 204	17	21 899	11 118	9 204	17
Mikulov	20 394	10 118	9 060	18	20 394	10 118	9 060	18
Ivančice	19 662	9 810	7 728	9	19 662	9 810	7 728	9
M. Krumlov	18 189	8 982	7 288	29	18 189	8 982	7 288	29
Bučovice	16 274	7 904	6 020	20	16 274	7 904	6 020	20
Strážnice	10 373	5 109	4 936	5	10 373	5 109	4 936	5
Pohořelice	10 171	5 153	3 930	13	10 171	5 153	3 930	13
Ždánice	9 844	4 862	4 036	11	9 844	4 862	4 036	11
Velká n. Vel.	9 696	4 679	3 391	9	9 696	4 679	3 391	9
Letovice	9 289	4 620	4 649	11	9 289	4 620	4 649	11
Velká Bíteš	8 666	4 372	3 809	14	12 425	6 204	5 015	28
Hrušovany n. J.	8 661	4 100	3 390	8	8 661	4 100	3 390	8
Bzenec	8 623	4 386	4 626	5	8 623	4 386	4 626	5
Velké Pavlovice	8 240	3 929	2 842	5	8 240	3 929	2 842	5
Miroslav	7 701	3 729	2 959	11	7 701	3 729	2 959	11
Rousínov	6 696	3 446	3 421	4	6 696	3 446	3 421	4
Olešnice	6 473	3 142	2 466	12	7 778	3 773	2 961	15
Jevíčko	5 267	2 716	2 225	3	11 485	5 847	5 233	13
M. Budějovice	3 416	1 577	1 214	13	20 809	9 853	9 376	40
Bystřice n. P.	1 615	732	843	2	21 837	10 230	10 561	30
Jemnice	1 081	529	482	5	9 113	4 441	3 891	15
Náměšť n. Osl.	464	238	34	1	14 641	7 153	5 926	28
Prostějov	142	74	6	1	99 880	49 081	45 293	72

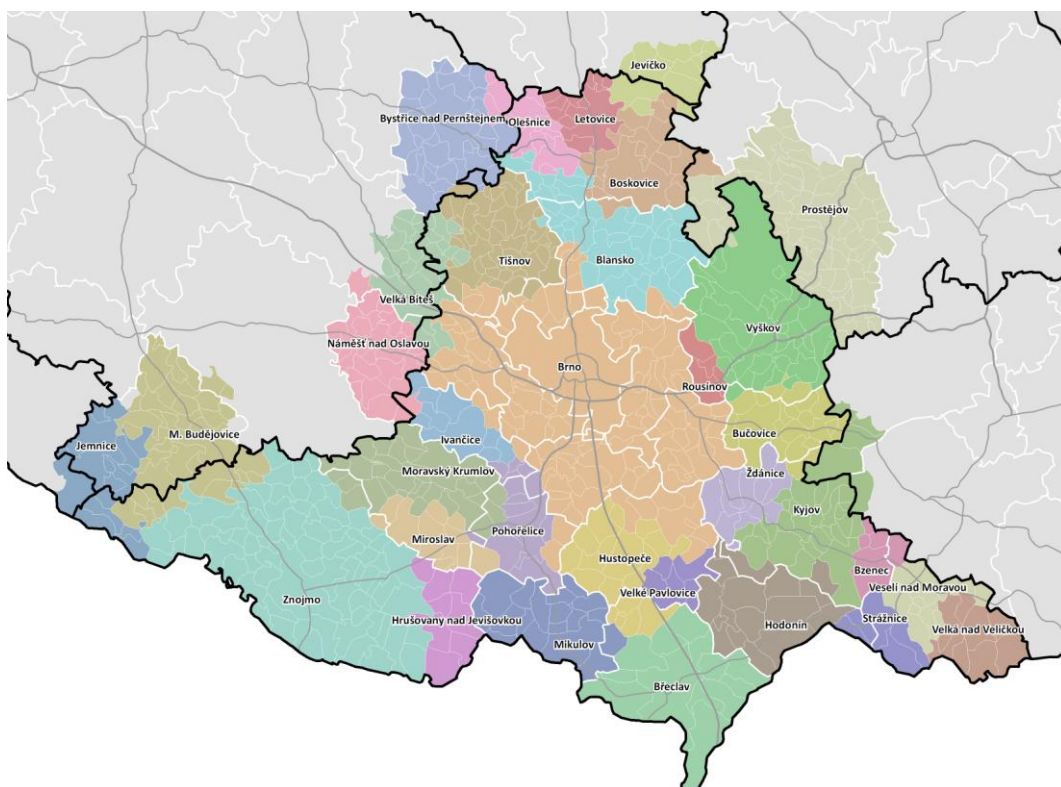
Tab. 6.11: Vybrané charakteristiky TTWA zahrnujících alespoň jednu obec JMK – počet obyvatel (OBYV), počet ekonomicky aktivních zaměstnaných (EA ZAM), počet obsazených pracovních míst (OPM), počet obcí (OBCE); rok 1991, uzavřenost na hladině 70 %
Zdroj: SLDB 1991

TTWA	pouze obce JMK				všechny obce v TTWA			
	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE
Brno	644 474	326 702	338 244	253	646 850	327 872	339 036	260
Znojmo	74 309	36 425	35 747	78	74 309	36 425	35 747	78
Hodonín	67 335	33 862	32 813	19	67 335	33 862	32 813	19
Blansko	60 508	31 341	30 742	57	60 508	31 341	30 742	57
Břeclav	57 259	29 084	28 503	15	57 259	29 084	28 503	15
Kyjov	53 132	26 236	24 645	39	57 736	28 396	26 660	42
Vyškov	51 094	25 585	24 287	41	51 094	25 585	24 287	41
Veselí n. Mor.	39 411	19 703	18 847	21	39 411	19 703	18 847	21
Boskovice	25 631	12 600	11 713	21	25 989	12 775	11 785	22
Mikulov	21 066	10 475	9 366	19	21 066	10 475	9 366	19
M. Krumlov	18 189	8 982	7 288	29	18 189	8 982	7 288	29
Letovice	9 886	4 909	4 803	14	10 090	4 996	4 817	15
Hrušovany n. J.	8 661	4 100	3 390	8	8 661	4 100	3 390	8
Miroslav	5 999	2 890	2 295	6	5 999	2 890	2 295	6
Jevíčko	5 267	2 716	2 225	3	11 485	5 847	5 233	13
M. Budějovice	3 416	1 577	1 214	13	20 809	9 853	9 376	40
Bystřice n. P.	1 615	732	843	2	23 142	10 861	11 056	33
Jemnice	1 081	529	482	5	9 113	4 441	3 891	15
Náměšť n. Osl.	464	238	34	1	14 641	7 153	5 926	28
Prostějov	142	74	6	1	99 880	49 081	45 293	72
Velké Meziříčí	79	38	15	1	27 959	13 780	12 888	42

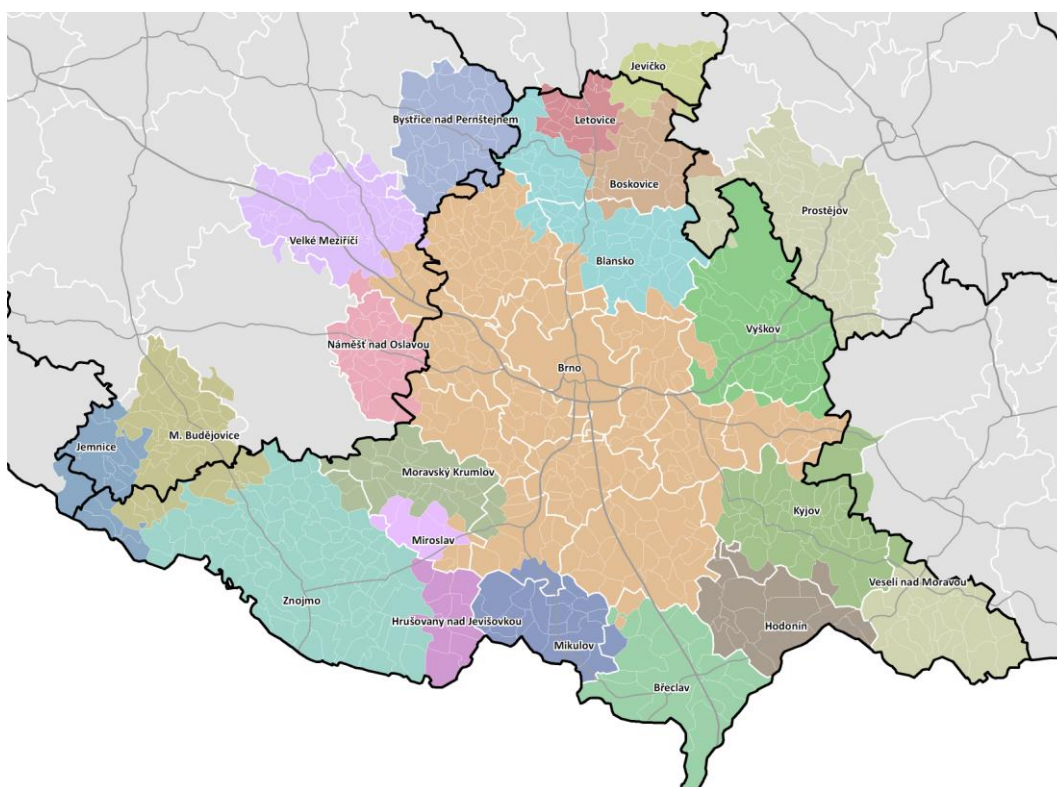
Obr. 6.10: Vztahově uzavřené regiony pracovní dojíždky (TTWA) v roce 1991, uzavřenost na hladině 50 %
Zdroj: SLDB 1991

Obr. 6.11: Vztahově uzavřené regiony pracovní dojíždky (TTWA) v roce 1991, uzavřenost na hladině 60 %
Zdroj: SLDB 1991

Obr. 6.12: Vztahově uzavřené regiony pracovní dojíždky (TTWA) v roce 1991, uzavřenost na hladině 70 %
Zdroj: SLDB 1991

Interpretace tabulek 6.9 až 6.11, resp. mapových schémat 6.10 až 6.12 zahrnuje několik dílčích bodů. Největší vztahově uzavřený region (jak z hlediska počtu obyvatel, tak i z hlediska počtu pracovních míst) se v roce 1991 vytvářel kolem Brna a již na hladině uzavřenosti 50 % zahrnoval sekundární pracovní centra jako např. Kuřim, Rosice, Hrušovany u Brna či Židlochovice.

Sledujeme-li proměny prostorového vzorce TTWA v závislosti na zvyšování hladiny uzavřenosti, lze pozorovat územní stabilitu TTWA vykrývajícího oblast Znojemska. Ani v případě 50% uzavřenosti nebylo v roce 1991 v dané oblasti vyjma Znojma další dostatečně silné pracovní středisko schopné vytvořit funkčně autonomní pracovní region. I z tohoto důvodu pás obcí v západní části Znojemska spádoval pracovní k centrům mimo území JMK.

Se zvyšující se hladinou uzavřenosti dochází logicky k uzavírání pracovních vztahů do menšího počtu územně rozsáhlejších pracovních regionů. Pracovní trhy napojené na Tišnov, Ivančice, Pohořelice, Hustopeče, Slavkov či Bučovice se spojily s TTWA Brna. Autonomními zůstaly pracovní areály kolem menších center (Moravský Krumlov, Miroslav, Hrušovany nad Jevišovkou či Letovice) relativně vzdálených od silnějších pracovních středisek.

Na 70% hladině vztahové uzavřenosti se v roce 1991 prokazovala inklinace Bítešska k širšímu „brněnskému“ TTWA; naopak několik málo obcí spádovalo k vybraným centrům kraje Vysočina

Tab. 6.12: Vybrané charakteristiky TTWA zahrnujících alespoň jednu obec JMK – počet obyvatel (OBYV), počet ekonomicky aktivních zaměstnaných (EA ZAM), počet obsazených pracovních míst (OPM), počet obcí (OBCE); rok 2001, uzavřenost na hladině 50 %
Zdroj: SLDB 2001

TTWA	pouze obce JMK				všechny obce v TTWA			
	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE
Brno	533 799	249 167	276 030	150	534 347	249 395	276 356	152
Znojmo	83 398	36 397	33 187	91	84 052	36 656	33 338	93
Hodonín	66 499	28 689	28 128	17	66 499	28 689	28 128	17
Břeclav	55 589	25 788	25 837	14	55 589	25 788	25 837	14
Blansko	48 686	23 223	22 102	32	49 371	23 503	22 260	33
Vyškov	45 802	21 102	19 466	42	45 802	21 102	19 466	42
Boskovice	36 908	16 466	14 558	56	38 345	17 107	14 994	58
Kyjov	35 125	14 829	13 294	28	38 942	16 446	14 875	32
Tišnov	22 805	10 311	7 344	44	22 995	10 387	7 375	46
Veselí n. Mor.	20 432	8 992	7 503	8	20 432	8 992	7 503	8
Hustopeče	18 925	8 819	7 502	15	18 925	8 819	7 502	15
Mikulov	19 006	8 228	6 971	16	19 006	8 228	6 971	16
Ivančice	15 615	6 903	5 736	6	15 615	6 903	5 736	6
M. Krumlov	14 350	6 497	5 166	17	14 350	6 497	5 166	17
Bučovice	14 437	6 266	4 587	23	14 437	6 266	4 587	23
Strážnice	11 373	4 760	3 809	6	11 373	4 760	3 809	6
Slavkov u Brna	9 355	4 399	3 900	15	9 355	4 399	3 900	15
Letovice	9 727	4 119	3 506	10	9 727	4 119	3 506	10
Hrušovany n. J.	9 471	3 888	3 309	6	9 471	3 888	3 309	6
Velká n. Vel.	9 276	3 863	3 035	9	9 276	3 863	3 035	9
Bzenec	8 657	3 842	4 137	5	8 657	3 842	4 137	5
Pohořelice	8 210	3 724	2 801	8	8 210	3 724	2 801	8
Velké Pavlovice	8 203	3 616	2 601	9	8 203	3 616	2 601	9
Ždánice	8 475	3 495	2 658	5	8 475	3 495	2 658	5
Rousínov	6 102	2 791	2 390	3	6 102	2 791	2 390	3
Jevíčko	4 862	2 156	1 580	3	11 896	5 256	5 081	17
Velká Bíteš	3 101	1 257	387	12	11 688	5 184	4 408	29
M. Budějovice	2 803	1 190	965	9	19 134	8 034	7 289	37
Jemnice	2 118	842	640	11	11 249	4 625	3 799	32
Bystřice n. P.	1 486	631	456	2	23 619	9 966	8 134	41
Polička	191	76	21	1	19 316	8 562	7 810	21

Tab. 6.13: Vybrané charakteristiky TTWA zahrnujících alespoň jednu obec JMK – počet obyvatel (OBYV), počet ekonomicky aktivních zaměstnaných (EA ZAM), počet obsazených pracovních míst (OPM), počet obcí (OBCE); rok 2001, uzavřenost na hladině 60 %
Zdroj: SLDB 2001

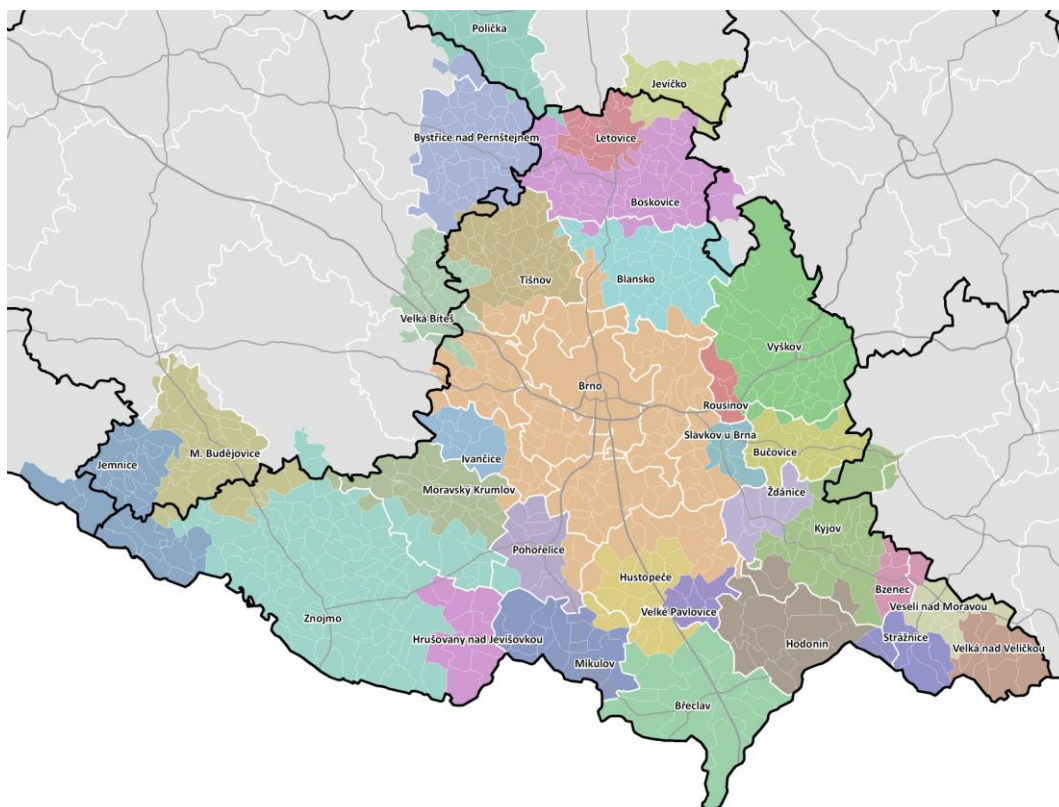
TTWA	pouze obce JMK				všechny obce v TTWA			
	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE
Brno	566 624	264 152	287 382	203	567 362	264 456	287 739	207
Znojmo	83 398	36 397	33 187	91	84 052	36 656	33 338	93
Hodonín	66 499	28 689	28 128	17	66 499	28 689	28 128	17
Vyškov	65 097	29 637	26 233	58	65 097	29 637	26 233	58
Břeclav	55 589	25 788	25 837	14	55 589	25 788	25 837	14
Blansko	48 686	23 223	22 102	32	49 371	23 503	22 260	33
Kyjov	44 589	18 998	17 560	36	48 406	20 615	19 141	40
Boskovice	36 793	16 425	14 540	55	38 230	17 066	14 976	57
Veselí n. Mor.	20 432	8 992	7 503	8	20 432	8 992	7 503	8

Mikulov	19 006	8 228	6 971	15	19 006	8 228	6 971	15
Hustopeče	18 925	8 819	7 502	16	18 925	8 819	7 502	16
Ivančice	15 615	6 903	5 736	6	15 615	6 903	5 736	6
M. Krumlov	14 350	6 497	5 166	23	14 350	6 497	5 166	23
Strážnice	11 373	4 760	3 809	6	11 373	4 760	3 809	6
Letovice	9 727	4 119	3 506	15	9 727	4 119	3 506	15
Hrušovany n. J.	9 471	3 888	3 309	10	9 471	3 888	3 309	10
Velká n. Vel.	9 276	3 863	3 035	9	9 276	3 863	3 035	9
Ždánice	8 475	3 495	2 658	8	8 475	3 495	2 658	8
Pohořelice	8 210	3 724	2 801	9	8 210	3 724	2 801	9
Velké Pavlovice	8 203	3 616	2 601	5	8 203	3 616	2 601	5
Jevíčko	4 862	2 156	1 580	3	11 896	5 256	5 081	17
Velká Bíteš	2 988	1 218	378	11	11 575	5 145	4 399	28
M. Budějovice	2 803	1 190	965	9	19 134	8 034	7 289	37
Jemnice	2 118	842	640	11	11 249	4 625	3 799	32
Bystřice n. P.	1 486	631	456	2	23 619	9 966	8 134	41
Polička	191	76	21	1	19 316	8 562	7 810	21

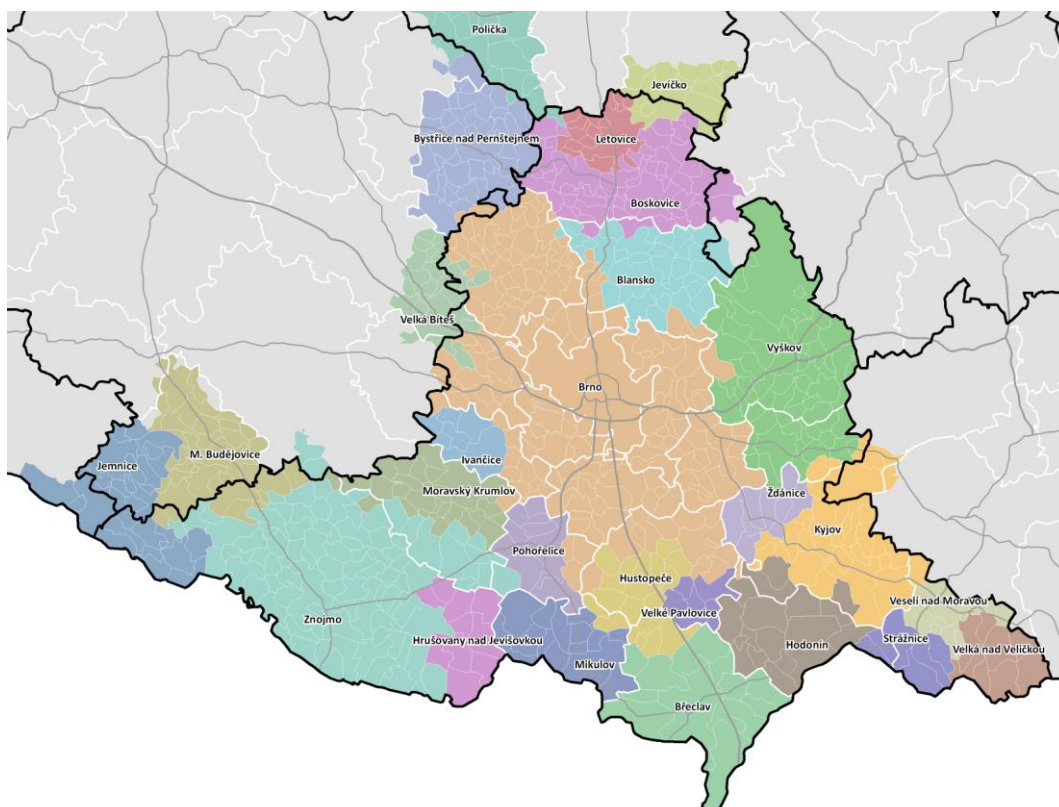
Tab. 6.14: Vybrané charakteristiky TTWA zahrnujících alespoň jednu obec JMK – počet obyvatel (OBYV), počet ekonomicky aktivních zaměstnaných (EA ZAM), počet obsazených pracovních míst (OPM), počet obcí (OBCE); rok 2001, uzavřenost na hladině 70 %
Zdroj: SLDB 2001

TTWA	pouze obce JMK				všechny obce v TTWA			
	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE
Brno	635 266	294 734	310 965	266	646 995	299 958	315 840	293
Hodonín	104 386	44 940	41 722	37	104 386	44 940	41 722	37
Znojmo	93 526	41 067	37 621	106	94 180	41 326	37 772	108
Břeclav	57 663	26 810	26 408	15	57 663	26 810	26 408	15
Vyškov	52 681	24 158	21 944	48	52 681	24 158	21 944	48
Kyjov	51 006	21 676	19 763	40	54 823	23 293	21 344	44
Blansko	48 686	23 223	22 102	32	49 371	23 503	22 260	33
Boskovice	46 356	20 486	18 027	69	47 793	21 127	18 463	71
Mikulov	19 345	8 375	7 070	16	19 345	8 375	7 070	16
Hrušovany n. J.	9 471	3 888	3 309	10	9 471	3 888	3 309	10
Jevíčko	4 862	2 156	1 580	3	12 242	5 385	5 153	18
Uherské Hradiště	3 194	1 364	753	3	91 208	42 072	40 377	47
M. Budějovice	2 803	1 190	965	9	19 134	8 034	7 289	37
Jemnice	2 118	842	640	11	11 249	4 625	3 799	32
Třebíč	1 582	652	241	4	89 047	39 593	36 919	111
Bystřice n. P.	1 486	631	456	2	24 924	10 518	8 353	44
Polička	191	76	21	1	19 316	8 562	7 810	21
Svitavy	164	58	19	1	32 420	14 857	13 655	30

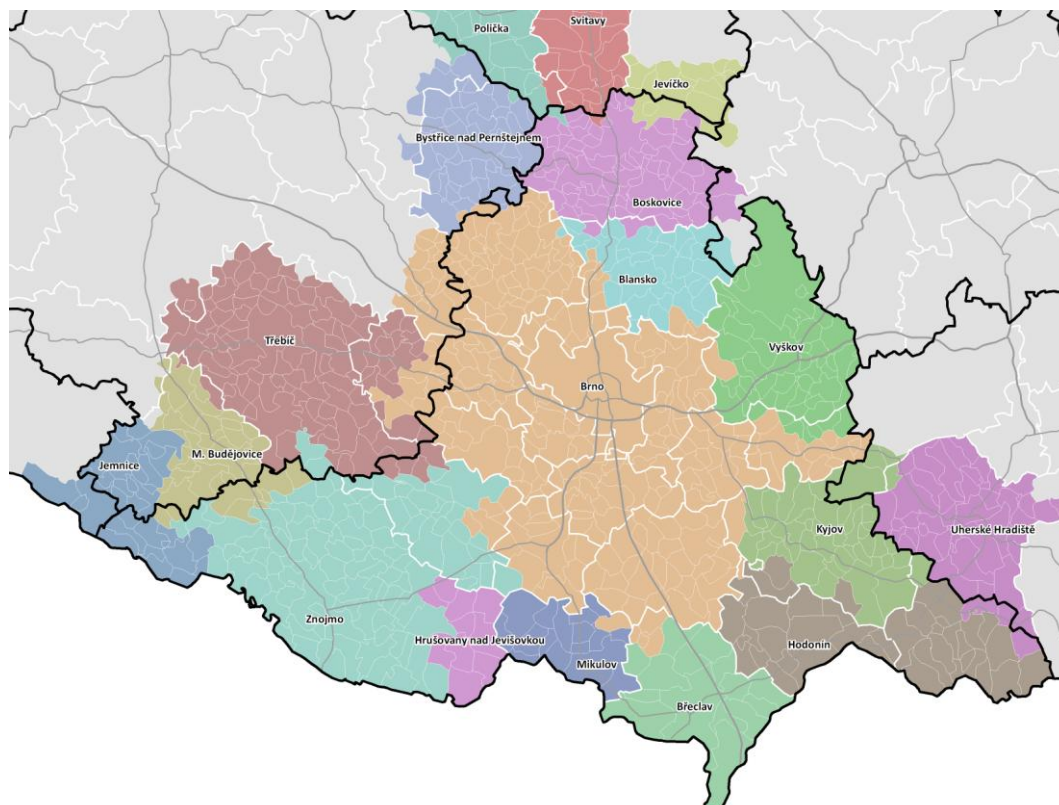
Obr. 6.13: Vztahově uzavřené regiony pracovní dojíždky (TTWA) v roce 2001, uzavřenost na hladině 50 %
Zdroj: SLDB 2001

Obr. 6.14: Vztahově uzavřené regiony pracovní dojíždky (TTWA) v roce 2001, uzavřenost na hladině 60 %
Zdroj: SLDB 2001

Obr. 6.15: Vztahově uzavřené regiony pracovní dojíždky (TTWA) v roce 2001, uzavřenost na hladině 70 %
Zdroj: SLDB 2001

Srovnáme-li schéma prostorové organizace TTWA mezi roky 1991 a 2001, lze vypočítat trendy oslabování menších pracovních center, resp. otevírání dříve uzavřených malých pracovních trhů. Zatímco v roce 1991 dosahoval počet TTWA na hladině uzavřenosti 50 % hodnoty 37, na hladině 60 % hodnoty 33 a na hladině 70 % hodnoty 21, v roce 2011 poklesly počty na hodnoty 31 – 26 – 18. Patrné je navyšování počtu obcí integrovaných do velkých TTWA (Brno, Znojmo, Hodonín) a související zmenšování některých malých TTWA.

Už na úrovni uzavřenosti 50 % ztrácejí oproti roku 1991 některá malá centra schopnost organizovat autonomní pracovní spádový areál (Zbýšov, Olešnice, Šardice). Posun k 60% hladině uzavřenosti pak znamená strmější pokles počtu TTWA nežli v případě roku 1991 – na hladině 60 % už přestávají být autonomními např. pracovní trhy Tišnovska, Bučovicka či Bzenecka a stávají se součástí větších pracovně uzavřených celků.

Při přechodu na úroveň uzavřenosti 70 % pak z mapy mizí (v přibližném srovnání s rokem 1991) autonomní pracovní regiony Moravského Krumlova, Miroslavi, Letovic; stejně tak se polycentrická oblast jihovýchodní cípu JMK integruje pracovně do širšího hodonínského pracovního trhu (některé obce jihovýchodní periferie se v roce 2001 nově orientují k TTWA Uherského Hradiště).

Tab. 6.15: Vybrané charakteristiky TTWA zahrnujících alespoň jednu obec JMK – počet obvykle přítomných obyvatel (OBYV), počet ekonomicky aktivních zaměstnaných (EA ZAM), počet obsazených pracovních míst (OPM), počet obcí (OBCE); rok 2011, uzavřenost na hladině 50 %
Zdroj: SLDB 2011

TTWA	pouze obce JMK				všechny obce v TTWA			
	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE
Brno	589 378	267 086	321 700	186	590 604	267 485	322 259	189
Znojmo	82 751	34 003	27 147	93	82 751	34 003	27 147	93
Hodonín	67 195	27 973	23 308	21	67 195	27 973	23 308	21
Břeclav	57 403	25 096	22 211	17	57 403	25 096	22 211	17
Vyškov	51 065	23 113	20 219	41	51 360	23 230	20 229	42
Blansko	42 345	18 851	15 140	27	43 280	19 229	15 329	29
Kyjov	39 540	16 263	12 234	35	43 355	17 714	13 195	39
Boskovice	28 507	12 008	11 504	35	31 616	13 314	12 079	41
Hustopeče	25 597	11 332	8 759	20	25 597	11 332	8 759	20
Tišnov	21 320	9 005	5 526	38	21 495	9 075	5 543	39
Veselí n. M.	20 222	8 548	5 752	9	20 222	8 548	5 752	9
Mikulov	19 928	8 587	6 814	18	19 928	8 587	6 814	18
Ivančice	16 425	6 980	4 320	7	16 425	6 980	4 320	7
Letovice	12 482	5 091	3 730	22	12 635	5 155	3 781	24
M. Krumlov	11 920	5 272	2 979	19	11 920	5 272	2 979	19
Bučovice	11 599	4 987	3 470	11	11 599	4 987	3 470	11
Slavkov u Brna	10 636	4 919	4 511	7	10 636	4 919	4 511	7
Hrušovany n. J.	9 291	3 712	2 649	9	9 291	3 712	2 649	9
Pohořelice	9 023	4 012	3 894	10	9 023	4 012	3 894	10
Strážnice	8 715	3 616	2 743	4	8 715	3 616	2 743	4
Bzenec	8 581	3 627	3 841	5	8 581	3 627	3 841	5
Velká n. Vel.	8 384	3 332	1 798	9	8 384	3 332	1 798	9
Jevíčko	4 526	1 764	1 381	4	11 749	4 612	3 632	16
M. Budějovice	2 177	832	559	7	17 160	6 751	4 629	32
Velká Bíteš	1 547	653	147	9	10 584	4 684	4 411	27
Bystřice n. p.	1 317	545	332	1	20 212	8 230	5 971	34
Jemnice	1 002	385	170	5	10 090	3 985	3 006	27
Třebíč	437	173	30	2	70 885	30 727	27 131	89
Prostějov	195	79	7	2	96 072	39 748	34 124	75

Tab. 6.16: Vybrané charakteristiky TTWA zahrnujících alespoň jednu obec JMK – počet obvykle přítomných obyvatel (OBYV), počet ekonomicky aktivních zaměstnaných (EA ZAM), počet obsazených pracovních míst (OPM), počet obcí (OBCE); rok 2011, uzavřenost na hladině 60 %
Zdroj: SLDB 2011

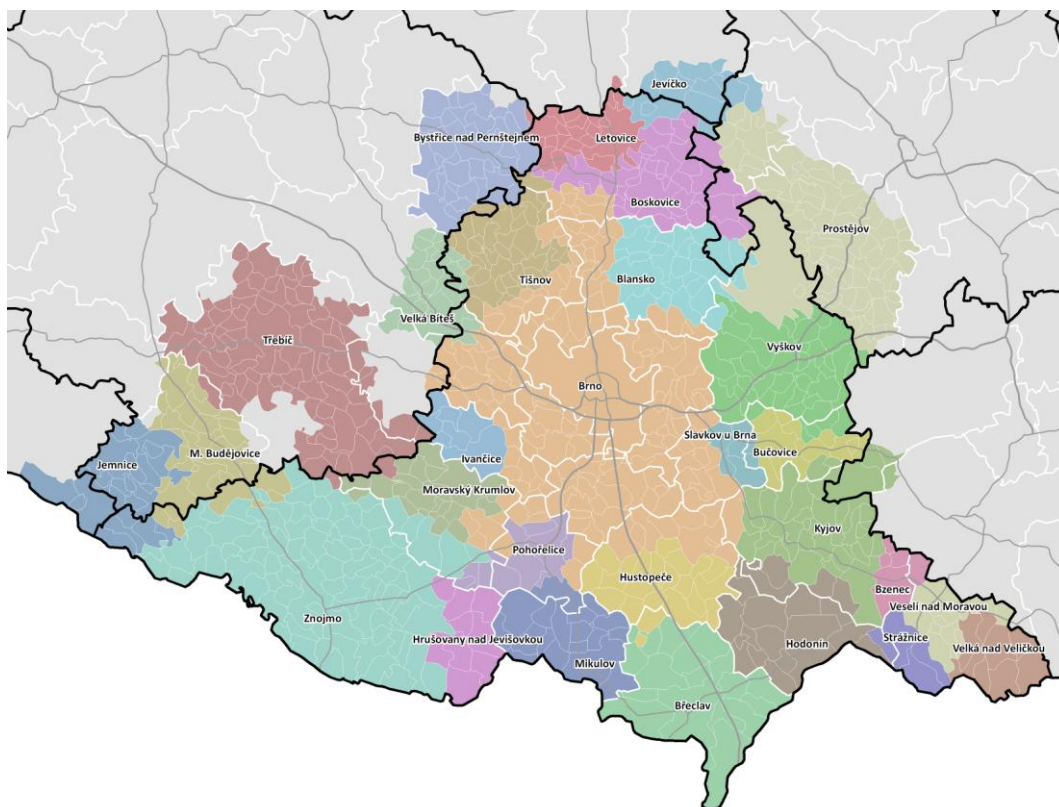
TTWA	pouze obce JMK				všechny obce v TTWA			
	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE
Brno	656 407	296 314	342 540	262	659 130	297 375	343 265	269
Znojmo	83 281	34 205	27 345	96	83 281	34 205	27 345	96
Hodonín	68 502	28 541	23 508	22	68 502	28 541	23 508	22
Vyškov	62 664	28 100	23 689	52	63 011	28 233	23 705	54
Břeclav	57 403	25 096	22 211	17	57 403	25 096	22 211	17
Blansko	42 345	18 851	15 140	27	43 280	19 229	15 329	29
Kyjov	39 540	16 263	12 234	35	43 355	17 714	13 195	39
Velká n. Vel.	33 572	13 926	9 403	19	33 572	13 926	9 403	19
Boskovice	28 367	11 952	11 445	34	31 476	13 258	12 020	40
Hustopeče	25 597	11 332	8 759	20	25 597	11 332	8 759	20

Mikulov	19 928	8 587	6 814	18	19 928	8 587	6 814	18
Letovice	12 482	5 091	3 730	22	12 635	5 155	3 781	24
Hrušovany n. J.	9 291	3 712	2 649	9	9 291	3 712	2 649	9
Bzenec	8 581	3 627	3 841	5	8 581	3 627	3 841	5
Jevíčko	4 526	1 764	1 381	4	11 749	4 612	3 632	16
Třebíč	2 868	1 196	332	9	86 935	37 149	31 691	115
Uherské Hradiště	2 442	1 002	690	2	89 117	39 667	38 943	45
M. Budějovice	2 177	832	559	7	17 399	6 847	4 690	32
Bystřice n. P.	1 317	545	332	1	20 062	8 173	5 966	33
Velká Bíteš	1 021	444	96	5	10 185	4 519	4 378	24
Jemnice	1 002	385	170	5	10 203	4 029	3 009	28
Prostějov	195	79	7	2	96 072	39 748	34 124	75

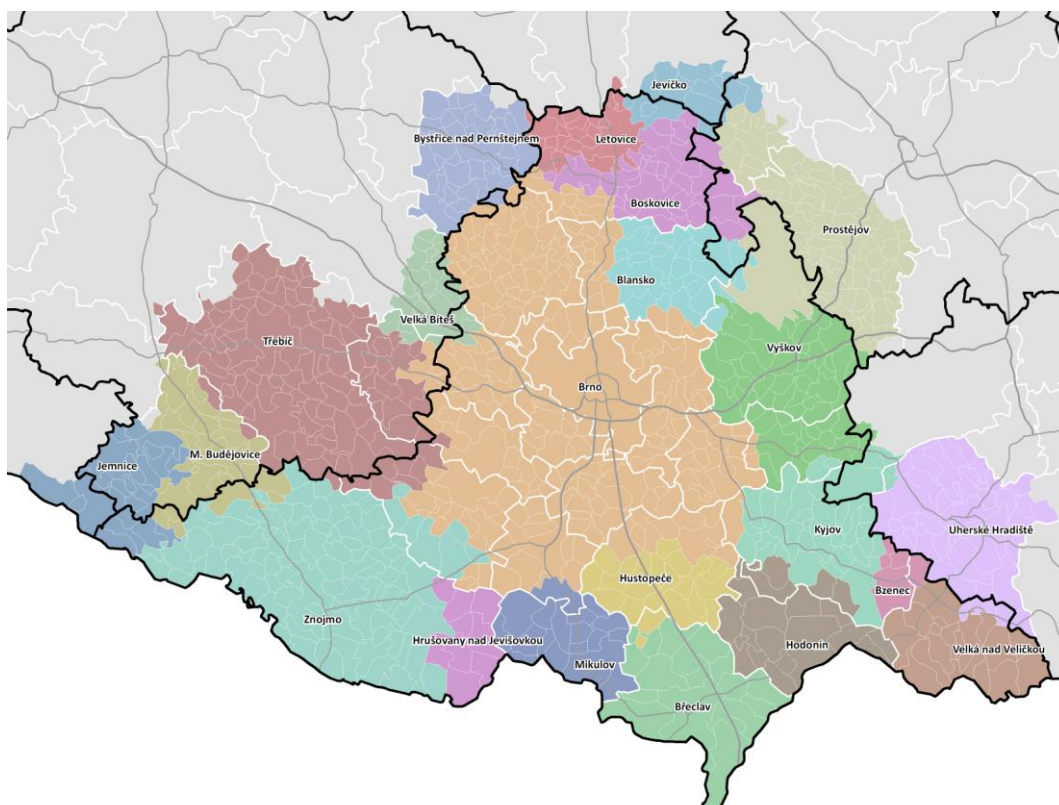
Tab. 6.17: Vybrané charakteristiky TTWA zahrnujících alespoň jednu obec JMK – počet obvykle přítomných obyvatel (OBYV), počet ekonomicky aktivních zaměstnaných (EA ZAM), počet obsazených pracovních míst (OPM), počet obcí (OBCE); rok 2011, uzavřenost na hladině 70 %
Zdroj: SLDB 2011

TTWA	pouze obce JMK				všechny obce v TTWA			
	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE	OBYV	EA ZAM	OPM	OBCE
Brno	736 426	331 708	369 970	323	748 977	337 116	375 125	350
Znojmo	84 983	34 896	27 689	101	85 265	35 002	27 694	102
Hodonín	78 860	32 912	26 282	26	78 860	32 912	26 282	26
Břeclav	57 403	25 096	22 211	17	57 403	25 096	22 211	17
Vyškov	51 803	23 412	20 261	45	52 098	23 529	20 271	46
Kyjov	48 121	19 890	16 075	40	51 936	21 341	17 036	44
Boskovice	45 197	18 737	16 553	59	48 340	20 053	17 128	66
Uherské Hradiště	25 656	10 557	7 319	17	112 331	49 222	45 572	60
Mikulov	19 928	8 587	6 814	18	19 928	8 587	6 814	18
Hrušovany n. J.	9 291	3 712	2 649	9	9 291	3 712	2 649	9
Třebíč	3 306	1 326	539	10	101 872	43 021	35 988	137
Bystřice n. P.	1 317	545	332	1	20 603	8 405	6 069	35
Jemnice	1 039	396	178	6	10 842	4 269	3 095	32
Svitavy	178	70	3	1	31 594	13 147	11 412	29

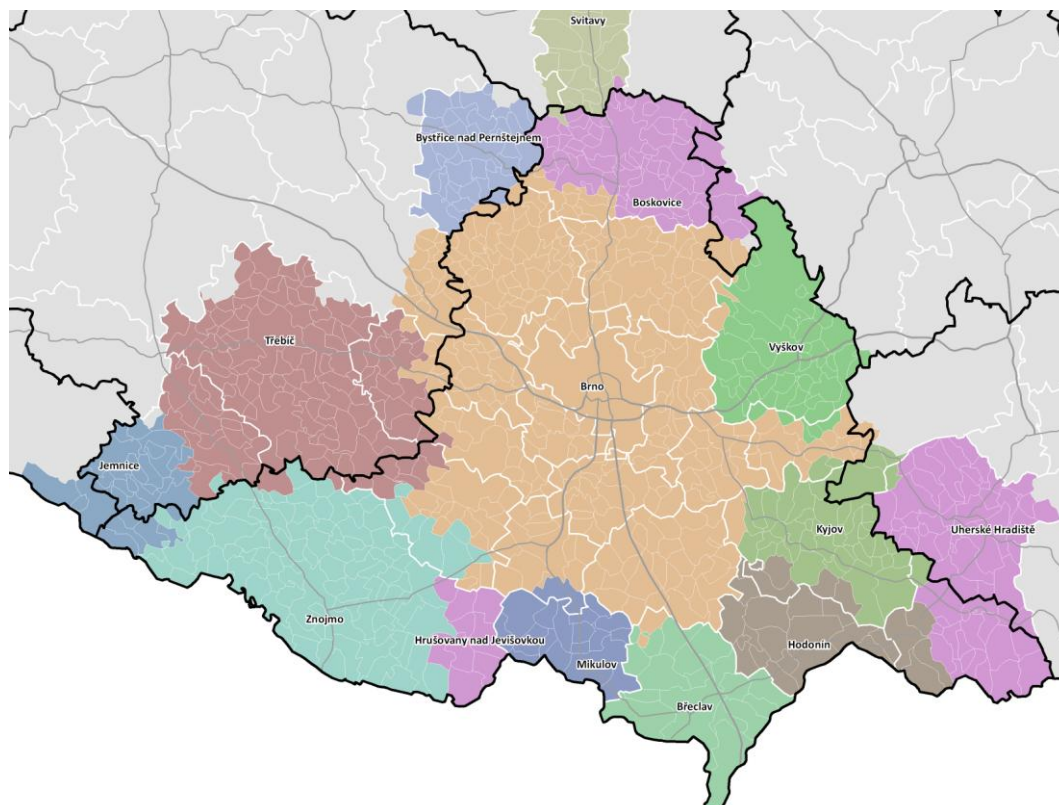
Obr. 6.16: Vztahově uzavřené regiony pracovní dojíždky (TTWA) v roce 2011, uzavřenost na hladině 50 %
Zdroj: SLDB 2011

Obr. 6.17: Vztahově uzavřené regiony pracovní dojíždky (TTWA) v roce 2011, uzavřenost na hladině 60 %
Zdroj: SLDB 2011

Obr. 6.18: Vztahově uzavřené regiony pracovní dojíždky (TTWA) v roce 2011, uzavřenost na hladině 70 %
Zdroj: SLDB 2011

Mapa TTWA pro rok 2011 zachycuje 29 TTWA zasahujících alespoň jednou obcí na území JMK na hladině uzavřenosti 50 %, pro uzavřenost 60 % je to 22 TTWA, 14 pro uzavřenost 70 %. Oproti roku 2001 se tedy jedná o další posílení trendu otevírání (desintegrace) malých pracovních trhů.

Jednoduché srovnání mapových schémat ukazujících pracovní regiony na jednotlivých hladinách pracovní uzavřenosti signalizuje posilování brněnského TTWA (mezi důvody četnější integrace obcí k metropolitnímu pracovnímu trhu lze zařadit relativní či absolutní úbytek pracovních příležitostí v sekundárních pracovních centrech a rovněž proces rezidenční suburbanizace, v rámci kterého významné množství suburbánních migrantů udržuje pracovní vazby s Brnem).

Na úrovni uzavřenosti 60 % se k brněnskému metropolitnímu pracovnímu trhu integrují obce Ivančicka, Moravskokrumlovská či Pohořelická, což je situace odlišná od stavu v roce 2001.

Na úrovni 70 % dochází pak k propojení TTWA Brna a Blanska, což indikuje zvyšující se význam brněnského pracovního trhu pro obyvatele obcí původně významně spádující k Blansku, resp. k dalším centrům TTWA Blanska.

V oblasti jihovýchodní části JMK se na úrovni 70 % integruje zdejší pracovní trh s TTWA Uherského Hradiště (důsledek jisté ekonomické stagnace Hodonínska).

Zajímavá je stabilizovaná pozice TTWA Hrušovan nad Jevišovkou a Mikulova, které od roku 1991 permanentně fungují jako relativně vztahově uzavřené pracovní trhy.

6.3 URBANISTICKÉ PŘEDPOKLADY PRO VYTVÁŘENÍ VZTAHU MEZI MÍSTY BYDLIŠTĚ A PRACOVÍŠTĚ

Vztahy bydliště - pracoviště jsou v urbánní struktuře sídel zcela zásadní, a jsou pro ekonomicky aktivní obyvatelstvo předmětem denního (týdenního) pohybu. Vztahy mezi bydlištěm a pracovištěm se historicky vyvíjely v kontextu vývoje ekonomických odvětví, a to nejen v rámci jednotlivých sídel ale i mezi sídly, ať již z důvodu nedostatku nebo naopak nabídky pracovních míst, tak i z důvodu produkční kooperace, či posilování významu ekonomického odvětví (nejprve sekundéru, v současnosti terciéru nebo i kvartéru). Plochy bydlení a plochy výroby představují největší podíl na urbanizovaném území sídel. Zatím co plochy bydlení představují relativně stabilní způsob využití území, v plochách produkčních dochází k řadě změn a transformací, od likvidace výroby a vzniku brownfields až po expanzi, která vyžaduje nové plochy a kvalitnější dopravní dostupnost, tj. změnu polohy směřující zpravidla do nových areálů budovaných na zelené louce, a to nejen v rámci sídla ale i lokalit mimo sídlo případně i mimo region. Tento vývoj je doložen i ve změnách významných proudů dojížděky za prací v důsledku oslabování menších pracovních center. Analýzu vývoje těchto změn v urbánní struktuře by bylo možno provést pouze v měřítku jednotlivého sídla; to však není pro návrhovou část v rozsahu kraje relevantní. Jako určitou substituci bude pro návrh uspořádání sídelní struktury nutné najít v charakteristice výchozího stavu (2011), kterou reprezentují rozvojové záměry a předpoklad, že se uskuteční konverze brownfields, které představují vnitřní rezervu pro budoucí znovuvytvoření pracovních míst, a z toho vyplývající posílení pracovních center.

Tab. 6.18: Přehled brownfields s rozsahem > 1 ha mimo Brno (tučně jsou vyznačena pracovní centra); celkem 130 ha ploch brownfields mimo Brno
Zdroj: Czechinvest, 2013

sídlo	využití	ha
Adamov	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Strojírenská výroba, sklady; Předchozí využití lokality: Průmysl Strojírenská výroba	7,2
Boskovice	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Výroba; Předchozí využití lokality: Průmysl	1,3
Břeclav	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: nevyužito; Předchozí využití lokality: Vojenské areály, kasárny, stělnice	2,3
Břeclav	Typ lokality: Objekt (jedna budova); Stávající využití: Kromě vinotéky zatím žádné; Předchozí využití lokality: Cestovní ruch	2,7
Břeclav	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: skladovací plocha, tržnice; Předchozí využití lokality: Zemědělství, cukrovar	5,5
Bučovice	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Areál částečně pronajímán převážně pro skladové a výrobní účely menším firmám; Předchozí využití lokality: Průmysl	6,9
Bzenec	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: nevyužito; Předchozí využití lokality: Občanská vybavenost (kulturní domy, služby, obchod, atd.), plocha občanské vybavenosti	1,0
Diváky	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: nevyužito; Předchozí využití lokality: Zemědělství	5,3
Hodonín	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Výrobní aktivity / Sklady; Předchozí využití lokality: Průmysl	6,1
Hrušovany nad Jevišovkou	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Využíváno jen z části (sklady); Předchozí využití lokality: Zemědělství Sklady na cukr	1,2
Hustopeče u Brna	Typ lokality: Pozemek (plocha bez objektů); Stávající využití: Po demolici připraveno ke stavbě; Předchozí využití lokality: Zemědělství, Provoz státního statku (živočišná výroba + sklad obilovin)	4,1
Ivanovice na Hané	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Rekreační, výroba; Předchozí využití lokality: Jiné	2,0
Ivanovice na Hané	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Výroba průmyslová; Předchozí využití lokality: Zemědělství	4,2

Kunštát	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Průmysl; Předchozí využití lokality: Průmysl	12
Kunštát	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Částečně výroba, větší část areálu a budov nevyužitá; Předchozí využití lokality: Průmysl	1,1
Mikulov	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: část - nakládání s odpady, část - rekreace v přírodě, část - krajinná zóna přírodní; Předchozí využití lokality: Vojenské areály, kasárny, střelnice armáda (vojenské tankové cvičiště)	8,7
Miroslav	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: zámek; Předchozí využití lokality: Bydlení	1,4
Pohořelice	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Zemědělství	6,6
Předklášteří	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Nevyužito, příprava podnikatelského parku; Předchozí využití lokality: Průmysl, Šroubárna Zetoru	1,3
Sokolnice	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: sklady; Předchozí využití lokality: Průmysl, cihelna	1,5
Sokolnice	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: stolařství, zámečnictví, sklad textilu; Předchozí využití lokality: Průmysl	1,0
Šatov	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Bez využití, občasné pronájmy zpevněné plochy jako mezideponie materiálu; Předchozí využití lokality: Průmysl, Keramická výroba	10,9
Šerkovice	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Nevyužito; Předchozí využití lokality: Zemědělství	1,2
Telnice	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: 30% obchod a služby; Předchozí využití lokality: Průmysl	2,5
Tišnov	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Nevyužito; Předchozí využití lokality: Průmysl	1,4
Únanov	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Nevyužito; Předchozí využití lokality: -	1,6
Valtice	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Zemědělství; Předchozí využití lokality: Zemědělství	2,5
Vranov nad Dyjí	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: 30% obchod a služby; Předchozí využití lokality: Občanská vybavenost (kulturní domy, služby, obchod, atd.)	1,4
Vratětin	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Nevyužito; Předchozí využití lokality: Jiné, Vojenský areál	1,8
Znojmo	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: bude doplněno; Předchozí využití lokality: Zemědělství	1,0
Znojmo	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Plocha pro zvláštní účely; Předchozí využití lokality: Vojenské areály, kasárny, střelnice	6,1
Znojmo	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: nevyužíván; Předchozí využití lokality: Průmysl, výrobní aktivity	10,1
Ždánice	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: Nevyužito; Předchozí využití lokality: Průmysl	2,5
Ždánice	Typ lokality: Areál (plocha s budovami); Stávající využití: 50% nevyužito; Předchozí využití lokality: Průmysl	3,5

6.4 STRUČNÉ SHRUTÍ KAPITOLY 6

- Analýza tzv. významných proudů pracovní dojížděky prokázala mírné navýšení polarizace obcí mezi roky 1991 a 2011 - narostl podíl obcí významně integrovaných k pouze jednomu pracovnímu centru (tj. obcí s pouze jedním významným proudem) na celkovém počtu obcí v kraji. Obce s jedním odchozím významným proudem se nacházejí zejména v širším zázemí Brna a v oblasti úvalů. Paralelně s tímto vývojem poklesl ve zkoumaném období počet významně oscilačních obcí (obcí integrovaných k více pracovním centrům).
- Mezi roky 1991 a 2011 došlo k postupné koncentraci významných proudů do stále snižujícího se počtu cílových pracovních center. Zatímco v roce 1991 bylo v JMK 141 obcí

cílem alespoň jednoho významného proudů z jiné obce, v roce 2011 se počet center významných proudů na území JMK snížil téměř o polovinu. Pracovní centralitu pozbývají ve zvýšené míře malá pracovní střediska, nicméně určitý pokles lze zaznamenat napříč jednotlivými významovými kategoriemi center. Prostorový vzorec významných proudů v roce 2011 je charakteristický zřetelně vyjádřeným metropolitním pracovním areálem Brna obklopeným pracovními trhy organizovanými kolem menších center. Oproti předchozím obdobím je v roce 2011 patrné posílení pracovních vazeb mezi krajským městem a jednotlivými sekundárními centry kraje.

- Většinu center významných proudů pracovní dojížděky lze na základě odvětvové struktury proudů charakterizovat jako služebně-průmyslová, Brno pak jako centrum dojížděky převážně za prací v terciéru. U méně významných pracovních center mohou hrát důležitou roli pracovní místa v primárním sektoru.
- Výrazným trendem je navyšování dominance Brna jako centra významných pracovních proudů. V roce 2011 bylo Brno cílem pro 43 % významných proudů z obcí JMK, což reprezentuje více než 60 % celkového objemu dojíždějících vázaných ve významných proudech. Podíly sekundárních jihomoravských center (Znojmo, Hodonín, Blansko, Boskovice, Vyškov) na počtech či objemech významných proudů v relativním vyjádření stagnují, resp. mírně klesají.
- Srovnání výsledků funkční regionalizace (identifikace vztahově uzavřených pracovních regionů TTWA) mezi roky 1991 a 2011 naznačuje trend otevírání původně funkčně uzavřených pracovních trhů organizovaných kolem často malých středisek pracovních příležitostí. Patrné je navyšování počtu obcí integrovaných do velkých TTWA – zřetelné je zejména zvyšování rozlohy brněnského TTWA dané hlubší integrací sekundárních pracovních trhů (např. i Blanska).
- Analýzu vývoje trendu otevírání původně funkčně uzavřených pracovních trhů organizovaných kolem často malých středisek pracovních příležitostí lze doložit změnami v urbánní struktuře jen částečně - zejména reflexí charakteristiky výchozího stavu (2012), kterou reprezentují rozvojové záměry a předpoklad, že se uskuteční konverze brownfields, které představují vnitřní (mnohdy významnou) rezervu sídel a z toho vyplývající posílení pracovních center.

Použitá literatura a zdroje:

BROWN, L.A., HOLMES, J. (1971): The Delimitation of Functional Regions, Nodal Regions, and Hierarchies by Functional Distance Approaches
COOMBES, M. (2002): Travel to work areas and the 2001 census. Report to the Office of National Statistics. Centre for Urban and Regional Development Studies.
Office for National Statistics, Coombes, M. (1998): 1991-based Travel-to-Work Areas. Office for National Statistics.
VAN NUFFEL, N. (2007): Determination of the Number of Significant Flows in Origin-Destination Specific Analysis: The Case of Commuting in Flanders, *Regional Studies* 41 (4), 509-524

Národní databáze brownfieldů, Czechinvest
SLDB 1991, 2001, 2011

7. ANALÝZA VZTAHŮ NEPRACOVNÍ DOJÍŽDKY V JMK

Dojížd'ka za prací není jediným typem tzv. cirkulačních pohybů v území. Komplikovaná matrice prostorových funkčních vztahů je doplňována dalšími typy prostorové cirkulace osob, jako například dojížd'kou do škol či za službami.

Předmětem doplňkových analýz v rámci kapitoly 7 bude právě dojížd'ka do škol (do základních a mimo základní školy v roce 2011) a pouze indikativně dojížd'ka za vybranými typy služeb (v roce 2012 v JMK). V porovnání s pracovními vztahy je školní dojížd'ka, resp. dojížd'ka za službami motivována a prostorově strukturována odlišnými skupinami faktorů, probíhá na odlišné vzdálenosti a v jiných časových rytmech.

7.1 DOJÍŽDKA DO ZÁKLADNÍCH ŠKOL

Prostorové vzorce dojížd'ky do základních škol jsou významně determinovány faktory územního rozložení základních škol a dotčené složky populace, tj. dětí ve věku 6–14 let. Oba faktory patří přitom mezi relativně proměnlivé. Sít' základního školství je dlouhodobě stabilizována v populačně velkých obcích, oproti tomu u škol v malých venkovských obcích byla a je pravděpodobnost uzavření nepoměrně vyšší. Jak uvádí Kučerová (2012), silná vlna redukce venkovských základních škol proběhla v ČR mezi lety 1961 a 1976, doprovázená souvisejícím posílením základního školství v obcích nad 3 000 obyvatel. V období po roce 1990 je mapa základního školství modifikována územně proměnlivými dopady demografických změn a často také selektivně působícími procesy rezidenční suburbanizace. Výsledný prostorový vzorec rozložení a změn sítě základních škol je poměrně komplikovaný.

Stejně jako v případě stěhování a pracovní dojížd'ky i v případě dojížd'ky do základních škol byla použita metody významných proudů pro identifikaci páteřních obrysů systému dojížd'ky do ZŠ v JMK (*Analýza proběhla nad daty ze SLDB 2011; v případě školní dojížd'ky nebyla možná zprůměrování úprava jednotlivých dojížd'kových proudů, tak jak byla realizována pro data dojížd'ky pracovní - analýzy tedy vycházejí z databáze proudů mezi obcemi, ve které jsou uvedeny a do dílčích proudů rozčleněny pouze agregované proudy o celkové velikosti alespoň 10 osob*).

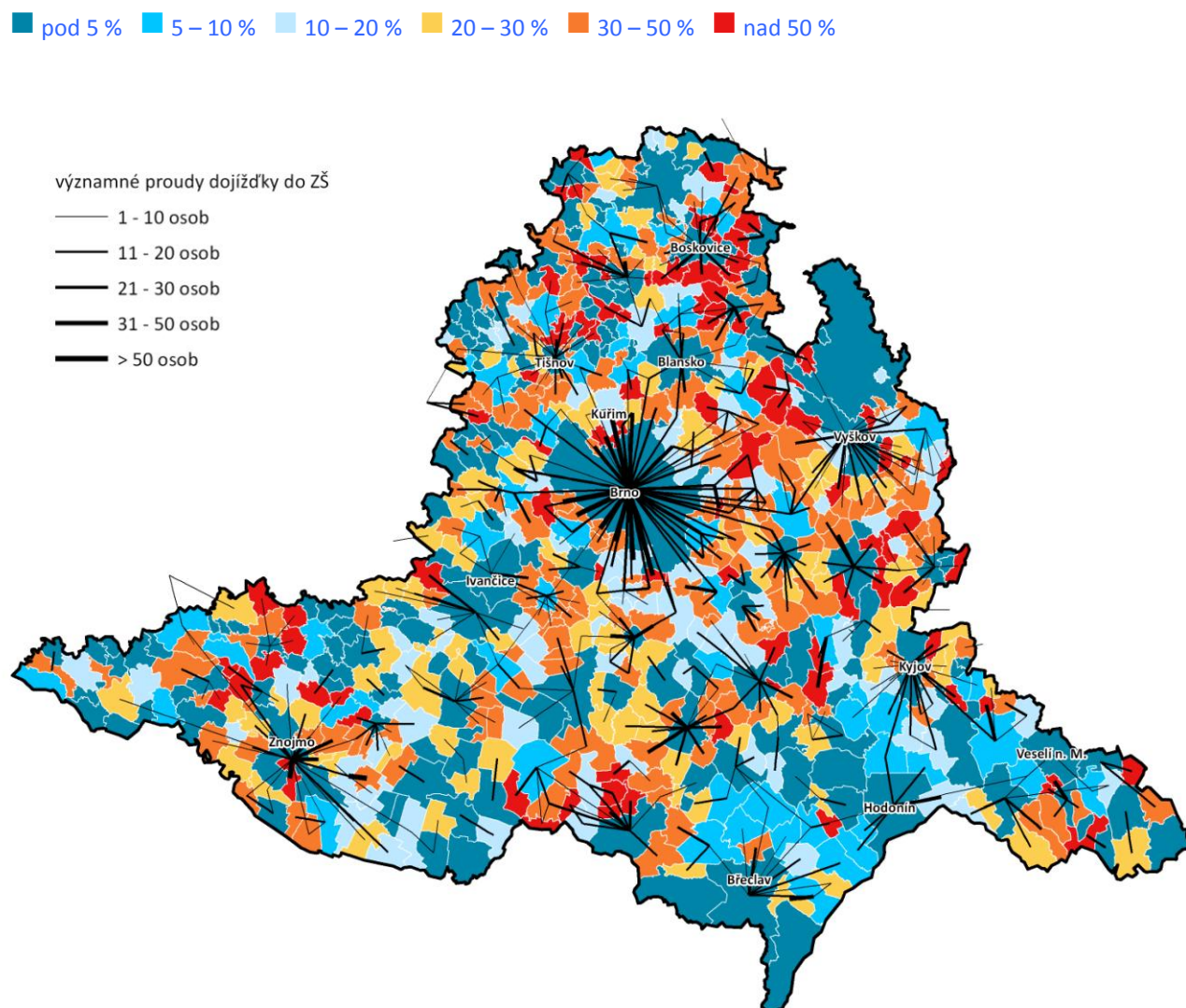
Analýza významných proudů dojížd'ky do ZŠ je specifická tím, že 52 % obcí JMK má na svém území základní školu, byť se nemusí nutně jednat o devítiletou ZŠ (vybavenost obce ZŠ byla zjišťována kombinací údajů městské a obecní statistiky ČSÚ, údajů z Katalogu škol na území JMK a konfrontována s hodnotami dojížd'ky do škol ze SLDB 2011).

Tab. 7.1: Přehled vybraných významných center dojížd'ky do základních škol
Zdroj: SLDB 2011

centrum dojížd'ky do ZŠ	počet napojených obcí	centrum dojížd'ky do ZŠ	počet napojených obcí
Brno	55	Brankovice	8
Vyškov	27	Mirotslav	8
Znojmo	23	Dolní Kounice	7
Kyjov	20	Hodonín	7
Tišnov	19	Prosiměřice	7
Boskovice	16	Ivančice	6
Lysice	12	Sloup	6
Hustopeče	12	Pohořelice	6
Blansko	11	Strážnice	6
Mikulov	10	Letovice	5
Slavkov u Brna	10	Ivanovice na Hané	5
Moravský Krumlov	10	Zastávka	5
Klobouky u Brna	10	Pozořice	5
Břeclav	10	Jevišovice	5
Židlochovice	9	Velké Pavlovice	5
Bučovice	8	Olešnice	5

I z tohoto důvodu jsou spádové oblasti dojížděky do ZŠ relativně plošně malé (např. ve srovnání s velikostí pracovních spádových areálů). Tento fakt je dobře viditelný na obrázku 7.1 – struktura spádových oblastí dle směřování významných proudů je poměrně atomizovaná a jednotlivá centra často inkasují pouze jednotkové počty významných proudů z okolních obcí.

Obr. 7.1: Podíly dětí ve věku 6-14 let vyjíždějících do ZŠ v jiné obci na celkovém počtu dětí a významné proudy dojížděky do ZŠ (znázorněny pouze proudy z obcí, ze kterých vyjíždí více než 5 dětí a ve kterých je podíl vyjíždějících dětí vyšší než 5 %)
Zdroj: SLDB 2011

Jak napovídají údaje z tabulky 7.1, existuje závislost mezi velikostí centra a počtem obcí k němu integrovaných skrze významný proud, nicméně tato závislost není zcela lineární. Do úvahy je nutné vzít i kontext zázemí centra (přítomnost malých obcí v zázemí bude signalizovat zvýšenou dojížděku do ZŠ, byť o nízkých celkových počtech dětí) či intenzitu suburbanizačních procesů (u suburbanizovaných migrantů je zvýšená pravděpodobnost toho, že děti budou společně s rodiči dojíždět za základním vzděláním do centra, byť je v místě bydliště přítomna základní škola).

V závislosti na lokální/mikroregionální situaci se tak do seznamu významnějších center školní dojížd'ky dostávají i populačně menší obce, např. Lysice, Brankovice, Dolní Kounice, Prosiměřice či Sloup.

Rozložení podílů dětí vyjíždějících do ZŠ mimo obec na celkovém počtu osob ve věku 6-14, resp. směr významných proudů, odráží mj. výše zmíněné faktory. Zřetelná je zvýšená dojížd'ka v územích s nízkou průměrnou velikostí obce (např. Tišnovsko, Boskovicko), selektivně pak i v těsném suburbanizačním pásu kolem Brna.

7.2 DOJÍŽDKA DO ŠKOL MIMO ZÁKLADNÍCH

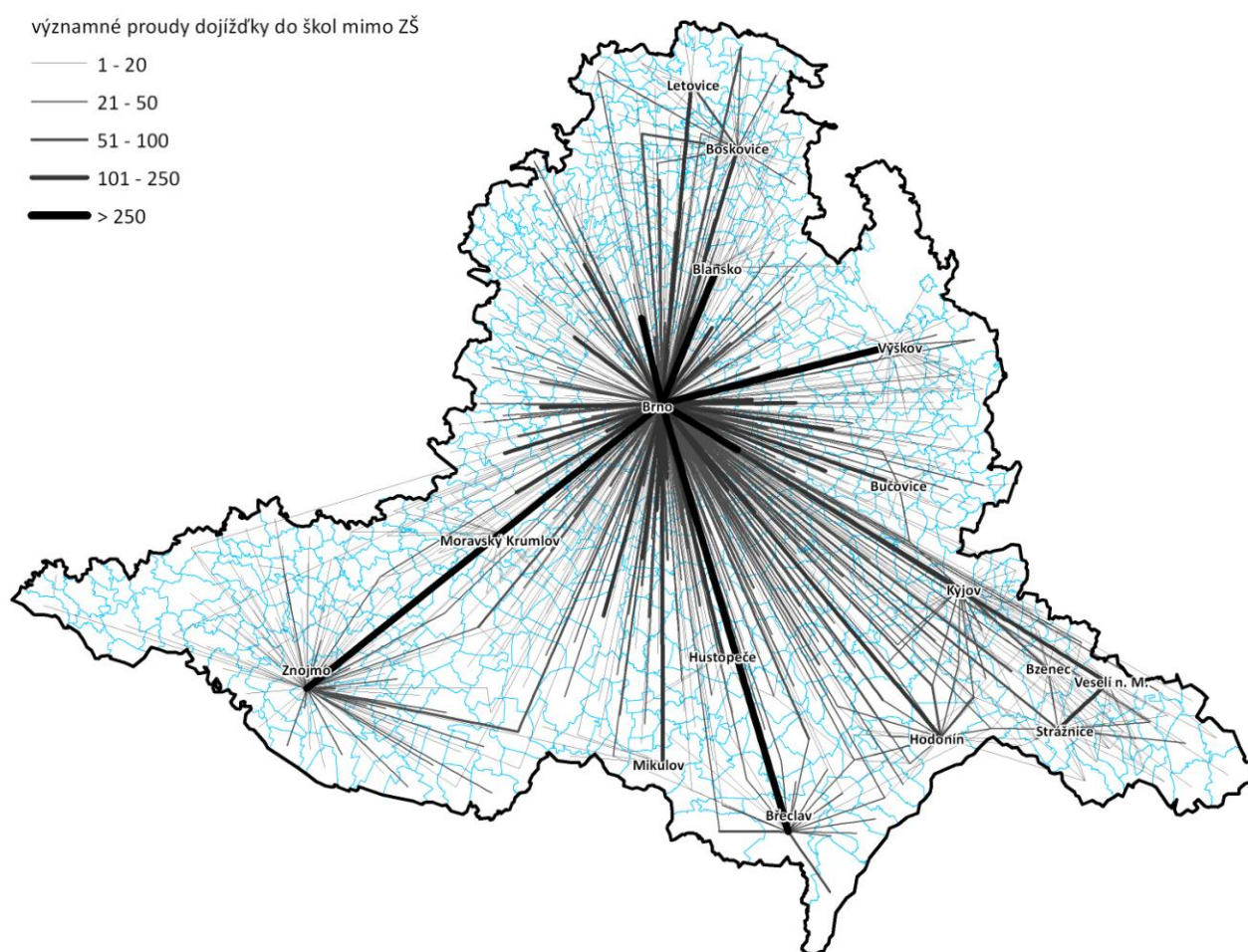
Zatímco dojížd'ka do základních škol probíhá v lokálním, resp. mikroregionálním územním měřítku, dojížd'ka do středních a vysokých škol již probíhá v rozsáhlejší prostorovém rámci. Ve srovnání s víceméně homogenním rozložením základních škol v území je rozložení nezákladního školství výrazně nepravidelné (pouze 6 % obcí JMK má na svém území střední či vysokou školu), koncentrované až na výjimky v populačně velkých obcích.

Analýzy dojížd'ky za sekundárním a terciárním vzděláváním využívají stejných datových zdrojů jako analýzy dojížd'ky do ZŠ, využívána je přirozeně informace o objemu proudů mimo základní školy (*dostupná data ze SLDB 2011 neumožňují oddělení dojížd'ky do SŠ a VŠ*). Obdobně byly identifikovány významné proudy dojížd'ky mimo základní školy.

Tab. 7.2: Přehled vybraných významných center dojížd'ky do škol mimo ZŠ na území JMK
Zdroj: SLDB 2011

název centra	dojížd'ka do škol mimo ZŠ (celková)	dojížd'ka do škol mimo ZŠ (v rámci významných proudů)	počet významných proudů do centra
Brno	42 501	16 619	468
Znojmo	1 884	1 432	88
Boskovice	1 527	756	47
Kyjov	984	504	35
Hodonín	960	500	23
Břeclav	937	542	22
Strážnice	757	420	19
Bzenec	684	103	11
Vyškov	560	251	25
Blansko	543	97	13
Moravský Krumlov	404	133	16
Lednice	356	40	1
Tišnov	333	26	4
Veselí nad Moravou	325	69	10
Hustopeče	321	46	5
Slavkov u Brna	313	35	1
Ivančice	291	10	1
Bučovice	290	72	7
Letovice	276	21	6
Mikulov	239	69	7
Lomnice	227	43	3
Klobouky u Brna	223	16	2
Jedovnice	178	3	1
Kuřim	155	49	1
Velké Pavlovice	127	17	3
Rousínov	98	3	1
Šlapanice	97	36	1
Olešnice	61	5	3

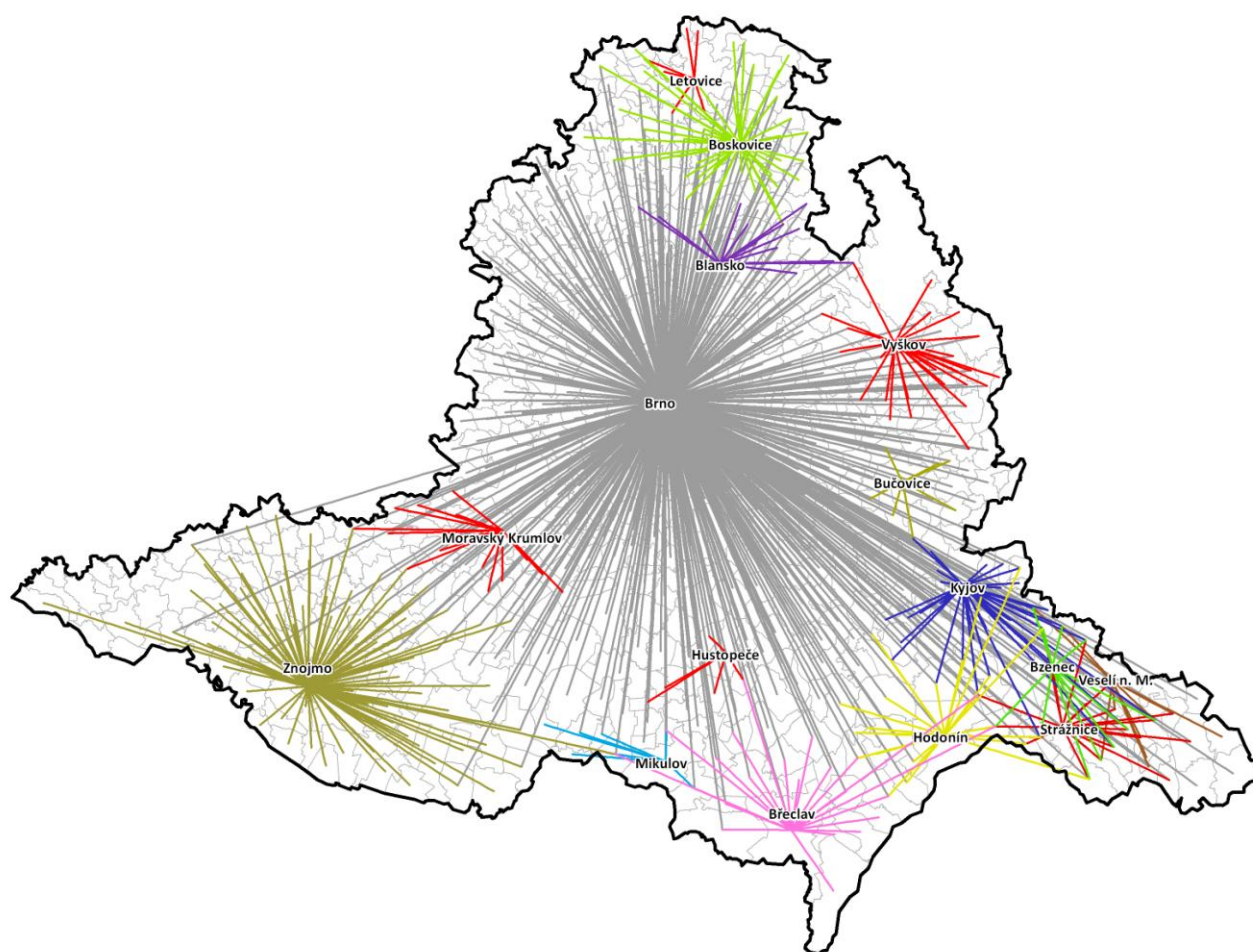
Obr. 7.2: Významné proudy dojížděky do škol mimo ZŠ v JMK
Zdroj: SLDB 2011

Obrázek 7.2 naznačuje výrazně dominující pozici Brna jako hlavního centra dojížděky za sekundárním a terciárním vzděláním. K Brnu je prostřednictvím významných dojížděkových proudů integrováno 70 % obcí JMK. Je nutné si uvědomit, že v případě analýz agregovaných proudů (do SŠ i VŠ) je atraktivita Brna významně umocněna přítomností vysokého školství, které má i výrazný nadregionální potenciál (*předkládaná analýza zkoumá pouze proudy v rámci JMK*).

Jak vyplývá mj. z tabulky 7.2, další centra sekundárního vzdělávání jsou již z hlediska funkčního významu řádově slabší nežli krajské město. Přesto některá z nich vytvářejí více či méně rozsáhlý (mikro-)areál dojížděky na pozadí rozsáhlého spádového regionu Brna. Na obrázku 7.3 jsou znázorněny rozsahy významných proudů směřujících do center sekundárního a terciárního vzdělávání v JMK (znázorněna pouze centra, do kterých směřuje alespoň 5 významných proudů o celkové minimální velikosti 20 osob). Z mapového schématu vyplývá, že zejména Znojmo je v příslušné části území JMK schopno saturovat poptávku po sekundárním vzdělávání. Podobně i Boskovice představují relativně silné středoškolské centrum (ve srovnání se Znojem je významný podíl dojížděky vázán mimo významné proudy). Ostatní centra již patří mezi méně významná a jejich dosah je spíše mikroregionálního či lokálního měřítka.

Obr. 7.3: Významné proudy dojížděky do škol mimo ZŠ z obcí JMK (znázorněny pouze proudy do školních center inkasujících alespoň 5 významných proudů o celkovém objemu vyšším než 20 osob)
Zdroj: SLDB 2011

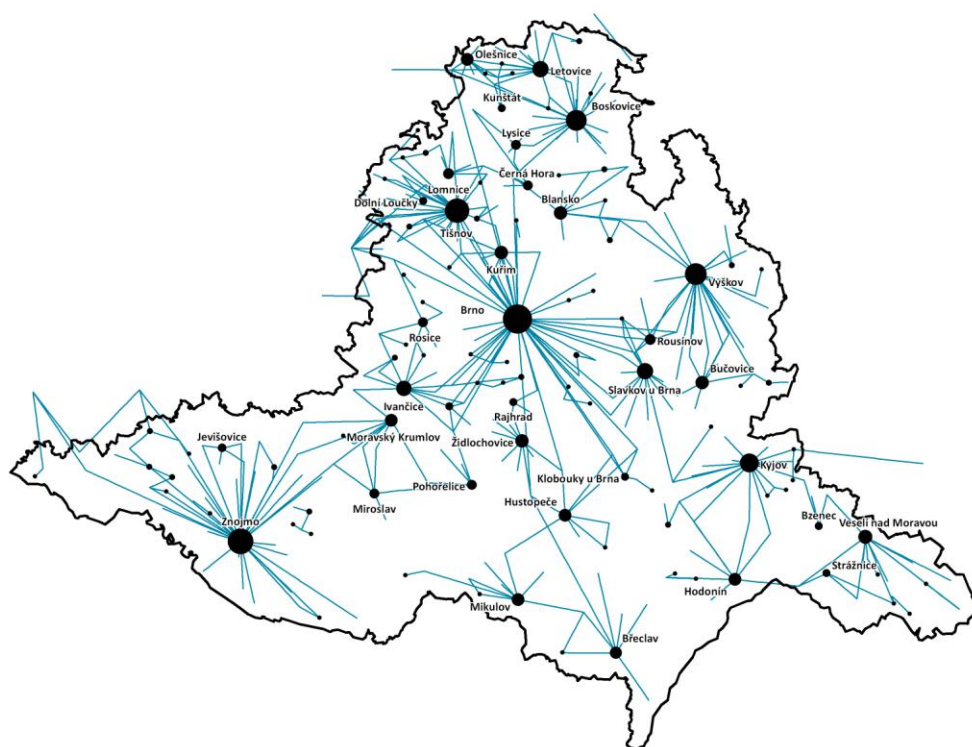

7.3 DOJÍŽDKA ZA VYBRANÝMI TYPY SLUŽEB

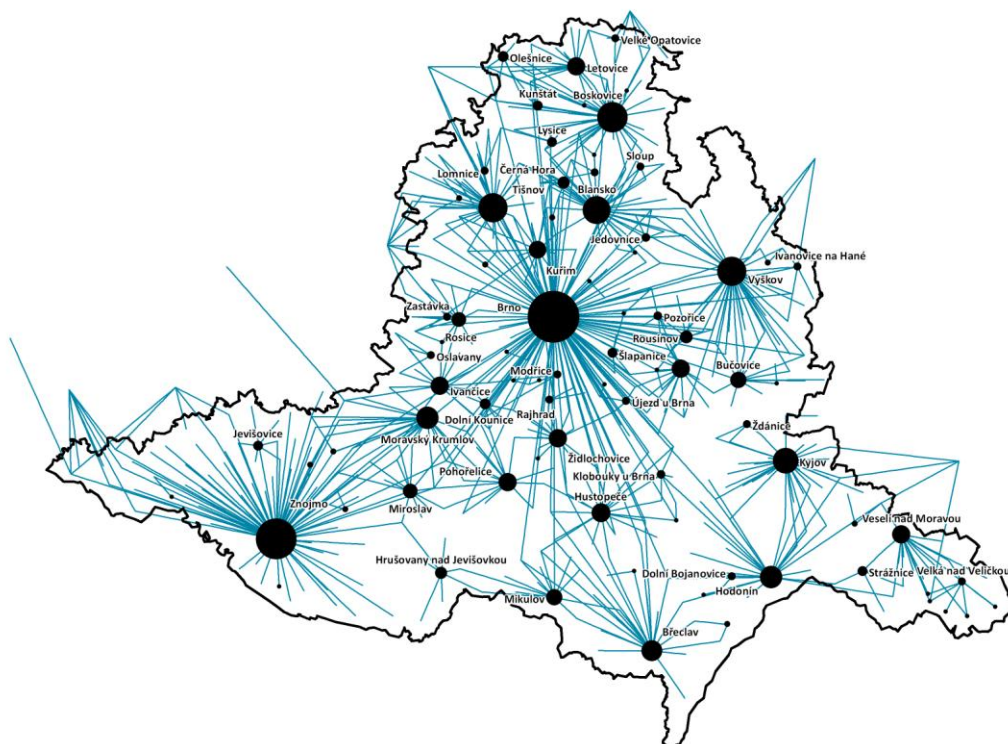
Jakkoli je spádovost za službami významným faktorem ovlivňujícím celkové uspořádání vztahů v sídelním systému, možnost její kvantitativní analýzy je ztížena omezenou dostupností vhodných dat (*poslední plošné studie spádovosti za vybranými službami na území ČR byly realizovány na konci 80. let 20. století*). Předkládaná kapitola je tedy spíše souborem mapových schémat dokumentujících odlišné prostorové vzorce a měřítka spádovosti za službami na území JMK.

Jako datový podklad byly využity výsledky Komplexního dotazníkového šetření v obcích JMK dokončeného v roce 2013 (rozhodným okamžikem byl 31. prosinec 2012). V použitém dotazníkovém archu byly na starosty obcí směřovány mj. otázky týkající se spádu obyvatelstva za vybranými typy služeb. Případné odpovědi indikovaly směr spádu (tj. obec, ve které obyvatelé realizují poptávku po určité službě), nikoli už intenzitu či četnost případné dojížděky. Návratnost dotazníkového šetření byla poměrně vysoká, nikoli však stoprocentní (*dotazníky byly alespoň částečně vyplněny zástupci 542 obcí – jedná se tedy o 81% návratnost*). Vzhledem k dotazníkovému charakteru šetření je nutné předpokládat do jisté míry nižší úroveň reliability a validity získaných dat – přiměřené je tedy jejich využití ke spíše indikativní analýze spádovosti za službami.

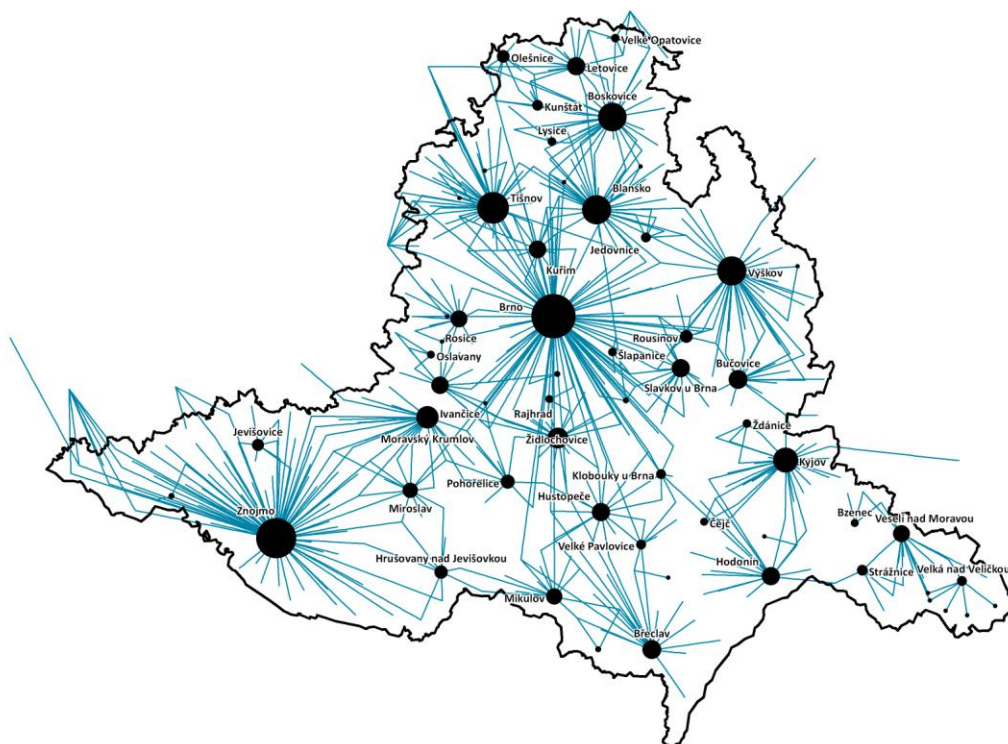
Obr. 7.4: Spádovosti vybraných obcí JMK za prodejny potravin
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

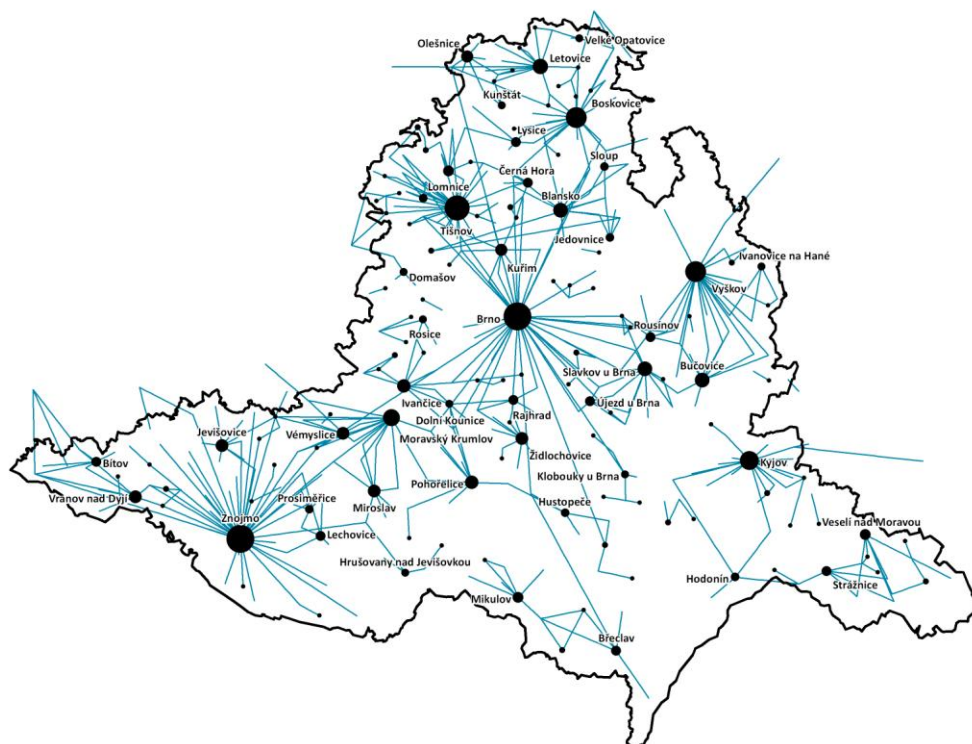
Obr. 7.5: Spádovosti vybraných obcí JMK za prodejny specializovaného sortimentu
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

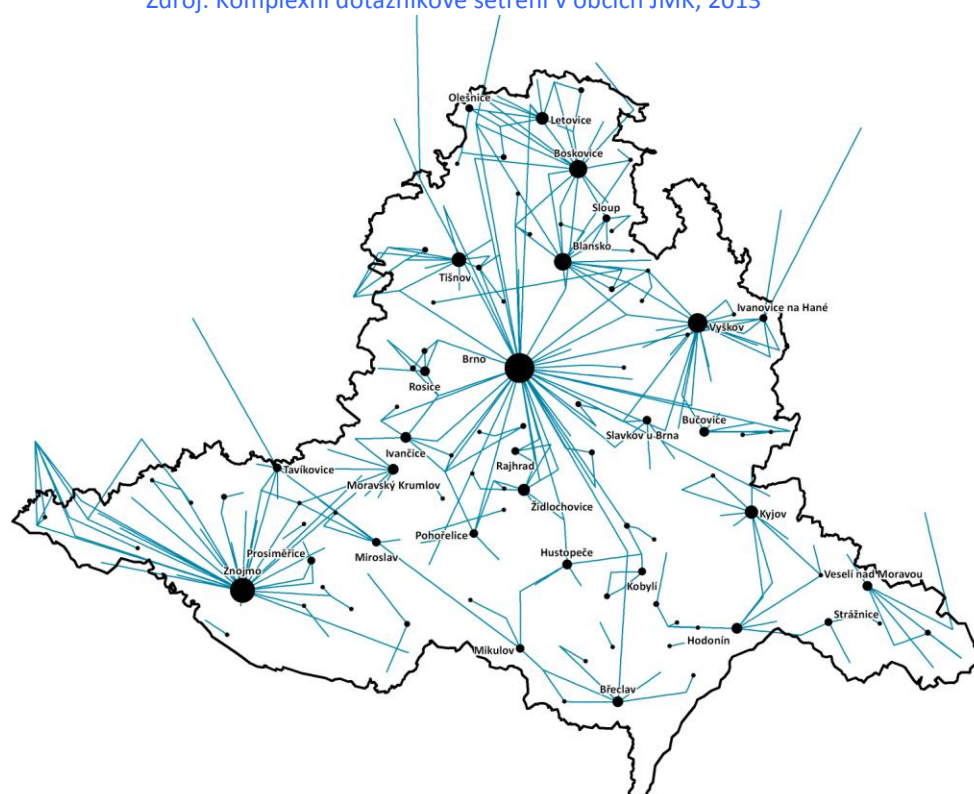
Obr. 7.6: Spádovosti vybraných obcí JMK za bankovními službami
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

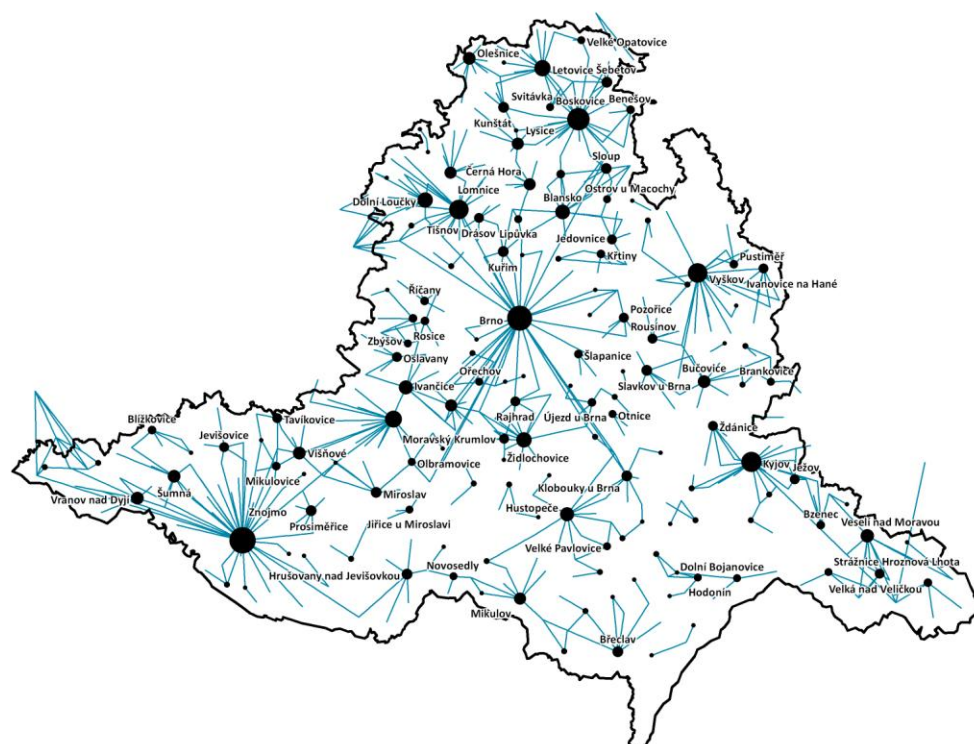
Obr. 7.7: Spádovosti vybraných obcí JMK za restauracemi/pohostinstvími
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

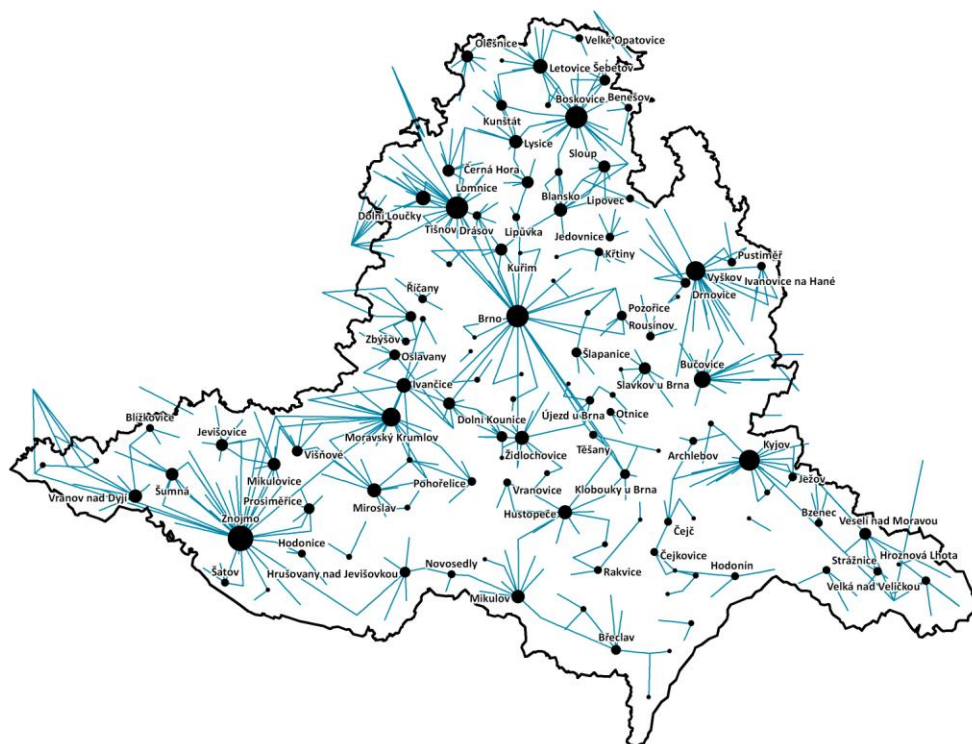
Obr. 7.8: Spádovosti vybraných obcí JMK za jinými službami
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

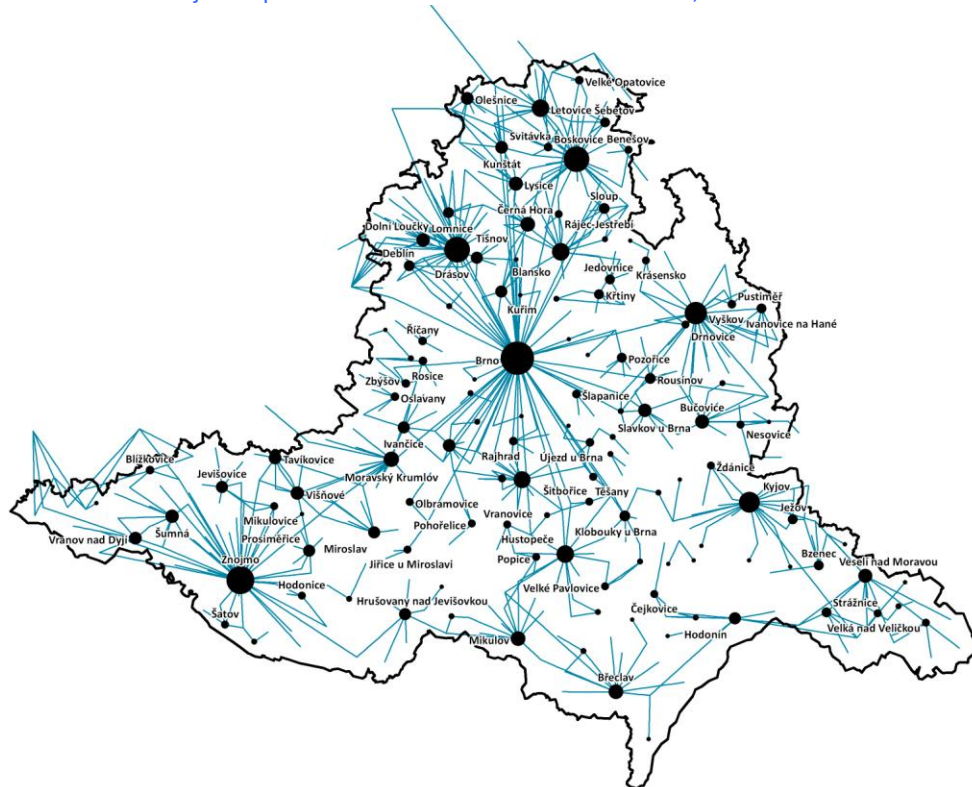
Obr. 7.9: Spádovosti vybraných obcí JMK za praktickým lékařem
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

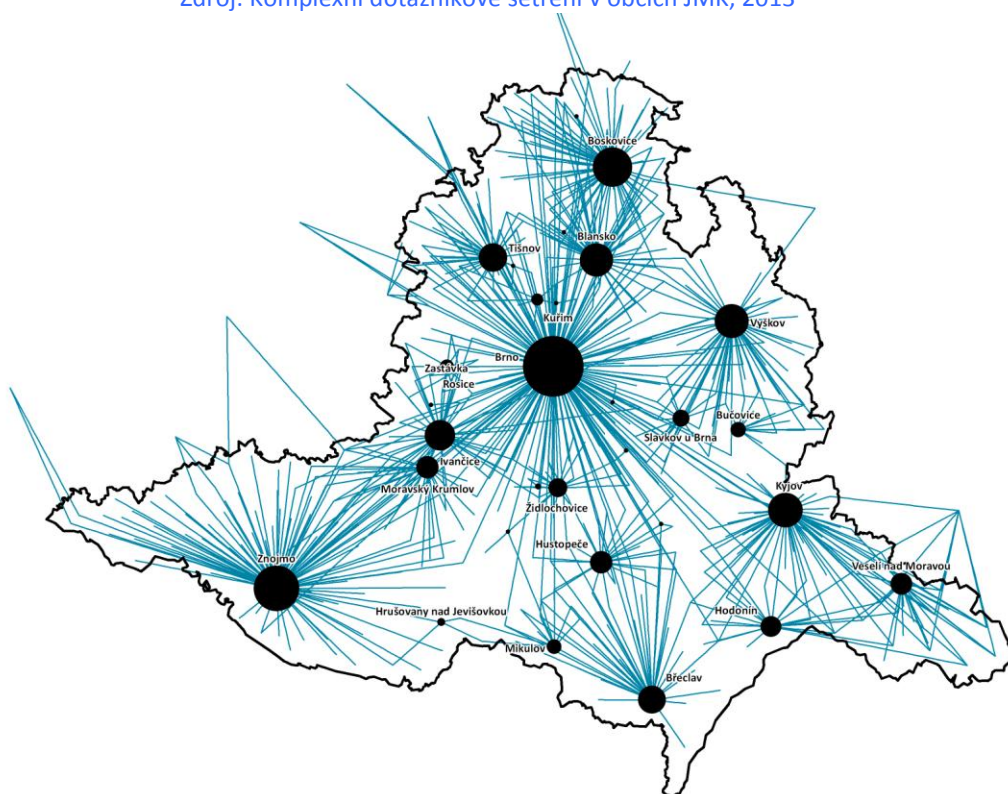
Obr. 7.10: Spádovosti vybraných obcí JMK za praktickým lékařem pro děti a mládež
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

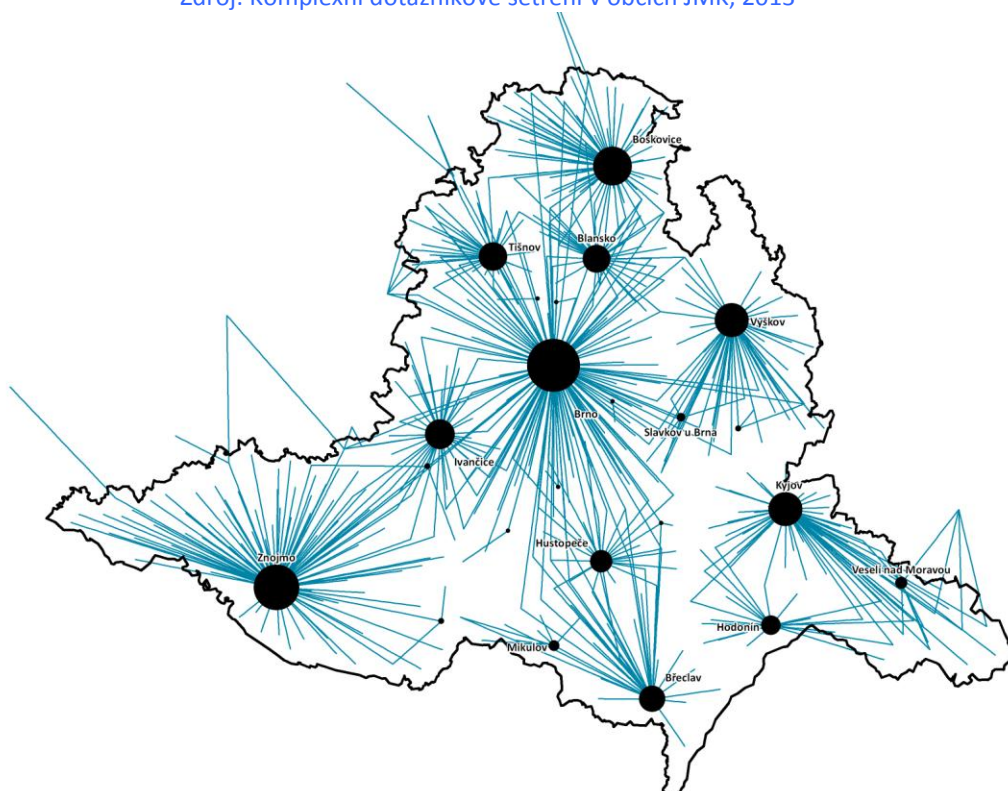
Obr. 7.11: Spádovosti vybraných obcí JMK za stomatologem
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

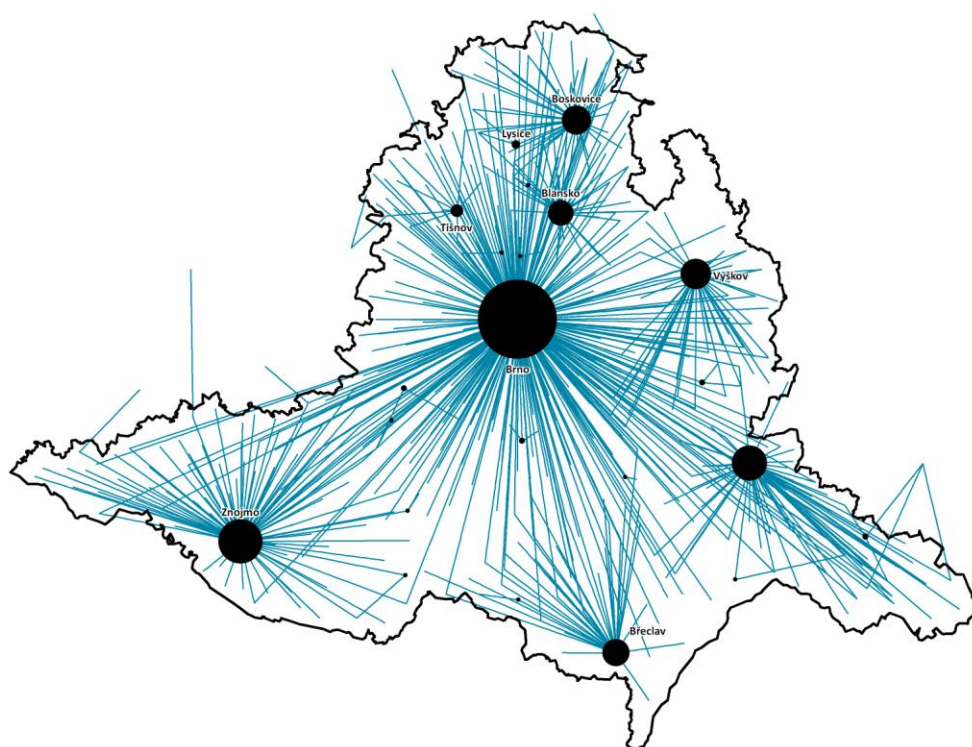
Obr. 7.12: Spádovosti vybraných obcí JMK za specializovaným lékařem
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

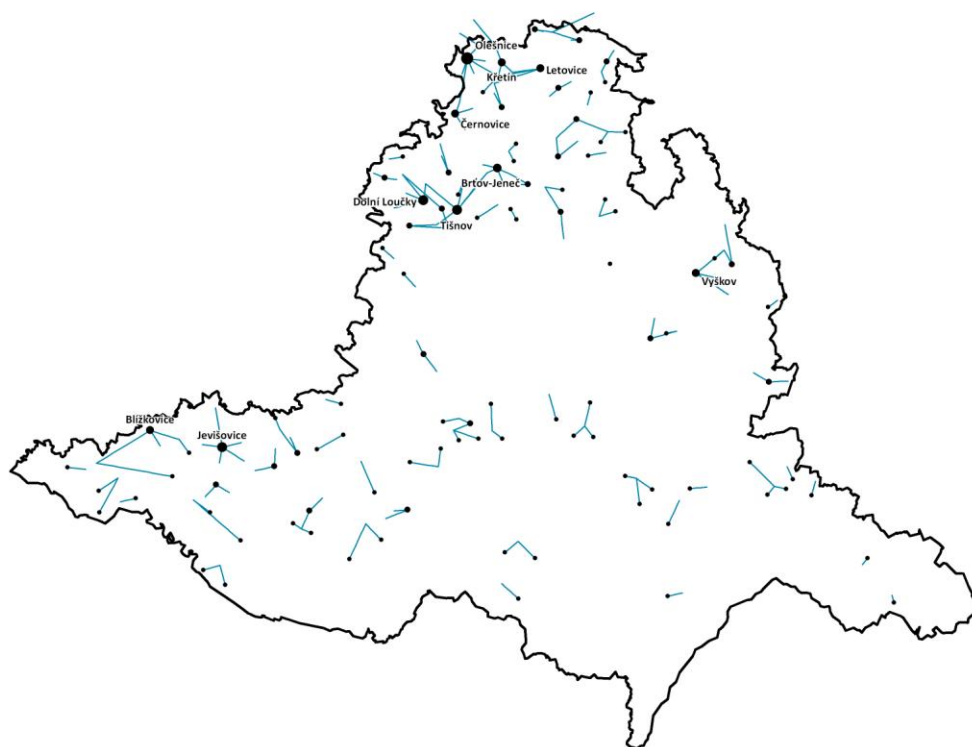
Obr. 7.13: Spádovosti vybraných obcí JMK za lékařskou službou první pomoci
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

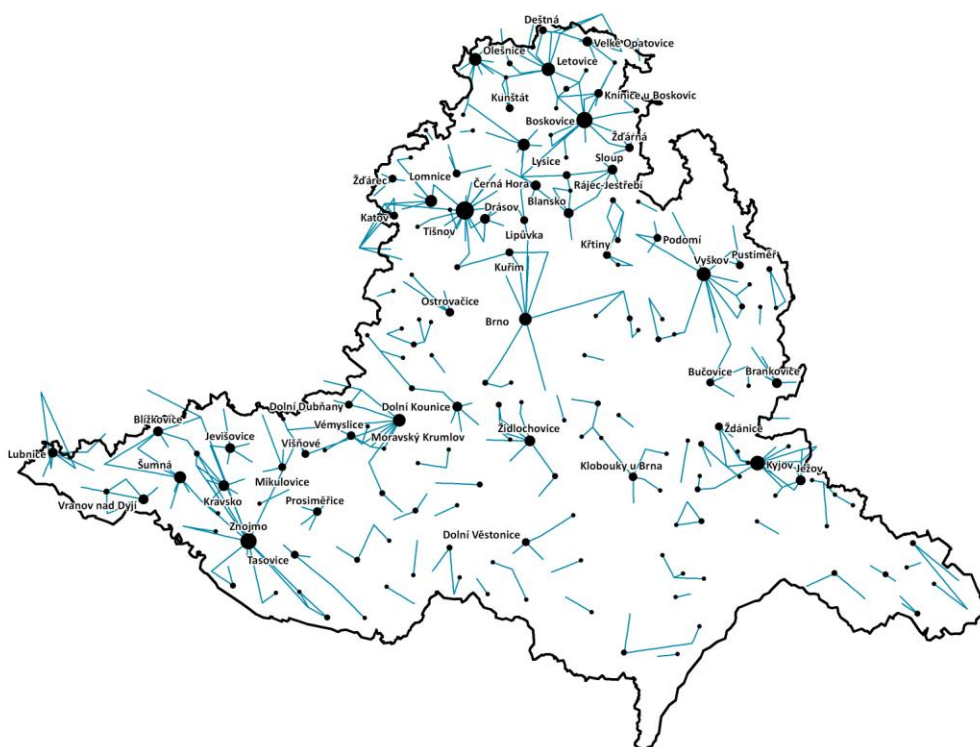
Obr. 7.14: Spádovosti vybraných obcí JMK za stomatologickou pohotovostí
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

Obr. 7.15: Spádovosti vybraných obcí JMK za mateřskou školou
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

Obr. 7.16: Spádovosti vybraných obcí JMK za základní školou
Zdroj: Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

Interpretace spádovosti za prodejnami potravin (obr. 7.4) musí nutně vycházet ze znalosti sídelního kontextu. Větší počet dojížděkových proudů lze zaznamenat především v oblastech s nižší průměrnou velikostí obcí, ve kterých může nižší nabídka vyvolat spád do hierarchicky nadřazeného centra. Zjevná je v tomto ukazateli silná centralita obcí s přítomností řetězcové prodejny (resp. prodejen) potravin (jedná se přibližně o 100 obcí v JMK).

Nehomogenní (více koncentrované) rozložení prodejen specializovaného sortimentu je faktorem výrazněji vyjádřené spádovosti za tímto typem služby (obr. 7.5). Zřetelně se projevuje centralita populačně větších středisek, stejně jako vícestupňové, hierarchicky odstupňované uspořádání vztahů. Podobnou prostorovou strukturu vykazuje i spádovost za bankovními službami (7.6).

Vizualizace spádů za restauracemi, resp. pohostinstvími (obr. 7.7) naznačuje opět silné ovlivnění spádů rozsahem nabídky v jednotlivých obcích, kdy populační velikost obce je výrazným determinantem.

Série mapových schémat dojížděky za praktickým lékařem, resp. za praktickým lékařem pro děti a mládež (obrázky 7.9 a 7.10) indikuje relativně homogenní pokrytí území kraje sítí center nabízejících tento typ (zdravotnických) služeb. Vyšší míra koncentrace a související zvětšování spádových oblastí do silnějších center jsou zjevné v případě stomatologických služeb, byť je v zásadě pokrytí území kraje příslušnými spádovými středisky relativně husté (obr. 7.11).

Odlišná situace pak panuje v případě dojížděky za specializovanou lékařskou péčí, resp. lékařskými službami první pomoci či stomatologickou pohotovostí. Jako výrazná centra vyvolávající spád i na poměrně velkou vzdálenost logicky vystupují zejména obce disponující nemocnicí či zdravotním střediskem, popř. vyšší koncentrací specializovaných lékařů (obr. 7.12 až 7.14).

V dotaznících uváděné spády do obcí s mateřskou školou mají nepřekvapivě spíše lokální měřítko (obr. 7.15). Mapové schéma na obr. 7.16 popisující dojížděku do základní školy pak v zásadě koresponduje se stavem zachyceným a popsáním výše v této kapitole (subkapitola 7.1, obr. 7.1).

7.4 VYBAVENOST VE STRUKTUŘE SÍDEL JAKO CÍL NEPRACOVNÍ DOJÍŽDKY V JMK

Vybavenost, která je cílem dojížďky, tvoří dva základní soubory:

- A) veřejná vybavenost / dále členěná na:
 - základní
 - nadmístní
- B) komerční vybavenost (obchod, služby, sport, zábava, relaxace)

Základní veřejná vybavenost se ve struktuře sídel zahrnuje zejména pozemky, stavby a zařízení občanského vybavení pro vzdělávání a výchovu (MŠ, ZŠ), sociální služby, péči o rodinu, zdravotní služby, kulturu, veřejnou správu, ochranu obyvatelstva. Je zřejmé, že uvedený rozsah nemůže být součástí struktury každého sídla. Také některá zařízení nebo stavby základní vybavenosti (lékaři, domy s pečovatelskou službou, denní stacionáře atd.) jsou zpravidla integrovány v jiných plochách (bydlení, nebo smíšených obytných apod.).

Obdobná je situace u veřejného vybavení nadmístního. Poměr ploch vybavenosti pokud je samostatně vymezena obvykle představuje 5-10% ze zastavěné plochy sídla; rozsah vybavení se může lišit podle podmínek, které obecně lze jen obtížně předvídat (např. racionalizace školských nebo zdravotnických zařízení apod.). Z výše uvedeného vyplývá, že analýza dostatečnosti ploch pro veřejné vybavení není pro hodnocení nepracovní dojížďky nezbytná, ani účelná.

Tab. 7.3: Přehled vyššího (nadmístního) vybavení – orientační rozsah zastoupení ve velikostních skupinách obcí

kód funkčního typu /zařízení	FUNKCE (ÚČEL VYUŽITÍ)	velikost sídla (tis.)					ČSÚ+jiný zdroj	Poznámka
		do 5	5- 10	10- 20	20- 50	50 +		
PLOCHY VEŘEJNÉ SPRÁVY								
OVu	úřady krajské (okresní) ORP		o	o	o	o	o	stavební úřad
Ovp	pošta	o	o	o	o	o	o	
OVs	soudy a zastupitelství				o	o		
OVv	vězeňská služba				o	o		
OVc	celní úřady				o	o		
OBs	Policie - areály a samostatné objekty státní	o	o	o	o	o		
OBm	Policie - areály a samostatné objekty městská		o	o	o	o		
OH	Hasičské sbory - areály a samostatné objekty	o	o	o	o	o		
OA	Armáda - areály a samostatné objekty							
KULTURA								
OKd	divadla					o		
OKs	koncertní síně					o		
OKk	kina, letní kina, amfiteátry			o	o	o		
OKh	kulturní a polečenská střediska víceúčelová	o	o	o	o	o		
OKb	knihovny			o	o	o		
OKp	hvězdárny - pozorovatelný		o	o	o	o		
OKg	galerie			o	o	o		
OKm	muzea			o	o	o		
ZDRAVOTNICTVÍ								
OZn	nemocnice			o	o	o	o	počet lůžk.odděl.

OZI	pracoviště lékaře						o
OZp	poliklinika/specialista		o	o	o	o	o
OZs	zdravotnická střediska (sdružení ordinací)	o	o	o	o	o	o
OZu	léčebné ústavy (dlouhodobě nemocní)			o	o	o	
OZk	kojenecké ústavy				o	o	
OZr	rychlá zdravotnická pomoc				o	o	
OZh	hygienická služba vč.laboratoří					o	
OZv	veterinární služby					o	
ŠKOLSTVÍ - VZDĚLÁVÁNÍ							
OSv	vysoké školy				o	o	
OSg	gymnázia		o	o	o	o	
OSs	střední školy, (střední odborné)			o	o	o	
OSu	střední odborná učiliště			o	o	o	
OSp	speciální školy				o	o	
OSI	základní umělecké školy		o	o	o	o	
SOCIÁLNÍ PÉČE							
OPu	ústavy sociální péče-dospělí - děti		o	o	o	o	
OPm	domovy pro matky s dětmi		o	o	o	o	
OPd	domovy důchodců	o	o	o	o	o	
OPp	domy s s pečovatelskou službou	o	o	o	o	o	
OPa	domy asylové, pro nepřízpusobivé				o	o	
OPs	dům sociálních služeb -stacionář	o	o	o	o	o	

Škála komerční vybavenosti je poměrně rozsáhlá a její zastoupení v sídlech se řídí ve značné míře tržním prostředím; přesto, že se výstavba zejména obchodních center jeví jako saturovaná, je stále ještě aktuální příprava nových obchodních center. Pro města nad 10 000 obyvatel s pozemky 15 – 25 000 m² (cca. 14 000 m² pro hypermarket, 4 – 11 000m² pro stavbu navazujících menších prodejen nepotravinářského zboží přístupných přímo ze společného parkoviště; pro obce od 4 000 obyvatel s pozemky 5 – 8 000 m² ; resp. cca 12 000 m² tam, kde je možné propojení s nepotravinářskými prodejny.

7.5 STRUČNÉ SHRUTÍ KAPITOLY 7

- Více než 50 % obcí JMK má na svém území základní školu - spádové oblasti dojížd'ky ZŠ jsou tedy relativně malé co do velikosti a síť center primárního vzdělávání poměrně zahuštěná. Významnější vyjížd'ka dětí ve věku 6-14 let v určitých územích kraje může být přičítána jednak nižším populačním velikostem obce a ve vybraných případech i působení suburbanizačních procesů.
- Dojížd'ka za sekundárním a terciárním vzděláváním je silně polarizována potenciálem Brna, do kterého směřuje velmi vysoký podíl významných proudů z obcí JMK. Atraktivita Brna je navíc umocněna přítomností vysokého školství. Další centra sekundárního vzdělávání jsou již z hlediska funkčního významu řádově slabší nežli krajské město a s výjimkou Znojma či Boskovic je jejich dosah spíše mikroregionálního či lokálního měřítko.

- Spádovosti za ostatními vybranými typy služeb pak představují velice diferencovanou škálu prostorového uspořádání. Poměrně hustá síť potravinových prodejen či ordinací praktických lékařů vytvářejících relativně malé spádové oblasti kontrastuje s relativně velkými dojížděkovými areály za specializovanými lékařskými službami či specializovaným maloobchodním sortimentem.

Použitá literatura a zdroje:

KUČEROVÁ, S. (2012): Proměny územní struktury základního školství v Česku. Praha.

Komplexní dotazníkové šetření v obcích JMK, 2013

Seznam škol a zařízení v JMK, Odbor školství JMK (www.jmskoly.cz)

SLDB 2011

8. ANALÝZA DOSTUPNOSTI OBCÍ JMK

Jednou z význačných charakteristik současného fungování sídelního systému je zvýšená mobilita osob, výrobků či informací. Relativně statické společensko-prostorové uspořádání 18. či dokonce ještě 19. století se v průběhu století dvacátého výrazně proměnilo – významně posílily horizontální socio-ekonomické vztahy (dojížděka osob, export a import komodit na úkor vztahů vertikálních (vztah k obdělávané půdě, relativní ekonomická soběstačnost lokálních komunit). Většinově sedentární způsob života byl postupně nahrazen společností, ve které se vysoká úroveň mobility stala normou. Urbanizace je nazývána „procesem, jež přivedl mobilitu do každodenního života“. Byť procesy klasické koncentrační urbanizační procesy již odezněly, jejich důsledky v podobě zvýšené heterogenity rozmístění obyvatelstva, produkčních, spotřebních a rozhodovacích funkcí dále přispěly k posílení mobilitního charakteru současných sídelních vztahů (které mají často výrazně cirkulační charakter).

V horizontálně provázaném a mobilitně podmíněném sídelním systému se jako jedna z důležitých kvalit konkrétní lokality profiluje poloha. Nejedná se o polohu ve smyslu stanoviště, nýbrž o polohu ve smyslu situace – polohu definovanou relativní pozicí lokality (obce, kraje) k jiným lokalitám. Relativní pozice je mj. funkcí dostupnosti lokality, resp. dostupností jiných lokalit. Výhodnější relativní poloha obce je definována dobrou dostupností k jiným, více či méně významnějším obcím či centrům. V závislosti na obvyklých technologických formách mobility je dostupnost významně ovlivňována infrastrukturními faktory. Pokud je dnes mobilita spojena především s fyzickým pohybem osob a komodit, jsou významnými faktory dostupnosti na regionální úrovni trasování silniční a železniční sítě, resp. úroveň obslužnosti hromadnou dopravou.

Byť je postupně stále více interakcí zprostředkováváno moderními informačními a telekomunikačními technologiemi (mobilní telefonie, internet), parametr fyzické dostupnosti zůstává klíčovým pro rezidenční a ekonomickou atraktivitu lokalit (obcí). Tak jako v individuálním měřítku hrozí některým skupinám obyvatel riziko tzv. *mobility gap* (nedosažitelnost určitých služeb či příležitostí v důsledku nižší mobility), tak i vývoj některých obcí může být negativně ovlivněn omezenou dostupností k centrům služeb či pracovních příležitostí.

8.1 DOSTUPNOST OBCÍ JMK INDIVIDUÁLNÍ AUTOMOBILOVOU DOPRAVOU

Individuální automobilovou dopravu je nutné v současnosti chápat jako stěžejní prostředek osobní mobility. Pro určení dostupnosti obcí při využití IAD byl využit model časové dostupnosti po silniční síti (bližší informace viz rámeček 8.1). Vzájemná vzdálenost obcí byla tedy vyjádřena v časových jednotkách (minutách).

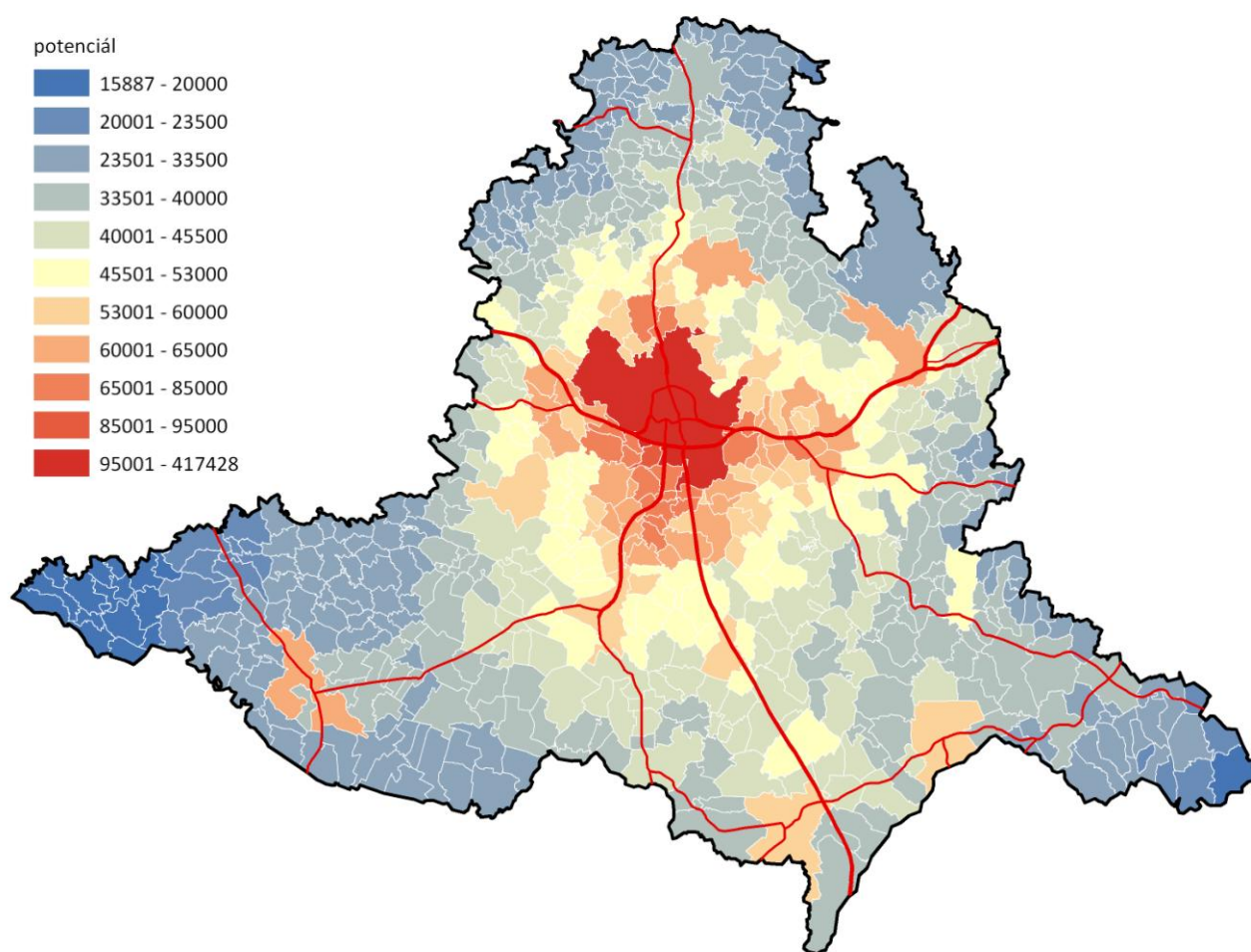
Rámeček 8.1

POPIS MODELU ČASOVÉ DOSTUPNOSTI IAD

K analýze časových dostupností obcí prostřednictvím IAD byla využita nadstavba ArcGIS Network Analyst umožňující vytvoření matice časových dostupností pomocí funkce OD Cost Matrix. Časové dostupnosti byly počítány mezi definičními body obcí (zdrojem dat je ČSÚ), které jsou stanoveny jako významné body v centru zástavby příslušné obce. ČSÚ udává, že definiční bod reprezentuje např. radnice, významný kostel, roh významných bloků v centru sídla, centrálně umístěný objekt či významná křižovatka silnice. K vlastnímu výpočtu časů byla využita data silniční sítě OpenStreetMap (OSM). Úseky sítě, které obsahují informaci o kategorii silnice a délce, byly časově ohodnoceny pomocí aplikace OSM2NetworkDataset, který konvertuje data OpenStreetMap (OSM) do síťového datasetu (ND) pro nadstavbu ArcGIS Network Analyst. Aplikace generuje dopravní síť na základě definovaných rychlostí konkrétních úseků pro vybraný region (v tomto případě JMK). Čas potřebný k překonání určitého úseku v síti je odvozen od rychlosti, kterou je možné se po daném úseku pohybovat. Čas byl dále upřesněn pomocí parametru sklonitosti terénu a parametru křivolakost silnic (definována úhlovou změnou úseků silnic).

Hodnocení dostupnosti obce v sobě nutně zahrnuje nutnost určení obcí, vůči kterým je dostupnost měřena, případně významovou diferenciaci těchto referenčních obcí (dobrá dostupnost do krajského města reprezentuje jinou sídelní situaci nežli dobrá dostupnost do mikroregionálního střediska). Poloha (tj. vzdálenost, resp. dostupnost) obce vůči různě významným centrům pak může být popsána jako její geografický potenciál. Geografický potenciál obce je tedy sumou vážených významů různě dostupných center, přičemž význam každého centra je vážen jeho dostupností (tj. vzdáleností od obce).

Obr. 8.1: Geografický potenciál obcí JMK na základě vzdáleností ke všem ostatním obcím JMK
Zdroj: SLDB 2011; Model časové dostupnosti IAD

Na obrázku 8.1 je zachycen geografický potenciál obcí JMK vypočítaný na základě časové vzdálenosti ke všem ostatním obcím JMK (*vzhledem k poměrně vysoké vztahové uzavřenosti kraje a k velikosti podkladové databáze nebyly uvažovány obce mimo JMK*). Kvantifikátorem významu různě dostupných obcí je jejich populační velikost – i z tohoto důvodu je geografický potenciál konkrétní obce významně determinován vzdáleností do Brna jako populačně dominujícího centra.

Takto koncipovaný výpočet potenciálu samozřejmě polohově favorizuje obce v zázemí Brna, resp. obce na kapacitních komunikacích spojujících je s Brnem a naopak výrazně znevýhodňuje výrazně periferní oblasti. Vzhledem k silně monocentrickému charakteru sídelních vztahů v JMK, má tento model polohového potenciálu poměrně vysokou relevanci, například při interpretaci prostorového vzorce suburbanizačních procesů.

Obr. 8.2: Geografický potenciál obcí JMK na základě vzdáleností k navrženým střediskům JMK
Zdroj: SLDB 2011; Model časové dostupnosti IAD

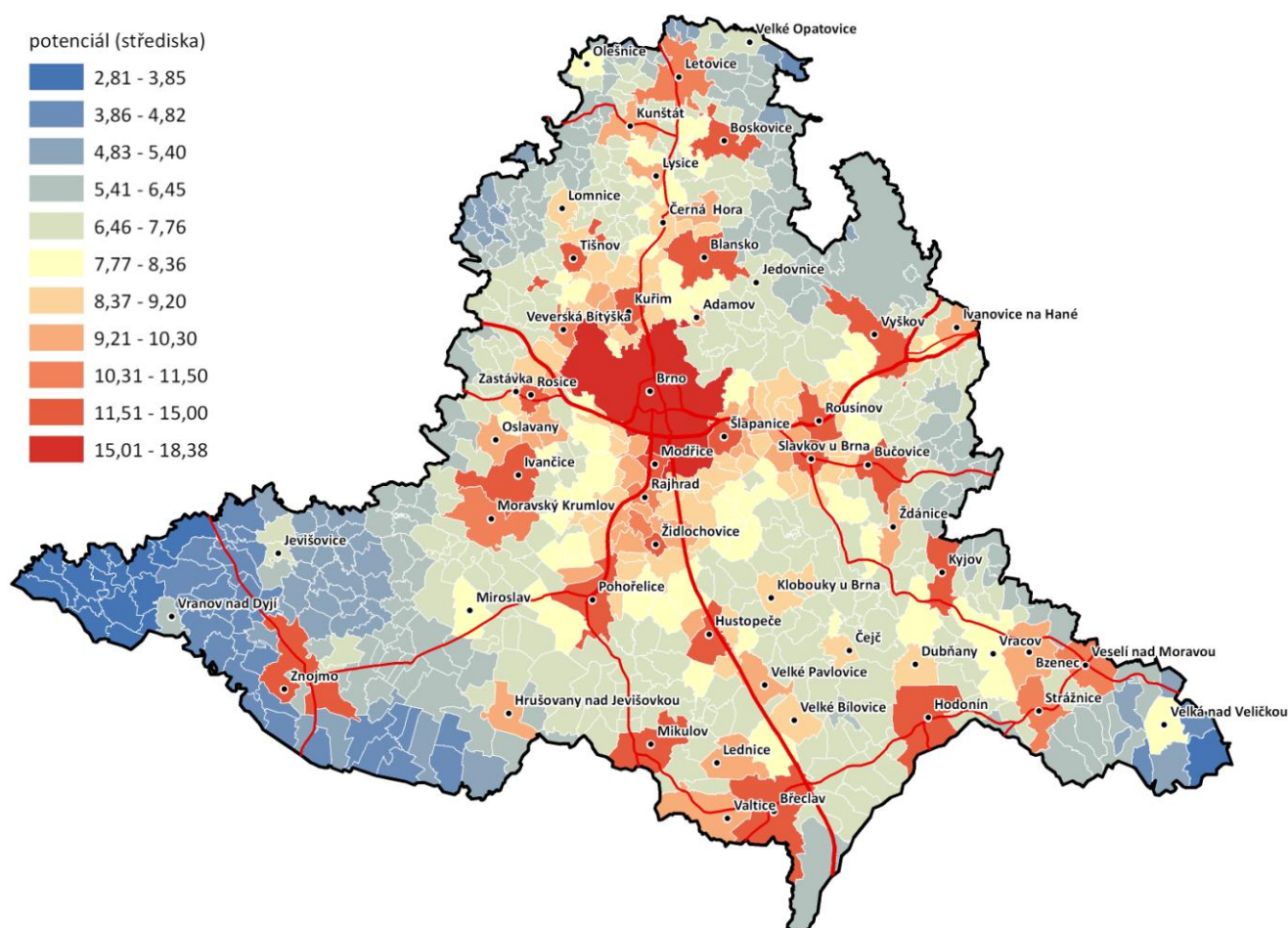

Schéma na obrázku 8.2 nabízí výsledek upraveného výpočtu geografického potenciálu. Pro každou z obcí byla hodnocena časová dostupnost IAD pouze do vybraných 54 center (viz kapitola 9), přičemž váha centra vycházela z jeho zařazení do jedné z 9 kategorií střediska.

Přestože byla tímto postupem do jisté míry eliminována nadproporční populační velikost Brna, vykazují obce v jeho zázemí vysoké úrovně geografického potenciálu. Z mapového schématu dále vyplývá vliv silničních komunikací směrem na Břeclav, resp. Pohořelice, dále na Vyškov, resp. Bučovice a Kuřim a Lysice. Podél takto naznačených os je rozloženo území obcí s poměrně velkou polohovou atraktivitou. Atraktivními jsou i oblasti polycentrického typu, kde se na poměrně malém území nalézá více navržených center; patří sem například Ivančicko, oblast západně od Břeclavi či Bzenecko/Strážnicko.

Naopak obce Znojemska, severozápadu Tišnovska či úplné jihovýchodní periferie vykazují v rámci JMK nejnižší hodnoty geografického potenciálu. Tento stav je dán samozřejmě vyššími časovými vzdálenostmi do poměrně řídky rozmístěných center, často nižší významové kategorie.

Tabulka 8.1 představuje výsledky mírně odlišného typu analýzy založené na modelu časových dostupností. Jako referenční obce byla zvolena důležitá centra významných pracovních proudů z obcí JMK a pro tato centra byly vypočítány modelové časové charakteristiky pracovního spádu. Ukazatel průměrné časové vzdálenosti obce je v zásadě pouze indikátorem rozlehlosti spádové oblasti – jde o průměrnou časovou vzdálenost do centra ze všech obcí vysílajících do centra

významný pracovní proud. Je patrné, že centra jako zejména Brno, ale také Kuřim, Blansko, Znojmo či Hodonín přitahují významné pracovní proudy i poměrně (časově) vzdálených obcí.

Tab. 8.1: Časové pracovní dojížděky do center významných proudů v JMK v roce 2011 (uvedena pouze centra se sumou významných proudů z obcí JMK vyšší než 50 osob) – průměrná časová vzdálenost obcí spadujících formou významného proudu k danému centru a průměrný čas dojížděky (časová vzdálenost obcí vážená počtem dojíždějících)
Zdroj: SLDB 2011; Model časové dostupnosti IAD

centrum	počet VP	objem VP	průměrná časová vzdálenost obce (min)	průměrný čas dojížděky (min)
Brno	389	62 643	24,9	19,4
Znojmo	93	5 120	14,0	9,9
Hodonín	25	5 058	13,2	10,5
Břeclav	20	4 277	11,7	9,7
Kyjov	33	3 141	7,4	6,7
Vyškov	39	3 120	9,0	7,3
Blansko	35	2 726	15,3	10,2
Modřice	1	2 704	9,1	9,1
Boskovice	44	2 636	10,2	8,8
Hustopeče	16	1 351	8,3	7,7
Veselí nad Moravou	17	1 317	9,5	8,0
Mikulov	16	1 166	8,4	7,8
Bzenec	8	934	6,4	6,4
Tišnov	35	897	8,9	7,1
Chvalovice	3	634	12,0	7,3
Strážnice	6	608	5,8	6,2
Pohořelice	16	552	10,7	8,6
Slavkov u Brna	8	536	7,0	5,2
Moravský Krumlov	18	478	8,5	7,7
Bučovice	12	383	7,7	6,8
Ivančice	4	365	6,9	5,2
Letovice	14	341	6,7	6,3
Kuřim	17	292	17,4	13,8
Hrušovany nad Jevišovkou	6	254	6,1	5,7
Velká nad Veličkou	6	211	5,0	4,5
Čejč	3	125	2,8	2,9
Hodonice	2	120	1,7	1,4
Jevišovice	8	112	3,8	3,5
Olešnice	7	101	3,5	2,9
Ždánice	2	100	3,1	3,1
Valtice	1	85	3,9	3,9
Velké Opatovice	3	72	4,0	3,8
Miroslav	3	68	5,0	4,4
Moravský Písek	1	62	6,6	6,6
Kunštát	4	60	4,9	4,6
Lysice	4	55	4,4	4,0
Lomnice	5	50	4,5	4,5

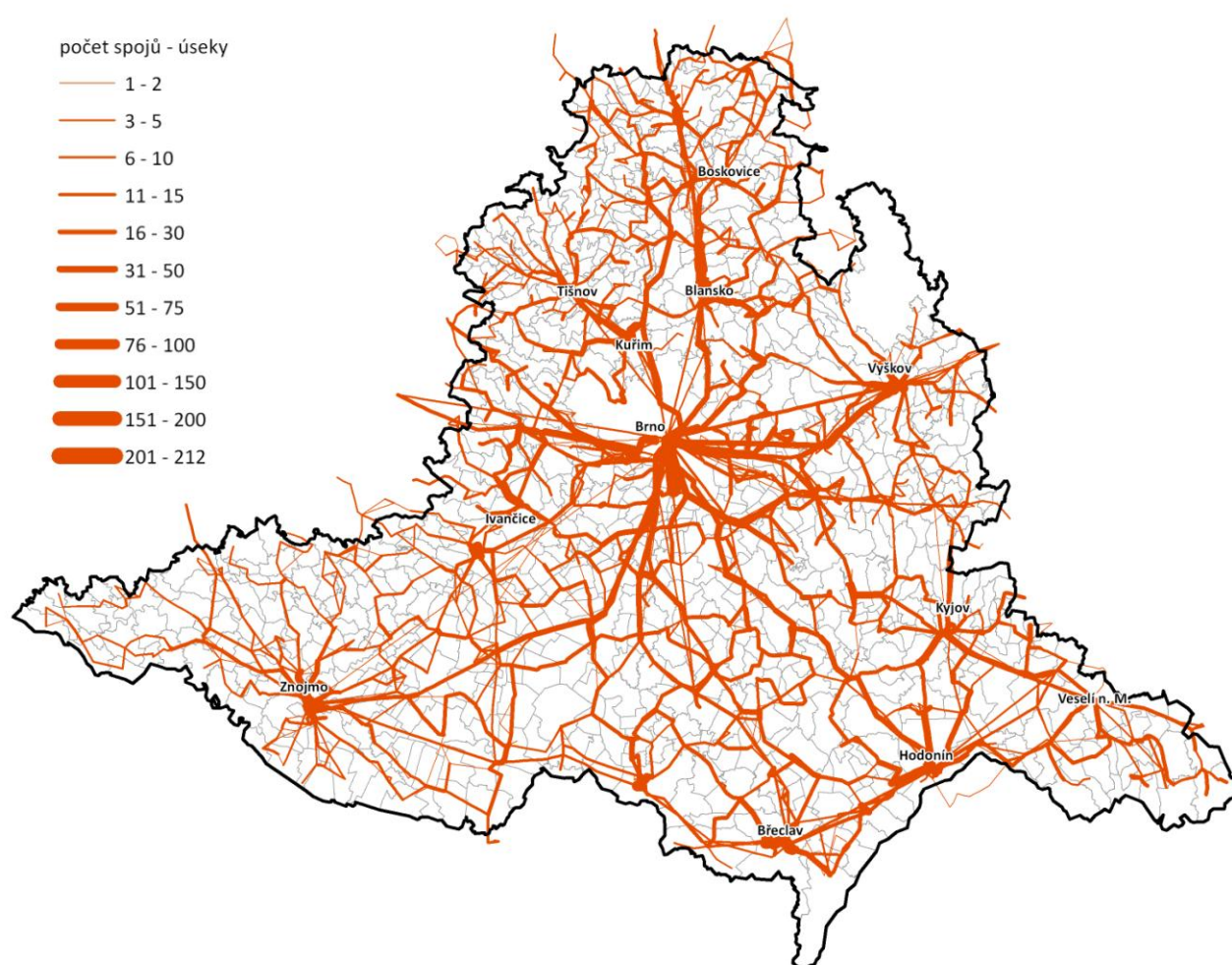
Přesnější pohled na modelovou časovou dostupnost v areálech definovaných významnými pracovními proudy nabízí ukazatel průměrného času dojížděky – v tomto případě byla časová vzdálenost obce pomocí IAD vážena počtem vyjíždějících do centra. Výsledný průměrný čas dojížděky tak zohledňuje počty dojíždějících v jednotlivých relacích časové vzdálenosti (*je nutné si uvědomit, že jde o modelové časy předpokládající využití IAD všemi dojíždějícími*). Znovu vidíme, že ze souboru hodnocených center je nejvyšší časová náročnost dojížděky u dojíždějících do Brna či Kuřimi, překvapivě už ne tolik u dojíždějících do Znojma, kam z periferních obcí Znojemska dojíždí poměrně malý absolutní objem osob.

8.2 OBSLOUŽENOST OBCÍ JMK HROMADNOU DOPRAVOU

Doplňujícím faktorem, který se spolupodílí na celkové úrovni dostupnosti obce, je faktor dopravní obslužnosti obce systémy hromadné dopravy. Pro relativně velké skupiny obyvatel bez možnosti autonomně využívat osobní automobil (typicky děti, mladiství, senioři) je hromadná doprava důležitým prvkem umožňujícím jejich prostorovou mobilitu.

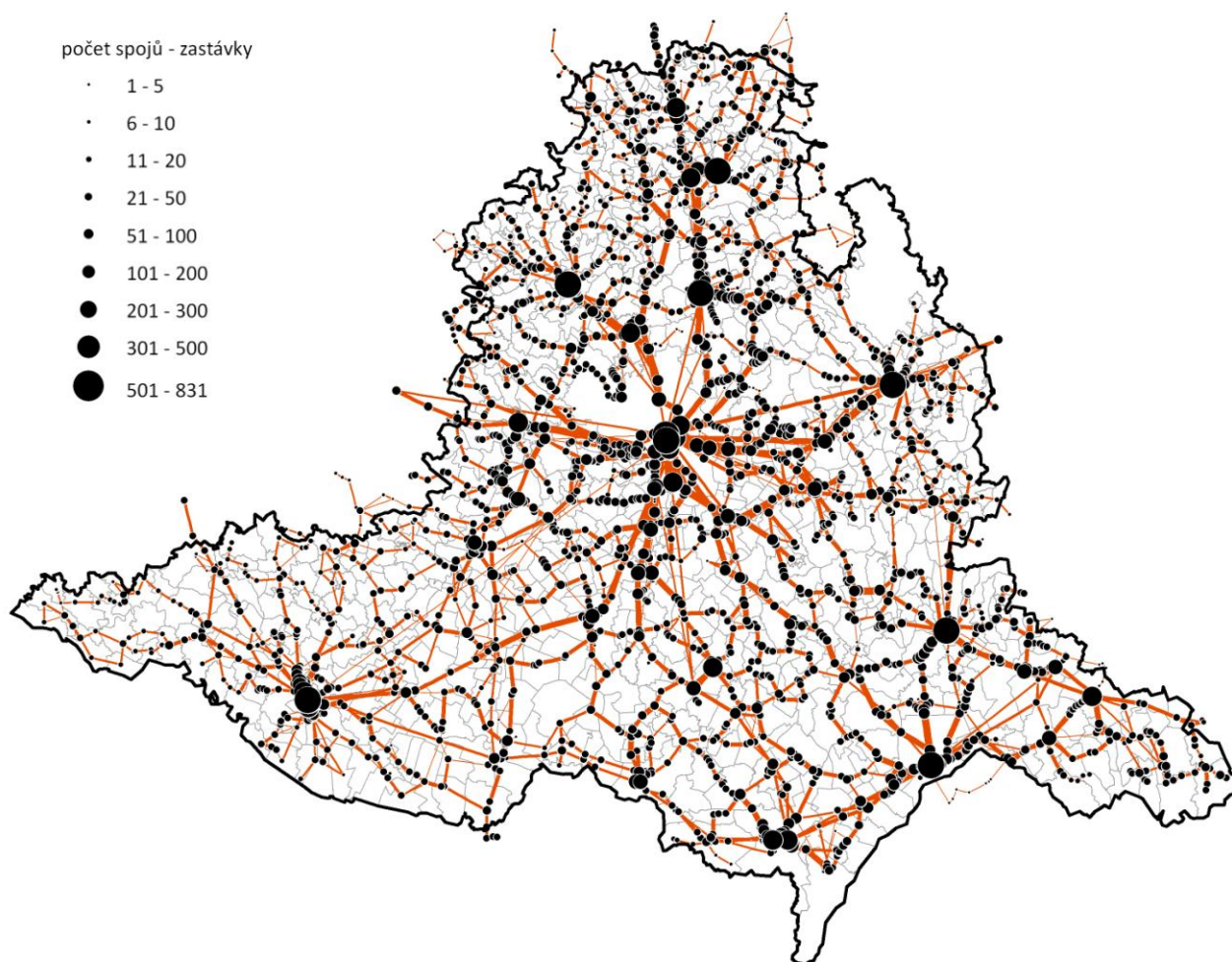
Na základě dat o odjezdech spojů v rámci Integrovaného dopravního systému JMK poskytnutých společností KORDIS JMK byla zpracována jednoduchá analýza mapující dopravní obslužnost hromadnou dopravou na území JMK. Za účely analýzy byla zpracována data jízdního řádu 2011, a to pro pracovní den - středu.

Obr. 8.3: Počet spojů ve všední den na úsecích mezi zastávkami IDS JMK v roce 2011
Zdroj: IDS JMK, KORDIS JMK, 2012

Obrázek 8.3 znázorňuje počty spojů ve všední dny na úsecích mezi jednotlivými zastávkami JMK (řada obcí má na svém území více zastávek hromadné dopravy). Z obrázku je patrné významné postavení Brna jako klíčového uzlu systému hromadné dopravy. Z Brna vycházejí intenzivně obsluhované radiální vazby vázané prioritně na železniční dopravu (směr Blansko - Skalice nad Svitavou, Tisnov, Vranovice), autobusovou dopravu (směr Znojmo) či kombinovaně na železniční i autobusovou dopravu (směr Vyškov, Rosice). Další intenzivněji obsluhované územní osy se nalézají mezi Břeclaví a Hodonínem, resp. Kyjovem. Pozici relativně silného dopravního uzlu dominujícího v příslušné části území si udržuje Znojmo.

Obr. 8.4: Počet spojů ve všední den v zastávkách IDS JMK v roce 2011
Zdroj: IDS JMK, KORDIS JMK, 2012

Mapové schéma na obrázku 8.4 obsahuje informaci o počtu spojů na hranách sítě IDS JMK a rovněž údaj o počtu spojů v jednotlivých zastávkách IDS JMK. Z obrázku je patrná vysoká obsluženost zastávek na jednotlivých výše zmíněných dopravních osách. Nadprůměrně jsou v rámci JMK obslouženy obce v území ohraničeném přibližně městy Brno – Blansko – Vyškov – Kyjov – Veselí nad Moravou – Hodonín – Břeclav – Mikulov – Pohořelice – Brno, dále obce v těsné blízkosti železničního koridoru Brno – Česká Třebová.

Mezi méně dobře obslužené můžeme zařadit především obce na Znojemsku a severozápadním Tišnovsku. Tak jako u předcházejících typů analýz lze spekulovat o vlivu menších populačních velikostí obcí v těchto územích na horší úroveň obslužnosti hromadnou dopravou. Je patrné že oblasti s vyššími hustotami zalidnění, resp. s obyvatelstvem koncentrovaným do větších obcí (jihovýchodní kvadrát JMK), jsou logicky lépe obslužené, resp. obslužitelné.

Na základě adaptovaného algoritmu vymezení vztahově uzavřených oblastí byly modelově navrženy oblasti funkčně provázané prostřednictvím spojů hromadné dopravy ve všední den. Z mapového schématu na obrázku 8.5 lze vyčíst vazbu dopravními vztahy integrovaných území na jednotlivá centra, resp. skupiny center. Nutno poznamenat, že výsledná struktura takto vymezených oblastí je významně ovlivněna organizací linek v rámci IDS JMK.

V jihozápadní části kraje se v důsledku neexistence sítě silnějších center vytváří poměrně velká oblast centrovaná přímo na Znojmo. Ve zbylé části území JMK (s určitou výjimkou Brna a napojených území) jsou vazby dopravní obslužnosti uzavírány do celků spíše mikroregionálního měřítka.

Obr. 8.5: Vztahově uzavřené regiony vymezené na základě spojů IDS JMK v roce 2011
Zdroj: IDS JMK, KORDIS JMK, 2012

8.3 STRUČNÉ SHRUTÍ KAPITOLY 8

- Rozložení hodnot geografického potenciálu určovaného na základě časové dostupnosti obcí k ostatním obcím pomocí IAD (významově diferenciovaným dle populační velikosti) je v případě JMK výrazně ovlivněno extrémně silnou pozicí Brna v rámci jihomoravského sídelního systému. Časová dostupnost do Brna je tak klíčovým determinantem celkového geografického potenciálu jednotlivých obcí.

- Odvozujeme-li hodnoty polohové atraktivity obcí na základě časové dostupnosti IAD pouze vybraných center, lze území obcí s poměrně velkou polohovou atraktivitou nalézt opět v blízkosti komunikačních os propojujících širší území kraje s Brnem, atraktivní jsou dále také oblasti polycentrického typu, kde se na poměrně malém území nalézají větší počet center (Ivančicko, oblast západně od Břeclavi či Bzenecko/Strážnicko).
- V případě hromadné dopravy existují v území JMK poměrně velké rozdíly v dostupnosti (obslouženosti) jednotlivých obcí, resp. oblastí. Území s procházejícími dopravními koridory a území s vyššími hustotami zalidnění patří mezi relativně dostupná; mezi méně dobře obsloužené můžeme zařadit především obce na Znojemsku a severozápadním Tišnovsku.

Použitá literatura a zdroje:

IDS JMK, KORDIS JMK, 2012
Model časové dostupnosti IAD
SLDB 2011

9. IDENTIFIKACE STŘEDISEK NA ÚZEMÍ JMK

Identifikace center na území JMK je z hlediska metodiky práce mezikrokem mezi čistě analytickou a návrhovou částí zpracovávané studie. Cílem kapitoly je návrhová identifikace obcí, které vykazují střediskový potenciál, ať už ve smyslu produkčním či obslužným. Střediskovým potenciálem zde rozumíme především:

- A. potenciál pracovních příležitostí vyvolávající pracovní dojížděku z určité spádové oblasti (u pracovně významnějších středisek pak lze předpokládat i kladné saldo pracovní dojížděky);
- B. potenciál obslužných funkcí vyvolávající nepracovní dojížděku za různými typy služeb (vzdělávací, maloobchodní, finanční, kulturní, zdravotní, sociální a jiné).

Samotné pojmy střediskovost či centralita jsou pojmy komplexními – vyjadřují jak okamžitý obslužný či pracovní potenciál obce, tak i historickou setrvačnost role obce v lokálním či mikroregionálním kontextu.

Potenciál středisek lze škálovat a rozlišovat tak jednotlivé významově odlišné úrovně či kategorie center. Tradiční škálování přitom předpokládá vertikálně-hierarchické uspořádání systému středisek v území (ve smyslu christallerovského konceptu centrálních míst, u nás částečně aplikovaného například v rámci tzv. střediskové soustavy osídlení v průběhu 70. let). V hierarchicky uspořádaném systému existuje víceméně přímý vztah mezi velikostí střediska, jeho pracovním a obslužným potenciálem a velikostí jeho poměrně zřetelně vymezené spádové oblasti. Využívání potenciálu středisek je dáno tzv. horní hranicí rozsahu konkrétních služeb či funkcí, tj. ochotou obyvatel cestovat za danou funkcí/službou určitou vzdálenost. Méně významná střediska obvykle disponují pouze službami s malou horní hranicí rozsahu (typicky prodejny potravin či základního školství) a tedy s menším rozsahem spádových oblastí, zatímco specializované funkce a služby soustředěné ve významnějších centrech a využívané s menší četností (např. specializovaný sortiment či specializovaná lékařská péče) budou vytvářet spádové oblasti o větší plošné rozloze (viz např. série kartogramů spádovosti za službami v kapitole 7.3). Dále platí, že spádové oblasti různě hierarchicky odstupňovaných skupin středisek (skupin funkcí a služeb) jsou do jisté míry územně skladebné, tj. že středisko vyššího řádu zajišťuje specializovanějšími službami více spádových oblastí podřízených středisek nižšího řádu.

Takto teoreticky načrtnuté uspořádání nicméně v reálném sídelním prostoru neexistuje – hierarchizovaný systém center je modifikován celou řadou prostorových i neprostorových procesů ovlivňujících relativní a absolutní význam středisek a četnost jejich využívání. V souvislosti se stále se zvyšující mobilitou obyvatelstva lze pozorovat tzv. prostorovou elasticitu spotřebitelů, kdy obyvatelé i za relativně základními službami směřují do center vyššího řádu a vynechávají („přeskakují“) nabídku v méně významných střediscích. Příkladem mohou být týdenní nákupy ve velkých nákupních centrech regionálních středisek, kam spotřebitelé dojíždějí i z poměrně velké vzdálenosti; zde saturují svou týdenní poptávku a nerealizují ji tedy v menších prodejnách lokálních či mikroregionálních center. Mezi další příklady lze zařadit například situaci, kdy děti v suburbanizovaných obcích dojíždějí každodenně se svými rodiči do jádrového města a školní docházku tak realizují mimo lokální centrum. Zejména historicky rostlá střediska v těsném zázemí velkých měst mohou tímto způsobem pozbývat svoji faktickou centralitu (v případě Brna se jedná např. o Modřice, Šlapanice, částečně i Rosice či Kuřim).

Zejména v metropolitních oblastech lze ovšem sledovat i v jistém smyslu opačný proces, kdy vlivem suburbanizačních procesů dochází k decentralizaci relativně sociálně silnějšího obyvatelstva do obcí v zázemí – takto je zde zvyšována kupní síla obyvatelstva a navyšována poptávka i po nezákladních typech služeb, resp. řada aktivit prostorově následuje rezidenční suburbanizaci (například volnočasové aktivity, akvaparky, apod.).

Území s větším počtem (dvojicí či trojicí) středisek pak představují specifický typ prostorové konfigurace středisek, mezi kterými může fungovat prostorová konkurence či dělba práce (specializace), rozhodně však jsou jejich spádové oblasti a míra střediskovosti ovlivňovány přítomností intervenujících center. V případě JMK se takto můžeme dívat například na dvojice středisek Zastávka - Rosice, Ivančice - Oslavany (a snad i Moravský Krumlov) či Blansko - Rájec-Jestřebí.

Posledním typem center narušujících do jisté míry historicky se vyvíjející hierarchickou strukturu jsou střediska, která můžeme nazývat konjunkturální. Jejich vývoj většinou probíhal ve velice krátkém časovém rozpětí, někdy na základě vnějších, plánovacích vlivů. V případě JMK může být takovým centrem Adamov, historicky starší obdobou pak již zmiňovaná Zastávka u Brna.

Z výše uvedeného vyplývá, že jednoduché hierarchické odstupňování středisek v rámci JMK nemusí nutně odpovídat realitě. Při identifikaci možných center a návrhu jejich významové úrovně je nutné vzít do úvahy rovněž sídelní kontext a zakotvenost konkrétního střediska v širších funkčních vztazích.

9.1 NÁVRHOVÝ PŘEHLED STŘEDISEK V JMK

Tabulka 9.1 představuje návrh významově odstupňovaných středisek na území JMK. Vzhledem k výše uvedeným omezením čistě hierarchické klasifikace center, nebyl při jejich identifikaci použit výhradně kvantitativní přístup zahrnující hodnocení výskytu či četnosti určitých typů služeb nebo funkcí. Základní návrh vychází z kvantitativního posouzení pracovního významu (*uvažován počet významných pracovních proudů do střediska a jejich celkový objem, objem celkové pracovní dojížděky, saldo pracovní dojížděky*) a významu obslužného, resp. administrativního (*uvažována přítomnost stavebního úřadu, resp. úřadu obce s rozšířenou působností, dále existence základní a střední školy a objem dojížděky do škol, existence a velikost nemocničního zařízení, resp. zdravotního střediska, existence, resp. počet praktických a specializovaných lékařů, existence řetězcové prodejny potravin, přítomnost pošty a finančních služeb*).

Tab. 9.1: Identifikovaná střediska na území JMK (počet obyvatel dle SLDB 2011)
Zdroj: SLDB 2011

středisko	typ střediska	obvykle bydlící obyvatelé	trvale bydlící obyvatelé
Brno	krajské město	385 913	369 158
Znojmo	regionální centrum I.	34 122	33 663
Hodonín	regionální centrum II.	24 961	24 673
Břeclav	regionální centrum II.	24 737	24 313
Vyškov	regionální centrum II.	21 391	20 872
Blansko	regionální centrum II.	20 629	20 154
Boskovice	regionální centrum II.	11 502	11 348
Kyjov	regionální centrum II.	11 462	11 385
Kuřim	subregionální centrum I.	11 540	11 301
Veselí nad Moravou	subregionální centrum I.	11 266	11 200
Ivančice	subregionální centrum I.	9 468	9 362
Tišnov	subregionální centrum I.	8 780	8 711
Mikulov	subregionální centrum I.	7 287	7 219
Hustopeče	subregionální centrum I.	5 746	5 683
Letovice	subregionální centrum II.	6 637	6 557
Bučovice	subregionální centrum II.	6 396	6 363
Slavkov u Brna	subregionální centrum II.	6 207	6 109
Moravský Krumlov	subregionální centrum II.	5 778	5 770
Strážnice	subregionální centrum II.	5 703	5 670
Pohořelice	subregionální centrum II.	4 667	4 587

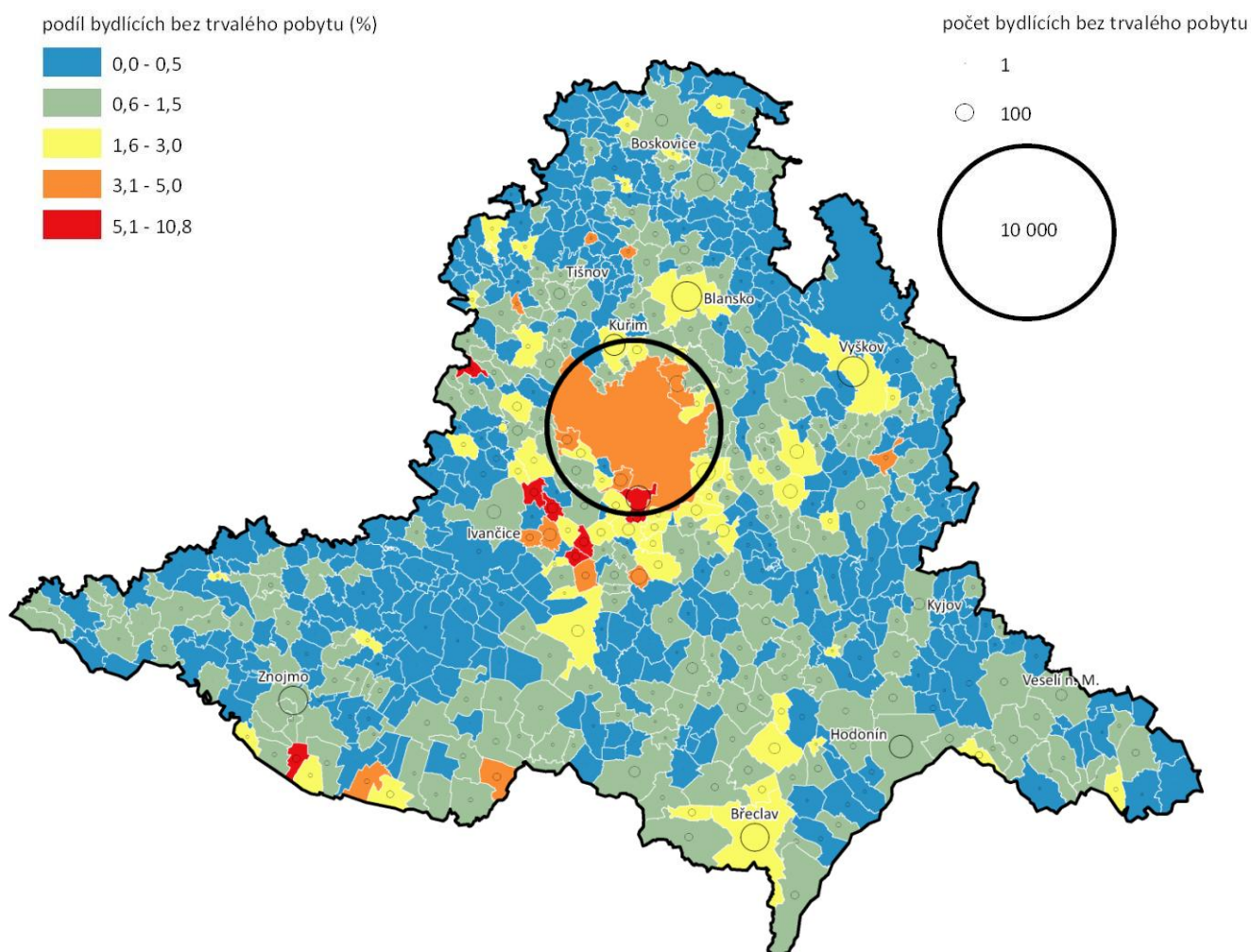
Šlapanice	mikroregionální centrum I.	7 109	6 936
Rosice	mikroregionální centrum I.	5 740	5 695
Rousínov	mikroregionální centrum I.	5 315	5 210
Modřice	mikroregionální centrum I.	4 845	4 508
Bzenec	mikroregionální centrum I.	4 251	4 226
Valtice	mikroregionální centrum I.	3 652	3 619
Židlochovice	mikroregionální centrum I.	3 562	3 438
Hrušovany nad Jevišovkou	mikroregionální centrum I.	3 162	3 145
Velká nad Veličkou	mikroregionální centrum I.	2 879	2 856
Velké Opatovice	mikroregionální centrum II.	3 800	3 791
Veverská Bítýška	mikroregionální centrum II.	3 085	3 045
Velké Pavlovice	mikroregionální centrum II.	3 044	3 003
Ivanovice na Hané	mikroregionální centrum II.	2 844	2 828
Kunštát	mikroregionální centrum II.	2 672	2 662
Ždánice	mikroregionální centrum II.	2 559	2 554
Olešnice	mikroregionální centrum II.	1 727	1 726
Jevišovice	mikroregionální centrum II.	1 124	1 113
Dubňany	lokální centrum I	6 208	6 175
Oslavany	lokální centrum I	4 619	4 607
Adamov	lokální centrum I	4 591	4 521
Rájec-Jestřebí	lokální centrum I	3 565	3 522
Mirotslav	lokální centrum I	2 862	2 858
Zastávka	lokální centrum I	2 465	2 416
Klobouky u Brna	lokální centrum I	2 325	2 296
Lednice	lokální centrum I	2 242	2 214
Lysice	lokální centrum I	1 885	1 872
Lomnice	lokální centrum I	1 317	1 316
Čejč	lokální centrum I	1 239	1 227
Vranov nad Dyjí	lokální centrum I	819	807
Vracov	lokální centrum II.	4 484	4 463
Velké Bílovice	lokální centrum II.	3 852	3 785
Rajhrad	lokální centrum II.	3 277	3 197
Jedovnice	lokální centrum II.	2 748	2 731
Černá Hora	lokální centrum II.	1 999	1 979

Interpretace těchto statických (např. existence zařízení služeb) a dynamických (např. počet dostředivých významných pracovních proudů) kvantitativních ukazatelů však byla dále rozšířena o expertní zhodnocení relativní polohy středisek v rámci kraje a vůči ostatním identifikovaným centrům. Výsledkem kombinovaného posouzení je pak finální identifikace středisek a jejich stratifikace dle úrovně střediskovosti.

V tabulce 9.1 jsou vedle významových kategorií středisek uvedeny rovněž informace počtech obvykle bydlících a trvale bydlících obyvatel. Nová metodika zjišťování v rámci censu 2011 umožňuje pro každou obec porovnání obvykle bydlícího a trvale přítomného obyvatelstva. Případný převis obvykle bydlících nad trvale bydlícími se dá mj. interpretovat jako jistý ukazatel atraktivity obce, resp. jako kvantifikátor střediskovosti – z tabulky 9.1 či kartogramu na obrázku 9.1 vyplývá, že všechna navržená střediska vykazují právě takový převis (byť jsou v řadě případů absolutní rozdíly vzhledem k velikosti obce poměrně malé). Nejmarkantněji tento pomocný ukazatel vykresluje centralitu Brna, dále Blanska, Vyškova a Břeclavi.

Z hlediska metodického je nutné upozornit na fakt, že jedny z nejvyšších podílů osob bez trvalého pobytu na celkovém počtu obvykle bydlících vykazují obce v zázemí Brna. Tento stav samozřejmě není indikátorem střediskovosti těchto obcí, nýbrž důsledkem suburbanizačních procesů. Řada suburbánních migrantů fakticky bydlících v obcích v zázemí Brna vykazuje trvalé bydliště mimo tyto obce, nejčastěji v jádrovém Brně.

Obr. 9.1: Počty a podíly osob bez trvalého pobytu v obcích JMK v roce 2011
Zdroj: SLDB

Logickým krokem po vymezení center je určení jejich spádových oblastí. Tento krok je poměrně analyticky obtížný a nejednoznačný, už právě z důvodů nehierarchické organizace funkčních vztahů v sídelním systému popsané výše v této kapitole. Pro potřeby alespoň indikativního určení velikostí spádových území jednotlivých center byl využit model časových dostupností obcí JMK při využití IAD a pro každou obec JMK bylo určeno časově nejbližší středisko (toto určení proběhlo odděleně pro skupiny středisek různých významových úrovní). Časově nejedostupnější obce vytvářejí modelovou spádovou oblast konkrétního centra.

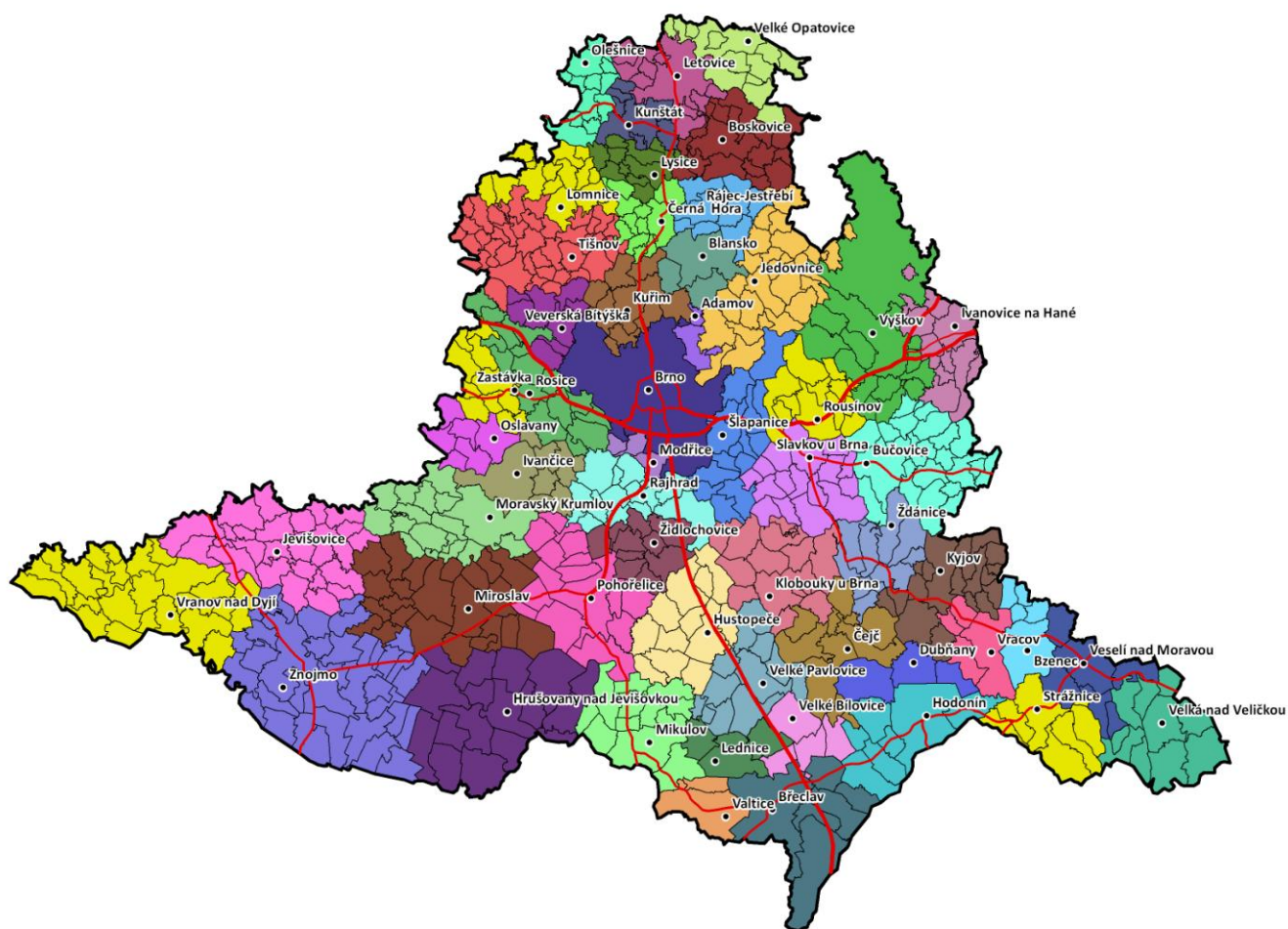
Výsledky tohoto vymezení jsou patrné z tabulek 9.2 až 9.5, resp. obrázků 9.2 až 9.5 a je patrný jeho modelový charakter. Na základě časového určování spádovosti je výrazným způsobem podhodnocována zejména pozice Brna (velikost brněnské spádové oblasti je v reálu samozřejmě mnohem vyšší). Cílem vymezení je tedy především nastavení výchozí situace, která bude dále upravována a zpřesňována v rámci návrhové části studie.

Tab. 9.2: Vybrané charakteristiky modelových spádových území ke střediskům všech úrovní
Zdroj: SLDB 2011, ČSÚ; Model časové dostupnosti IAD

středisko	typ střediska	počet obcí v území	průměrný čas do střediska (min)	počet obyvatel (obvykle bydlící)	počet obsazených pracovních míst
Brno	nadregionální centrum	2	4,68	387 457	268 962
Znojmo	regionální centrum	36	8,77	57 866	22 034
Hodonín	regionální centrum	7	6,83	38 871	18 054
Břeclav	regionální centrum	6	7,48	34 729	16 776
Vyškov	regionální centrum	15	6,39	29 667	14 477
Šlapanice	mikroregionální centrum	16	5,74	26 605	6 242
Kyjov	regionální centrum	18	5,76	24 469	9 338
Blansko	regionální centrum	3	4,20	22 347	11 278
Kuřim	subregionální centrum	11	4,74	21 613	8 466
Tišnov	subregionální centrum	38	8,88	21 078	6 442
Veselí nad Moravou	subregionální centrum	7	5,17	20 584	6 122
Slavkov u Brna	subregionální centrum	17	5,77	20 305	5 562
Rosice	mikroregionální centrum	16	7,64	19 588	5 653
Boskovice	regionální centrum	16	5,98	18 253	9 260
Rajhrad	lokální centrum	17	5,38	17 862	3 407
Jedovnice	lokální centrum	25	7,07	17 411	2 262
Ivančice	subregionální centrum	8	7,03	16 507	3 989
Hrušovany nad Jevišovkou	mikroregionální centrum	17	8,39	16 499	4 281
Hustopeče	subregionální centrum	12	6,39	15 991	6 121
Bučovice	subregionální centrum	21	8,34	15 454	4 227
Židlochovice	mikroregionální centrum	10	3,59	15 386	4 252
Mikulov	subregionální centrum	11	5,83	14 795	5 666
Rousínov	mikroregionální centrum	12	4,98	14 671	3 624
Miroslav	lokální centrum	25	7,59	14 607	2 611
Pohořelice	subregionální centrum	16	6,21	14 029	4 779
Dubňany	lokální centrum	3	4,06	13 715	2 458
Čejč	lokální centrum	11	5,32	13 627	3 236
Klobouky u Brna	lokální centrum	14	6,98	13 461	1 981
Velké Pavlovice	mikroregionální centrum	10	5,37	12 637	2 580
Zastávka	lokální centrum	12	5,60	11 824	2 237
Strážnice	subregionální centrum	7	4,56	11 253	2 995
Moravský Krumlov	subregionální centrum	16	7,04	11 093	2 763
Letovice	subregionální centrum	12	5,30	10 761	3 193
Rájec-Jestřebí	lokální centrum	10	4,82	10 128	2 532
Adamov	lokální centrum	3	5,92	9 033	1 204
Jevišovice	mikroregionální centrum	28	7,62	8 881	1 925
Velká nad Veličkou	mikroregionální centrum	10	5,28	8 812	1 868
Ivanovice na Hané	mikroregionální centrum	12	5,19	8 705	2 345
Velké Bílovice	lokální centrum	4	4,42	8 540	1 547
Velké Opatovice	mikroregionální centrum	13	6,20	8 208	1 963
Vracov	lokální centrum	4	3,52	8 176	1 396
Ždánice	mikroregionální centrum	10	5,42	7 973	1 549
Modřice	mikroregionální centrum	3	5,32	7 743	9 034
Bzenec	mikroregionální centrum	5	4,51	7 546	3 459
Veverská Bítýška	mikroregionální centrum	8	4,46	7 032	1 608
Oslavany	lokální centrum	6	4,94	6 957	1 344
Vranov nad Dyjí	lokální centrum	26	10,30	6 326	1 255
Lednice	lokální centrum	3	3,87	5 885	1 751
Lomnice	lokální centrum	16	6,23	5 384	758

Černá Hora	lokální centrum	12	4,25	5 252	1 327
Lysice	lokální centrum	12	3,67	5 129	873
Valtice	mikroregionální centrum	2	2,44	4 940	1 619
Kunštát	mikroregionální centrum	7	3,47	4 155	1 250
Olešnice	mikroregionální centrum	12	4,20	3 688	940

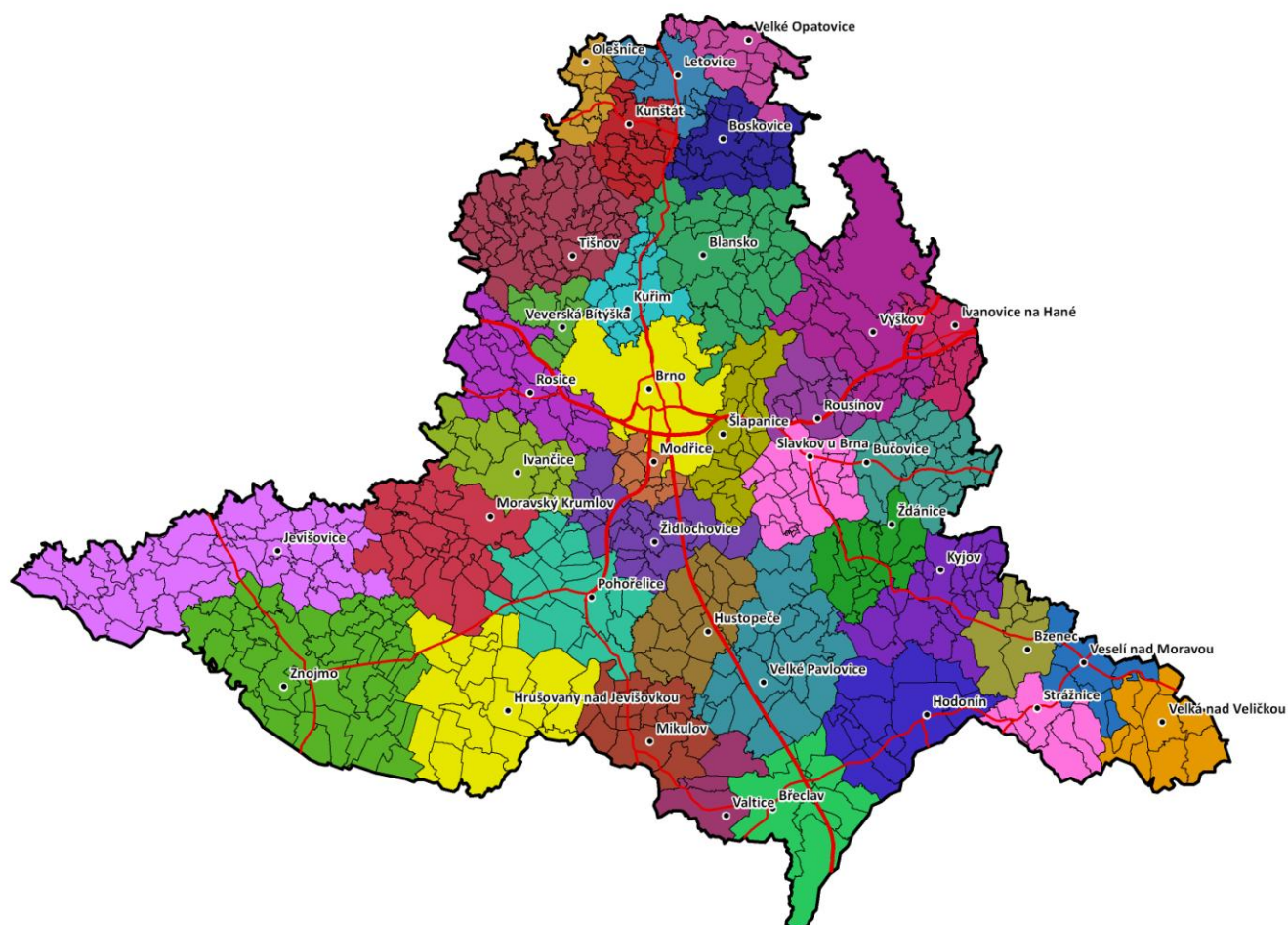
Obr. 9.2: Modelová spádová území ke střediskům všech úrovní
Zdroj: Model časové dostupnosti IAD

Tab. 9.3: Vybrané charakteristiky modelových spádových území ke střediskům úrovně mikroregionálního centra a vyšší
Zdroj: SLDB 2011, ČSÚ; Model časové dostupnosti IAD

středisko	typ střediska	počet obcí v území	průměrný čas do střediska (min)	počet obyvatel (obvykle bydlící)	počet obsazených pracovních míst
Brno	krajské město	4	9,65	391 899	269 324
Znojmo	regionální centrum	47	9,53	61 368	22 778
Hodonín	regionální centrum	13	8,52	55 803	20 855
Blansko	regionální centrum	32	10,80	52 389	17 345
Břeclav	regionální centrum	8	7,82	37 327	17 229
Kyjov	regionální centrum	23	6,20	32 523	10 613
Vyškov	regionální centrum	22	9,13	32 274	14 733
Velké Pavlovice	mikroregionální centrum	23	9,09	31 721	7 393
Šlapanice	mikroregionální centrum	18	6,60	28 167	6 415
Židlochovice	mikroregionální centrum	22	5,94	27 699	6 080
Rosice	mikroregionální centrum	27	7,73	27 684	7 491
Ivančice	subregionální centrum	15	7,50	27 192	5 732
Tišnov	subregionální centrum	55	9,35	25 511	6 983
Kuřim	subregionální centrum	16	6,12	22 727	8 563
Slavkov u Brna	subregionální centrum	19	6,77	22 052	5 651
Veselí nad Moravou	subregionální centrum	7	5,17	20 584	6 122
Boskovice	regionální centrum	20	6,36	20 486	9 589
Moravský Krumlov	subregionální centrum	26	8,71	19 052	4 473
Hrušovany nad Jevišovkou	mikroregionální centrum	22	8,75	18 435	4 485
Hustopeče	subregionální centrum	14	6,85	18 425	6 531
Pohořelice	subregionální centrum	20	6,88	16 346	5 047
Modřice	mikroregionální centrum	10	6,17	15 665	10 960
Mikulov	subregionální centrum	12	6,09	15 564	5 758
Bučovice	subregionální centrum	21	8,34	15 454	4 227
Rousínov	mikroregionální centrum	12	4,98	14 671	3 624
Jevišovice	mikroregionální centrum	49	13,92	14 100	2 865
Bzenec	mikroregionální centrum	6	4,65	12 030	4 263
Strážnice	subregionální centrum	7	4,56	11 253	2 995
Letovice	subregionální centrum	12	5,30	10 761	3 193
Ždánice	mikroregionální centrum	13	6,71	10 363	1 856
Kunštát	mikroregionální centrum	18	6,68	8 872	2 081
Velká nad Veličkou	mikroregionální centrum	10	5,28	8 812	1 868
Ivanovice na Hané	mikroregionální centrum	12	5,19	8 705	2 345
Velké Opatovice	mikroregionální centrum	13	6,20	8 208	1 963
Valtice	mikroregionální centrum	3	3,82	7 182	2 562
Veverská Bítýška	mikroregionální centrum	8	4,46	7 032	1 608
Olešnice	mikroregionální centrum	14	5,42	5 172	1 275

Obr. 9.3: Modelová spádová území ke střediskům úrovně mikroregionálního centra a vyšší
Zdroj: Model časové dostupnosti IAD

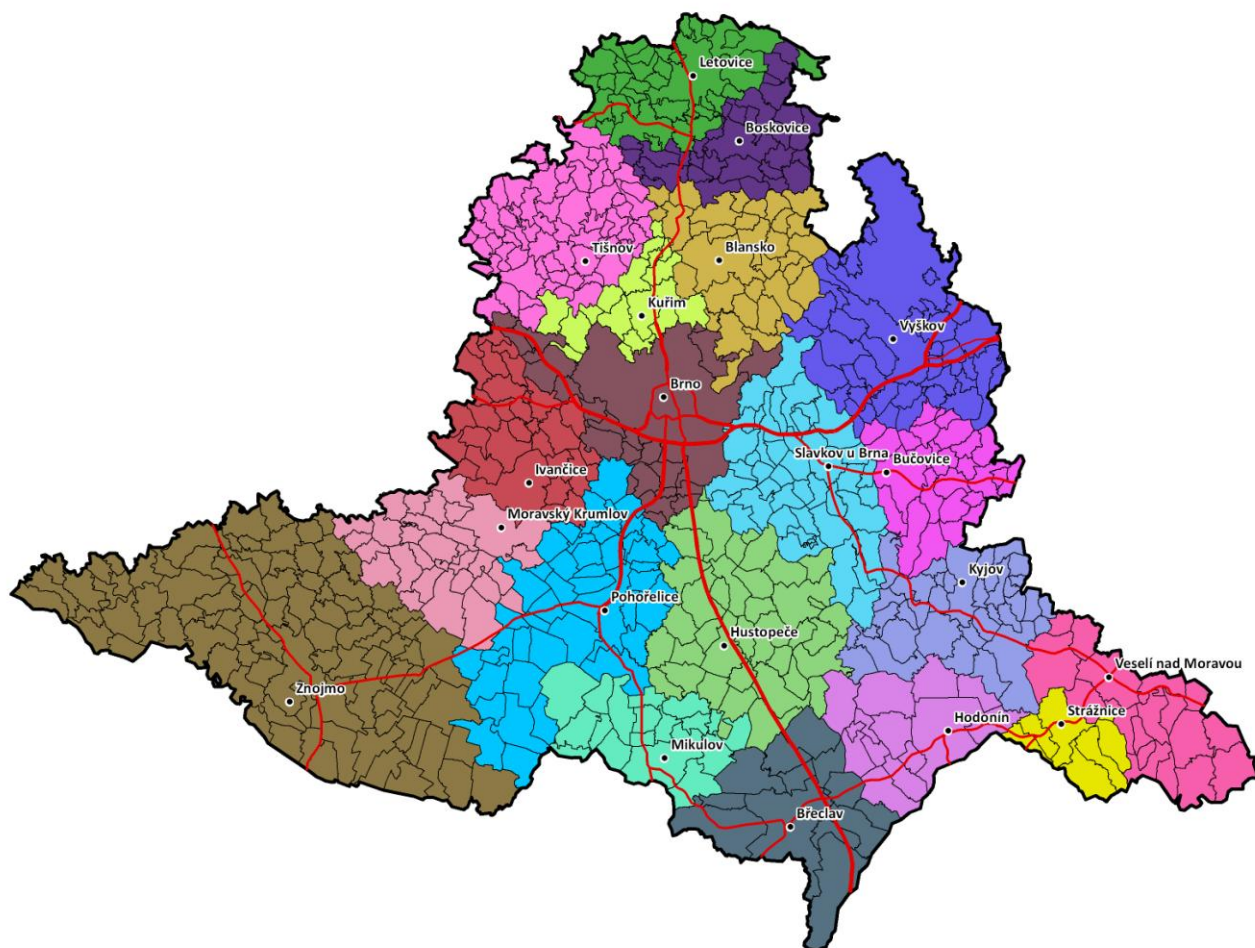

Tab.9.4: Vybrané charakteristiky modelových spádových území ke střediskům úrovně
subregionálního centra a vyšší
Zdroj: SLDB 2011, ČSÚ; Model časové dostupnosti IAD

středisko	typ střediska	počet obcí v území	průměrný čas do střediska (min)	počet obyvatel (obvykle bydlící)	počet obsazených pracovních míst
Brno	krajské město	25	11,83	420 691	283 843
Znojmo	regionální centrum	100	15,01	80 438	26 668
Slavkov u Brna	subregionální centrum	44	8,86	62 834	14 926
Hodonín	regionální centrum	14	9,03	58 215	21 639
Blansko	regionální centrum	33	10,85	52 589	17 400
Břeclav	regionální centrum	13	8,85	51 235	21 330
Hustopeče	subregionální centrum	39	10,21	47 696	12 483
Vyškov	regionální centrum	40	8,82	44 470	18 181
Kyjov	regionální centrum	36	7,84	44 103	12 694

Ivančice	subregionální centrum	32	10,48	44 077	10 008
Pohořelice	subregionální centrum	46	9,73	43 714	11 880
Veselí nad Moravou	subregionální centrum	19	9,86	34 650	11 071
Tišnov	subregionální centrum	65	9,91	29 489	7 524
Kuřim	subregionální centrum	20	6,91	27 592	9 933
Boskovice	regionální centrum	32	8,16	27 009	10 780
Letovice	subregionální centrum	38	8,92	24 030	6 861
Moravský Krumlov	subregionální centrum	29	9,48	19 949	4 641
Mikulov	subregionální centrum	17	7,77	19 820	6 712
Bučovice	subregionální centrum	24	8,43	19 654	5 306
Strážnice	subregionální centrum	7	4,56	11 253	2 995

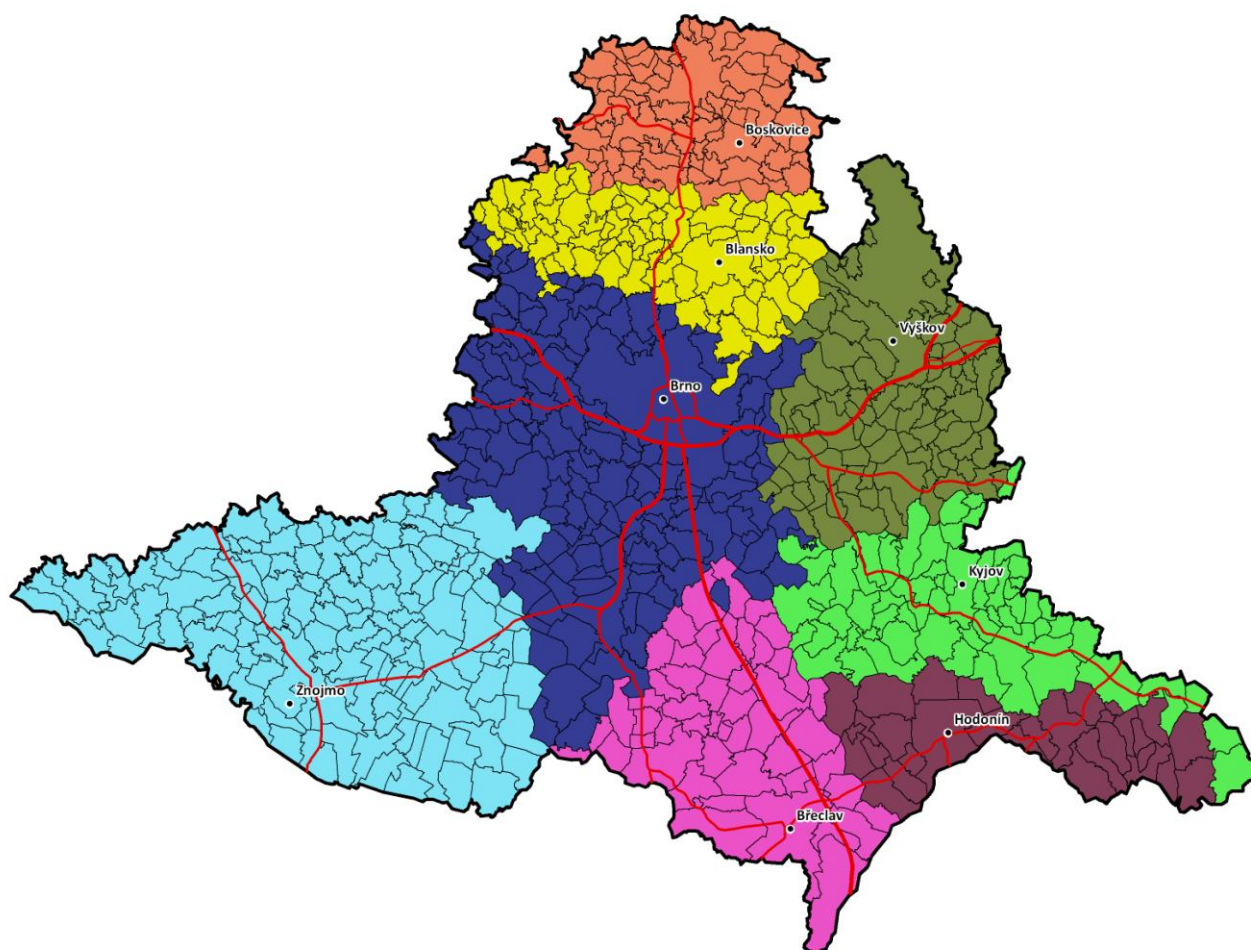
Obr. 9.4: Modelová spádová území ke střediskům úrovně subregionálního centra a vyšší
Zdroj: Model časové dostupnosti IAD

Tab. 9.5: Vybrané charakteristiky modelových spádových území ke střediskům úrovně regionálního a nadregionálního centra
Zdroj: SLDB 2011, ČSÚ; Model časové dostupnosti IAD

středisko	typ střediska	počet obcí v území	průměrný čas do střediska (min)	počet obyvatel (obvykle bydlící)	počet obsazených pracovních míst
Brno	krajské město	153	18,34	572 825	322 804
Znojmo	regionální centrum	137	17,05	107 426	33 596
Břeclav	regionální centrum	48	17,88	94 971	35 776
Vyškov	regionální centrum	81	12,20	90 910	30 125
Kyjov	regionální centrum	63	13,17	84 343	25 439
Hodonín	regionální centrum	31	16,91	80 951	26 696
Blansko	regionální centrum	81	17,40	78 282	24 350
Boskovice	regionální centrum	79	13,07	53 800	18 089

Obr. 9.5: Modelová spádová území ke střediskům úrovně regionálního a nadregionálního centra
Zdroj: Model časové dostupnosti IAD

Návrhová identifikace obcí, které vykazují střediskový potenciál, ať už ve smyslu produkčním či obslužném má významný vztah především k urbánnímu prostředí sídel. Přestože střediskový potenciál sídla lze především ztotožnit s potenciálem pracovních příležitostí a potenciálem obslužných funkcí (vzdělávací, maloobchodní, finanční, kulturní, zdravotní, sociální a jiné), není zanedbatelný ani význam souboru rezidenčních funkcí, tj. zejména bydlení (včetně základní veřejné vybavenosti, která je nebo může být integrována do ploch bydlení, smíšených obytných, případně ploch komerčních, pokud prostředí pro umístění takového typu zařízení je vyhovující. (poznámka: *analýza urbanistické struktury sídel zaměřená na identifikaci ploch a jejich rozsah pro základní – veřejnou vybavenost obcí je obtížná, stejně jako bude obtížná predikce rozsahu ploch, předpokladů pro rozvoj těchto funkcí do výhledu*). Všeobecně je možné předpokládat, že určitá velikost sídla (dle počtu obyvatel) zaručuje dostatek možností pro umístění pozemků, staveb a zařízení základní veřejné vybavenosti; to mimo jiné vyplývá i z posouzení intenzity využití zastavěného území sídel (viz tab. 9.6). Z rozsahu rezidenčních funkcí a záměrů na jejich rozvoj lze usuzovat i na rozvoj resp. rozsah ploch pro funkce obslužné - komerční. Vzájemná provázanost rezidenčních funkcí, zejména s funkcemi obslužnými je velice úzká a je nezbytné k ní přihlížet.

Střediskový potenciál lze identifikovat jako:

- a) okamžitý stav funkčního využití území, z hlediska urbanistického, a vztahů vyjádřených geografickou analýzou viz předchozí kapitoly, které jsou výsledkem dlouhodobého vývoje a setrvačnosti působení nejrůznějších vlivů, tj. jak vztahů mezi sídly tak zejména urbánní struktury a dopravních systémů (setrvačnost působení urbánní struktury a dopravních systémů je zvlášť významná)
- b) okamžitý stav, s predikcí dalšího rozvoje území sídel (zejména středisek osídlení), tj. upřednostnění rozvojových záměrů které podporují funkce center osídlení, současně s útlumem (zrušením) záměrů, které jsou založeny pouze na rozšíření ploch pro bydlení bez zvažování důsledků tj. zejména vlivu na dopravu (veřejnou hromadnou dopravu zvlášť, a její efektivní provoz).

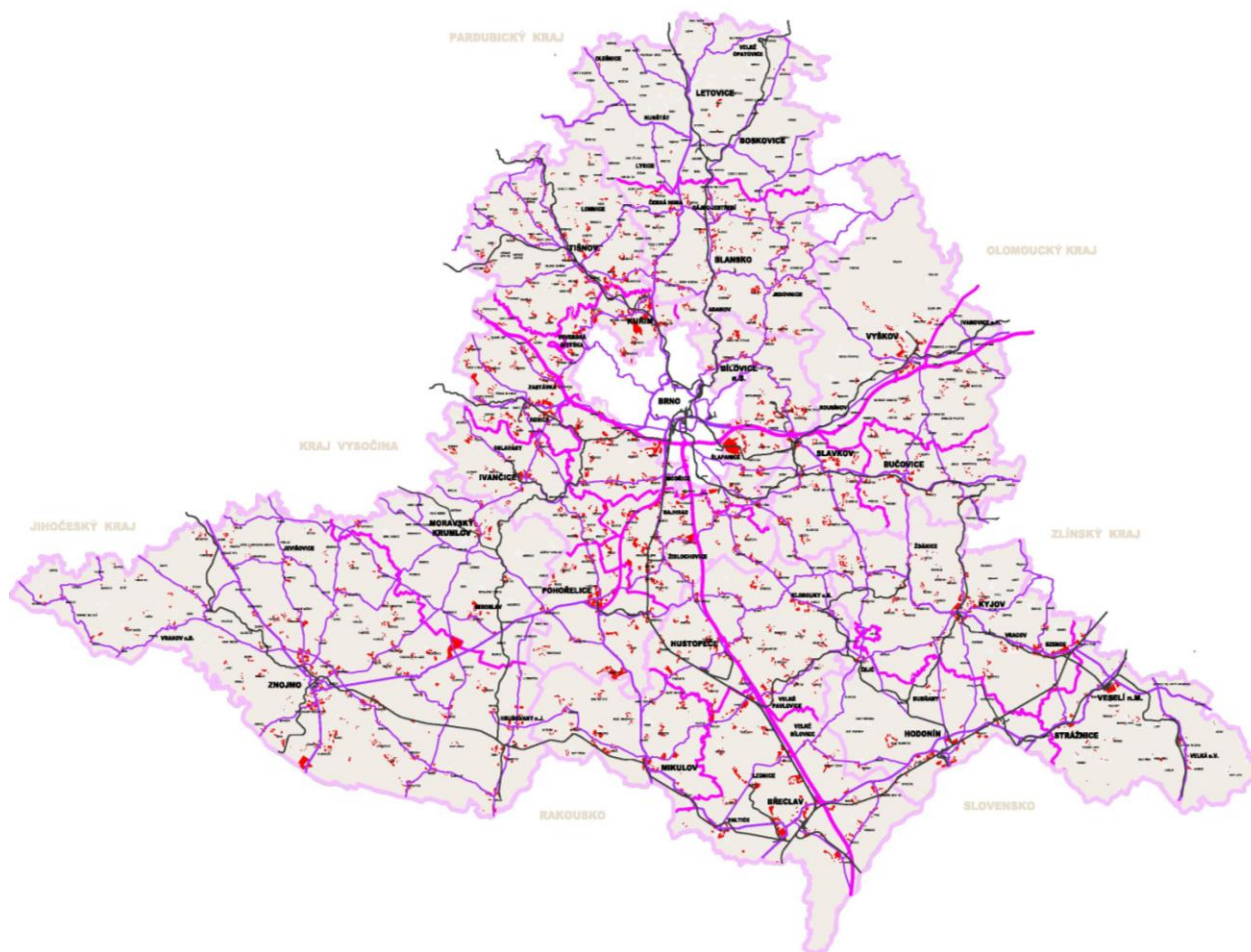
Přistoupit k návrhu ad. b) předpokládá, že lze odpovědět na kardinální otázku: „kterými prostředky bude usměrňován rozvoj sídel, pokud prostředky územního plánování nemají dostatečnou sílu?“ (viz. suburbanizace), současně při nesprávně interpretaci vymezení „rozvojových oblastí a rozvojových os“ (viz Politika územního rozvoje ČR).

Z obrázku 9.5 je zřejmé, že rozvojové záměry (plochy vyznačené červeně) představují rozsáhlý rozvojový potenciál, pro který v globálu rozvoje kraje nebo oblastí podle jejich specifických podmínek není opodstatněné, a zjevně bude docházet k dalšímu zvětšení zastavěného území a dalšímu rozvolnění už tak volné zástavby sídel (viz tab. 9.6), spojeným se zábery půdy.

Poznámka: *ukazatel intenzity využití území vyjádřený poměrem počtu obyvatel k zastavěným plochám sídla, představuje charakteristiku typu zástavby ve škále –městská intenzivní (Praha 250)– městská (A) – městská rozvolněná (B) – částečně venkovská (C) – venkovská – venkovská rozvolněná. Jednotlivá rozhraní mezi A-B-C v tabulce použita jsou vymezena orientačně pro rámcovou představu o počtu center s obdobným charakterem (a všeobecně pokračujícím trendem rozvolňování území).*

Zastavěná plocha = pozemky, na kterých jsou postaveny budovy (kromě skleníků a japanů) a nádvoří náležející k obytným, hospodářským nebo průmyslovým budovám jako jejich příslušenství.

Obr. 9.6: Rozvojové záměry na území obcí (mimo Statutárního města Brna)
Zdroj: ÚAP ORP JMK/ ÚP obcí

Tab. 9.6: Vybrané charakteristiky využití urbanizovaného území center
Zdroj: SLDB 2011, ČSÚ

sídlo	TBO	význam centra	zastavěné plochy sídla (ha)	TBO/ha zastavěných ploch	typ sídla dle využití území
Brno	369 158	krajské město	2 094	176	
Znojmo	33 663	regionální centrum I.A	282	119	A
Hodonín	24 673	regionální centrum II.A	247	100	B
Břeclav	24 313	regionální centrum II.A	264	92	B
Vyškov	20 872	regionální centrum II.A	213	98	B
Blansko	20 154	regionální centrum II.AB	135	149	A
Boskovice	11 348	regionální centrum II.A	108	105	A
Kyjov	11 385	regionální centrum II.A	140	81	B
Kuřim	11 301	subregionální centrum I.B	96	118	A
Veselí nad Moravou	11 200	subregionální centrum I.A	140	80	B
Ivančice	9 362	subregionální centrum I.AB	110	85	B
Tišnov	8 711	subregionální centrum I.AB	67	130	A
Mikulov	7 219	subregionální centrum I.A	97	74	B
Hustopeče	5 683	subregionální centrum I.A	95	60	C

Letovice	6 557	subregionální centrum II.A	96	68	C
Bučovice	6 363	subregionální centrum II.A	86	74	C
Slavkov u Brna	6 109	subregionální centrum II.AB	77	79	B
Moravský Krumlov	5 770	subregionální centrum II.A	93	62	C
Strážnice	5 670	subregionální centrum II.A	89	64	C
Pohořelice	4 587	subregionální centrum II.AB	95	48	C
Šlapanice	6 936	mikroregionální centrum I.B	68	102	A
Rosice	5 695	mikroregionální centrum I.B	53	107	A
Rousínov	5 210	mikroregionální centrum I.B	80	65	C
Modřice	4 508	mikroregionální centrum I.B	86	52	C
Bzenec	4 226	mikroregionální centrum I.A	101	42	C
Valtice	3 619	mikroregionální centrum I.AB	70	52	C
Židlochovice	3 438	mikroregionální centrum I.B	35	98	B
Hrušovany nad Jev.	3 145	mikroregionální centrum I.A	58	54	C
Velká nad Veličkou	2 856	mikroregionální centrum I.AB	58	49	C
Velké Opatovice	3 791	mikroregionální centrum II.AB	49	77	B
Veverská Bítýška	3 045	mikroregionální centrum II.B	36	85	B
Velké Pavlovice	3 003	mikroregionální centrum II.AB	60	50	C
Ivanovice na Hané	2 828	mikroregionální centrum II.A	46	61	C
Kunštát	2 662	mikroregionální centrum II.B	38	70	B
Ždánice	2 554	mikroregionální centrum II.AB	34	75	B
Olešnice	1 726	mikroregionální centrum II.AB	25	69	C
Jevišovice	1 113	mikroregionální centrum II.A	20	56	C
Dubňany	6 175	lokální centrum I.B	64	96	B
Oslavany	4 607	lokální centrum I.B	51	90	B
Adamov	4 521	lokální centrum I.B	23	197	A
Rájec-Jestřebí	3 522	lokální centrum I.B	45	78	B
Mirotav	2 858	lokální centrum I.AB	54	53	C
Zastávka	2 416	lokální centrum I.B	23	105	A
Klobouky u Brna	2 296	lokální centrum I.B	49	47	C
Lednice	2 214	lokální centrum I.B	53	42	C
Lysice	1 872	lokální centrum I.B	23	81	B
Lomnice	1 316	lokální centrum I.B	22	60	C
Čejč	1 227	lokální centrum I.AB	25	49	C
Vranov nad Dyjí	807	lokální centrum I.AB	16	50	C
Vracov	4 463	lokální centrum II.B	85	53	C
Velké Bílovice	3 785	lokální centrum II.AB	45	84	B
Rajhrad	3 197	lokální centrum II.B	42	76	B
Jedovnice	2 731	lokální centrum II.B	29	94	B
Černá Hora	1 979	lokální centrum II.B	23	86	B

9.2 STRUČNÉ SHRUTÍ KAPITOLY 9

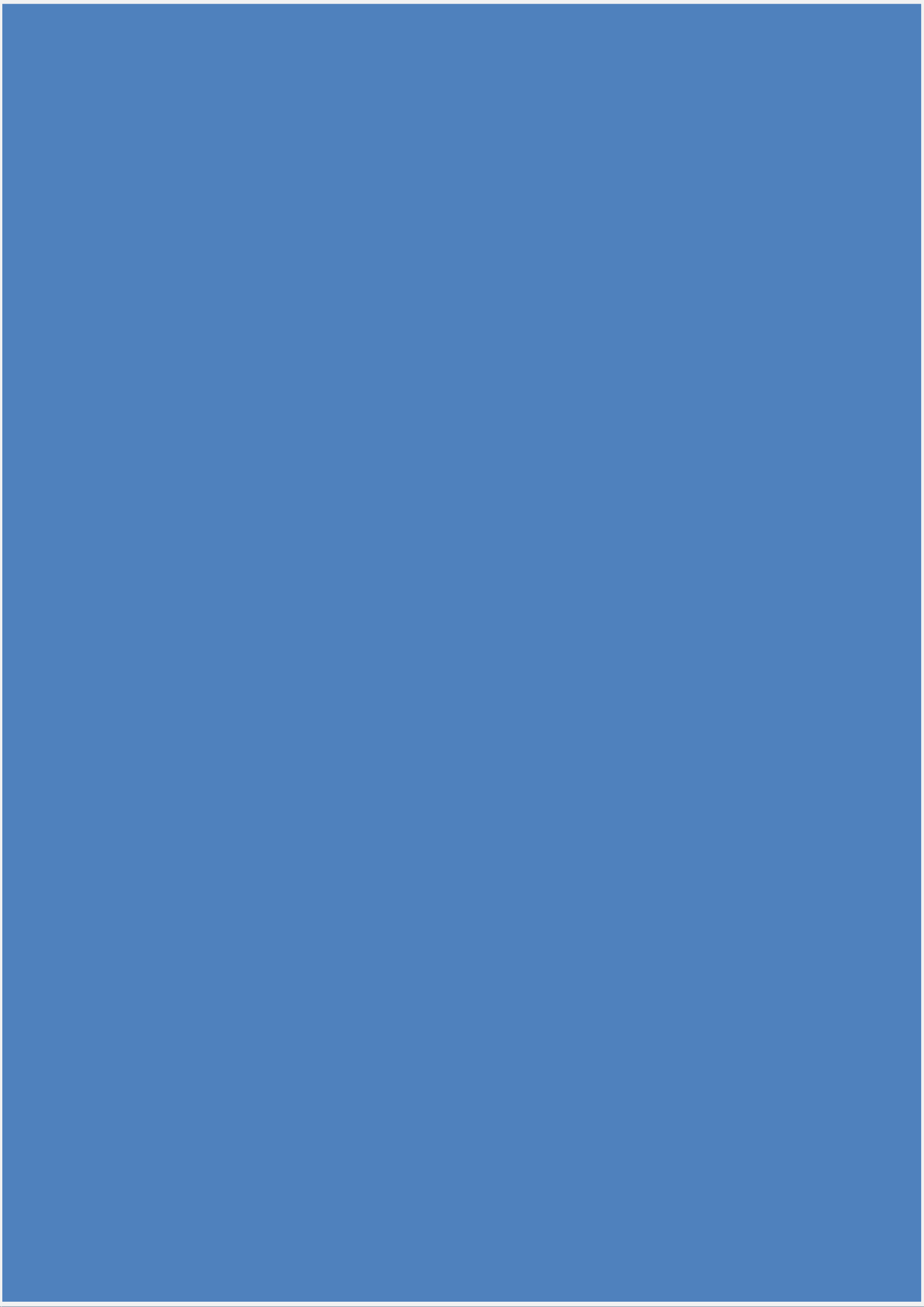
- Identifikace center na území JMK je mezikrokem mezi analytickou a návrhovou částí studie zahrnujícím návrh obcí, které vykazují střediskový potenciál, ať už ve smyslu produkčním či obslužným.
- Základní návrh významově odstupňovaných 54 středisek (center) vychází z kvantitativního posouzení pracovního významu a významu obslužného, resp. administrativního. Interpretace statických (např. existence zařízení služeb) a

dynamických (např. počet dostředivých významných pracovních proudů) kvantitativních ukazatelů byla doplněna o expertní zhodnocení relativní polohy středisek v rámci kraje a vůči ostatním identifikovaným centrům.

- Pro potřeby alespoň indikativního určení velikostí spádových území jednotlivých center byl využit model časových dostupností obcí JMK při využití IAD a pro každou obec JMK bylo určeno časově nejbližší středisko dané úrovně.

Použitá literatura a zdroje:

Model časové dostupnosti IAD
SLDB 2011
ÚAP ORP JMK
ÚP obcí JMK

ÚZEMNÍ STUDIE SÍDELNÍ STRUKTURY JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

NÁVRHOVÁ ČÁST

Zpracovatel: URBANISMUS, ARCHITEKTURA, DESIGN - STUDIO, SPOL. S R.O.

Vedoucí řešitelé:

Ing.arch. Antonín Hladík

Mgr. Ondřej Mulíček, Ph.D.

Brno, ČERVENEC 2014

OBSAH

1.	ÚVOD	3
2.	STRUKTURA SÍDELNÍHO SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	4
2.1	VÝCHOZÍ PŘEDPOKLADY VÝVOJE SÍDELNÍHO SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	4
2.2	ROZLOŽENÍ OBYVATELSTVA V SÍDELNÍM SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	4
2.3	VELIKOSTNÍ STRUKTURA OBCÍ JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	8
2.4	ZÁSADY PROSTOROVÉHO USPOŘÁDÁNÍ JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	9
3.	FUNKČNÍ USPOŘÁDÁNÍ SÍDELNÍHO SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	10
3.1	VZTAHY PRACOVNÍ DOJÍŽDKY V RÁMCI SÍDELNÍHO SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	10
3.2	KONFRONTACE FUNKČNÍCH REGIONŮ A SPRÁVNÍCH OBVODŮ ORP, SROVNÁNÍ S KRAJÍ ČR	14
3.3	ZÁSADY PROSTOROVÉHO USPOŘÁDÁNÍ JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	18
4.	SÍDELNÍ SYSTÉM JIHOMORAVSKÉHO KRAJE – NÁVRH STRUKTURY CENTER	19
4.1	SPECIFIKACE HIERARCHICKÉ A POLOHOVÉ TYPOLOGIE	19
4.2	OBSLUŽNÁ FUNKCE CENTER OSÍDLENÍ – VEŘEJNÁ VYBAVENOST	22
4.3	DOSTUPNOST CENTER - DOPRAVNÍ INFRASTRUKTURA	25
4.4	ZÁSADY PROSTOROVÉHO USPOŘÁDÁNÍ JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	32
5.	BRNĚNSKÝ METROPOLITNÍ REGION A JÁDROVÉ ÚZEMÍ METROPOLITNÍHO REGIONU	33
5.1	PROSTOROVÉ VYMEZENÍ A STRUKTURA BRNĚNSKÉHO METROPOLITNÍHO REGIONU	33
5.2	JÁDROVÉ ÚZEMÍ BRNĚNSKÉHO METROPOLITNÍHO REGIONU	39
5.3	ZÁSADY PROSTOROVÉHO USPOŘÁDÁNÍ JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	42
6.	PORUCHY A RIZIKA V SÍDELNÍM SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	43
6.1	PERIFERNÍ OBLASTI A OBLASTI INTENZIVNÍHO RŮSTU	43
6.2	DOSTUPNOST CENTER A ZMĚNY FUNKČNÍHO VÝZNAMU CENTER V ZÁZEMÍ JÁDRA METROPOLITNÍHO REGIONU	44
6.3	KONCENTRAČNÍ TENDENCE V SÍDELNÍM SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	46
6.4	DÍLČÍ NESOULAD FUNKČNÍCH A ADMINISTRATIVNÍCH ÚZEMNÍCH JEDNOTEK	46
7.	ZÁSADY PROSTOROVÉHO A URBANISTICKÉHO USPOŘÁDÁNÍ A PŘEDPOKLADY PRO USMĚŘŇOVÁNÍ PROCESŮ	47
7.1	VÝCHODISKA PROSTOROVÉHO A URBANISTICKÉHO USPOŘÁDÁNÍ ÚZEMÍ	47
7.2	SKLADEBNÉ JEDNOTKY A JEJICH PROSTOROVÉ USPOŘÁDÁNÍ, KONTEXT VÝVOJE VZTAHŮ VE FUNKČNÍCH REGIONECH	47
7.3	PŘEDPOKLADY PRO USMĚŘŇOVÁNÍ PROCESŮ	48
	SEZNAM ZKRATEK	49

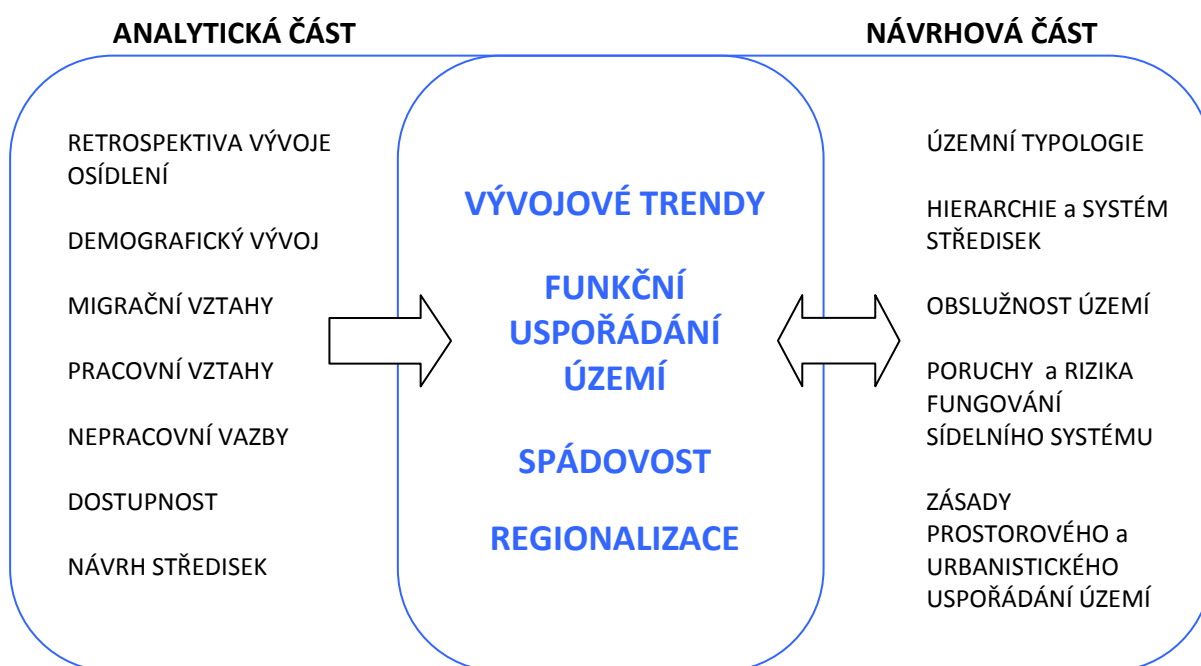
1. ÚVOD

Předkládaná návrhová část Územní studie sídelní struktury Jihomoravského kraje představuje syntézu dílčích zjištění a poznatků nashromážděných v rámci analytické části práce; výroky obsažené v návrhové části odkazují k podrobným analytickým výstupům předcházející etapy řešení. Průvodní textové zprávy obou etap jsou tedy vzájemně provázaným celkem.

Mezi stěžejní problémové okruhy řešené v návrhové části Územní studie sídelní struktury Jihomoravského kraje patří:

- c) identifikace nejvýznamnějších vývojových trendů spojená s posouzením míry a kvality dopadů na optimální fungování sídelního systému;
- d) vyhodnocení případných poruch a rizik vyplývajících z identifikovaných sídelních východisek a procesů;
- e) formulace doporučení a zásad směřujících k prevenci či omezení poruch, nerovnováh a ohrožení sídelního systému kraje.

Obr. 1.1: Schéma problémových okruhů Územní studie sídelní struktury JMK

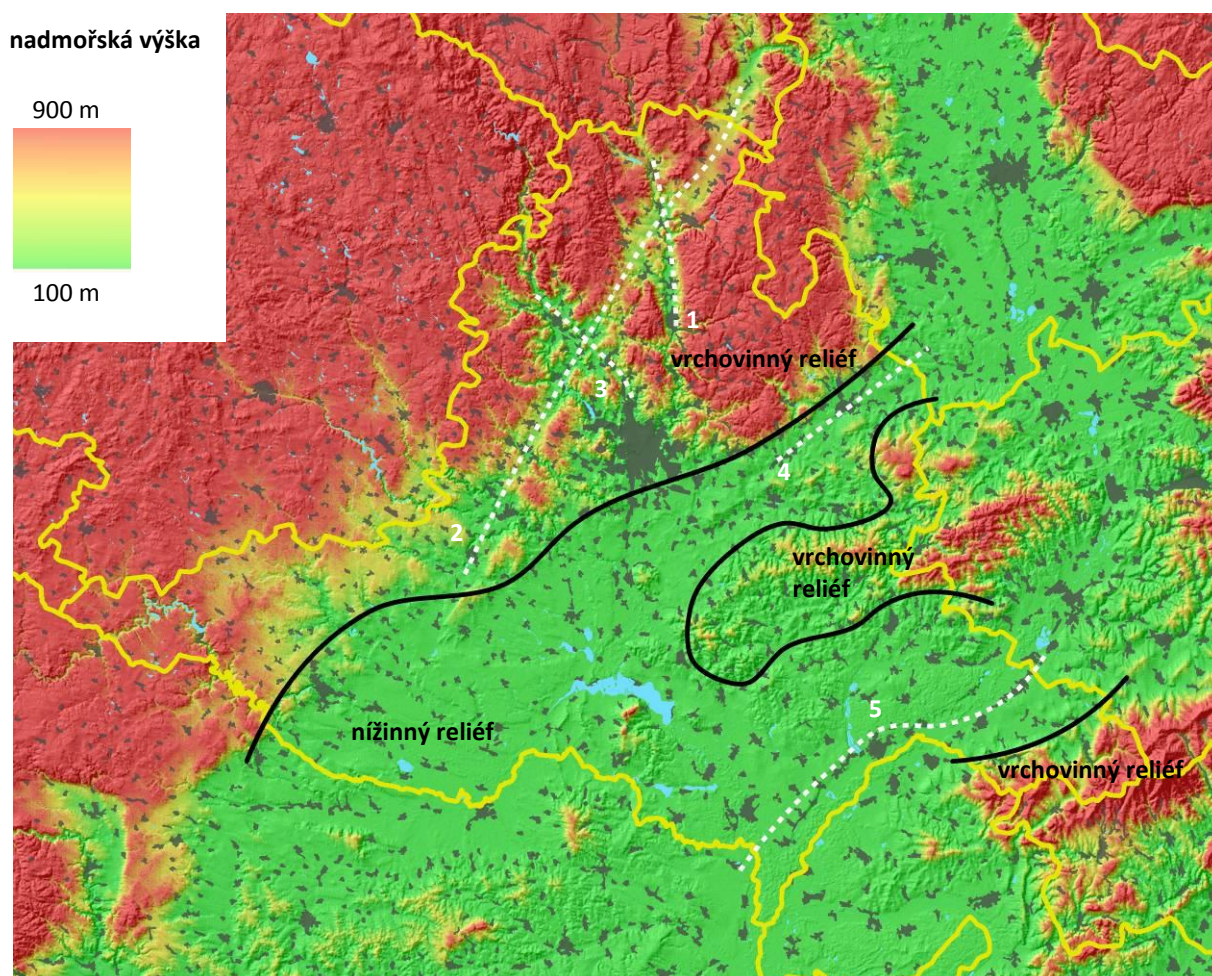

2. STRUKTURA SÍDELNÍHO SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

2.1 VÝCHOZÍ PŘEDPOKLADY VÝVOJE SÍDELNÍHO SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

Základním předpokladem diferencovaného vývoje sídelního systému JMK jsou přírodní podmínky dané především charakterem reliéfu a souvisejícími parametry mikroklimatu či bonity půdy. Působení fyzicko-geografických podmínek přispělo v historicky dlouhodobém časovém horizontu k regionálně odlišnému prostorovému vývoji sídelní struktury a nastavilo rovněž základní rámec funkčních vztahů mezi jednotlivými sídly, resp. oblastmi.

Obr. 2.1: Reliéf JMK jako předpoklad dlouhodobého vývoje sídelního systému
Zdroj: vlastní zpracování, Corine Land Cover 2006

Významné liniové struktury formující uspořádání sídelního systému JMK:

1 = posvitavská osa; 2 = Boskovická brázda; 3 = Kuřimská/Tišnovská kotlina; 4 = Vyškovská brána; 5 = osa Pomoraví

Území JMK lze v tomto smyslu rozdělit na část severozápadní spadající do orografického systému Vysočiny a převážně nížinnou část jihovýchodní náležející k tzv. starým sídelním oblastem úvalů (viz obr. 2.1 a kap. 1.2, 2.1 a 2.2 Analytické části).

2.2 ROZLOŽENÍ OBYVATELSTVA V SÍDELNÍM SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

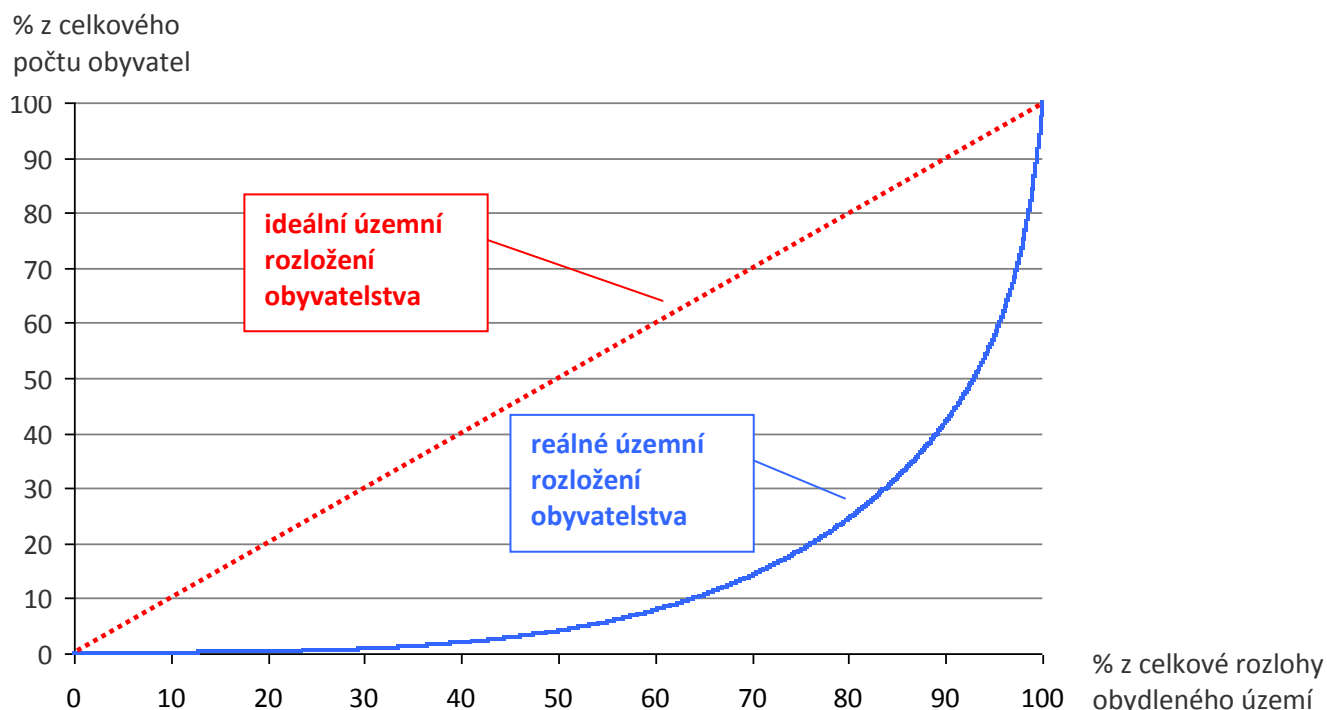
Jak je patrné z obrázku 2.3 zachycujícího reálné rozložení populace v JMK, oblasti s vyšší průměrnou nadmořskou výškou (zejména okrajové oblasti při hranici s Krajem Vysočina, Pardubickým krajem a částečně i Olomouckým krajem) vykazují rozptýlenější charakter osídlení spojený s nižší průměrnou velikostí sídel. Oproti tomu v oblasti úvalů (zejména Vídeňské pánvi) je obyvatelstvo výrazněji koncentrováno do populačně relativně velkých sídel. Ze schémat 2.1 a 2.3 je také zřejmá vazba vyšší intenzity osídlení na liniové sníženiny (Boskovická brázda, Kuřimská, resp. Tišnovská kotlina, údolí Svitavy či Vyškovská brána), či na průběh starých komunikačních tras (osa Pomoraví). Populačním těžištěm sídelního systému JMK je jednoznačně prostor širší brněnské aglomerace. Přítomnost jedné dominantní koncentrace obyvatelstva je významným faktorem nerovnoměrného prostorového rozložení obyvatelstva JMK.

Použijeme-li jako podklad gridový model rozložení obvykle bydlící populace s velikostí gridu 500 x 500 metrů, lze konstatovat, že obyvatelstvo obývá cca ¼ celkové rozlohy kraje (pozn. jedná se rozložení obvykle bydlícího obyvatelstva, nejsou zahrnuty ostatní aktivity).

Pokud analyzujeme rozmístění obyvatelstva pouze v rámci obydleného území (*celkové území gridů, ve kterých má obvyklé bydliště alespoň jeden obyvatel*) je stejně tak nerovnoměrné – jak naznačuje graf na obr. 2.2, na polovině rozlohy obydleného území kraje žijí pouze přibližně 4 % populace kraje, cca polovina populace kraje je soustředěna na 7 % rozlohy obydleného území kraje. Nerovnoměrnost rozložení obyvatelstva však nelze považovat za poruchu systému.

Přes výše uvedenou nerovnoměrnost rozmístění obyvatelstva je z reálného rozložení populace Jihomoravského kraje zřejmé (viz obr. 2.3), že strukturu tvoří jednotlivá sídla; vývoj osídlení v žádné části kraje nenaznačuje tendenci k pásovému systému a tedy ani vytváření urbanizačních os, jak je zřejmé například u Ústeckého kraje - viz obr.2.4.

Obr. 2.2: Rozložení populace JMK v rámci obydleného území
(dle gridového modelu o velikosti gridu 500x500 m)
Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ 2011

Poznámka: V grafu je kumulativně načítána plocha (osa x) a populace (osa y) jednotlivých obydlených gridů o velikosti 500 x 500 m seřazených vzestupně dle hustoty zalidnění. Zcela rovnoměrné (ideální) územní rozložení obyvatelstva je znázorněno průběhem červené čáry, reálné rozložení obyvatelstva na území JMK je znázorněno modrou křivkou.

Obr. 2.3:

Reálné rozložení populace JMK dle gridového modelu 500x500 m
Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ 2011

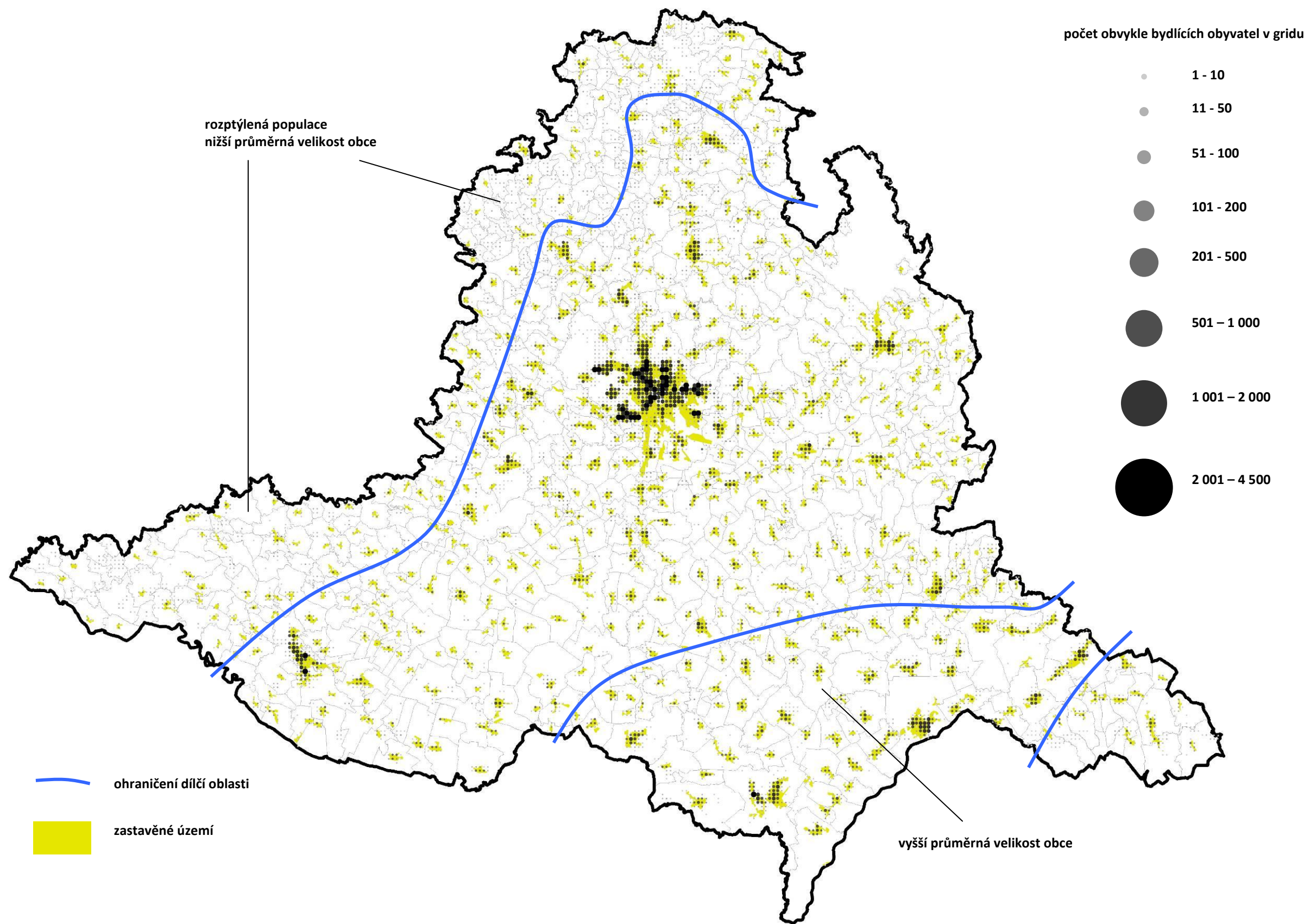

Schéma 2.4 umožňuje srovnání sídelní prostorové struktury JMK se situací ve vybraných krajích ČR. Prostorová situace ve Středočeském kraji je podobná sídelnímu uspořádání JMK – hlavní město Praha, resp. pražská sídelní aglomerace dominuje podobně jako brněnská aglomerace krajskému sídelnímu systému; systém Středočeského kraje však zahrnuje vyšší počet městských center v kategorii mezi 30 a 70 tisíci obyvateli (Mladá Boleslav, Příbram, Kolín, Kladno).

Zcela odlišné je prostorové uspořádání osídlení například v Ústeckém kraji. Pánevní oblast soustřeďuje většinu socio-ekonomických aktivit a dává vzniknout specifickému, spíše liniově vyjádřenému jádru sídelního systému kraje.

Kraj Vysočina reprezentuje (na rozdíl od monocentricky uspořádané sídelní struktury JMK) polycentrický typ sídelního uspořádání. Jihlava není jednoznačně dominantním městským jádrem – v rámci relativně řídké osídleného prostoru fungují i další významově srovnatelná městská jádra (Havlíčkův Brod, Žďár n. Sázavou, Pelhřimov, Třebíč).

Olomoucký či Moravskoslezský kraj jsou příkladem celků s výraznými makrorozdíly ve vnitřním sídelním uspořádání – u obou krajů je to dáno přítomností rozsáhlejších horských oblastí. V případě Moravskoslezského kraje lze (podobně jako v případě JMK) identifikovat jednoznačné populační jádro – Ostravský městský region má však na rozdíl od brněnské aglomerace spíše charakter konurbace, tj. vícejaderného městského regionu.

Z porovnání struktury osídlení vybraných krajů a kraje Jihomoravského je zřejmé, že osídlení je ve všech případech formováno zcela individuálními geografickými podmínkami a historickým vývojem, nesrovnatelnými mezi sebou. Zde je porovnání provedeno pouze jako ilustrace rozdílů, ze kterých však nelze odvodit žádný relevantní poznatek pro uspořádání sídelní struktury JMK.

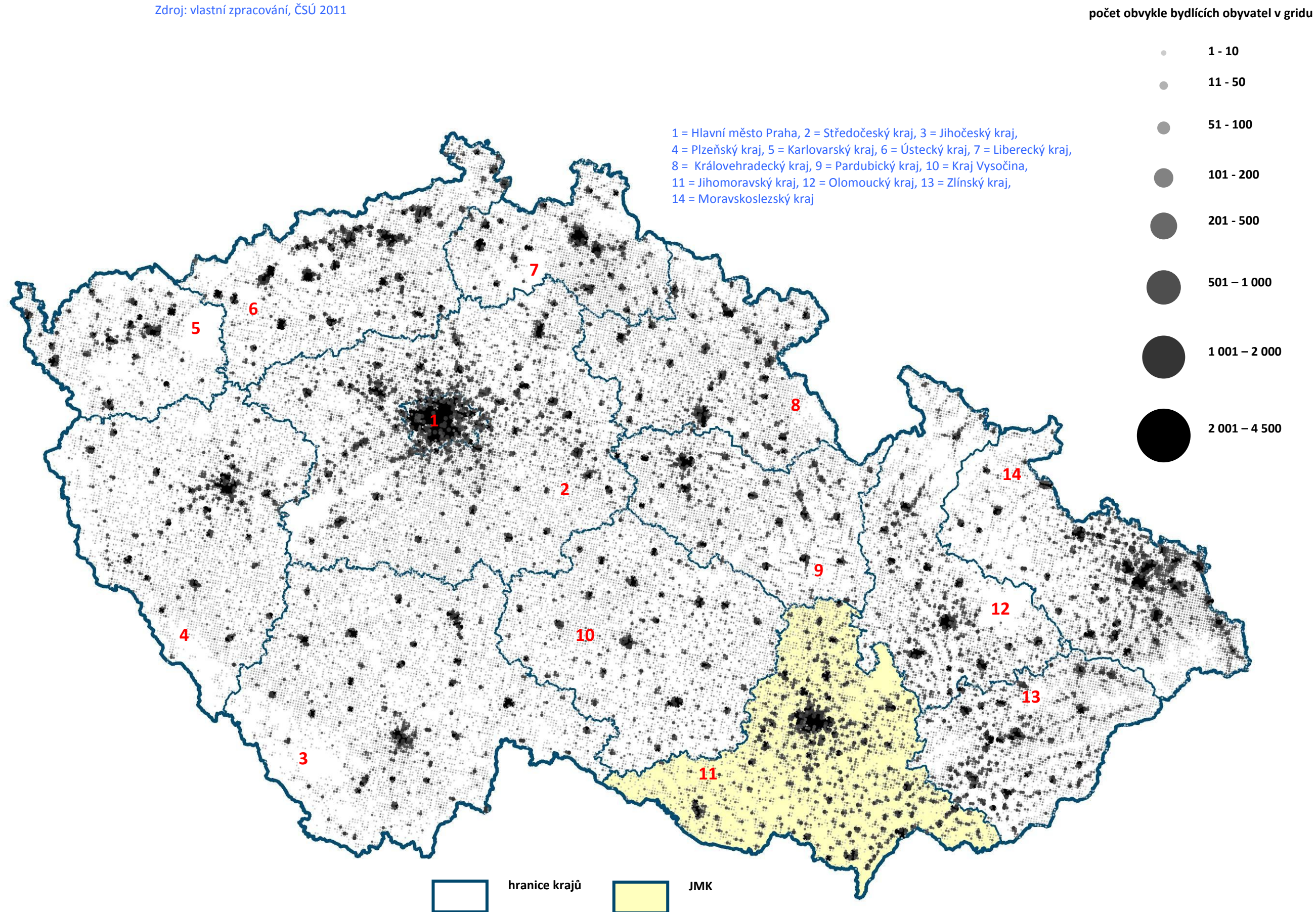
2.3 VELIKOSTNÍ STRUKTURA OBCÍ JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

Struktura souboru obcí JMK není zásadně odlišná od struktury sídelního systému ČR (viz tabulka 2.1). Z hlediska počtu obcí jsou v JMK oproti ČR četněji zastoupeny zejména obce ve velikostních kategoriích 500 - 999, 1000 - 1 999 a 2 000 - 4 999 obyvatel. Toto rozložení je reflektováno i faktem, že v obcích těchto třech kategorií žije souhrnem asi 38 % krajské populace, tj. více než v krajském městě Brně (v ČR cca 30 %). Slaběji jsou v sídelním systému JMK oproti republikové situaci zastoupeny malé obce do 200, resp. 500 obyvatel (*toto tvrzení je ovšem platné pouze v hodnocení sídelního systému JMK jako celku*). V rámci JMK rovněž nejsou zastoupena města ve velikostní kategorii 50 000 - 99 999 obyvatel.

Tab. 2.1: Podíly počtu obcí a počtu obyvatel v jednotlivých velikostních kategoriích obcí v ČR a JMK
Zdroj: vlastní zpracování, SLDB 2011

velikostní kategorie obce	počet obcí v ČR (%)	počet obcí v JMK (%)	počet obyvatel v obcích ČR (%)	počet obyvatel v obcích JMK (%)
< 100	7,8	5,2	0,3	0,2
100 - 199	16,7	12,0	1,5	1,1
200 - 499	31,9	29,0	6,3	5,6
500 - 999	21,4	26,7	9,0	11,2
1 000 - 1 999	11,5	14,7	9,6	11,4
2 000 - 4 999	6,4	8,9	11,8	15,3
5 000 - 9 999	2,2	1,9	8,9	7,4
10 000 - 19 999	1,1	0,6	9,2	3,9
20 000 - 49 999	0,7	0,7	12,7	10,8
50 000 - 99 999	0,2	0,0	8,4	0,0
> 100 000	0,1	0,1	22,3	33,2

Obr. 2.4: Reálné rozložení populace v krajích ČR dle gridového modelu 1x1 km
Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ 2011

2.4 ZÁSADY PROSTOROVÉHO USPOŘÁDÁNÍ JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

- A) Je nutné respektovat historické podmíněnosti vývoje sídelního systému. Fyzicko-geografické podmínky už aktuálně nejsou dominantním faktorem sídelního vývoje, nicméně jejich význam spočívá v historicky dlouhodobé prostorové fixaci osídlení, komunikačních vztahů a krajinných typů. Historická struktura osídlení, byť překrývaná a částečně modifikovaná politicko-plánovacími zásahy (poválečný odsun německého obyvatelstva, kolektivizace, socialistická industrializace, středisková soustava osídlení), je strukturou se značnou setrvačností, na jejímž pozadí se řada sídelních změn projeví pouze jako fluktuace/výkyvy.
-
- B) Je třeba očekávat alespoň selektivní obnovování dlouhodobých sídelních vzorců, tj. relativní pokles významu sídel růstově vázaných na socialistickou industrializaci a urbanizaci (např. Adamov, částečně Blansko) a relativní významové posilování historických jader osídlení (např. Boskovice).
-
- C) Sídelní struktura JMK není prostorově homogenní. Zejména orografické podmínky dělí území kraje na část severozápadní vykazující spíše rozptýlenou strukturu osídlení oproti jihovýchodní části s populací koncentrovanou do sídel vyšší průměrné velikosti. Především v severozápadní části lze sledovat kontrasty mezi méně intenzivně osídlenými oblastmi s vyšší nadmořskou výškou a sídelně či komunikačně intenzivně využívanými (liniovými) sníženinami. Z důvodu rozdílné morfologie sídelní struktury je nutné předpokládat i rozdílné typy sídelních poruch a rizik v rámci kraje a nutnost diferencovaných sídelních politik.
-
- D) Populačním těžištěm sídelního systému JMK je širší brněnská aglomerace, významově druhotnou oblastí s vysokými hustotami zalidnění je pak území Dolnomoravského úvalu. Ve srovnání s ostatními kraji se sídelní struktura JMK projevuje jako monocentrická, s nižším zastoupením populačně malých obcí a měst vyšší střední velikosti; naopak silněji jsou zastoupeny větší venkovské obce či populačně malá městská sídla. Dominance Brna, resp. brněnské aglomerace je historicky rozvíjena již od středověku. Je nutné ji chápat jako danost krajské sídelní struktury, nikoli jako apriori poruchu. Silné zastoupení větších venkovských obcí a menších městských sídel dává předpoklad relativně husté sítě základních obslužných center v řadě oblastí kraje.

3. FUNKČNÍ USPOŘÁDÁNÍ SÍDELNÍHO SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

3.1 VZTAHY PRACOVNÍ DOJÍŽDKY V RÁMCI SÍDELNÍHO SYSTÉMU JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

Vazbu mezi bydlištěm a pracovištěm lze chápat jako jeden z nejvýznamnějších funkčních vztahů vytvářejících denní (případně týdenní) prostorový systém jednotlivce (daily urban system). Vymezení vztahově relativně uzavřených pracovních regionů umožňuje zachytit funkční uspořádání sídelních vazeb na mikroregionální úrovni; s prostorovým rozsahem pracovních vztahů v řadě případů koresponduje rovněž spádovost za denně či týdně využívanými službami, rozsah bytových trhů vyjádřený migračními vazbami či organizace dopravní obslužnosti.

Schéma 3.1 představuje regiony dojížděky za prací vztahově uzavřené na hladině 50 % (vysvětlení – viz rámeček 3.1) v roce 2011. Ve schématu jsou současně označena centra osídlení, stejně jako naznačena další integrace pracovních regionů na vyšších úrovních uzavřenosti.

Rámeček 3.1

VYMEZENÍ VZTAHOVĚ UZAVŘENÝCH PRACOVNÍCH REGIONŮ (TTWA; travel-to-work-areas)

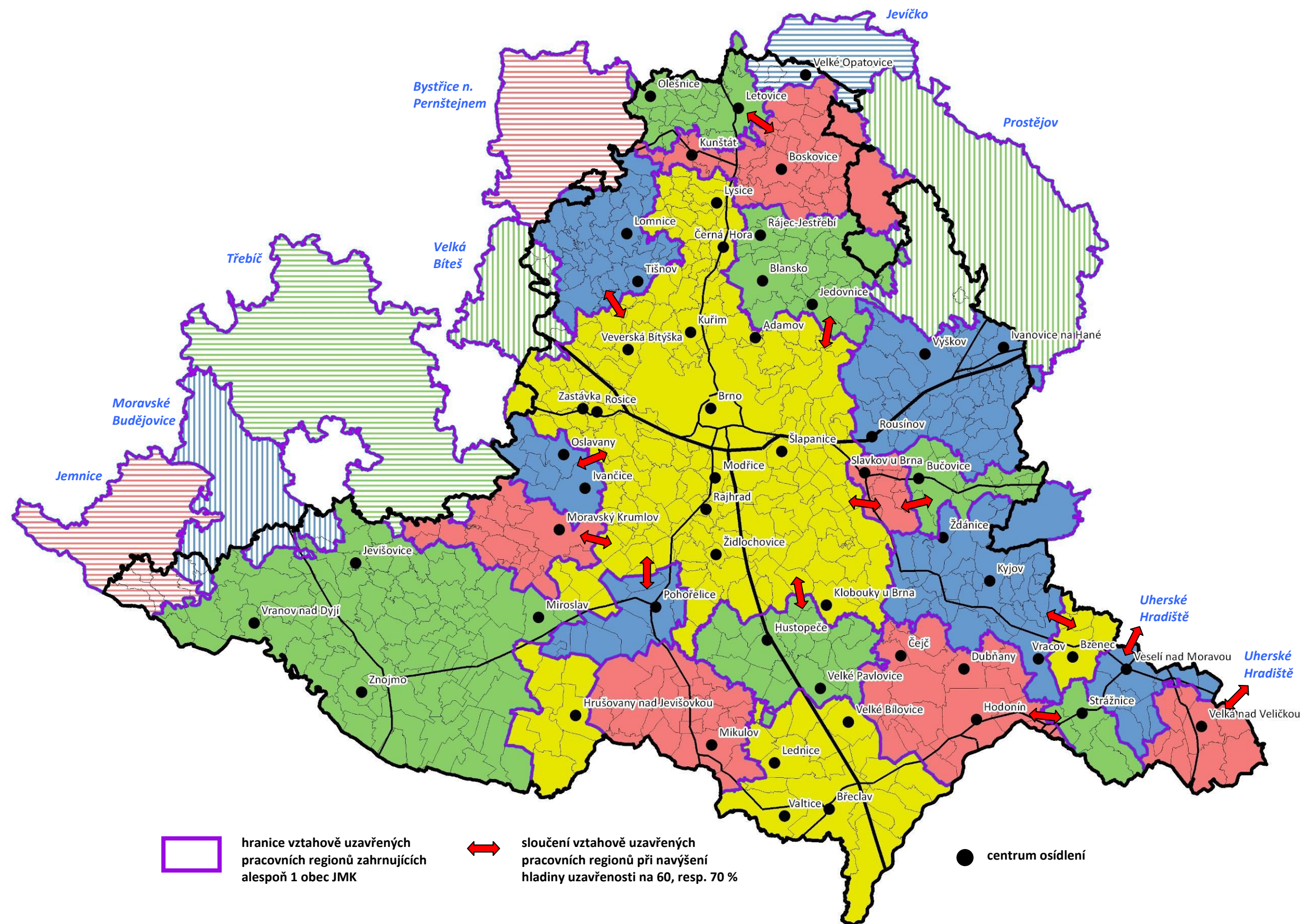
Principem vymezení je integrace jednotlivých obcí do větších celků (regionů) tak, aby byla minimalizována intenzita vztahů mezi regiony (inter-regionální vztahy) a naopak maximalizována intenzita vztahů uvnitř regionů (intra-regionální vztahy). Každý vymezený vztahově uzavřený region tak musí splňovat kritéria nabídkové stránky (např. definovaný podíl ekonomicky aktivních zaměstnaných rezidentů daného regionu musí pracovat v tomto regionu), tj. kritérium tzv. vnější otevřenosti, stejně jako kritérium poptávkové stránky (např. definovaný podíl ze všech pracujících v regionu musí v regionu bydlet), tj. kritérium tzv. vnitřní otevřenosti. Například kritérium minimální hladiny uzavřenosti 50 % znamená, že z celkového počtu ekonomicky aktivních zaměstnaných osob žijících ve vymezeném regionu ne více než 50 % vyjíždí za prací mimo region; současně platí, že z celkového počtu pracovních míst v regionu není více než 50 % obsazeno pracovníky bydlícími mimo vymezený region.

(podrobněji k vymezení – viz kapitola 6.2 Analytické části)

Největší funkční pracovní region JMK je centrován na jádro brněnské aglomerace a zahrnuje vedle Brna i vyšší počet sekundárních pracovních center provázaných pracovní dojížděkou s Brnem. Na vnějším okraji tohoto území lze identifikovat územně menší funkční regiony organizované kolem významově nižších pracovních center (Pohořelice, Ivančice, Tišnov, Slavkov u Brna, Hustopeče) – ačkoli vykazují určitou míru pracovní autonomie, míra napojení na pracovní trh širší aglomerace Brna je poměrně vysoká (viz obr. 3.1). Vysoce autonomní funkční regiony jsou pak vázány na relativně silná pracovní střediska (Znojmo, Blansko, Břeclav, Kyjov, Hodonín), resp. se jedná o menší regiony, jejichž funkční autonomie je částečně dána odlehlou polohou (např. Velká nad Veličkou, Olešnice, Hrušovany nad Jevišovkou). Vybrané obce západního okraje Znojemska jsou díky silným funkčním vztahům překračujícími hranici JMK integrovány k funkčním regionům Jemnice, Moravských Budějovic a Třebíče. V menší míře pak na území JMK zasahují i funkční regiony Velké Bíteše, Bystřice nad Pernštejnem, Jevíčka či Prostějova. Malé pracovní regiony Veselí nad Moravou a Velké nad Veličkou jsou napojeny na pracovní trh Uherského Hradiště.

Při srovnání prostorového uspořádání pracovních regionů mezi roky 1991 a 2011 lze vypořovovat oslabování autonomie územně menších spádových oblastí vázaných na malá pracovní centra a jejich integraci do velkých vztahově uzavřených regionů. Tento trend je možné dokumentovat především na stále hlubším propojování brněnského pracovního trhu a vzdálenějších sekundárních pracovních regionů, jako jsou např. pracovní regiony Blanska, Moravského Krumlova či Ivančic.

Obr. 3.1: Vztahově uzavřené pracovní regiony na hladině uzavřenosti 50 % v roce 2011 v JMK
Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ 2011

Tab. 3.1: Charakteristiky funkčních regionů JMK

funkční region	OBCE	OBYV (tis.)	OPM (tis.)	poměr počtu OPM vůči EA	CHARAKTERISTIKA
Brno	186	590	322	1,2	- jádrový metropolitní region JMK s převažujícími dostředivými vazbami na Brno, resp. jádro brněnské aglomerace; - výrazný převis nabídky pracovních příležitostí; - zahrnuje řadu sekundárních pracovních center se slabě vyjádřenými spádovými regiony; - vnitřní funkční integrace regionu posilována silnými migračními vztahy (suburbanizace).
Znojmo	93	83	27	0,8	- polohově periferní region jasně vyjádřeného centra Znojmo; - poměrně plošně rozsáhlý v důsledku neexistence jiných významnějších blízkých center; - mírný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst – významnější pracovní proudy mimo region na ose Znojmo – Brno; - silnější migrační vazby pouze v užším zázemí Znojma (suburbanizace); - zejména východní část regionu ohrožena depopulací.
Hodonín	21	67	23	0,8	- funkční region mimo sféru vlivu brněnské aglomerace vázaný na jasně vyjádřené centrum Hodonín; - mírný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; - silnější migrační vazby pouze v užším zázemí Hodonína, (kombinace urbanizačních a suburbanizačních procesů).
Břeclav	17	57	22	0,9	- funkční region mimo sféru vlivu brněnské aglomerace vázaný na jasně vyjádřené centrum Břeclav; - téměř rovnováha mezi počtem ekonomicky aktivních a počtem pracovních míst – významnější pracovní proudy mimo region na ose Břeclav – Brno; - pouze selektivní územní projevy suburbanizace, jižní část regionu ohrožena depopulací.
Vyškov	41	51	20	0,9	- relativně vztahově autonomní region na vnější hranici brněnské aglomerace vázaný na jasně vyjádřené centrum Vyškov; - téměř rovnováha mezi počtem ekonomicky aktivních a počtem pracovních míst – významnější pracovní proudy mimo region na ose Vyškov – Brno; - vliv migrace na populační růst v obcích regionu, částečný vliv suburbánních migrantů z Brna (zejména jihovýchodní část).
Blansko	27	42	15	0,8	- tradičně pracovně autonomní region orientovaný na centrum Blansko - v současnosti stále intenzivněji integrovaný do pracovního a bytového trhu brněnské aglomerace; - mírný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; - vliv migrace na populační růst v obcích regionu, částečný vliv suburbánních migrantů z Brna (zejména jižní část).
Kyjov	35	40	12	0,8	- funkční region mimo sféru vlivu brněnské aglomerace vázaný na jasně vyjádřené centrum Kyjov; - mírný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; - pozitivní populační vývoj v jihovýchodní části, depopulační ohrožení v části severozápadní.

funkční region	OBCE	OBYV (tis.)	OPM (tis.)	poměr počtu OPM vůči EA	CHARAKTERISTIKA
Boskovice	35	29	12	1	▪ funkční region mimo sféru vlivu brněnské aglomerace vázaný na jasně vyjádřené centrum Boskovice; ▪ částečné propojení pracovních trhů s funkčním regionem Letovic; ▪ rovnováha mezi počtem ekonomicky aktivních a počtem pracovních míst; ▪ relativně slabé migrační vazby v rámci regionu.
Hustopeče	20	26	9	0,8	▪ funkční region částečně integrovaný do pracovního trhu brněnské aglomerace; ▪ mírný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; ▪ pozitivní populační vývoj, imigrační vazby s Brnem.
Tišnov	38	21	6	0,6	▪ funkční region částečně integrovaný do pracovního trhu brněnské aglomerace; ▪ zřetelný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; ▪ pozitivní populační vývoj v užším zázemí Tišnova, depopulační ohrožení v severozápadní části; ▪ migrační vazby zejména na ose Tišnov - Brno.
Veselí n. M.	9	20	6	0,7	▪ územně menší funkční region v periferní poloze částečně integrovaný k pracovnímu trhu Uherskohradištska; ▪ zřetelný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; ▪ depopulační ohrožení; ▪ migrační vazby v rámci systému Bzenec-Veselí n.M.-Strážnice
Mikulov	18	20	7	0,8	▪ funkční region mimo sféru vlivu brněnské aglomerace; ▪ mírný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; ▪ existující migrační vazby mezi Mikulovem a obcemi v regionu; ▪ poměrně diverzifikovaný populační vývoj v jednotlivých obcích.
Ivančice	7	16	4	0,6	▪ územně menší funkční region částečně integrovaný do pracovního trhu brněnského metropolitního regionu; ▪ zřetelný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; ▪ významnější migrační vazby na ose Ivančice - Brno.
Letovice	22	12	4	0,7	▪ územně menší funkční region částečně integrovaný do pracovního trhu Boskovicka, organizovaný kolem center Letovice a Olešnice; ▪ zřetelný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; ▪ významnější migrační vazby na ose Letovice – Brno, resp. Letovice – Blansko; ▪ depopulační ohrožení severozápadní části.
M. Krumlov	19	12	3	0,6	▪ územně menší funkční region částečně integrovaný do pracovního trhu brněnské aglomerace; ▪ zřetelný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; ▪ velká část obcí ohrožena depopulací.
Bučovice	11	12	3	0,7	▪ územně menší funkční region částečně integrovaný do pracovního trhu Slavkovska, resp. brněnské aglomerace; ▪ zřetelný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; ▪ východní část regionu ohrožena depopulací.

funkční region	OBCE	OBYV (tis.)	OPM (tis.)	poměr počtu OPM vůči EA	CHARAKTERISTIKA
Slavkov u Brna	7	11	5	0,9	- územně menší funkční region částečně integrovaný do pracovního trhu brněnské aglomerace; - téměř rovnováha mezi počtem ekonomicky aktivních a počtem pracovních míst; - východní část regionu ohrožena depopulací.
Hrušovany n. J.	9	9	3	0,7	- územně menší, pracovně autonomní funkční region v relativně periferní poloze; - zřetelný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; - ojedinelé významnější migrační vztahy vázané na Hrušovany n. J.; - poměrně diverzifikovaný populační vývoj v jednotlivých obcích.
Pohořelice	10	9	4	1	- územně menší funkční region částečně integrovaný do pracovního trhu brněnské aglomerace; - rovnováha mezi počtem ekonomicky aktivních a počtem pracovních míst; - imigrační vazby s Brnem.
Strážnice	4	9	3	0,8	- územně malý funkční region částečně integrovaný do pracovního trhu Hodonínska; - mírný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; - ohrožení depopulačními procesy.
Bzenec	5	9	4	1,1	- územně malý funkční region částečně integrovaný do pracovního trhu Kyjovska; - rovnováha mezi počtem ekonomicky aktivních a počtem pracovních míst; - převážně pozitivní populační vývoj; - migrační vazby v rámci systému Bzenec-Veselí n.M.-Strážnice.
Velká n. Vel.	9	8	2	0,5	- územně malý funkční region v periferní poloze; - velmi zřetelný převis počtu ekonomicky aktivních nad počtem pracovních míst; - významné ohrožení depopulačními procesy.

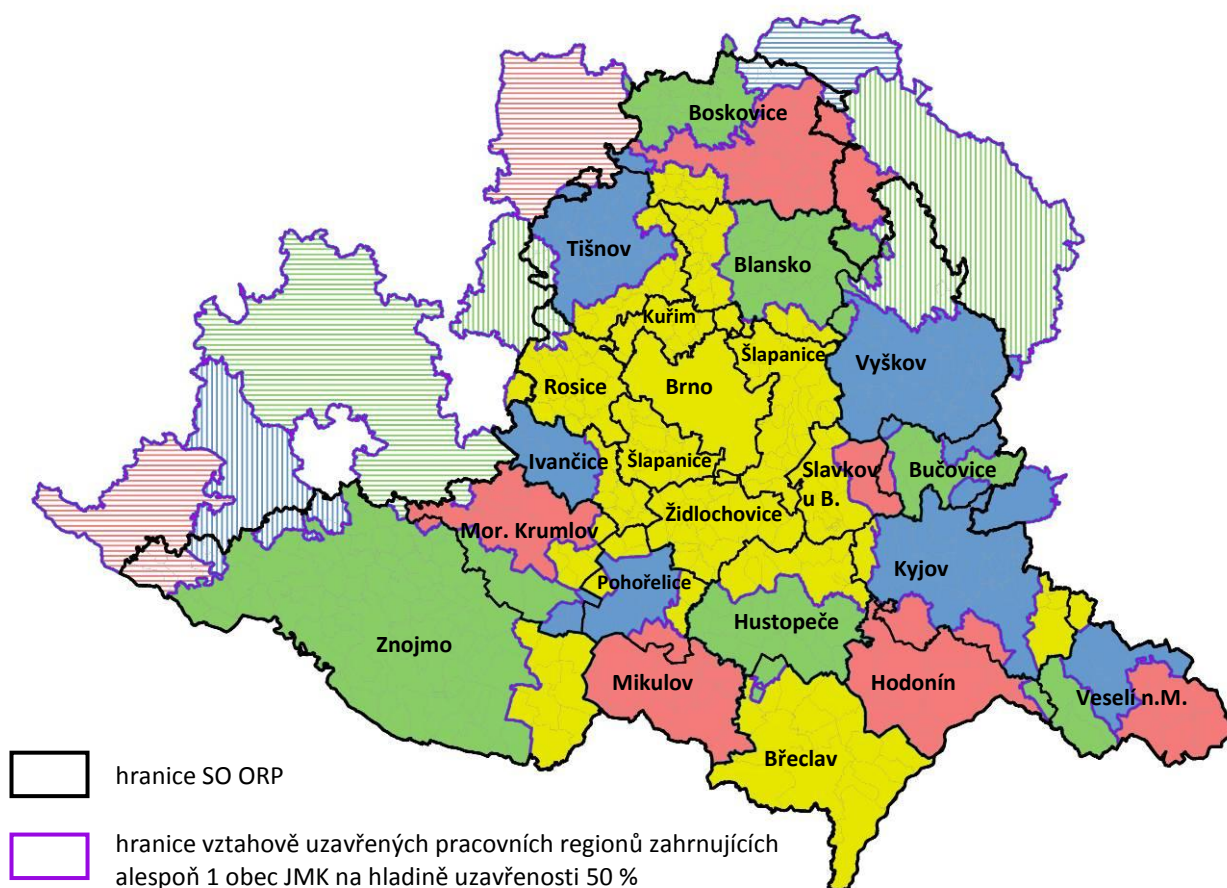
3.2 KONFRONTACE FUNKČNÍCH REGIONŮ A SPRÁVNÍCH OBVODŮ ORP, SROVNÁNÍ S KRAJÍ ČR

Při srovnání průběhu hranic vymezených funkčních regionů a hranic SO ORP lze ve většině případů konstatovat v zásadě prostorovou shodu (pozn.: *zatímco hranice SO ORP jsou jednoznačnými administrativními hranicemi, hranice funkčních regionů jsou spíše neostré, pravděpodobnostního charakteru*).

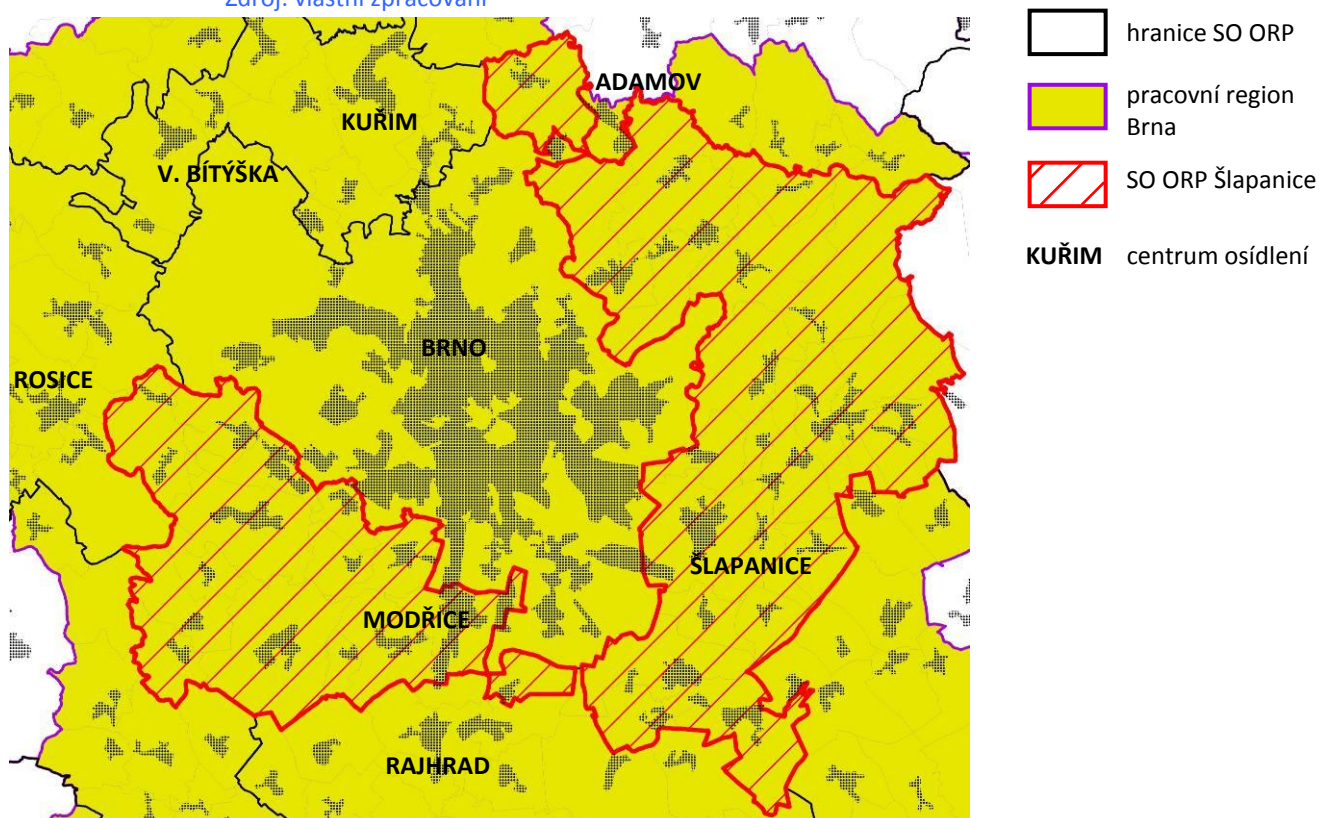
K významnějším odlišnostem mezi rozsahem SO ORP a funkčních regionů dochází ovšem v případě funkčního regionu brněnského metropolitního regionu, který ve svém rámci integruje vyšší počet SO ORP v jejich kompletním rozsahu (SO ORP Šlapanice, Kuřim, Rosice, Židlochovice) a u dalších ORP zahrnuje více či méně významnou část jejich území (Slavkov u Brna, Hustopeče, Blansko, Tišnov).

SO ORP integrovaná silnými funkčními (pracovními vazbami) do metropolitního regionu Brna nelze chápat jako zcela autonomní funkční jednotky. Jednotlivá dotčená centra ORP jsou pouze sekundárními pracovními středisky (jejich pracovní význam je řádovostně převyšován nabídkou pracovních příležitostí v Brně, resp. v jádru metropolitního regionu), podobně může být relativně oslabován i jejich význam jako center nabídky vzdělávání a služeb.

Obr. 3.2: Konfrontace rozsahu funkčních regionů a SO ORP
Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ 2011

Obr. 3.3: Poloha SO ORP Šlapanice ve vztahu k Brnu
Zdroj: vlastní zpracování

Zvláštní pozici mají centra v bezprostředním kontaktu s městem Brnem. Je zřejmé že ORP Šlapanice se správním obvodem obklopujícím hranice města Brna prakticky ze tří čtvrtin, nemůže plnit správní funkci v celém komplexu činností (dokladem je přesun části správních činností do Brna). Bezprostřední kontakt center Šlapanice a Modřice s městem Brnem, charakterizovaný rozvojovými urbanizačními směry s významným podílem produkčních funkcí generovaným významnými dopravními trasami nadmístního významu, v případě Šlapanic také polohou letiště a v případě Modřic významným podílem komerčních ploch obchodu a služeb regionálního významu, stírá jejich historicky založený význam jako samostatných center, která splynou s jádrem metropolitního regionu.

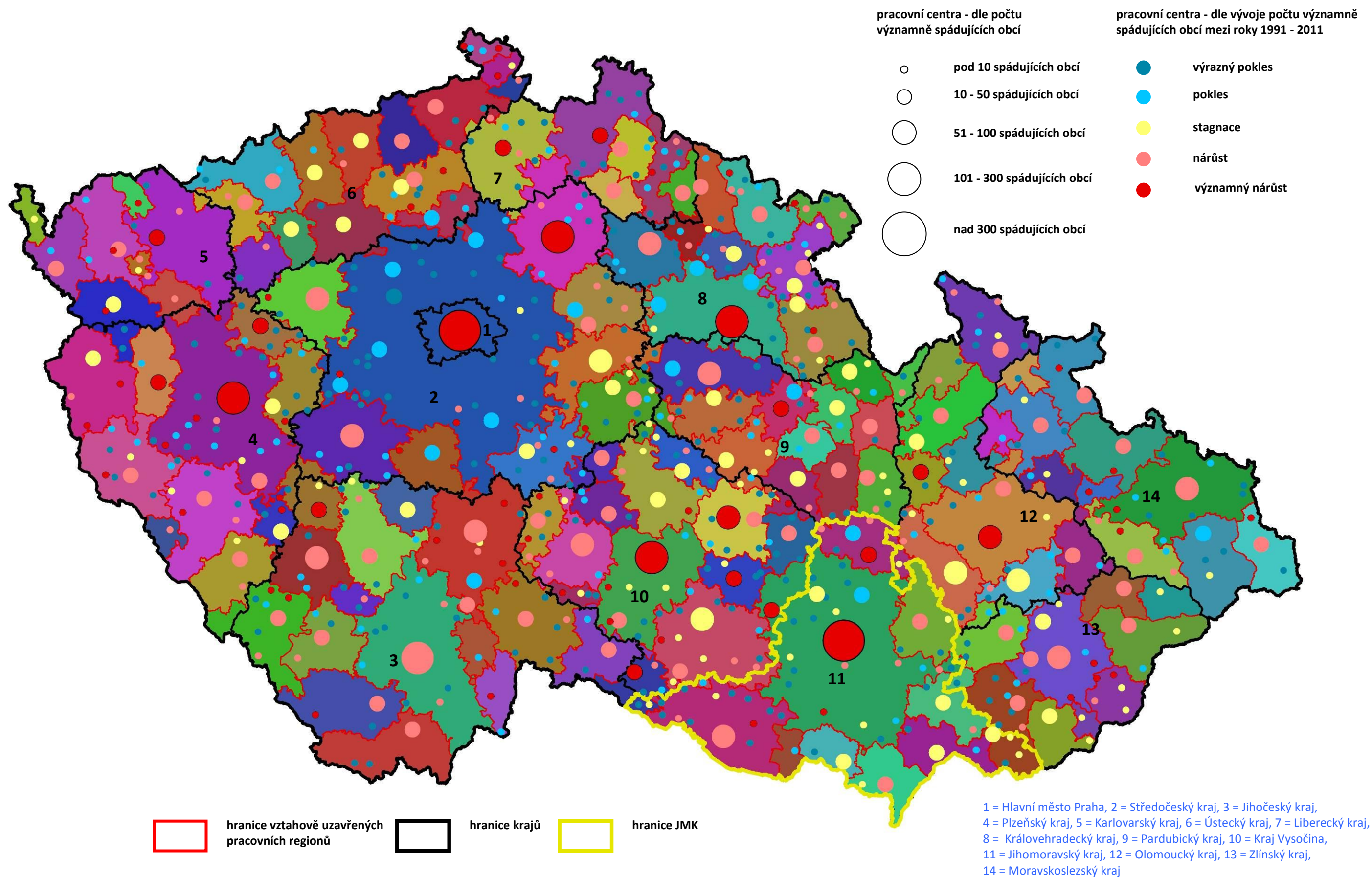
Obrázek 3.4 zasazuje funkční regionalizaci Jihomoravského kraje do kontextu pracovních vztahů na území celé ČR. Znázorněny jsou tři aspekty funkčního uspořádání území: (1) prostorový vzorec vztahově uzavřených pracovních regionů na hladině uzavřenosti 70 %; (2) lokalizace a význam (velikost) center pracovní dojížděky a (3) vývoj významu (velikosti) center pracovní dojížděky mezi roky 1991 a 2011.

Na 70% úrovni vztahové uzavřenosti lze v Česku identifikovat 134 pracovních regionů, z nichž 11 zahrnuje alespoň jednu obec Jihomoravského kraje. Uspořádání pracovních regionů na hladině vztahové uzavřenosti 50 % v Jihomoravském kraji bylo již popsáno výše. Zvýšení kritéria uzavřenosti na 70 % pouze modifikovalo základní vzorec jejich prostorového uspořádání. Zjevná je územní dominance pracovního regionu Brna, který na této hladině uzavřenosti zasahuje částečně do východní části kraje Vysočina. Brněnský pracovní region je dále obklopen sekundárními pracovními trhy Znojma (plošně druhý největší pracovní region JMK), Hrušovan nad Jevišovkou, Mikulova, Břeclavi, Hodonína, Kyjova, Vyškova a Boskovic-Letovic. Jihovýchodní periferie kraje je funkčně navázána na pracovní region Uherského Hradiště. Na území kraje dále okrajově zasahují vztahově uzavřené regiony Jemnice, Moravských Budějovic, Třebíče, naopak pracovní region Kyjovska na hladině uzavřenosti 70 % zahrnuje i několik obcí Zlínského kraje. Typické uspořádání funkčních (pracovních) vztahů na území JMK je tedy reprezentováno velkým metropolitním pracovním regionem vázaným na silné jádro, který je obklopen plošně menšími a vzdálenějšími pracovními trhy. Podobné funkční uspořádání lze v rámci ČR nalézt například v případě Prahy a Středočeského kraje. V jiných krajích ČR není nerovnováha územních velikostí jednotlivých pracovních regionů takto významná. Charakteristickým rysem viditelným prakticky u všech krajů je poměrně dobrá prostorová shoda hranic funkčních pracovních regionů a hranic krajských.

Prostorový vzorec funkčních vztahů v zásadě odráží rozložení a význam jednotlivých pracovních center. Pracovním centrem zde rozumíme obec, do které směřuje alespoň jeden významný proud z jiné obce (*významné proudy – viz rámeček 5.1 dále v tomto textu*), tj. obec, která si vytváří alespoň minimální spádový region. Platí přitom, že pracovní význam centra (měřený např. počtem pracovních příležitostí) je proměnnou relativně proměnlivou v čase, která však výrazně ovlivňuje velikost spádového pracovního regionu daného centra. Republikovým trendem v období 1991 – 2011 je koncentrace pracovních příležitostí do větších pracovních center a související posilování jejich spádových oblastí, to vše doprovázeno poklesem významu malých pracovních center a zánikem či zmenšováním plošného rozsahu jejich pracovních trhů. Zatímco v roce 1991 bylo možné na úrovni 70% vztahové uzavřenosti vymezit v ČR 228 pracovních regionů, v roce 2011 je to již zmiňovaných 134; stejně tak poklesl počet pracovních center v ČR ze 1 457 v roce 1991 na 921 v roce 2011.

Měřeno počtem významně spádujících obcí je logika významového růstu nebo poklesu pracovních center platná pro celé území ČR – v zásadě převládá růst významu velkých a středních center, zatímco významově malá centra mezi lety 1991 a 2011 významně oslabila či dokonce ztratila význam center pracovní dojížděky. Tento vývoj lze sledovat i na území JMK, kde bylo možné v roce 1991 identifikovat 141 pracovních center, zatímco v roce 2011 pouze 76. K největším ztrátám pracovního významu došlo v souladu s republikovým vývojem zejména v kategorii malých pracovních center, nicméně pokles zasáhl i vybraná větší průmyslová střediska, jako jsou například Letovice či Blansko.

Obr. 3.4: Vztahově uzavřené pracovní regiony na hladině uzavřenosti 70 % v roce 2011 v ČR – konfrontace s krajskými hranicemi; centra pracovní dojížděky a vývoj počtu spádujících obcí mezi roky 1991 a 2011
Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ 2011

3.3 ZÁSADY PROSTOROVÉHO USPOŘÁDÁNÍ JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

- A) Je nutné vycházet z faktu, že funkční organizace sídelního systému JMK je výrazně určována dominantním postavením Brna (resp. jádra brněnského metropolitního regionu) jako centra, jehož pracovní, vzdělávací a obslužný význam řádově překračuje význam ostatních center kraje. Výsledkem funkční dominance je zformování územně rozsáhlého (metropolitního) funkčního regionu s komplikovanější vnitřní strukturou – zahrnuje rovněž soubor sekundárních center s historicky zafixovanými spádovými oblastmi, jež jsou však v současnosti oslabovány silnou centralitou brněnského jádra a vysokou mírou osobní mobility populace.
-
- B) S územími SO ORP v těsném zázemí Brna (Šlapanice, Kuřim, Rosice, Židlochovice) nelze pracovat jako s funkčními mikroregiony ve smyslu klasických „denních prostorových systémů“. Denní proudy pracovní či nepracovní dojížděky o poměrně velkém objemu osob překračují hranice těchto SO ORP a vytvářejí poměrně silné dopravní zatížení území.
-
- C) Prostorová shoda administrativních (SO ORP) a funkčních regionů v částech kraje mimo brněnskou aglomeraci je v zásadě dobrá. Vzhledem k omezeným možnostem obyvatel alokovat více času na denní dojížděku nelze předpokládat další masivnější rozšiřování územního rozsahu brněnského funkčního regionu (navyšování dojížděkových časů a územního rozsahu dojížděky však může stále probíhat u osob s vyšší pracovní kvalifikací - i z tohoto důvodu je dojížděková bilance většiny funkčních regionů mimo brněnského záporná). Velikost a míra autonomie funkčních regionů je dána zejména prostorovou konfigurací center a jejich pracovní velikostí. U vybraných funkčních regionů může být důvodem jejich pracovní autonomie (a tedy i existence) periferní poloha a související nižší míra dopravní dostupnosti ostatních center (Velká nad Veličkou, Hrušovansko).
-
- D) Rozsahy pracovní vymezených funkčních regionů je nutné konfrontovat s aktuálním pracovním i nepracovním významem center. U vybraných funkčních regionů nemusí nutně jejich rozsah či existence indikovat význam příslušného centra, nýbrž nedostatek alternativních dostupných středisek (viz Znojmo, Hrušovany nad Jevišovkou). Specifický vývoj lze předpokládat v případě Blanska, kde měnící se struktura nabídky a poptávky po pracovních příležitostech může vést k hlubšímu propojování zdejšího pracovního trhu s brněnským pracovním regionem.

4. SÍDELNÍ SYSTÉM JIHOMORAVSKÉHO KRAJE – NÁVRH STRUKTURY CENTER

4.1 SPECIFIKACE HIERARCHICKÉ A POLOHOVÉ TYPOLOGIE

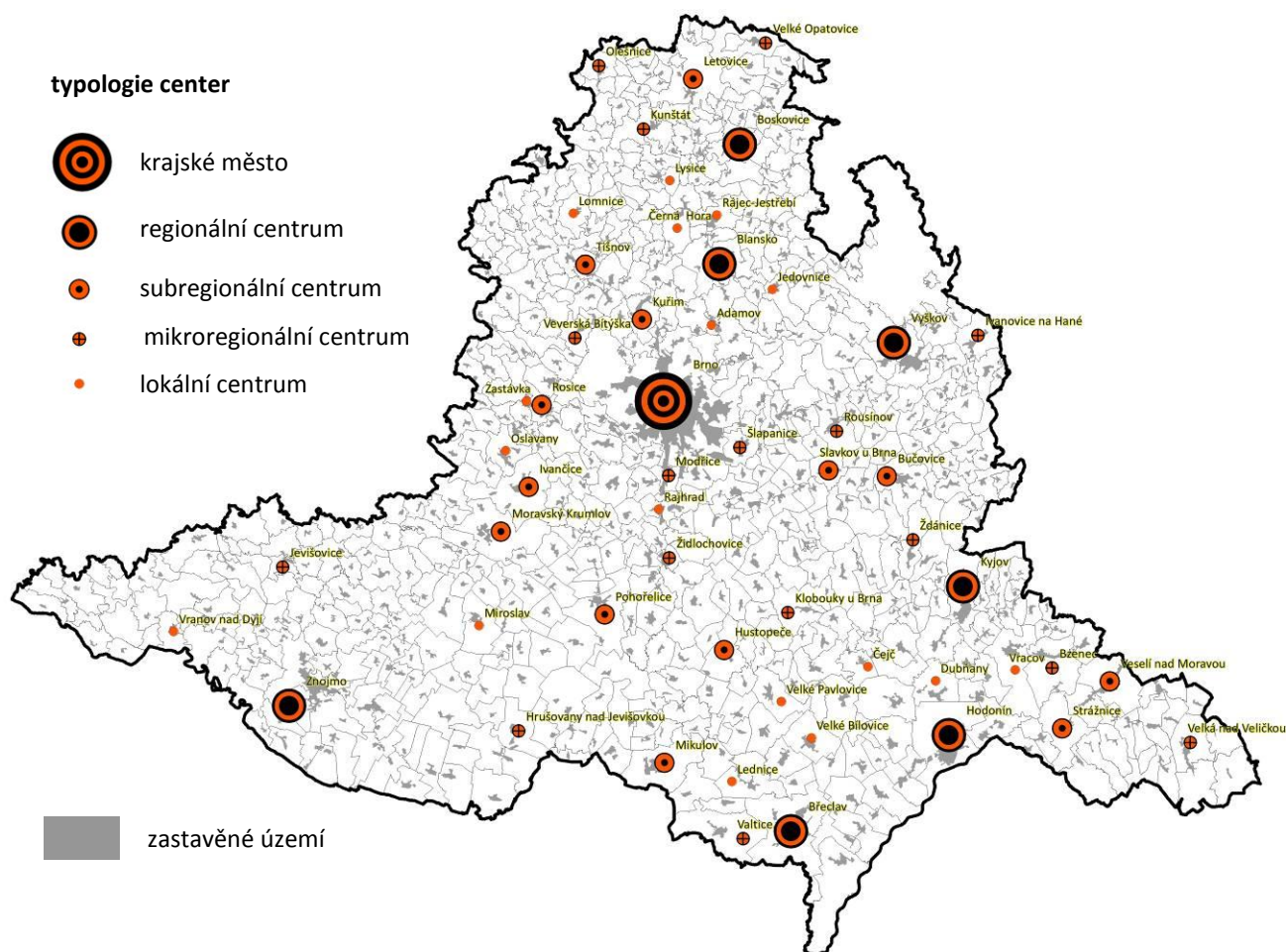
Identifikace souboru center v rámci sídelního systému JMK a jejich hierarchická kategorizace probíhaly na základě zhodnocení pracovního, obslužného a administrativního významu (*podrobněji k identifikaci center – viz kap. 9.1 Analytické části*). Polohové zhodnocení pak kombinuje ukazatele absolutní geografické polohy i polohy relativní vůči ostatním vymezeným centrům. Důležitým typologickým znakem polohy u vybraných center je pozice v rámci brněnské metropolitní oblasti, u center ležících mimo prostor brněnské metropolitní oblasti je pak rozlišována *aglomerace*, tj. spíše asymetrický vztah k jinému nadřazenému centru, *zasítování*, tj. možný reciproční vztah s jiným blízkým centrem, *autonomie* formování spádového regionu a *perifernost* vyjadřující negativně se projevující odlehlost ostatních (významnějších) center.

Tab. 4.1: Základní typologie center v sídelním systému JMK

hierarchická typologie (značka ve schématu 4.1)	polohová typologie						
	jádro brněnského metropolitního regionu (BMR)	užší vymezení BMR	širší vymezení BMR	aglomerované mimo Brno	zasítované	autonomní	periferní
krajské město 	Brno						
regionální centrum 						Blansko Boskovice Vyškov Kyjov Břeclav Hodonín Znojmo	
subregionální centrum 		Kuřim Rosice	Ivančice Tišnov Pohořelice Slavkov u B.		M. Krumlov (Ivančice) Strážnice (Veselí n.M., Bzenec) Veselí n.M. (Strážnice, Bzenec) Bučovice (Slavkov u B.)	Hustopeče Mikulov Letovice	
mikroregionální centrum 	Šlapanice Modřice		Židlochovice V. Bitýška Klobouky u B.	Ivanovice n. H. Rousínov (k Vyškovu) Valtice (k Břeclavi)	Bzenec (Veselí n.M., Strážnice)	Hrušovany n.J. Ždánice Kunštát	Velká n.V. Jevišovice Olešnice V. Opatovice
lokální centrum 		Adamov Rajhrad	Zastávka Černá Hora	Lednice (k Břeclavi) Dubňany (k Hodonínu) Vracov (k Bzenci) Rájec-Jestřebí (k Blansku) Lomnice (k Tišnovu) Oslavany (k Ivančicím)		Miroslav V.Pavlovice V. Bílovice Čejč Jedovnice Lysice	Vranov n.D.

Uplatněním víceměřítkové typologie lze zohlednit nejen střediskové předpoklady centra samotného, nýbrž i prostorový kontext, který roli jednotlivých center v sídelním systému výrazně ovlivňuje.

Obr. 4.1: Centra v sídelním systému JMK
Zdroj: vlastní zpracování

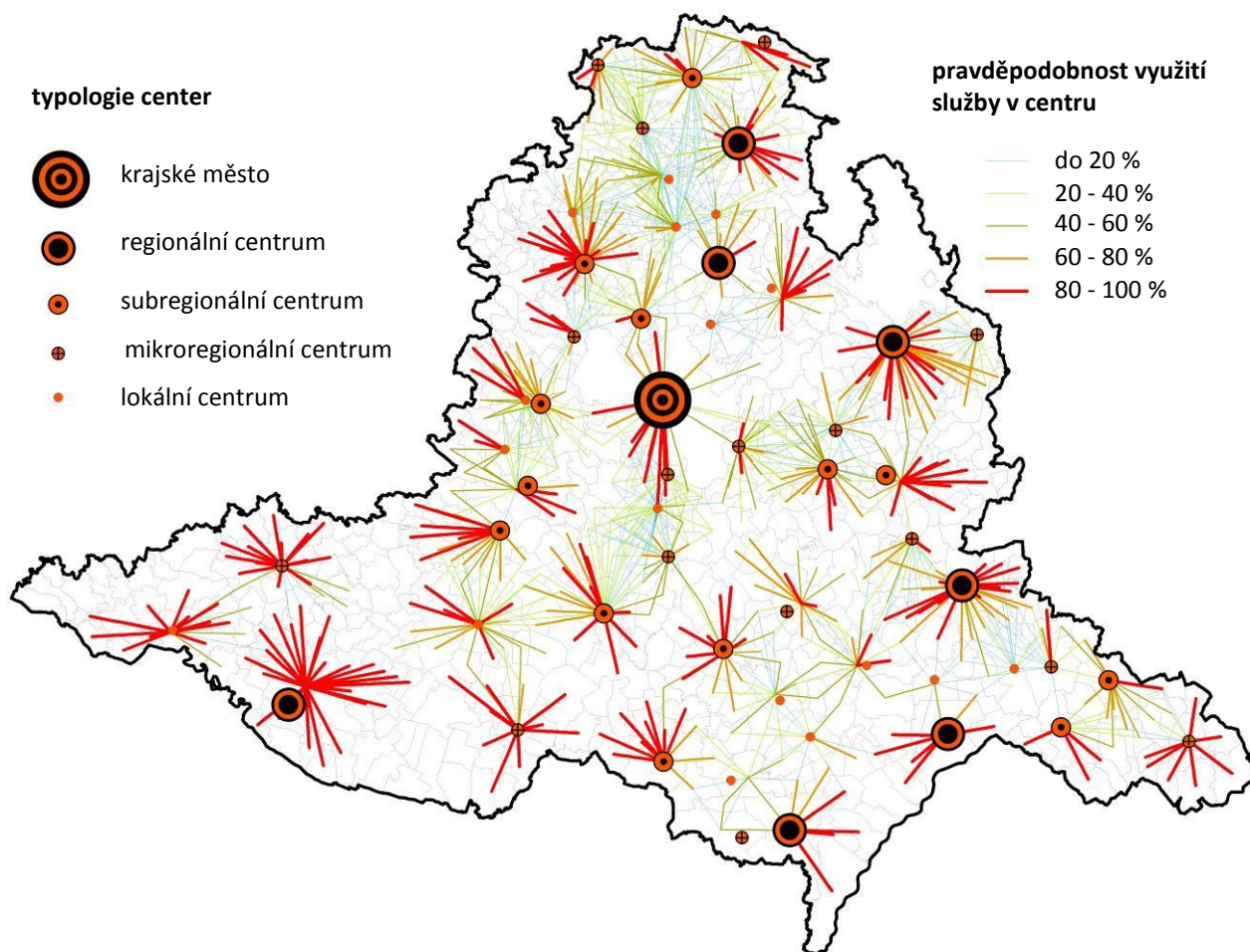

Prostorové rozmístění center na území JMK není rovnoměrné. Riziko deficitu v obslužení území je nutné vnímat především v případech západní části Znojemska, resp. Tišovska, východní části Dražanské vrchoviny a Horňácka.

Schéma na obrázku 4.2 zobrazuje modelové spádové oblasti center – uvažován je spád za základními typy služeb (malobchod, pošta, základní vzdělávání, praktický lékař). Model založený na Huffově algoritmu udává pro každou obec JMK pravděpodobnost využívání daných služeb v každém z uvažovaných center – pracuje přitom s informací o tzv. centralitě (komplexní ukazatel stanovující relativní význam centra z hlediska zkoumané skupiny služeb) a časovou vzdáleností obce od centra. Na základě analýzy dotazníkového šetření spádu za službami v obcích JMK (viz kapitola 7.3 Analytické části) byla jako modelová horní mez dostupnosti základních služeb stanovena dojížděková doba 10 minut. Na základě odvozených pravděpodobností je možné pro každé centrum vypočítat přibližnou populační velikost spádového/obsluhovaného území a stanovit požadavky na optimální vybavenost centra.

Vedle modelování spádovosti za základními službami byla odděleně modelována rovněž spádová území center pro vyšší typy služeb (střední školství, specializovaný lékař, finanční služby), u kterých byla na základě analýzy dotazníkového šetření stanovena horní hranice dosahu 20 minut.

Obr. 4.2: Modelové spádové oblasti center v sídelním systému JMK (základní služby)
Zdroj: vlastní zpracování

Důležitý význam pro zajištění funkčnosti center mají shodně funkce produkční (sekundér)-výroba, stavebnictví, obslužné (terciér) - obchod, služby, doprava, (kvartér) funkce obslužné veřejného vybavení – správa, školství, zdravotnictví, sociální péče, a to v míře odpovídající významu centra a velikosti sídla. Klíčovou pozici mají ty funkce, které generují ekonomické aktivity s významným počtem pracovních míst. Kladné (vyrovnané) saldo pracovní dojížd'ky je jedním z důležitých předpokladů pro stabilizaci resp. rozvoj centra, na který se váže nabídka komerční vybavenosti, včetně dalších pracovních míst.

V rámci návrhové identifikace bylo sledováno saldo pracovní dojížd'ky do jednotlivých center (viz tabulka 4.2) a používáno jako jeden z faktorů hierarchické klasifikace center. Jakkoli je ukazatel pracovního spádu významný, je nutné jej interpretovat v širším prostorovém a ekonomickém kontextu centra (relativní poloha centra vůči ostatním centrům, míra shody mezi odvětvovou strukturou pracovních míst a profesní skladbou ekonomicky aktivního obyvatelstva v potenciálním spádovém území). Konfrontace pracovní a obslužné funkce naznačuje, že ne všechna centra významných pracovních proudů patří do skupiny navrhovaných center osídlení (Chvalovice, Hodonice, Moravský Písek), stejně tak všechna centra osídlení nemají vyrovnané či kladné saldo pracovní dojížd'ky. Projevuje se tak mnohohrstevnatost prostorově, ale také profesně/vzdělanostně segmentovaných pracovních trhů. Charakteristika salda pracovní dojížd'ky je uvedena v tab. 4.2. současně s hodnotou modelu spádové oblasti za službami (veřejná i komerční občanská vybavenost)

Tab. 4.2: Pracovní saldo a modelové spádové oblasti center v sídelním systému JMK

centrum	saldo pracovní dojížděky	počet obyvatel spádové oblasti základní služby	populace spádové oblasti vyšší typ služeb	centrum	saldo pracovní dojížděky	počet obyvatel spádové oblasti základní služby	populace spádové oblasti vyšší typ služeb
Brno	výrazně kladné	399 000	414 000	Rousínov	záporné	10 000	9 000
Znojmo	výrazně kladné	53 000	53 000	Moravský Krumlov	záporné	10 000	10 000
Hodonín	výrazně kladné	41 000	41 000	Velké Bílovice	výrazně záporné	10 000	9 000
Břeclav	výrazně kladné	37 000	37 000	Letovice	vyrovnané	10 000	11 000
Vyškov	výrazně kladné	37 000	37 000	Velké Pavlovice	záporné	9 000	8 000
Kyjov	výrazně kladné	30 000	30 000	Zastávka	kladné	8 000	8 000
Blansko	kladné	28 000	27 000	Rajhrad	záporné	8 000	7 000
Šlapanice	záporné	25 000	19 000	Dubňany	výrazně záporné	8 000	8 000
Veselí nad Moravou	vyrovnané	22 000	21 000	Velká nad Veličkou	vyrovnané	8 000	8 000
Boskovice	výrazně kladné	21 000	22 000	Oslavany	výrazně záporné	7 000	7 000
Slavkov u Brna	kladné	21 000	19 000	Veverská Bítýška	záporné	7 000	6 000
Kuřim	výrazně kladné	20 000	18 000	Bzenec	výrazně kladné	6 000	6 000
Tišnov	záporné	20 000	20 000	Velké Opatovice	záporné	6 000	6 000
Ivančice	záporné	18 000	18 000	Ždánice	záporné	6 000	6 000
Rosice	záporné	18 000	15 000	Vracov	výrazně záporné	6 000	6 000
Hustopeče	výrazně kladné	18 000	18 000	Modřice	výrazně kladné	5 000	5 000
Pohořelice	výrazně kladné	17 000	16 000	Rájec- Jestřebí	výrazně záporné	5 000	5 000
Židlochovice	záporné	16 000	15 000	Jevišovice	kladné	5 000	5 000
Mikulov	výrazně kladné	15 000	15 000	Lednice	vyrovnané	5 000	5 000
Bučovice	vyrovnané	14 000	14 000	Vranov nad Dyjí	vyrovnané	5 000	4 000
Jedovnice	výrazně záporné	13 000	10 000	Kunštát	záporné	5 000	4 000
Klobouky u Brna	záporné	13 000	11 000	Černá Hora	záporné	5 000	5 000
Hrušovany nad Jevišovkou	vyrovnané	13 000	13 000	Lysice	záporné	4 000	4 000
Strážnice	kladné	12 000	12 000	Ivanovice na Hané	kladné	4 000	4 000
Čejč	kladné	11 000	11 000	Olešnice	záporné	3 000	3 000
Adamov	výrazně záporné	11 000	4 000	Lomnice	výrazně záporné	3 000	2 000
Miroslav	záporné	10 000	10 000	Valtice	záporné	3 000	4 000

4.2 OBSLUŽNÁ FUNKCE CENTER OSÍDLENÍ – VEŘEJNÁ VYBAVENOST

Rozvoj vyšší veřejné občanské vybavenosti (OV) – kvartér, odpovídající významu centra resp. velikosti sídla, je nezbytnou podmínkou pro zajištění komplexnosti funkcí centra.

Předpoklady pro rozvoj produkčních funkcí lze predikovat poměrně obtížně – to souvisí s odvětvovou strukturou produkčních funkcí a možnostmi využití ploch ve struktuře zastavěného území sídla, nebo ploch zastavitelných s dobrou polohou vůči dopravní infrastruktuře, přičemž jejich rozsah může být omezen prostorovými geografickými podmínkami, k nimž patří mimo jiné ochrana zemědělské půdy a krajiny. Oproti tomu lze u funkcí obslužných vymezit orientační skladbu vyšší vybavenosti a tomu odpovídající plošné nároky. To je poměrně významné pro návrh urbanistické koncepce sídla s významem centra. Plošný nárok pro územně technické

zajištění rozvoje vyššího veřejného vybavení bude vždy korigován jednak dosaženým stupněm rozvoje tj. stabilizovaných funkcí veřejného vybavení, a kontextem s charakterem sídla, který určuje mimo jiné i odvětvová struktura produkčních funkcí (příkladem je kontext převažujícího charakteru výroby a učňovského či středního školství). Na druhé straně bude veřejná vybavenost co do rozsahu a polohy v území korigována politickými rozhodnutími, jejichž cílem je racionální využití jednotlivých zařízení a celková koncepce systémů (zejména zdravotnictví a školství).

V tabulce 4.3 jsou uvedeny funkční typy vyšší OV jako rámec pro posouzení úrovně vybavení center, resp. vymezení rezerv pro jejich doplnění.

Tab. 4.3: Zastoupení vyšší veřejné OV v centrech

FUNKCE (ÚČEL VYUŽITÍ)	velikost sídla					FUNKCE (ÚČEL VYUŽITÍ)	velikost sídla				
	do 5	5-10	10-20	20-50	50 +		do 5	5-10	10-20	20-50	50 +
PLOCHY VEŘEJNÉ SPRÁVY						ŠKOLSTVÍ - VZDĚLÁVÁNÍ					
úřady krajské (okresní) ORP		0	0	0	0	vysoké školy				0	0
pošta	0	0	0	0	0	gymnázia		0	0	0	0
soudy a zastupitelství				0	0	střední školy, (střední odborné)			0	0	0
vězeňská služba				0	0	střední odborná učiliště			0	0	0
celní úřady				0	0	speciální školy				0	0
POLICIE - areály a samostatné objekty státní	0	0	0	0	0	základní umělecké školy	0	0	0	0	0
POLICIE - areály a samostatné objekty městská		0	0	0	0						
HASIČSKÉ SBORY - areály a samostatné objekty	0	0	0	0	0	SOCIÁLNÍ PÉČE					
ARMÁDA - areály a samostatné objekty						ústavy sociální péče-dospělí - děti		0	0	0	0
KULTURA						domovy pro matky s dětmi		0	0	0	0
divadla					0	domy s pečovatelskou službou	0	0	0	0	0
koncertní sítě					0	domy asylové, pro nepříznivě				0	0
kina, letní kina, amfiteátry			0	0	0	dům sociálních služeb	0	0	0	0	0
kulturní a poľečenská střediska víceúčelová(kluby)	0	0	0	0	0	KOMERČNÍ PLOCHY SPORT RELAXACE					
knihovny			0	0	0	sportovní hřiště, areály, sportovní haly, ostatní	0	0	0	0	0
hvězdárny - pozorovatelný		0	0	0	0	sportoviště		0	0	0	0
galerie			0	0	0	plavecké bazény, koupaliště,				0	0
muzea			0	0	0	zimní stadiony a kluziště s um.ledem				0	0
ZDRAVOTNICTVÍ						jízdárny a jezdecké areály				0	0
nemocnice			0	0	0	auto a motodromy vč. motokrosu autokár autoškol				0	0
pracoviště lékaře						sportovní letiště				0	0
poliklinika/speciálista		0	0	0	0	střelnice - areály, nebo samostatné objekty				0	0
zdravotnická střediska (sdružení ordinací)	0	0	0	0	0	relaxační areály (zejména děti a mládež) vč. dopr. hřiště	0	0	0	0	0
léčebné ústavy (dlouhodobě nemocní)			0	0	0						
kojenecké ústavy				0	0						
rychlá zdravotnická pomoc				0	0						
hygienická služba vč. laboratorí					0						
veterinární služby					0						

V tabulce 4.4 je uvedeno zařazení center do skupin podle modelových spádových oblastí v sídelním systému JMK. Pro tyto skupiny jsou na základě zastoupení funkcí, resp. funkčních typů a specifikace jednotlivých zařízení veřejné občanské vybavenosti v centrech (viz tab. 4.3) přiřazeny empiricky zjištěné ukazatele plošných nároků na vybavení základní a vyšší (Pravidla územního plánování).

Vzhledem k tomu, že některé funkce mohou být integrovány s funkcemi základního vybavení, je účelné počítat se souhrnem plošného nároku pro základní a vyšší vybavení.

Tab. 4.4: Zatřídění center podle modelových spádových oblastí v sídelním systému JMK / hodnoty plošného nároku veřejného občanského vybavení na 1 obyvatele

Velikost skupin center podle počtu obyvatel	2 000 – 5 000	5 000-10 000	10 000-20 000	20 000-50 000	>50 000
	Adamov	Bzenec	Bučovice	Blansko	Brno
	Černá Hora	Dubňany	Čejč	Boskovice	Znojmo
	Ivanovice n. H.	Jedovnice	Hrušovany n. J.	Břeclav	
	Jevišovice	Miroslav	Hustopeče	Hodonín	
	Kunštát	Modřice	Ivančice	Kyjov	
	Lednice	Oslavany	Klobouky u Brna	Veselí nad M.	
	Lomnice	Rajhrad	Kuřim	Vyškov	
	Lysice	Rousínov	Letovice		
	Olešnice	Velká n. Veličkou	Mikulov		
	Rájec-Jestřebí	Velké Bílovice	Mor. Krumlov		
	Valtice	Velké Opatovice	Pohořelice		
	Vranov nad Dyjí	Velké Pavlovice	Rosice		
		V. Bítýška	Slavkov u Brna		
		Vracov	Strážnice		
		Zastávka	Šlapanice		
		Ždánice	Tišnov		
			Židlochovice		
Funkce vybavenosti	Ukazatel plošného nároku na 1 obyvatele				
ZÁKLADNÍ	m ²	m ²	m ²	m ²	m ²
školství	7	7	7	7	7
kultura	0,14	0,18	0,2	0,2	0,2
tělových.a sport	2,19	2,19	2,19	2,19	2,19
zdravotnictví	0,29	0,26	0,26	0,26	0,26
sociální péče					
veř. správa					
VYŠŠÍ	m ²	m ²	m ²	m ²	m ²
školství		0,24	1,26	3,37	4,06
kultura		0,21	0,31	0,51	1,82
tělových.a sport	3,25	3,25	3,25	3,97	4,72
zdravotnictví				0,64	1,69
sociální péče				0,2	0,64
veř. správa		0,02	0,06	0,1	0,12
CELKEM základ.+vyšší	12,87	13,35	14,53	18,44	22,7

Výpočet orientační bilance plošných nároků na OV v centrech viz tabulka 4.5 je proveden na základě hodnot modelových spádových oblastí center v sídelním systému JMK, resp. populace ve spádové oblasti.

Uvedené hodnoty nelze interpretovat schematicky, každé sídlo je jedinečné a má zcela specifické podmínky geografické, ekonomické a sociální. Žádoucí je zejména ověřit skutečný rozsah veřejné vybavenosti v centrech lokálních a mikroregionálních (v kontextu s životaschopností znevýhodněných částí kraje viz "Opatření Aktualizace strategické vize Strategie Jihomoravského kraje 2020).

Tab. 4.5: Orientační bilance plošných nároků na funkce veřejné vybavenosti v centrech

centrum	počet obyvatel	počet obyvatel spádové oblasti	velikost plochy veřejné OV (ha)	centrum	počet obyvatel	počet obyvatel spádové oblasti	velikost plochy veřejné OV (ha)
Brno	385 913	414 000	940	Jedovnice	2 748	10 000	13
Znojmo	34 122	53 000	120	Velké Bílovice	3 852	9 000	12
Hodonín	24 961	41 000	76	Rousínov	5 315	9 000	12
Břeclav	24 737	37 000	69	Velké Pavlovice	3 044	8 000	11
Vyškov	21 391	37 000	68	Zastávka	2 465	8 000	11
Kyjov	11 462	30 000	55	Dubňany	6 208	8 000	11
Blansko	20 629	27 000	50	Velká nad Veličkou	2 879	8 000	10
Boskovice	11 502	22 000	41	Oslavany	4 619	7 000	10
Veselí nad Moravou	11 266	21 000	39	Rajhrad	3 277	7 000	9
Tišnov	8 780	20 000	29	Bzenec	4 251	6 000	9
Slavkov u Brna	6 207	19 000	28	Velké Opatovice	3 800	6 000	8
Šlapanice	7 109	19 000	27	Veverská Bítýška	3 085	6 000	8
Kuřim	11 540	18 000	26	Ždánice	2 559	6 000	8
Ivančice	9 468	18 000	26	Vracov	4 484	6 000	7
Hustopeče	5 746	18 000	26	Modřice	4 845	5 000	7
Pohořelice	4 667	16 000	23	Rájec-Jestřebí	3 565	5 000	6
Mikulov	7 287	15 000	22	Lednice	2 242	5 000	6
Židlochovice	3 562	15 000	22	Jevišovice	1 124	5 000	6
Rosice	5 740	15 000	21	Černá Hora	1 999	5 000	6
Bučovice	6 396	14 000	20	Kunštát	2 672	4 000	6
Hrušovany nad Jevišovkou	3 162	13 000	18	Vranov nad Dyjí	819	4 000	6
Strážnice	5 703	12 000	17	Lysice	1 885	4 000	6
Čejč	1 239	11 000	16	Adamov	4 591	4 000	5
Klobouky u Brna	2 325	11 000	16	Ivanovice na Hané	2 844	4 000	5
Letovice	6 637	11 000	16	Valtice	3 652	4 000	5
Moravský Krumlov	5 778	10 000	15	Olešnice	1 727	3 000	4
Miroslav	2 862	10 000	13	Lomnice	1 317	2 000	3

4.3 DOSTUPNOST CENTER - DOPRAVNÍ INFRASTRUKTURA

Fungování sídelního systému závisí na realizaci denních pohybů populace z místa bydliště do místa pracoviště, vzdělávání či spotřeby, které jsou zpravidla vázány na konkrétní centrum osídlení; jejich agregací pak vzniká více či méně jasné vyprofilovaná spádová oblast daného centra.

I přes postupné pronikání pokročilých informačních a telekomunikačních technologií (mobilní telefonie, internet) do každodenních pracovních a spotřebních procesů je zatím jejich dopad na fungování sídelního systému nejasný. Internetové nakupování či internetově zprostředkovávaná práce z domova jsou fenomény týkající se doposud pouze omezeného počtu osob. Klasická fyzická dostupnost tak zatím zůstává jednou z klíčových podmínek rezidenční a ekonomické atraktivity sídel a to i přes trvale se navyšující úroveň osobní mobility obyvatel. Vývoj některých sídel může být negativně ovlivněn omezenou dostupností k centrům služeb či pracovních příležitostí. Omezenou dostupnost lze přitom charakterizovat nadprůměrnými dojížděkovými

časy, nedostatečnou kvalitou či kapacitou dopravní infrastruktury, nízkým či nevhodně rozloženým počtem spojení v průběhu dne.

Pro zajištění dostupnosti center hromadnou dopravou resp. individuální automobilovou dopravou je podstatný rozsah a kvalita dopravních sítí – drážní a silniční.

Na území kraje je celkem 780 km tratí (osobní doprava je provozována na 728 km) Pro obsluhu slouží 167 stanic a zastávek. Hustota sítě je nad republikovým průměrem. Železniční tahy (I. a II. tranzitní koridor) a větší část tratí (více jak 70 %) zařazených do kategorie „celostátní dráha“ jsou pro kraj a jeho rozvoj významné. Z hlediska zajištění dostupnosti center, zejména z hlediska dostupnosti sídel ve spádovém území, je jejich význam daleko menší (obdobně lze hodnotit dráhy regionální). Je nesporné, že obsluha center regionálních a subregionálních je nadprůměrná, obsluha center mikroregionálních dobrá, a podprůměrná je u center lokálních. To je zřejmé i z obrázku 4.3 a tab. 4.6.

Tab. 4.6: Míra obsluhy center drážní dopravou (dle typů center)
Zdroj: vlastní zpracování

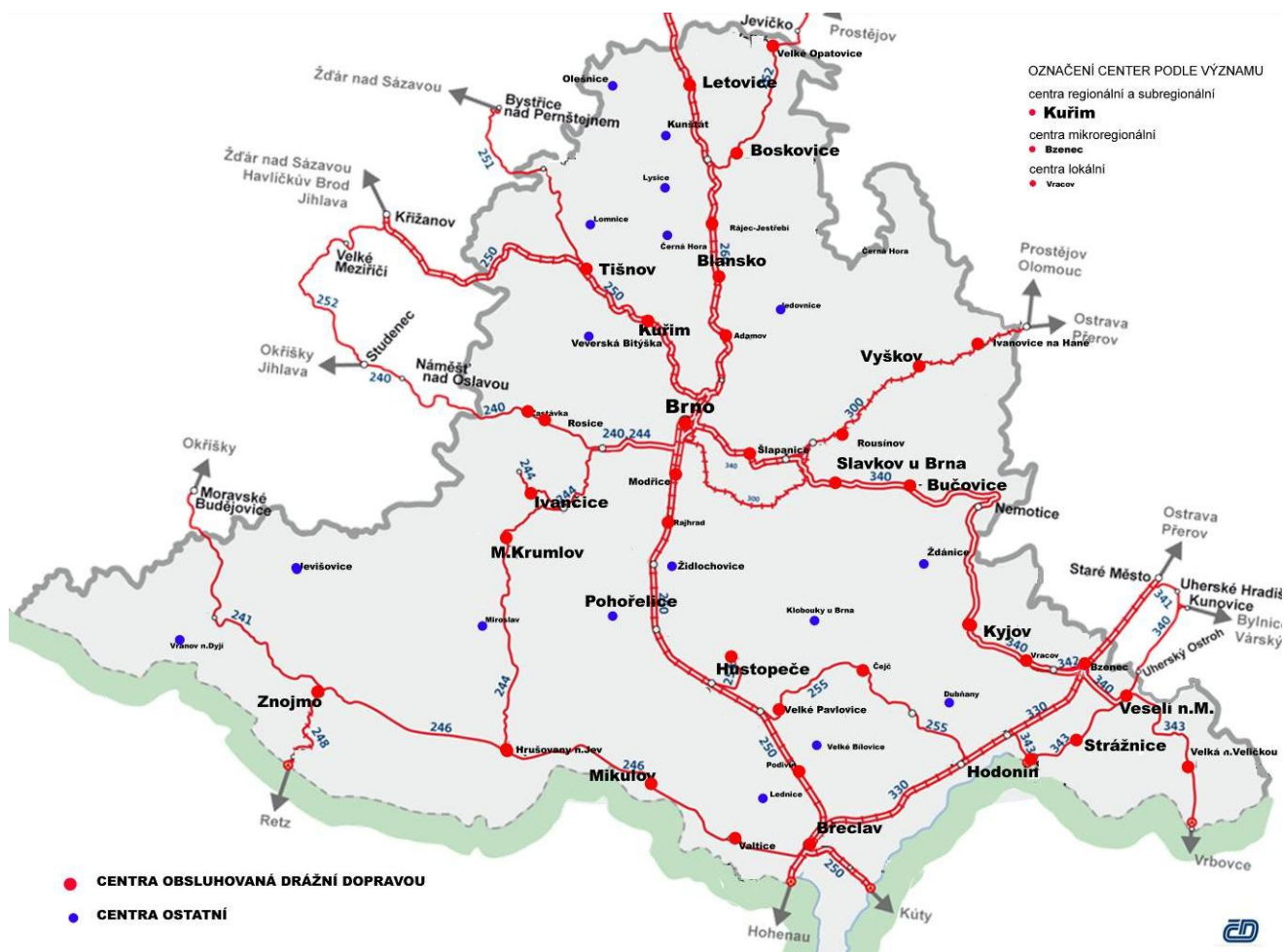
centrum	typ centra	obsluha drážní dopravou	centrum	typ centra	obsluha drážní dopravou
Brno	krajské město	+	Bzenec	mikroregionální	+
Blansko	regionální	+	Hrušovany n. J.	mikroregionální	+
Boskovice	regionální	+	Ivanovice n. H.	mikroregionální	+
Břeclav	regionální	+	Jevišovice	mikroregionální	0
Hodonín	regionální	+	Klobouky u Brna	mikroregionální	0
Kyjov	regionální	+	Kunštát	mikroregionální	0
Vyškov	regionální	+	Modřice	mikroregionální	+
Znojmo	regionální	+	Olešnice	mikroregionální	0
míra obsluhy		100 %	Rousínov	mikroregionální	+
			Šlapanice	mikroregionální	+
Bučovice	subregionální	+	Valtice	mikroregionální	+
Hustopeče	subregionální	+	Velká n. V.	mikroregionální	+
Ivančice	subregionální	+	Velké Opatovice	mikroregionální	+
Kuřim	subregionální	+	V. Bítýška	mikroregionální	+
Letovice	subregionální	+	Ždánice	mikroregionální	0
Mikulov	subregionální	+	Židlochovice	mikroregionální	0
Mor. Krumlov	subregionální	+	míra obsluhy		65 %
Pohořelice	subregionální	0			
Rosice	subregionální	+			
Slavkov u Brna	subregionální	+			
Strážnice	subregionální	+			
Tišnov	subregionální	+			
Veselí n. M.	subregionální	+			
míra obsluhy		95 %			

+ = centrum obslouženo; 0 = centrum neobslouženo

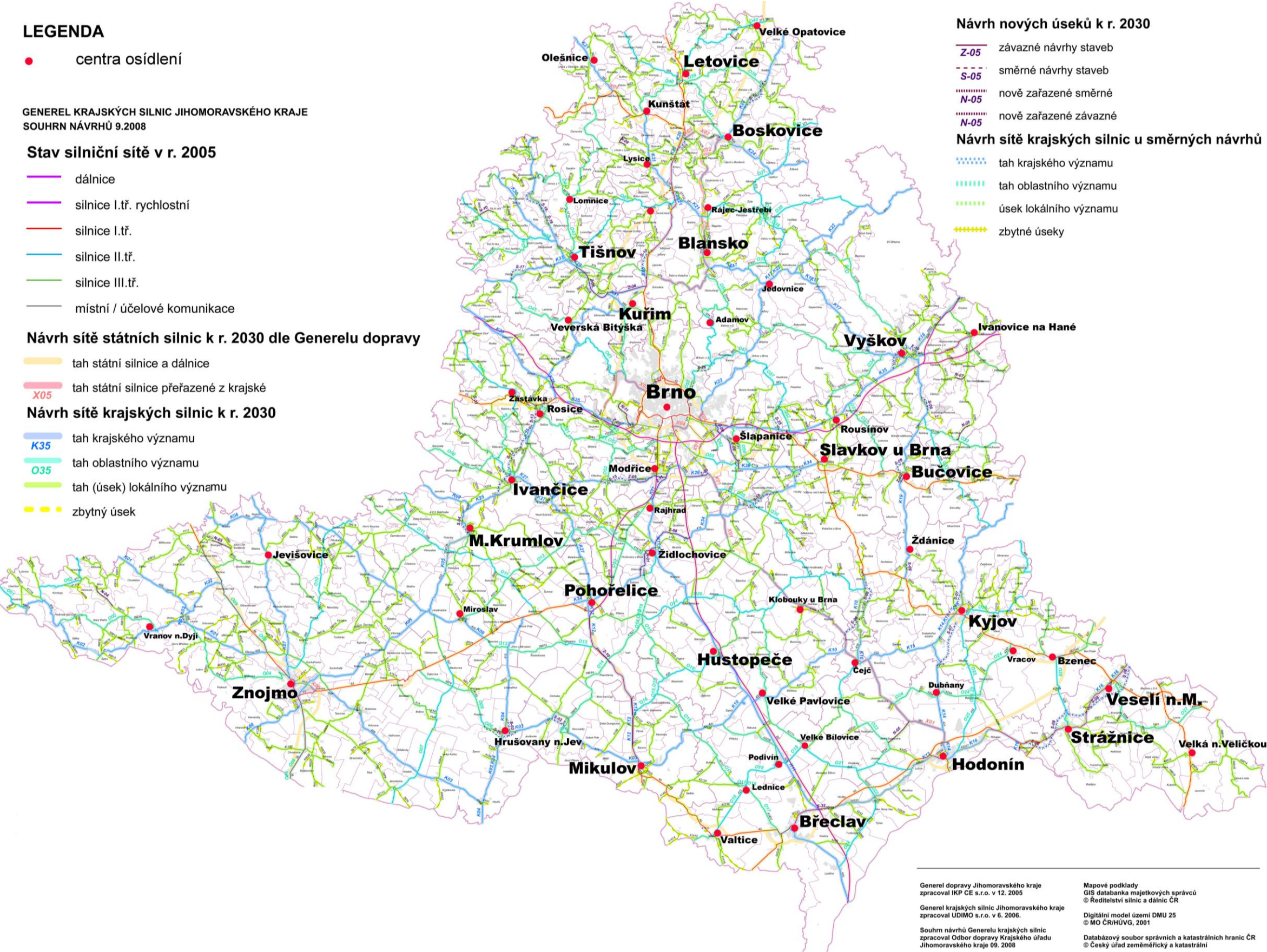
centrum	typ centra	obsluha dražní dopravou	centrum	typ centra	obsluha dražní dopravou
Adamov	lokální	+	Oslavany	lokální	+
Čejč	lokální	+	Rájec-Jestřebí	lokální	+
Černá Hora	lokální	0	Rajhrad	lokální	+
Dubňany	lokální	0	Velké Bílovice	lokální	0
Jedovnice	lokální	0	Velké Pavlovice	lokální	+
Lednice	lokální	0	Vracov	lokální	+
Lomnice	lokální	0	Vranov nad Dyjí	lokální	0
Lysice	lokální	0	Zastávka	lokální	+
Mirotslav	lokální	0	míra obsluhy		41%

+ = centrum obsluženo; 0 = centrum neobsluženo

Obr. 4.3: Poloha center osídlení a tratí drah
Zdroj: České dráhy, vlastní zpracování

Obr. 4.4: Poloha center osídlení a systém silniční dopravy
Zdroj: Generel krajských silnic Jihomoravského kraje

Generel dopravy Jihomoravského kraje
zpracoval IKP ČE s.r.o. v 12. 2005

Generel krajských silnic Jihomoravského kraje
zpracoval UDIMO s.r.o. v 6. 2006.

Souhrn návrhů Generelu krajských silnic
zpracoval Odbor dopravy Krajského úřadu
Jihomoravského kraje 09. 2008

Mapové podklady
GIS databanka majetkových správců
© Ředitelství silnic a dálnic ČR

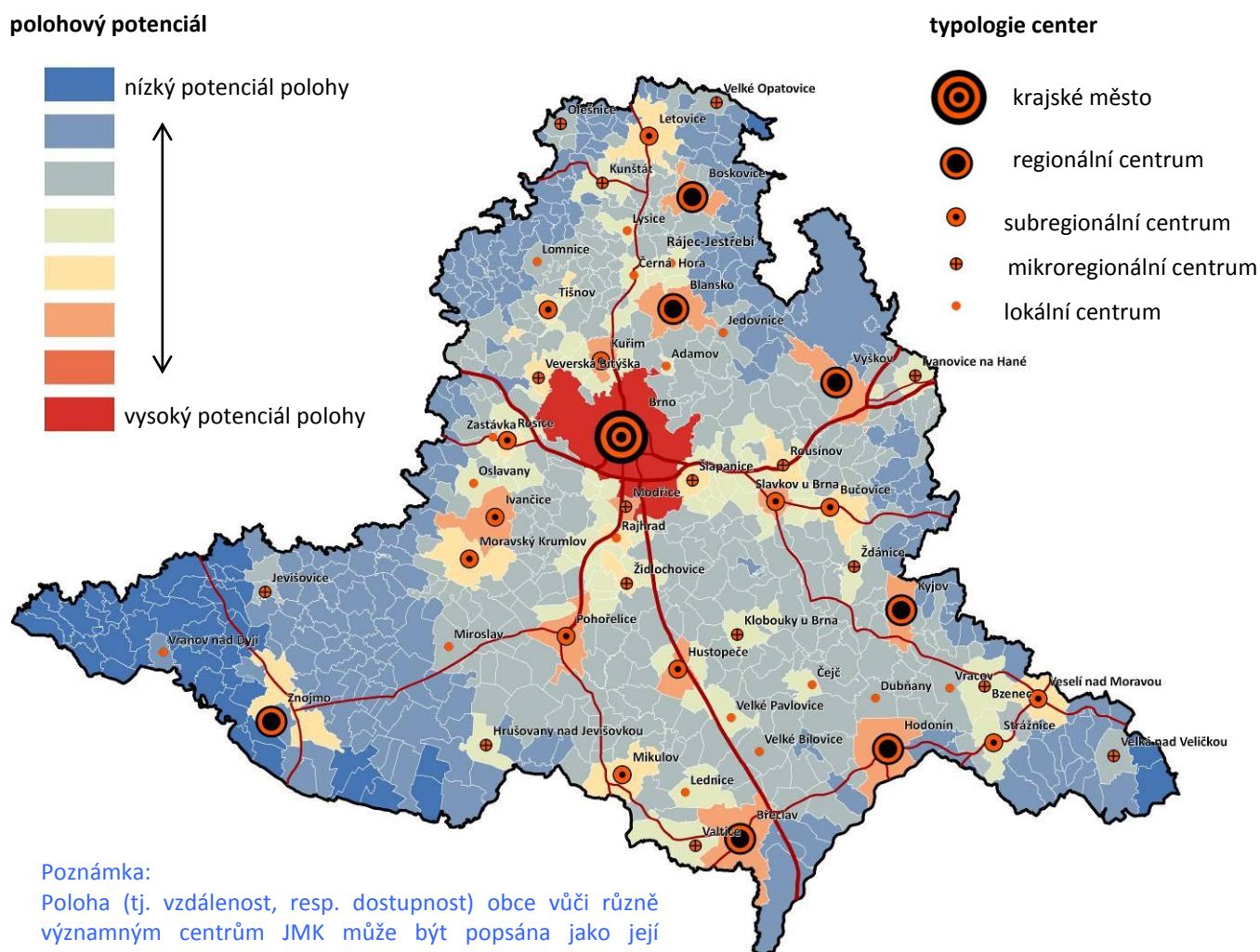
Digitální model území DMU 25
© MO ČR/HÚVGO, 2001

Databázový soubor správních a katastrálních hranic ČR
© Český úřad zeměměřický a katastrální

Toto hodnocení však pouze potvrzuje význam center z hlediska ekonomického a společenského, a nevypovídá o dosažitelnosti centra ze spádové oblasti, a to ani u center regionálních a subregionálních v jejichž spádové oblasti jsou obce, které mají stanici či zastávku na příslušné trati. Příčinou je především skutečnost, že tratě resp. stanice a zastávky byly historicky (v převážné většině) budovány za účelem hospodářského využití dráhy, tj. byly polohově vázány na obsluhu výrobních nebo zásobovacích kapacit, nikoli na obsluhu sídel jako celků tj. včetně jejich rezidenčního území, včetně vybavenosti. Excentrická poloha nádraží resp. stanic (vyjma center regionálních, případně subregionálních) je poplatná době vzniku a nedává předpoklady pro přímou (plošnou) obsluhu území. Dobrá bude kvalita obsluhy v případech, kdy významné proudy dojížděky směřují mezi centry vyšších řádů, to však neposiluje pozici zejména lokálních center.

Nelze předpokládat, že dráha může vytvořit podmínky pro vznik urbanizačního pásu (viz *Územní prognóza Jihomoravského kraje /2004 - hodnocení modelů rozvoje sídelní struktury*). Z charakteristiky drážní infrastruktury vyplývá, že rozhodující pro fungování sídelního systému je doprava silniční. Kvalita obsluhy spádových území center souvisí jak s dobudováním páteřní silniční sítě, a jejím doplněním (zejména o obchvaty sídel), obnovou a modernizací sítě II. a III. tříd, které jsou významné pro obsluhu a rozvoj center a jejich spádových území, zejména na úrovni mikroregionální a lokální.

Obr. 4.5: Polohový potenciál center osídlení a dalších obcí JMK na základě časové dostupnosti IAD
Zdroj: SLDB 2011; Model časové dostupnosti IAD

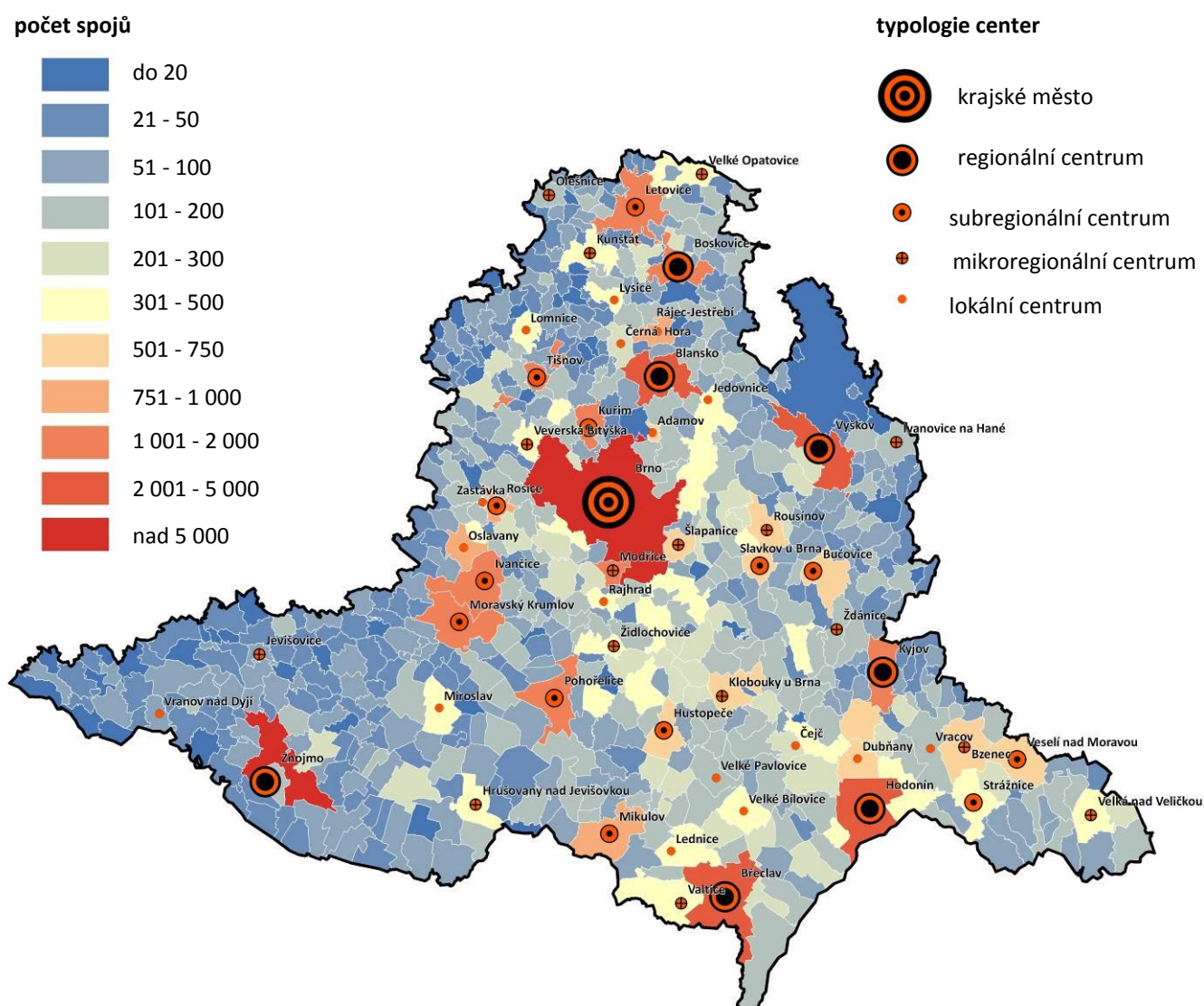

Dostupnost zprostředkovávaná silniční dopravou je tak stále klíčovým aspektem dopravní obsluženosti území kraje. Dopravní podmínky vytvářené jak uspořádáním sídel v prostoru, tak i trasováním a kvalitou silniční infrastruktury jsou výrazným determinantem polohového potenciálu jednotlivých sídel kraje. Obrázek 4.5 ilustruje rozdílný polohový potenciál jednotlivých sídel, resp. jednotlivých center Jihomoravského kraje daný časovou vzdáleností k jednotlivým centrům při použití individuální automobilové dopravy na stávající silniční síti JMK. Z hlediska relativní polohy se tak jako nejproblematictější jeví periferní oblasti charakteristické omezenou dostupností (většího počtu) center.

Důležitou komponentou celkové úrovně dostupnosti obce je dopravní obslužnost systému hromadné dopravy. Relativně velké skupiny obyvatel bez možnosti autonomně využívat osobní automobil (typicky děti, mladiství, senioři) jsou v rámci sídelního systému zvláště ohroženy tzv. mobilitním vyloučením (*mobility gap*), tj. omezenými možnostmi dosáhnout prostorově vzdálené služby, pracovní či vzdělávací příležitosti.

Počet odbavených spojů hromadné dopravy (zachycený v obrázku 4.6 a tabulce 4.7) lze v kontextu kapitoly použít jako dílčí ukazatel střediskovosti jednotlivých navržených center osídlení, resp. jako nepřímý ukazatel stavu obsluhy širšího spádového území.

Obr. 4.6: Počet odbavených spojů IDS JMK ve všední den v obcích JMK
Zdroj: Kordis, 2012, vlastní zpracování

Tab. 4.7: Zhodnocení center osídlení dle počtu odbavených spojů IDS JMK ve všední den
Zdroj: Kordis, 2012, vlastní zpracování

centrum	typ centra	význam dle počtu spojů IDS (vůči průměru za typ center)	centrum	typ centra	význam dle počtu spojů IDS (vůči průměru za typ center)
Brno	krajské město		Tišnov	subregionální	+
počet spojů		7 612	Veselí n. M.	subregionální	--
			průměrný počet spojů za skupinu		965
Blansko	regionální	0	Bzenec	mikroregionální	++
Boskovice	regionální	--	Hrušovany n. J.	mikroregionální	0
Břeclav	regionální	++	Ivanovice n. H.	mikroregionální	--
Hodonín	regionální	-	Jevišovice	mikroregionální	--
Kyjov	regionální	--	Klobouky u B.	mikroregionální	++
Vyškov	regionální	0	Kunštát	mikroregionální	+
Znojmo	regionální	++	Modřice	mikroregionální	++
průměrný počet spojů za skupinu		3 436	Olešnice	mikroregionální	--
Bučovice	subregionální	--	Rousínov	mikroregionální	++
Hustopeče	subregionální	--	Šlapanice	mikroregionální	++
Ivančice	subregionální	0	Valtice	mikroregionální	--
Kuřim	subregionální	++	Velká n. V.	mikroregionální	-
Letovice	subregionální	++	Velké Opatovice	mikroregionální	-
Mikulov	subregionální	0	V. Bítýška	mikroregionální	--
Mor. Krumlov	subregionální	++	Ždánice	mikroregionální	--
Pohořelice	subregionální	0	Židlochovice	mikroregionální	-
Rosice	subregionální	-	průměrný počet spojů za skupinu		435
Slavkov u Brna	subregionální	--			
Strážnice	subregionální	--			

++ velice nadprůměrný + nadprůměrný 0 průměrný - podprůměrný -- velice podprůměrný

centrum	typ centra	význam dle počtu spojů IDS (vůči průměru za typ center)	centrum	typ centra	význam dle počtu spojů IDS (vůči průměru za typ center)
Adamov	lokální	++	Rájec-Jestřebí	lokální	++
Čejč	lokální	--	Rajhrad	lokální	0
Černá Hora	lokální	--	Velké Bílovice	lokální	0
Dubňany	lokální	++	Velké Pavlovice	lokální	--
Jedovnice	lokální	0	Vracov	lokální	--
Lednice	lokální	0	Vranov nad Dyjí	lokální	--
Lomnice	lokální	-	Zastávka	lokální	0
Lysice	lokální	-	průměrný počet spojů za skupinu		401
Mirotslav	lokální	+			
Oslavany	lokální	++			

++ velice nadprůměrný + nadprůměrný 0 průměrný - podprůměrný -- velice podprůměrný

Data tabulky 4.7 naznačují velkou heterogenitu ve významové úrovni jednotlivých center dle počtu odbavených spojů v rámci jednotlivých skupin center. Tato heterogenita odráží nejen obslužný a pracovní význam centra, ale rovněž jeho pozici v rámci dopravní infrastruktury a v rámci systémové organizace IDS JMK. Je zjevné, že obslužný význam zejména některých lokálních či mikroregionálních center (Vranov nad Dyjí, Jevišovice, Olešnice) není reflektován i v dopravním vyjádření.

4.4 ZÁSADY PROSTOROVÉHO USPOŘÁDÁNÍ JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

- A) Fungování sídelního systému je z významné části reprezentováno denními ustálenými pohyby populace z místa bydliště do místa pracoviště, vzdělávání či spotřeby. Prostorové vzorce těchto individuálních denních schémat jsou zpravidla vázány na konkrétní centrum osídlení; jejich agregací pak vzniká více či méně jasně vyprofilovaná spádová oblast daného centra. Z hlediska funkčního uspořádání zůstává klasický koncept centra a spádové oblasti v zásadě stále platný. Uvažování o alternativních modelech uspořádání „denních městských systémů“ (např. decentralizované oblasti pracovních příležitostí, satelitní shluky pracovních příležitostí mimo centra) nemá zatím v prostředí JMK opodstatnění.
-
- B) Centra a spádové oblasti v současnosti nevytvářejí jednoduchý prostorový vzorec – dochází k překrývání spádových oblastí a jejich hlubší diferenciaci. Mezi hlavní důvody patří především rozšiřování nabídky služeb, prostorová koncentrace vyšších typů služeb a určitých skupin pracovních míst do center vyššího řádu. V kontextu stále se zvyšující míry osobní mobility tak může při spádování za určitými typy střediskových funkcí docházet k prostorovému „přeskakování“ méně významných center a celkovému prohlubování významových rozdílů mezi jednotlivými centry v sídelním systému.
-
- C) V kontextu JMK je prosté prostorové rozložení center poplatné historickému vývoji sídelního systému. Komplikovaná situace vzniká v prostoru brněnské aglomerace, kde jsou u řady sekundárních center erodovány jejich tradiční spádové oblasti ve prospěch jádra aglomerace. Jako prostorově nevyváženou lze rovněž označit strukturu center na Znojemsku – západní část území ve větší vzdálenosti od silného centra Znojma je modelově obsluhována 2 centry nižší hierarchické úrovně.
-
- D) V dlouhodobém horizontu je nezbytné posilovat u většiny center zejména jejich pracovní funkci. Kladné či vyrovnané saldo pracovní dojížděky je důležitým faktorem stabilizace či rozvoje centra, na který se dále váže nabídka komerční vybavenosti a zřetězení i další nárůst pracovních míst. Politiky zajištění dopravní dostupnosti a obslužnosti center by měly být podloženým kompromisem mezi napojením center na hierarchicky vyšší střediska a zajištěním dostupnosti center z obcí v jejich bezprostředním spádové oblasti.

5. BRNĚNSKÝ METROPOLITNÍ REGION A JÁDROVÉ ÚZEMÍ METROPOLITNÍHO REGIONU

5.1 PROSTOROVÉ VYMEZENÍ A STRUKTURA BRNĚNSKÉHO METROPOLITNÍHO REGIONU

Území města Brna a jeho zázemí je populačním a ekonomickým těžištěm sídelního systému JMK vykazujícím nejvyšší dynamiku sídelního vývoje. Výstupy Analytické části poukázaly zejména na intenzivní suburbanizační procesy, vysokou intenzitu dostředivé pracovní i nepracovní spádovosti a proměny významu sekundárních městských center v zázemí Brna. Počátky formování brněnského funkčního regionu lze umístit již do období pozdního středověku, kdy byl rozvoj významnějších městských sídel v bezprostředním okolí Brna částečně ovlivňován (potlačován) právě přítomností silného městského jádra. Přibližně od konce 18. století byly skrze průmyslové aktivity k bezprostřednímu zázemí Brna integrovány i dílčí oblasti Blanenska, Slavkovska či Rosicka.

Potenciál aglomeračních/metropolitních vazeb je podmíněn dlouhodobým utvářením sídelní struktury metropolitního regionu, rozložením produkčních a spotřebních aktivit a aktuální dopravní dostupností - reálné aglomerační vztahy jsou pak nejvýznamněji vyjádřeny proudy pracovní i nepracovní dojížděky a migrace, které indikují zformování kvazi-jednotného pracovního a bytového trhu v daném území. Vymezení funkčního městského regionu (ať už jej nazýváme metropolitním regionem či aglomerací) je vždy analytickým výstupem – metropolitní region není geografickou entitou s přesně danými hranicemi, nýbrž abstrakcí redukující složitou realitu územních vztahů do podoby vztahově uzavřeného areálu.

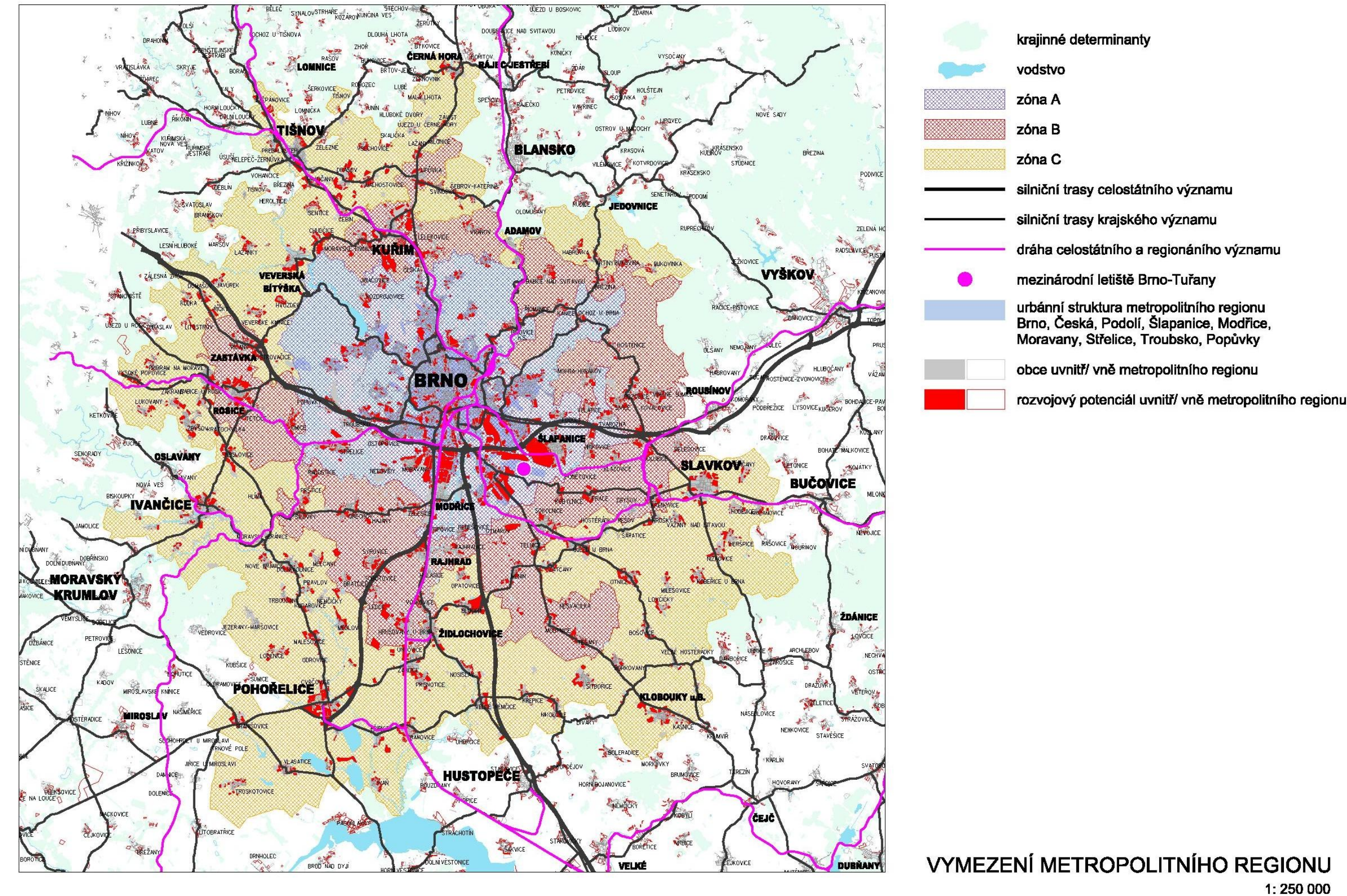
I z výše uvedených důvodů je snaha o exaktní vymezení brněnského metropolitního regionu nevhodným a pro plánovací účely i málo přínosným přístupem. Zde uvedené náhledy rozsahu metropolitního regionu by měly být chápány jako přehled obcí, jež vykazují poměrně silné vztahy s Brnem, resp. s jinými obcemi vymezovaného území a s vysokou pravděpodobností je tedy lze začlenit do území metropolitního regionu.

Mapa vymezení brněnské metropolitní oblasti (obrázek 5.1) představuje delimitaci zpracovanou na základě syntézy pěti skupin ukazatelů – 1. dojížděky za prací, 2. dojížděky do škol, 3. migračních vazeb, 4. dostupnosti individuální automobilovou dopravou a 5. dostupnosti hromadnou dopravou. Na základě celkového skóre bylo možné jednotlivé obce rozdělit do tří zón dle intenzity vztahu, tj. míry funkční aglomerace k Brnu, resp. brněnskému funkčnímu regionu. Do první zóny (A) spadají obce se silnou pracovní vazbou (v případě Modřic jde o silný reciproční pracovní vztah s Brnem), vysokou mírou suburbanizace a dobrou dopravní dostupností. Zóny B, resp. C pak zahrnují obce s převážně významnými pracovními vazbami, nicméně slabšími předpoklady dopravní dostupnosti a méně intenzivními migračními proudy. Zde je namístě upozornění, že použité skóre aglomerace je spíše spojitým ukazatelem a členění obcí do tří zón je pouze jedním z možných. Z hlediska prostorového rozložení obcí spadajících do brněnského metropolitního regionu se projevuje tradiční otevření jižním, resp. jihovýchodním směrem, a to především z důvodů dostupnosti a nepřítomnosti významnějších konkurujících center.

Série schémat 5.2 znázorňuje rozsah brněnského metropolitního regionu vymezeného na základě pracovních vztahů (viz kap. 6.2 Analytické části) v letech 1991, 2001 a 2011. Takto vymezené území vykazuje v zásadě velkou prostorovou stálost – v rozmezí let 1991 a 2011 došlo k územnímu a populačnímu nárůstu (pracovní region se rozšiřoval zejména v SO ORP Rosice a Blansko), nicméně základní obrysy lze chápat jako stabilní.

Dílním způsobem se proměnila pozice Brna jako jádrové obce – v důsledku suburbanizačních procesů a nižších přirozených přírůstků poklesl relativní populační význam Brna v rámci metropolitního regionu.

Obr. 5.1: Vymezení brněnského metropolitního regionu
Zdroj: Studie Vymezení funkčního území Brněnské metropolitní oblasti a Jihlavské sídelní aglomerace, Mulíček et. al., Regionální rada regionu soudržnosti Jihovýchod, 2013

Ekonomický význam Brna poměřovaný podílem na počtu obsazených pracovních míst však zůstal stabilní, tj. poměrně vysoký. Velice diverzifikovaný vývoj pak proběhl v souboru sekundárních center brněnského metropolitního regionu. Řada z těchto center vykázala silný populační růst vázaný na intenzivní imigraci, především z jádrového Brna (např. Kuřim, Šlapanice, Tišnov, Židlochovice, Rosice, Slavkov u Brna), nicméně ekonomický vývoj byl daleko více diverzifikovaný. U vybraných sekundárních center lze mezi roky 1991 a 2011 sledovat více (Adamov, Ivančice, Rosice) či méně (Tišnov) razantní propad počtu obsazených pracovních míst; oproti tomu centra jako např. Kuřim, Židlochovice či Slavkov u Brna vykázala stabilizaci pracovní funkce, resp. pracovní význam významně navýšila (Modřice, Šlapanice, Rajhrad, Pohořelice). Vývoj pracovního významu sekundárních center tak nelze vnímat jako uniformní – jedná se o výsledek kombinovaných procesů deindustrializace (ilustrativním případem je Adamov) a selektivně působící reindustrializace (Kuřim, Modřice, Rajhrad).

Schématu obrázku 5.3 vykresluje prostorový vzorec migračních procesů vázaných na Brno. Identifikovány jsou jak obce, do kterých směřoval v daném období významný migrační proud z Brna (*k metodice významných proudů* - viz rámeček 5.1) vytvářející tzv. suburbanizační region a dále obce, ze kterých směřoval významný migrační proud do Brna (urbanizační region). Charakteristické je postupné téměř zdvojnásobení počtu obcí přijímajících významný proud z Brna, tj. územní rozšíření suburbanizačního areálu. Oproti tomu rozsah obcí vysílajících významný migrační proud do Brna zůstává relativně stabilní.

Ze schémat lze vyčíst rovněž dobrou prostorovou shodu mezi rozsahem pracovního trhu brněnského metropolitního regionu a rozsahem suburbanizovaného areálu. Úroveň suburbanizace a intenzita pracovní dojížděky do jádra jsou přitom do jisté míry spojené ukazatele – významná část suburbánních migrantů obvykle dojíždí za prací v jádru. Série schémat 5.2 a 5.3 vykazují rovněž poměrně dobrou shodu se syntetickým vymezením znázorněným v mapě vymezení brněnské metropolitní oblasti (obrázek 5.1).

Rámeček 5.1

IDENTIFIKACE VÝZNAMNÝCH PRACOVNÍCH ČI MIGRAČNÍCH PROUDŮ

Cílem je určení těch odchozích proudů, jež jsou pro danou obec významné z hlediska celkové vyjížděky za prací či emigrace z obce; podobně je žádoucí identifikovat rovněž příchozí pracovní či migrační proudy významné z hlediska dojížděky či imigrace do obce. Významným proudem je tedy myšlen takový proud z obce, resp. do obce, jehož podíl na celkové sumách pracovní vyjížděky nebo dojížděky, resp. emigrace nebo imigrace, je významný.

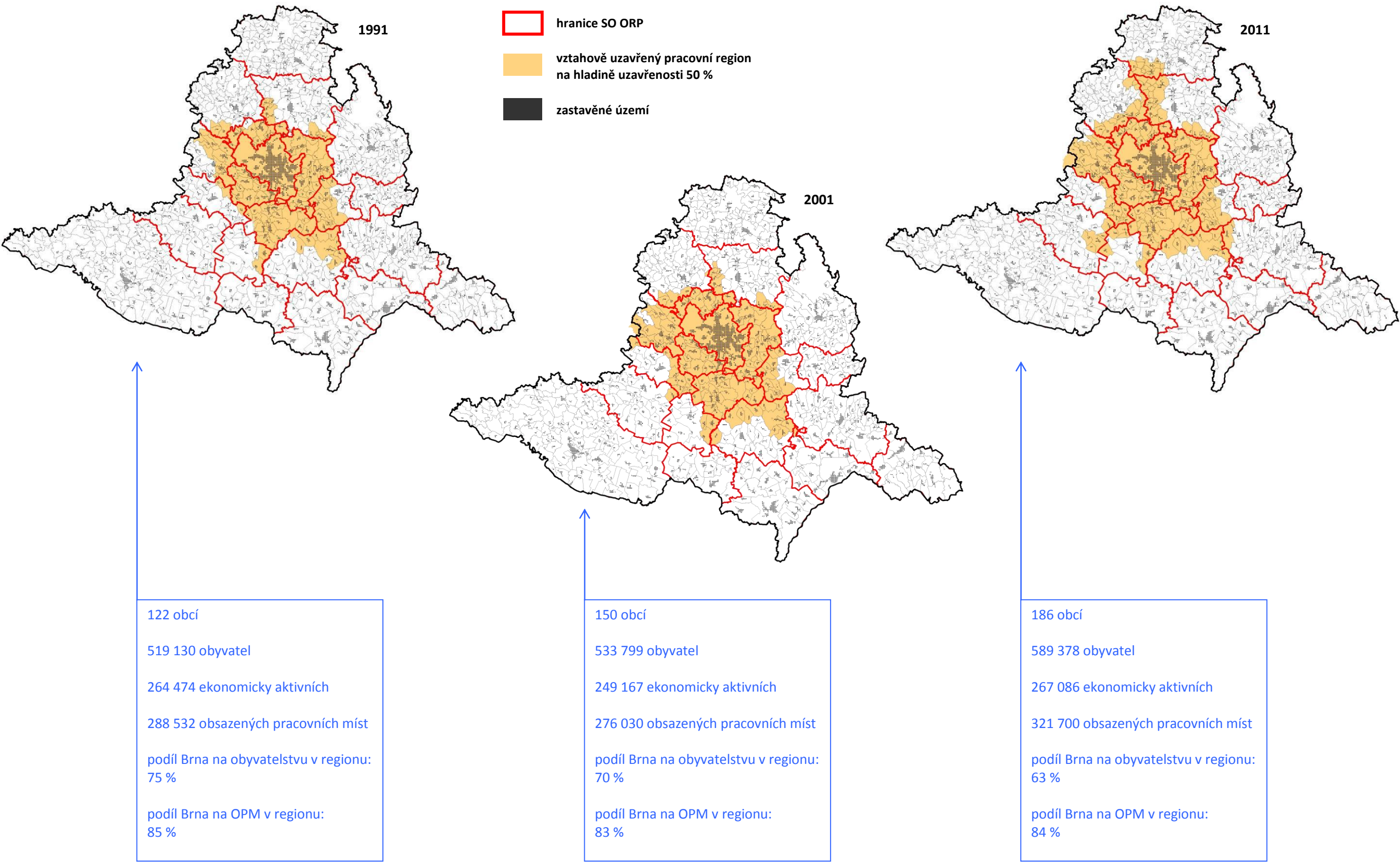
Rozlišení významných a nevýznamných pracovních či migračních proudů je založeno statistické metodě (tzv. analýze vícenásobných spojení).

(podrobněji k určení významných proudů - viz kapitola 5.2 a 6.1 Analytické části)

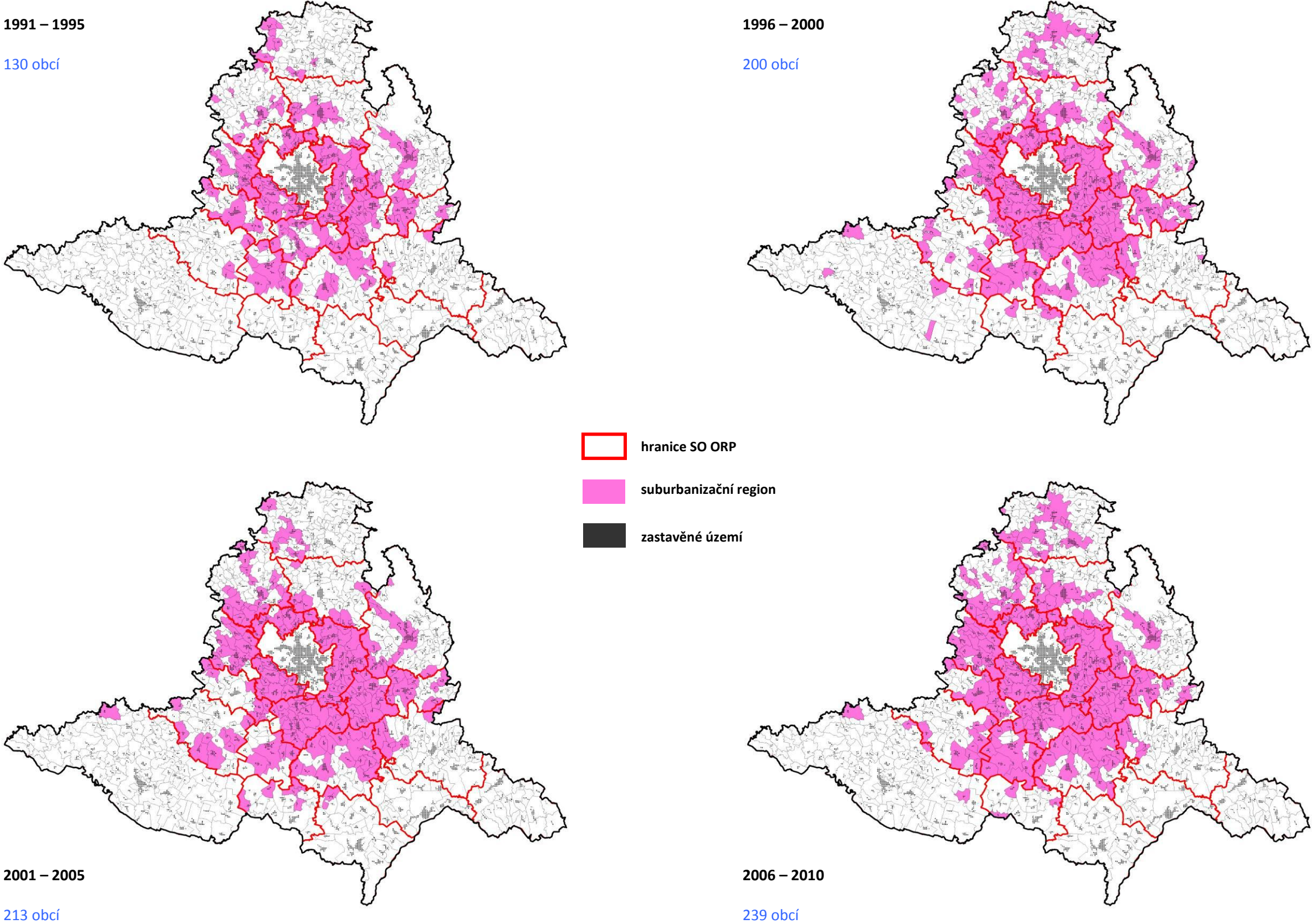
Území brněnského metropolitního regionu s výhradou určité neostroty hranice tvoří:

- území města Brna v plném rozsahu,
- území SO ORP Šlapanice v plném rozsahu,
- území SO ORP Kuřim v plném rozsahu,
- území SO ORP Židlochovice v plném rozsahu,
- území východní a centrální části SO ORP Rosice,
- území východní a severovýchodní části SO ORP Ivančice,
- území severní části SO ORP Pohořelice,
- území severní části SO ORP Hustopeče,
- území západní a centrální části SO ORP Slavkov u Brna,
- území jižní a jihozápadní části SO ORP Blansko,
- území jižní a jihovýchodní části SO ORP Tišnov.

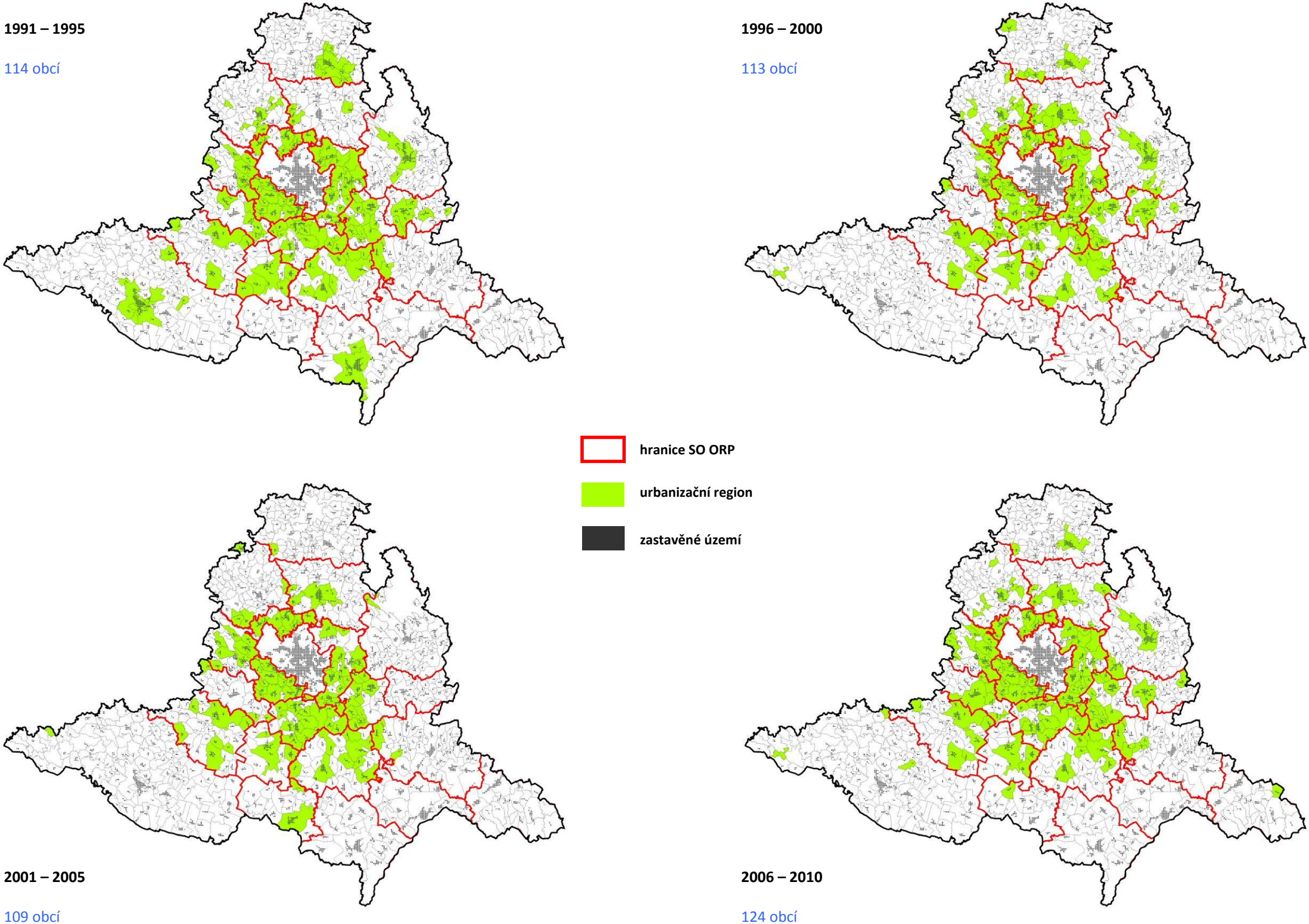
Obr. 5.2: Vývoj rozsahu pracovního regionu Brna na hladině uzavřenosti 50 % mezi roky 1991 - 2011
Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ 1991 - 2011

Obr. 5.3: Vývoj rozsahu suburbanizačního regionu Brna mezi roky 1991 a 2010
Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ 1991 - 2011

Obr. 5.4: Vývoj rozsahu urbanizačního regionu Brna mezi roky 1991 a 2010
Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ 1991 - 2011

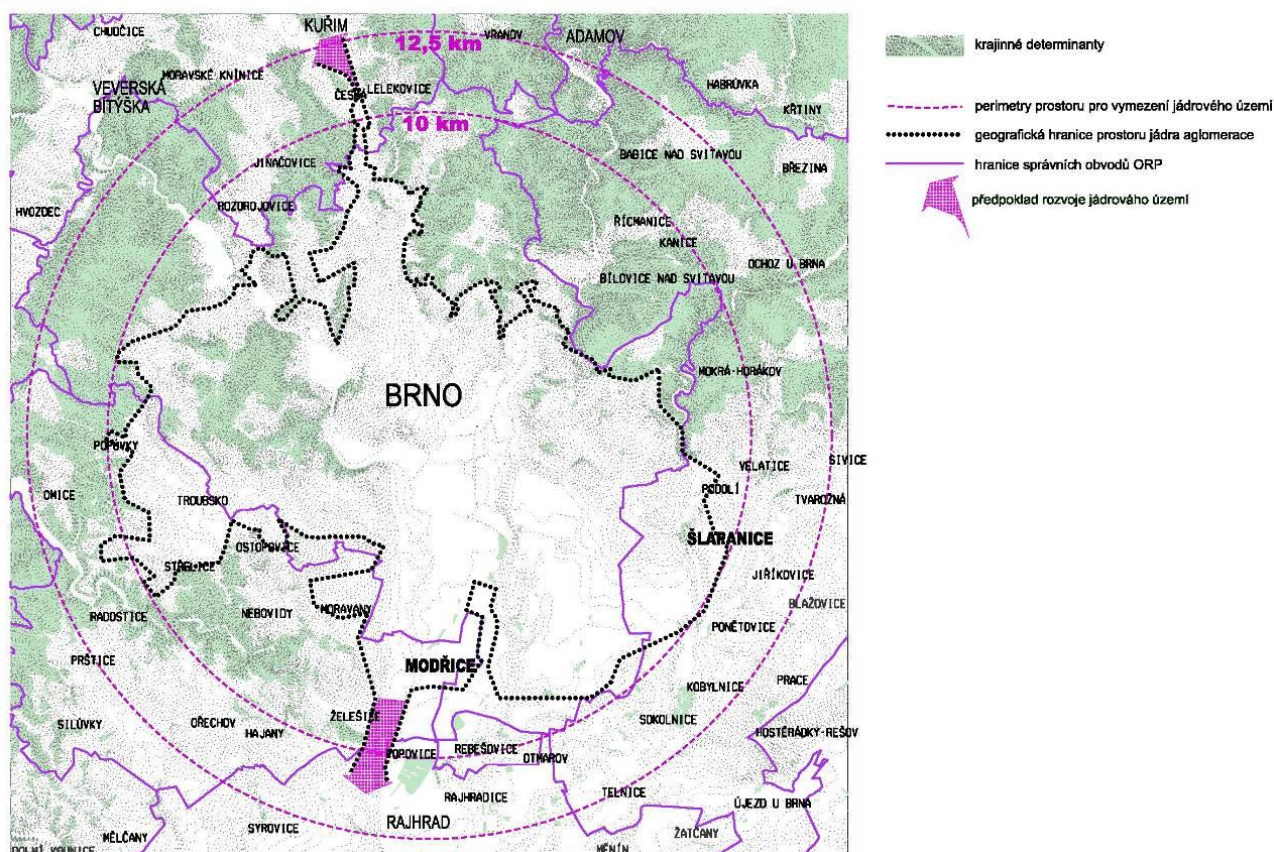

5.2 JÁDROVÉ ÚZEMÍ BRNĚNSKÉHO METROPOLITNÍHO REGIONU

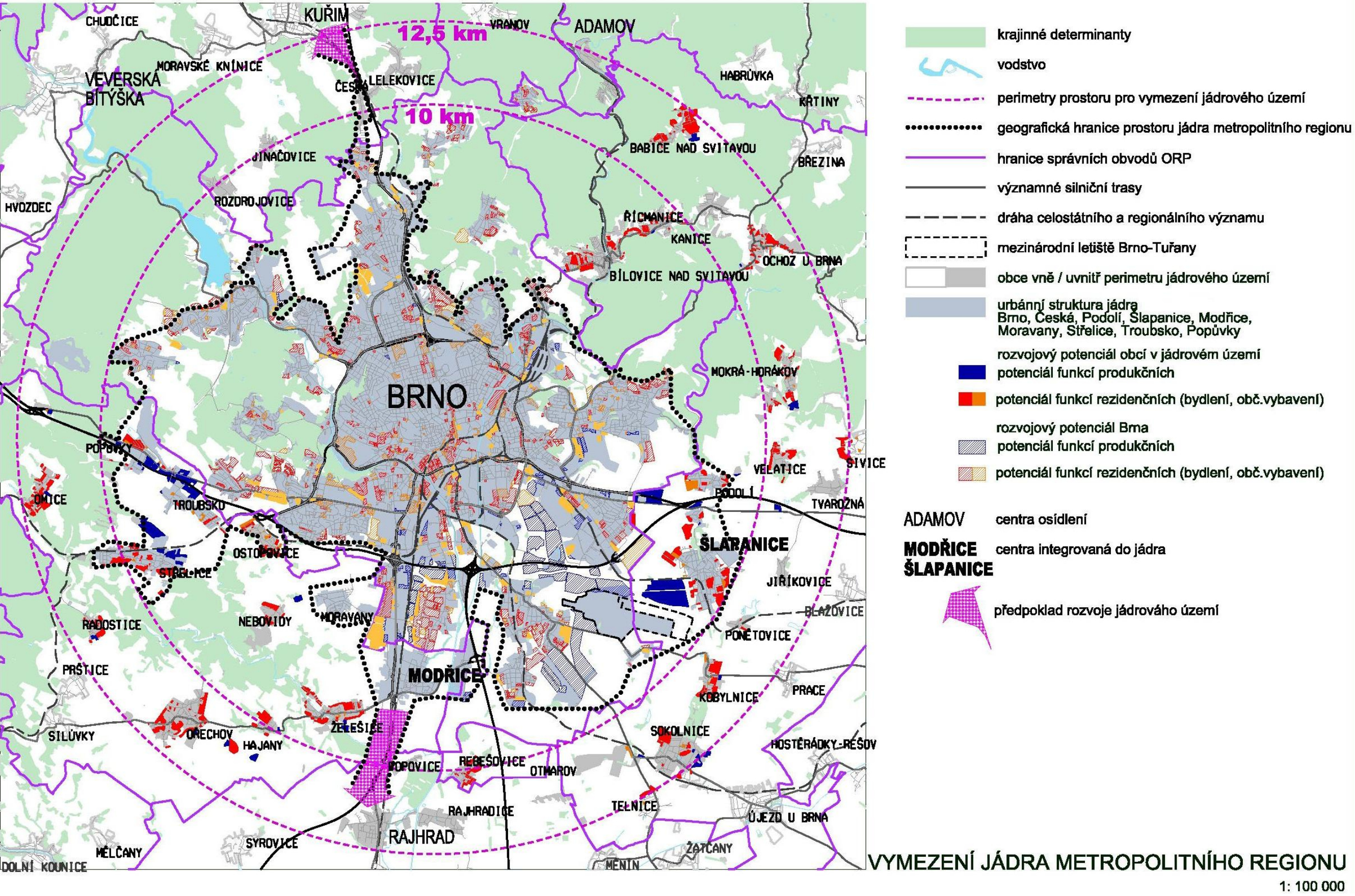
Územní rozvoj města Brna, nabývá na významu zejména prostřednictvím funkcí produkčních a obslužných, přičemž v sektorové skladbě převažuje nad primérem a sekundérem sektor terciéru (funkce obchodu, služeb, dopravy) a kvartéru (funkce obslužné veřejné- školství, zdravotnictví, sociální péče, věda, výzkum a funkce obslužné komerční – peněžnictví). Uvedené funkce generují rozsáhlý potenciál pracovních míst; to se projevuje na významných změnách v proudech dojížděky zejména v období 2001-2011. Je zřejmé, že územní rozvoj se bude odehrávat nejen ve správních hranicích města Brna ale i v prostoru, který má z hlediska geografických podmínek předpoklady pro urbánní rozvoj funkcí nejen rezidenčních, ale na stejné úrovni i produkčních.

Je zřejmé, že fyzicko geografické podmínky pro vymezení jádra metropolitního regionu jsou maximálně v rozsahu desetikilometrového perimetru od centra jádrové obce.

Obr. 5.5: Geografické předpoklady určující prostor jádrového území metropolitního regionu
Zdroj: vlastní zpracování

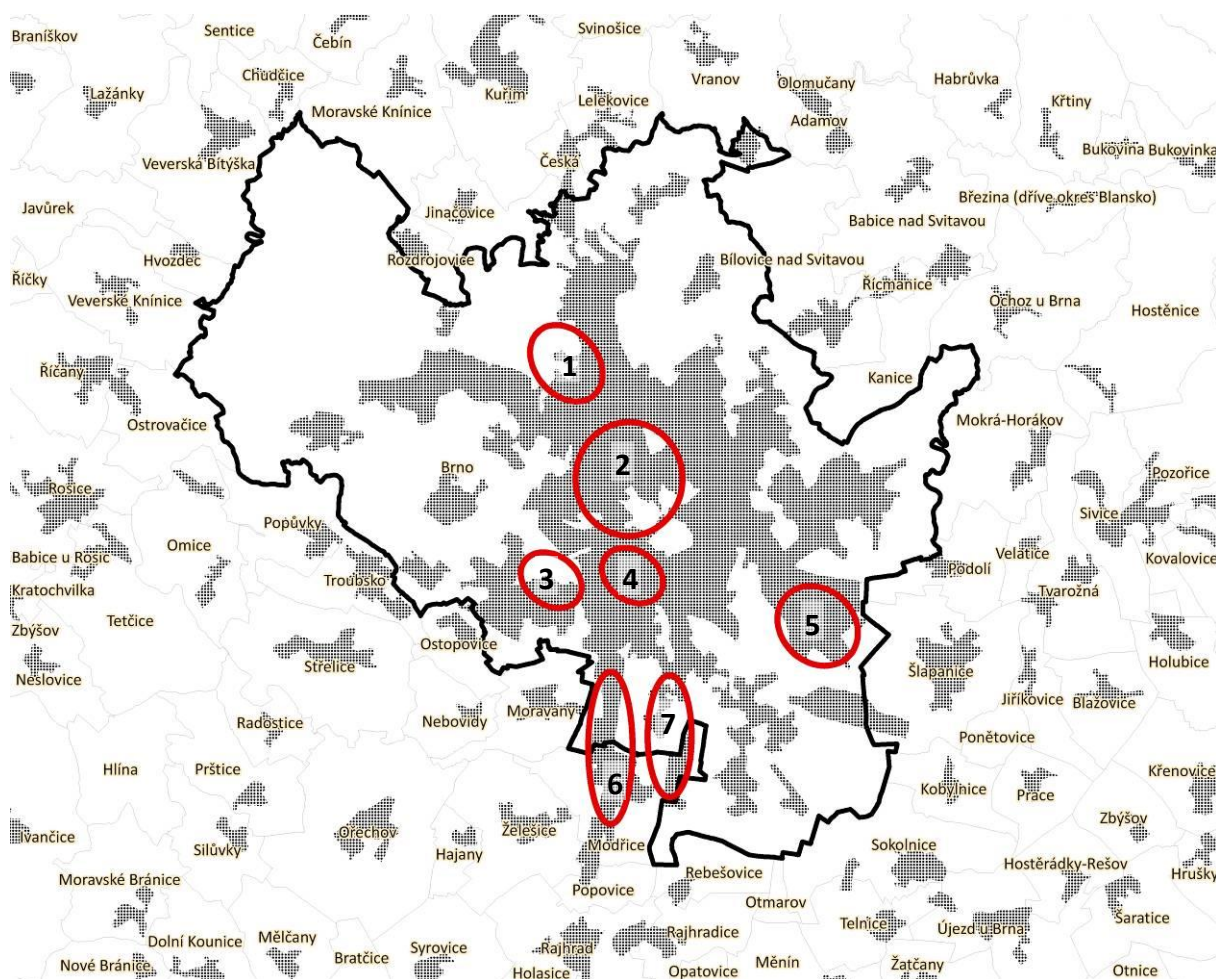
Obr. 5.6: Jádru metropolitního regionu - Brno, Česká, Podolí, Šlapanice, Modřice, Moravany, Střelice, Troubsko, Popůvky
Zdroj: vlastní zpracování

Urbanizační vývoj směřující k homogenitě urbánní struktury jádra metropolitního regionu z hlediska vyváženosti funkcí rezidenčních a produkčních je již v současnosti zřejmý zejména v jižním sektoru (Modřice, částečně Moravany). Předpoklady pro rozvoj jádra metropolitního regionu podporované zejména polohou dopravních tras a zařízení nadmístního významu a identifikovaným rozvojovým potenciálem rezidenčních a produkčních funkcí mají sídla - Česká, Podolí, Šlapanice, Modřice, Moravany, Střelice, Troubsko, Popůvky.

Rozvoj produkčních a obslužných funkcí v jádru metropolitního regionu se koncentruje v nových polohách a je doprovázen intenzivními a kompaktními formami využití území včetně přestaveb ve vnitřním městě (Technologický Park, Kampus MU vč. Fakultní nemocnice, administrativně obchodní komplex Heršpická, průmyslová zóna Černovická terasa, produkční zóna Vídeňská – Modřice). Tato území se stávají významnými cíli dojížděky. Lze očekávat vznik dalších koncentrací produkčních a obslužných funkcí (např. zóna mezinárodního letiště Brno Tuřany).

Obr. 5.7: Stávající významné cíle dojížděky v jádru brněnského metropolitního regionu
 1 – VUT, Technologický Park (pracovní a školní dojížděka); 2 – vnitřní město (pracovní a školní dojížděka); 3 – Kampus MU, Fakultní nemocnice (pracovní a školní dojížděka); 4 – oblast administrativně obchodních komplexů Heršpická-Štýřice (pracovní dojížděka); 5 – průmyslová zóna Černovická terasa (pracovní dojížděka), 6 – Vídeňská-Modřice (pracovní dojížděka). 7. obchodní komplexy Avion, Olympia (dojížděka za službami).
 Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ 2011

5.3 ZÁSADY PROSTOROVÉHO USPOŘÁDÁNÍ JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

- A) Brněnský metropolitní region je druhým největším funkčním regionem v ČR a přirozeným, historicky rostlým těžištěm sídelního systému JMK. Optikou krajského měřítko se jedná o území jednotného pracovního a bytového trhu, v bližším analytickém pohledu lze území strukturovat dle míry integrace k identifikovanému jádru metropolitního regionu. Vnitřní struktura metropolitního regionu vychází ze silné pozice jádra a je doplňována historicky zafixovanou strukturou sekundárních center. Je nezbytné vnímat metropolitní region jako území s historicky rostlým vnitřním uspořádáním, resp. jako území plošně nehomogenní.
-
- B) Vymezení brněnského metropolitního regionu je vždy poplatné zvolené technice regionalizace. Při využití pracovních a migračních vazeb jako ukazatelů míry reálné integrace obcí je nutné chápat pravděpodobnostní charakter takového vymezení a přijmout určitou neostrost (nikoli však nepřesnost) definovaných hranic.
-
- C) Rozšiřování jádra metropolitního regionu je vázáno na kombinaci rezidenčních a produkčních funkcí v území – pouze suburbanizované obce nelze chápat jako součást jádrového území. Předpoklady pro takovýto typ vývoje, i s ohledem na terénní a infrastrukturní podmínky, se nalézají zejména v jižní části širšího perimetru Brna. Jižní část jádra metropolitního regionu lze identifikovat jako území s vysokým potenciálem územního vývoje – tento výhled do jisté míry koresponduje již se stávajícím rozložením významných dojížděkových cílů na území jádra.
-
- D) V rámci metropolitního regionu je nezbytné pravidelně monitorovat vývoj obslužných a pracovních funkcí v sekundárních centrech a v rámci možností směřovat k posilování dělby práce mezi jádrem metropolitního regionu a těmito sekundárními centry. Dlouhodobým cílem by mělo být více polycentrické uspořádání metropolitní oblasti, resp. alespoň částečné obnovení funkční autonomie sekundárních center.

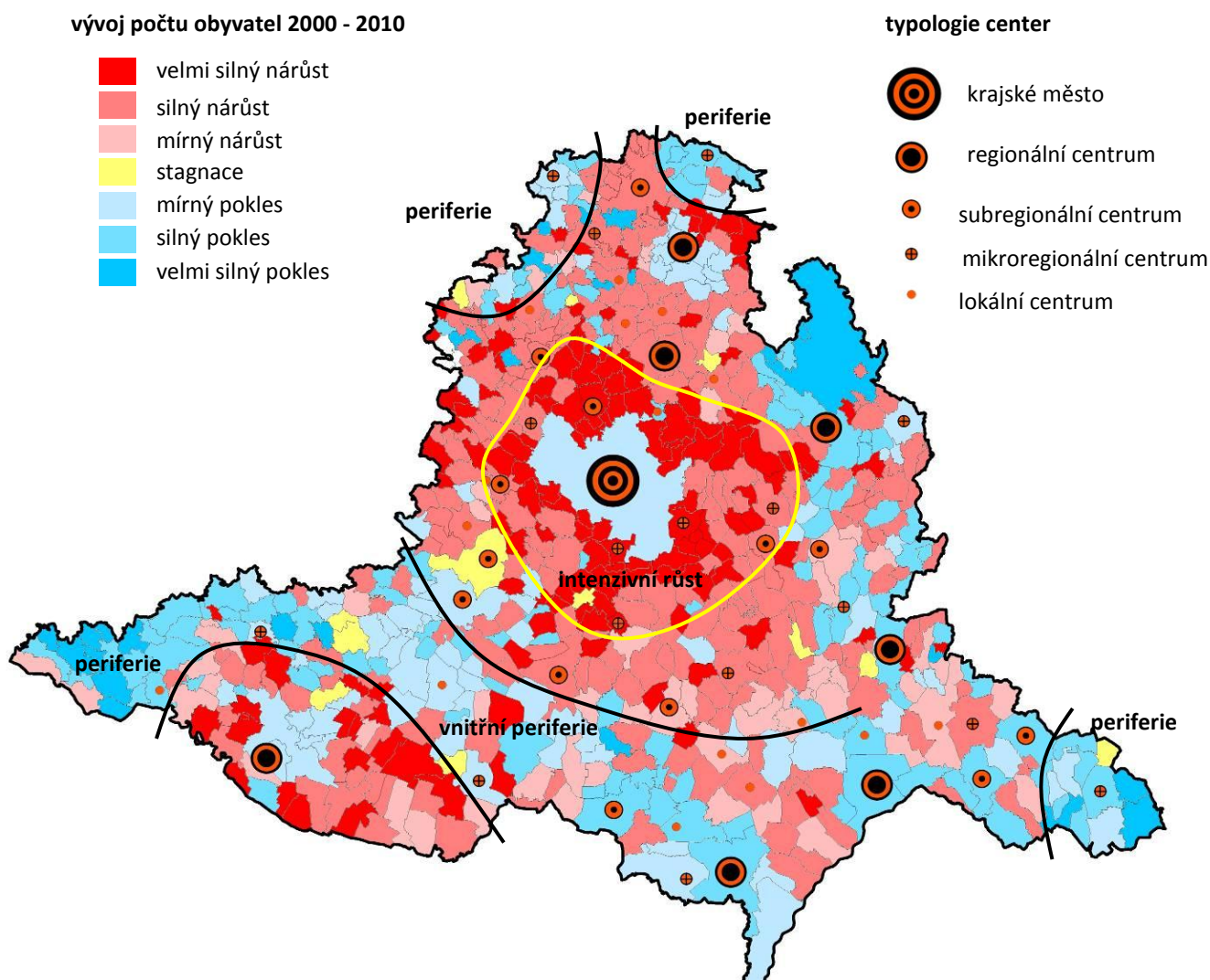
6. PORUCHY A RIZIKA V SÍDELNÍM SYSTÉMU JIHMORAVSKÉHO KRAJE

Poruchou v sídelním systému je chápána výrazná odchylka od normálního stavu, resp. normálního fungování. Rizikem pak rozumíme vývojové trendy či stavy směřující k vytvoření více či méně závažné poruchy. Dílčím problémem se zde jeví stanovení definice „normálního stavu“, resp. určení úrovně, vůči které bude poměřován a hodnocen stav či vývoj. Přenesení analytických výstupů do normativního hodnocení nutně zahrnuje pečlivé zvážení kontextu hodnocené situace a její kritickou interpretaci.

6.1 PERIFERNÍ OBLASTI A OBLASTI INTENZIVNÍHO RŮSTU

Charakteristickým znakem současného vývoje sídelního systému JMK je přesouvání řady disparit (nerovností) do větších prostorových měřítek. Rozvojové nerovnosti nejčastěji vyjádřené rozdílem mezi mikroregionálním centrem a jeho bezprostředním zázemím se nyní přesouvají ve své nejzřetelnější formě do měřítka celokrajského. Obrázek 6.1 ukazuje intenzivní demografický růst území brněnského metropolitního regionu kontrastující s depopulací v poměrně rozsáhlých periferních či semiperiferních částech JMK.

Obr. 6.1: Identifikace růstových a depopulačních (periferních) oblastí JMK
Zdroj: vlastní zpracování, Databáze demografických údajů za obce ČR, ČSÚ, 2013

V případě populačně růstového brněnského metropolitního regionu jsou nositelem pozitivní dynamiky jednoznačně přírůstky migrací. Depopulační trendy v periferních oblastech (západní části SO ORP Znojmo, SO ORP Moravský Krumlov, SO ORP Tišnov, severovýchodní a severozápadní část SO ORP Boskovice, východní část SO ORP Veselí nad Moravou) jsou oproti tomu způsobeny nejen emigrací, nýbrž i úbytky počtu obyvatel přirozenou měnou, popř. kombinací obou faktorů.

Prostorový vzorec růstu a poklesu je poměrně jasný a v jistém smyslu i logický. Do území demografického růstu patří obce funkčně napojené na jádro brněnského metropolitního regionu a intenzivně suburbanizované, obce v územně menším suburbanizačním zázemí Znojma, dále selektivně i obce přijímající migrační proudy z ostatních regionálních center.

Demografický pokles je pak soustředěn periferních oblastech při krajské hranici. Toto polohové zafixování depopulačních oblastí je relativně dlouhodobé – vznik periferií na hranicích krajů byl zaznamenáván již v 60. letech 20. století.

Specifickým rizikem dalšího vývoje sídelního systému JMK se může jevit formování souboru obcí nazývaného zde jako „vnitřní periferie“ (viz obr. 6.1). Jedná se o vybrané obce SO ORP ležících mimo hlavní sféru vlivu krajského jádra (SO ORP Moravský Krumlov, Pohořelice, Mikulov, částečně i Břeclav), tedy na pomyslné vnější hranici brněnského metropolitního regionu a relativně odlehle od ostatních významných regionálních center osídlení.

V případě intenzivně růstových oblastí spočívají (potenciální) poruchy a rizika fungování sídelního systému především v monofunkčním – rezidenčním využití území a z toho vyplývající zvýšené dojížděky za prací a vybaveností, s důsledky na přetížení dopravních tras zejména jádrové oblasti. Největší riziko představuje především vývoj v rámci brněnského metropolitního regionu - vzhledem k faktu, že se jedná převážně o suburbanizaci podmíněný populační růst, lze sledovat související nárůsty pracovní vyjížděky do jádra, průměrné prodlužování dojížděkových časů s negativními dopady na denní časoprostorovou organizaci poměrně rozsáhlého území. Intenzivní suburbanizace může přinášet zvýšené nároky na infrastrukturní kapacity obcí, resp. selektivní nároky na základní občanskou vybavenost (např. mateřské školy). Velice často však nevede nárůst počtu suburbánních migrantů ke zvýšení místní poptávky po takových typech služeb, které jsou realizovány v relativně vzdáleném jádru metropolitního regionu (maloobchod, zdravotní péče, ostatní služby). V případě Brna je počet fakticky žijícího obyvatelstva denně navyšován o cca 110 000 osob (*Centrum pro regionální rozvoj, Geografický ústav MU, Odborná analýza vývoje počtu osob oficiálně neregistrovaných ve městě Brně, 2013*).

V případě oblastí ohrožených depopulačními procesy je hlavním negativem pro sídelní systém zejména ztráta kritické úrovně poptávky po určitých typech služeb (vzdělávání, zdravotní péče, dopravní obslužnost) a související spuštění negativní spirály deprivace území: nedostatečná poptávka → snížená rentabilita služeb → útlum služeb → snížení atraktivity území → další prohloubení depopulačního vývoje (*Je faktem, že tato situace je do značné míry historicky podmíněná, vázaná například na rozdrobenou strukturu osídlení, nižší hustoty zalidnění či rozsáhlé poválečné pohyby obyvatelstva – viz Znojemsko*). Úbytek počtu obyvatel je nezřídka doprovázen i demografickým stárnutím obyvatelstva – nůžky mezi růstovými a stagnujícími/regresivními oblastmi se tak mohou rozevírat i v ukazatelích podílu dětské či produktivní složky, v nárocích na sociální služby, apod.

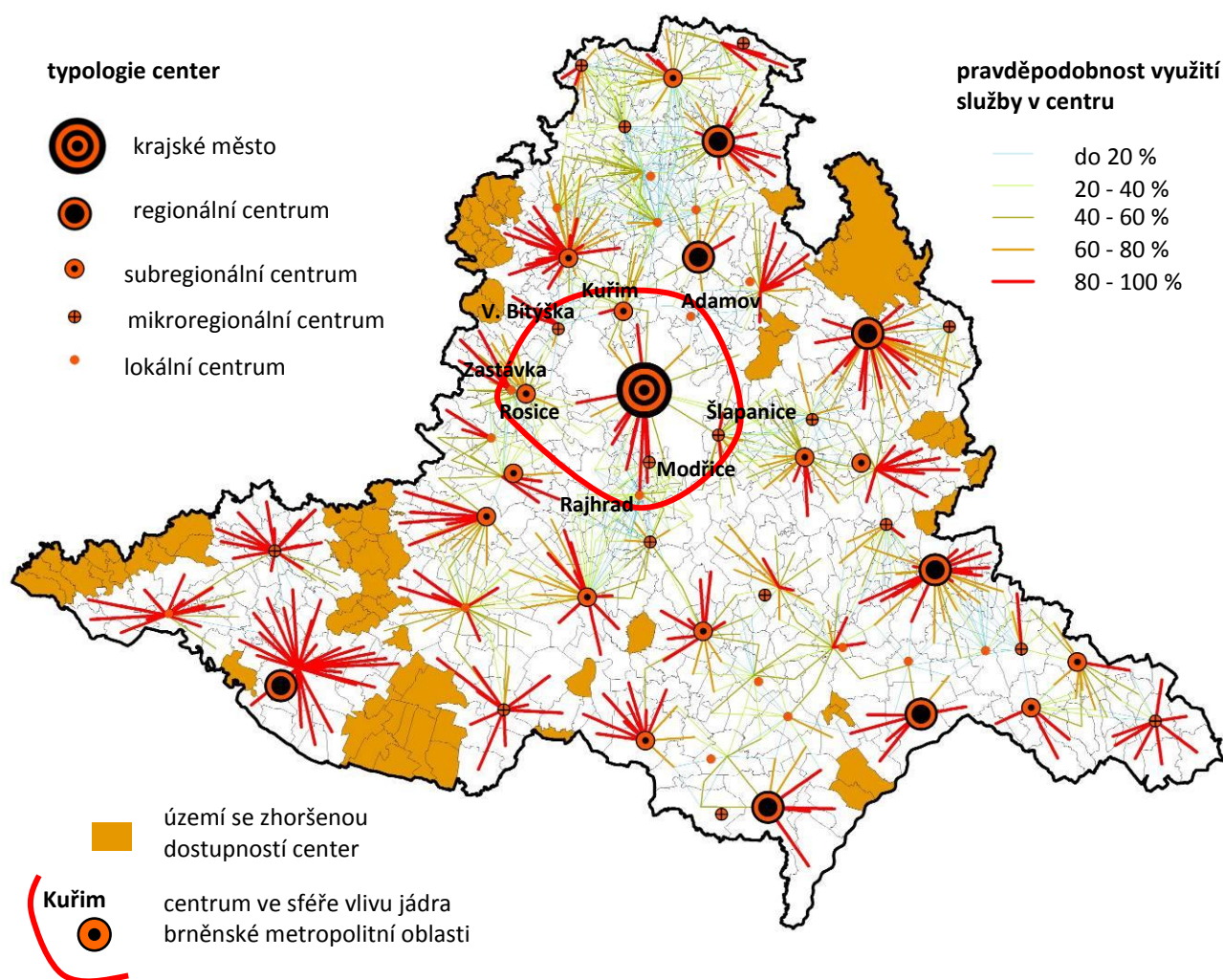
6.2 DOSTUPNOST CENTER A ZMĚNY FUNKČNÍHO VÝZNAMU CENTER V ZÁZEMÍ JÁDRA METROPOLITNÍHO REGIONU

Rozmístění různě hierarchicky odstupňovaných center na území JMK je relativně rovnoměrné. Přesto lze identifikovat dílčí území, ve kterých je dostupnost základních služeb v navrhovaných centrech nižší – tzn. dostupnost pomocí IAD je časově náročnější a obsluženost těchto území prostředky hromadné dopravy ve vazbě k příslušným centrům je spíše podprůměrná. Tento stav souvisí také s nerovnoměrností obsluhy drážní dopravou (viz tabulka 4.6. a obrázek 4.3).

Navíc v případě západního Znojemska patří nejbližší centra – Vranov nad Dyjí a Jevišovice – spíše mezi významově slabší. Mezi takto vymezená území lze zařadit oblasti západní a severní, resp. východní části SO ORP Znojmo, západní část SO ORP Tišnov, resp. východní část SO ORP Bučovice. Jedná se opět o oblasti s nižšími hustotami zalidnění a spíše rozptýlenou populací – z hlediska absolutního počtu obyvatel se nejedná významné sumy dotčeného obyvatelstva (viz obrázek 6.2).

Na obrázku 6.2 jsou dále označena centra Šlapanice, Modřice, Rajhrad, Rosice, Zastávka, Veverská Bítýška a Kuřim, která jsou součástí jádra brněnského metropolitního regionu nebo leží v těsném zázemí tohoto jádra. U těchto sekundárních center hrozí, vzhledem k relativně silným funkčním vazbám k jádru, postupná degradace jejich střediskové funkce. Jde o situaci, kdy je přirozený a historicky daný obslužný či ekonomický význam centra redukován v důsledku blízké přítomnosti konkurujícího centra – v tomto případě Brna. Lokální či mikroregionální spád za službami a funkcemi těchto center je významně přeorientován do jádra metropolitního regionu – částečně v důsledku převládající orientace pracovních vazeb.

Obr. 6.2: Identifikace území se zhoršenou úrovní dostupnosti center a označení center ve sféře vlivu jádra brněnské metropolitní oblasti
Zdroj: vlastní zpracování

Problematické rozložení, dostupnost a významová transformace center nemají být chápány jako apriori poruchy sídelního systému – už z toho důvodu, že velice často jde pouze o jiný způsob vyjádření celkové perifernosti území (viz západní Znojensko či Tišnovsko) či se jedná o dlouhodobý a relativně nezvratný proces (transformace center v zázemí jádra).

6.3 KONCENTRAČNÍ TENDENCE V SÍDELNÍM SYSTÉMU JMK

Obecnějším trendem, jež může představovat určité riziko, resp. posun v současném fungování sídelního systému JMK, je zvýšená územní koncentrace celé řady sídelních funkcí, přičemž nejviditelnější je tento trend u funkce pracovní.

Z výstupů analytické části jasně vyplývá, že na pozadí uplynulých 20 let došlo k poklesu významu lokálních pracovních center ve prospěch silnějších pracovních středisek. Z mapy center významných proudů mizí či výrazně oslabují i některá původně významná pracovištní centra, jako jsou např. Adamov, Rosice, Zastávka, Rohatec či Kunštát. Razantně se zvýšil pracovní význam Brna, což vede jak k nárůstu brněnského pracovního funkčního regionu, tak i k výraznému posilování dojížděkových vazeb mezi krajským městem a jednotlivými regionálními či subregionálními centry kraje. Relativně hustá síť pracovních center se transformuje do podoby sítě s nižším počtem silnějších pracovních středisek.

Negativním dopadem může být komplikovaná segmentace pracovních trhů, kdy zejména pracovní aktivity vyžadující kvalifikovanější pracovní sílu vykazují vyšší úroveň koncentrace a vytvářejí územně rozsáhlejší dojížděkové regiony – naopak kvalifikačně méně náročné pracovní aktivity zůstanou nadále uzavřeny v rámci relativně územně menších pracovních trhů. Souvisejícími potenciálními dopady jsou pak velmi diverzifikované nároky na organizaci dopravního systému, zvyšování nároků na úroveň osobní mobility a obecné prodlužování dojížděkových časů.

Nepřímé dopady se pak týkají spíše socio-prostorových aspektů denních rytmů jednotlivců (tolerance vůči delším časům stráveným dojížděkou, oslabování komunitních a ikroregionálních vazeb, nutnost synchronizace dojížděky s ostatními členy domácnosti, apod.).

6.4 DÍLČÍ NESOULAD FUNKČNÍCH A ADMINISTRATIVNÍCH ÚZEMNÍCH JEDNOTEK

Jak již bylo signalizováno výše v textu Návrhové části, prostorovou shodu funkčních regionů a administrativních jednotek na mikroregionální úrovni (SO ORP) lze označit jako dobrou. Výjimkou je prostor brněnského metropolitního regionu, kde rozsah funkčního regionu nekoresponduje se strukturou SO ORP (*blíže – viz kap. 3.2 Návrhové části*).

Nejvýrazněji v případě SO ORP Šlapanice, částečně i v případě SO ORP Rosice, Kuřim a Židlochovice dochází ke zjevnému nesouladu mezi očekávanou prostorovou funkční organizací SO ORP (mikroregion s poměrně jasně vyjádřeným centrem na svém území a k tomuto centru směřovanými proudy pracovního i nepracovního spádu) a reálnou situací.

Omezení lze vnímat především v možnostech spravovat a plánovat uspořádání SO ORP v rozsahu jeho administrativních hranic. Pokud je prostorové ohraničení možností a odpovědností veřejné správy jedním ze smyslů administrativního členění, v případě zmíněných SO ORP je tento aspekt oslabován vysokou mírou jejich funkční otevřenosti. Sociální, ekonomické a prostorové uspořádání území SO ORP do značné míry reflektuje sociální, ekonomický a prostorový vývoj mimo jejich hranice – v Brně či v jádrovém území brněnského metropolitního regionu. V případě Šlapanic je nesoulad funkční a administrativní organizace území umocněn krajně nevhodným vymezením území SO ORP.

7. ZÁSADY PROSTOROVÉHO A URBANISTICKÉHO USPOŘÁDÁNÍ A PŘEDPOKLADY PRO ŘÍZENÍ PROCESŮ

7.1 VÝCHODISKA PROSTOROVÉHO A URBANISTICKÉHO USPOŘÁDÁNÍ ÚZEMÍ

Sídelní systém je chápán jako soubor (gravitačních) vztahů mezi sídly závislých na dosažené úrovni hospodářského rozvoje a s tím souvisejícího společenského a kulturního významu, a úrovni vybavení a služeb, které určují hierarchii sídel jako centr osídlení; intenzita vztahů určuje, resp. vymezuje funkční regiony, jako soubor sídel s více či méně intenzivními vztahy k centrům osídlení.

Návrh prostorového a urbanistického uspořádání území reflektuje:

- přírodní podmínky, které určují historicky vzniklý charakter osídlení a prostorové rozmístění sídel resp. reálného rozložení populace, i základní rámec funkčních vztahů, které předurčují polohu center a funkčních regionů;
- dominanci Brna, resp. brněnského metropolitního regionu, jako jednoznačnou danost krajské sídelní struktury, která významným způsobem ovlivňuje vymezení funkčních regionů v kontaktu s metropolitním regionem; současně rizika vzniku nepříznivých vlivů, které by mohly vést k poruchám fungování sídelního systému, vyplývajících zejména z neřízeného vývoje sídelní struktury (suburbanizace);
- stav sídelní struktury v periferních či semiperiferních částech JMK a v oblasti „vnitřní periferie“ tj. oblastech ohrožených depopulačními procesy, které vytvářejí riziko ztráty kritické úrovně poptávky po určitých typech služeb; přičemž nelze předpokládat, že vymezením dalších center se zlepší obsluha území - pro takový postup není opodstatnění, protože územní rozvojový potenciál jednotlivých sídel v periferních oblastech zůstává nenaplněný (návrh řešení nabízí opatření formulovaná ve strategické vizi „Strategie Jihomoravského kraje 2020“, která cílí na plošnou stimulaci rozvoje sídel v takto znevýhodněných částech kraje).

7.2 SKLADEBNÉ JEDNOTKY A JEJICH PROSTOROVÉ USPOŘÁDÁNÍ, KONTEXT VÝVOJE VZTAHŮ VE FUNKČNÍCH REGIONECH.

Návrh prostorového uspořádání území je založen na vymezení:

- funkčních regionů - viz tabulka 3.1
- center osídlení a jejich hierarchické a polohové typologii viz tabulka 4.1

Základní skladebnou jednotkou, jsou navržené funkční regiony, ve kterých se realizují rozhodující vztahy v území. Funkční regiony vyjadřují:

- uspořádání sídelních vazeb na mikroregionální úrovni, s prostorovým vymezením pracovních vztahů, jako klíčového faktoru prostorového systému denního rozmístění a pohybu obyvatelstva,
- předpoklady pro spádovost za určitými typy služeb.

Navržená struktura center odpovídá charakteristikám funkčních regionů a je s nimi významově spojena.

Vývoj vztahů ve funkčních regionech i jejich dynamika se proměňují; to má významný vliv na rozvoj jednotlivých sídel a jejich urbanistickou strukturu a v případě center osídlení i na jejich funkčnost a pozici v hierarchické struktuře center. Signifikantní pro riziko vzniku nepříznivých vlivů, které by mohlo vést k poruchám fungování sídelního systému jsou:

- vývoj koncentrace pracovních příležitostí, resp. související snižování počtu/zvyšování územní rozlohy funkčních regionů;
- vývoj v metropolitním regionu, zasaženém suburbanizací, ve kterém je riziko opomíjení - prostorového „přeskakování“ center (lokálních, resp. mikroregionálních) reálně v důsledku atraktivity jádra, a to v převážné většině z důvodu poklesu významu pracovních center ve

prospěch Brna a současně i ztráty úrovně poptávky po určitých typech služeb; toto prostorové „přeskakování“ se může negativně projevit nedostatečnou poptávkou po určitém typu služeb směřující ke ztrátě komplexnosti funkcí centra.

7.3 PŘEDPOKLADY PRO USMĚŘOVÁNÍ PROCESŮ

Z výše uvedeného vyplývá, že podmínky, které byly předpokladem pro prostorové uspořádání sídelní struktury, je nezbytné periodicky vyhodnocovat a konfrontovat s navrženou strukturou center a jejich významem.

Vzhledem k nedostatečné možnosti územně plánovacích nástrojů účinně řešit rizika vzniku poruch, se jeví jako důležité:

1. Ztotožnit (pokud to je účelné) funkční regiony se správními obvody ORP; tím získat platformu pro sledování vývoje funkčních vztahů s využitím územně analytických podkladů (zejména RURÚ, ve kterých dosud není problematika fungování sídelní struktury dostatečně sledována).
2. Do strategické vize „Strategie Jihomoravského kraje 2020“ začlenit opatření, která se týkají stimulace rozvoje center zejména v periferních (znevýhodněných) oblastech.
3. Urbanistické formování územně rozsáhlého metropolitního funkčního regionu s komplikovanější vnitřní strukturou považovat za významný faktor eliminace negativních vlivů např. suburbanizace, ztráty významu center s tendencemi k rozpadu jejich spádových oblastí.

Rozhodující předpoklady pro usměřování procesů:

4. V územích, ve kterých byl identifikován relativní soulad správních obvodů ORP a funkčních regionů sledovat vývoj sídelní struktury jak nezbytnou součást RURÚ, včetně vztahů k okolním funkčním regionům.
5. Za nanejvýš významnou považovat „zónu A“ metropolitního regionu - území, ve kterém se koncentruje problematika záměrů na provedení změn, které reflektují mimo jiné suburbanizační resp. reurbanizační procesy, a v neposlední řadě problematiku řešení klíčových částí dopravní infrastruktury metropolitního regionu; sledovat její vývoj prostřednictvím ÚAP (minimálně v rozsahu správních obvodů Brna a ORP Šlapanice).
6. Územně definovat a urbanisticky řešit navržené jádro metropolitního regionu tj. území navazující na správní obvod Brna, které má předpoklady pro intenzivní využití území s vyváženým poměrem produkčních, obslužných a rezidenčních funkcí.
7. Ověřit možnosti využití potenciálu výrobních funkcí (včetně brownfiedů) a skutečný rozsah a funkčnost veřejné vybavenosti v centrech lokálních a mikroregionálních (v kontextu s životaschopností znevýhodněných částí kraje viz „Opatření Aktualizace strategické vize Strategie Jihomoravského kraje 2020“).

SEZNAM ZKRATEK

BMR	brněnský metropolitní region
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
IAD	individuální automobilová doprava
IDS JMK	Integrovaný dopravní systém Jihomoravského kraje
JMK	Jihomoravský kraj
MU	Masarykova univerzita
OV	občanská vybavenost
RURÚ	rozbor udržitelného rozvoje území
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů
SO ORP	správní obvod obce s rozšířenou působností
TTWA	travel to work area (vztahově uzavřený pracovní region)
ÚAP	územně analytické podklady